GENÇLER İÇİN HAYAT BİLGİSİ EL KİTABI

Raoul Vaneigem

GÜNDELİK HAYATTA DEVRİM

Çevirenler:
Ali Çakıroğlu-Işık Ergüden

AYRINTI

GENÇLER İÇİN HAYAT BİLGİSİ • Raoul Vane

RAOUL VANEIGEM

1934 yılında Lessines'de (Hainaut) doğan Raoul Vaneigem, 1952'den 1956'ya dek Brüksel Özgür Üniversite'de Romen filolojisi dersleri verdi. 1961'den 1970'e kadar Sitüasyonist Enternasyonal'in faaliyetlerine katıldı. 1967 yılında *Traité de savoir-vivre à l'usage des jeunes générations*'u [Gençler İçin Hayat Bilgisi El Kitabı] yayımladı. *Le livre des plaisirs* (1979) [Zevkler Kitabı] ve *Adresse aux vivants sur la mort qui les gouverne et l'opportunité de s'en défaire* (1990) [Canlıları Yöneten Ölüm ve Ölümden Kurtulma İmkânı Üzerine Canlılara Hitap], ilk kitabın eleştirel devamlarıdır.

Ayrıca, *Le mouvement du libre-esprit* [Özgür Düşünce Hareketi], (1986) ve *Scutenaire* (1991) adlı kitapları da vardır.

Ayrıntı: 150
İnceleme dizisi: 76

Gençler İçin Hayat Bilgisi El Kitabı
Gündelik Hayatta Devrim
Raoul Vaneigem

Çevirenler
Ali Çakıroğlu-Işık Ergüden

Yayıma hazırlayan
Fermâ Lekesizalın

Son okuma
Hazal Deliceçaylı

Çeviride kullanılan metinler
Traité de savoir-vivre
à l'usage des jeunes générations
Éditions Gallimard/1967-1992

The Revolution of Everyday Life
Left Bank Books and Rebel Press/1983
Çev: Donald Nicholson-Smith

© Éditions Gallimard

Bu kitabın tüm yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir

Kapak resmi
Salvador Dali

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Sait Kızılırmak-Memet Celep

Basıma hazırlık
Renk Yapımevi (0 212) 516 94 15

Baskı ve cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti. (0 212) 212 03 39-40

Birinci basım
Mayıs 1996

ISBN 975-539-117-7

AYRINTI YAYINLARI
Piyer Loti Cad. 17/2 34400 Çemberlitaş-İstanbul Tel: (0 212) 518 76 19 Fax: (0 212) 516 45 77

Raoul Vaneigem

GENÇLER İÇİN HAYAT BİLGİSİ EL KİTABI

GÜNDELİK HAYATTA DEVRİM

AYRINTI

İÇİNDEKİLER

— İKİNCİ BASIMA ÖNSÖZ:
HAYATIN GÜNDELİK EBEDİLİĞİ....9
— GİRİŞ....17

I.
İKTİDAR PERSPEKTİFİ

I. İMLENENİN ÖNEMSİZLİĞİ....23

Katılımın olanaksızlığı:
Zorunluluklar toplamı olarak iktidar

II. AŞAĞILANMA....33
III. TECRİT....44
IV. ISTIRAP....51
V. ÇALIŞMANIN ÇÖKÜŞÜ....60
VI. BASKININ AZALMASI VE ÜÇÜNCÜ GÜÇ....65

İletişimin olanaksızlığı:
Evrensel dolayım olarak iktidar

VII. MUTLULUK ÇAĞI 75
VIII. MÜBADELE VE ARMAĞAN 84
IX. TEKNOLOJİ VE DOLAYLI KULLANIMI 92
X. NİCELİK HÂKİMİYETİ 98
XI. DOLAYIMLANMIŞ SOYUTLAMA,
SOYUTLANMIŞ DOLAYIMLAMA 105

Gerçekleşmenin olanaksızlığı:
Baştan çıkarmalar toplamı olarak iktidar.

XII. KURBAN 119
XIII. AYRILIK 130
XIV. GÖRÜNTÜNÜN ÖRGÜTLENMESİ 137
XV. ROL 146
XVI. ZAMANIN BÜYÜLEYİCİLİĞİ 168

Hayatta kalma ve ona karşı sahte muhalefet

XVII. HAYATTA KALMA HASTALIĞI 175
XVIII. DÜZMECE MUHALEFET 181

II.
PERSPEKTİFİN TERSİNE ÇEVRİLMESİ

XIX. PERSPEKTİFİN TERSİNE ÇEVRİLMESİ 203
XX. YARATICILIK, KENDİLİĞİNDENLİK VE ŞİİR 208
XXI. KÖLESİZ EFENDİLER 222
XXII. DENEYİMİN UZAM-ZAMANI VE
GEÇMİŞİN DÜZELTİLMESİ 239
XXIII. BÜTÜNSEL ÜÇLÜ:
KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME, İLETİŞİM, KATILIM 256
XXIV. İÇ DÜNYA VE YENİ MASUMİYET 289

XXV. "BİZDEN YARARLANIYORSUNUZ HA!"
"BU İŞ BÖYLE GİTMEZ!".....294

— SONSÖZ: DEVRİMCİ İŞÇİLERİN ŞEREFİNE..... 298

İNGİLİZCEYE ÇEVİRENİN NOTU

Raoul Vaneigem'in *Traité de savoir-vivre à l'usage des jeunes générations* adlı kitabının bu çevirisi New York, Free Life Editions'ın önerisi üzerine birkaç yıl önce yapıldı. Daha kitap yayımlanamadan Free Life tüm yayıncılık işlerine son verdi, ama yine de bu projenin sponsorluğunu üstlendikleri ve çalışma sürerken yardımlarını esirgemedikleri için onlara teşekkür etmek isterim. Ayrıca *Traité*'in tümünün ya da bazı bölümlerinin eski çevirmenlerine, ve özellikle de 1972'de bildiğim tek tam çeviriyi yayımlayan (Londra: Practical Paradise Publications) John Fullerton ve Paul Sieveking'e de çok şey borçluyum. Tüm bu eski çevirilerden utanmazca aşırdım ve özellikle CW, CG ve BE'ye minnettarım. Paris'ten PL ve YR, ABD'den RE ve TJC'ye ve Londra'dan Rebel Press'e büyük yardımları için teşekkür ediyorum.

Elbette kitabın çevirisi için izin veren ve en küçük bir yorgunluk belirtisi bile göstermeden bütün sorularımı cevaplayan Raoul Vaneigem'e de şükranlarımı sunuyorum. *Gündelik Hayatta Devrim (The Revolution of Everyday Life)* istediğim başlık değildi; ben, *Yaşamın İlk Adımları: Dünyaya Yeni Katılan Gençler İçin Kılavuz (The Rudiments of Savoir-Vivre: A Guide for Young Persons Recently Established in the World)* ya da sadece *Genç Okuyucular İçin Hayatın Gerçekleri*'ni tercih ederdim. Ancak, kitabın çoktan bilinir olduğu İngilizce konuşulan ülkelerde bilinen başlığı tercih eden yayımcılar da haklı.

Birçok insanın, çevirmen rolünden biraz uzaklaşarak dipnotlar, açıklamalar, 'tanınmayan şahsiyetler'in biyografi özetleri, vb, vb ekleyerek bir editör görevini de üstlenmem yönündeki iyi niyetli zorlamalarına inatla direndim. Ne yazık ki, hiç kimse beni okurun böyle hazıra konması gerektiği konusunda ikna edemedi.

Keşke, bu kitabın yayımlanmasındaki rolümün ne Vaneigem'in tezlerinden herhangi birine ya da tümüne herhangi bir bağımlılığım olduğunu ne de gerçek ya da uydurulmuş, 'Vanegeimist' ya da 'Debordist', postsitüasyonist, sitüasyonizm yandaşı, gizli sitüasyonist, yeni sitüasyonist ya da örneğin, karşı sitüasyonist eğilim veya klikle bir ilişkim olduğunu göstermediğini belirtmem gerekmeseydi (ama ne yazık ki gerekiyor). Sağduyunun insana yükleyebile-ceği beklentinin fısıldadığı gibi bulunmaz Hint kumaşı olmayan Sitüasyonist Enternasyonal'in ateşli öğrencilerinden herhangi biri, 1967'de bu örgütten ihraç edildiğimi kolayca öğrenebilir. Her iki tarafın da bu yol ayrımını o zaman haklı gördüğünü düşünüyordum, şimdi de aynı şeyi düşünüyorum.

Yine de, en içten dileğim Vaneigem'in kitabının bu yeni baskısının 'genç kuşağın' aydınlatılmasına hizmet etmesi ve İngilizce konuşan okura kitabın iyi ve kötü yanlarıyla daha iyi tanıtılmasıdır. Bu kitabın Sitüasyonist Enternasyonal'in sağlam katkılarının unutulmasında ortak çıkarları olan düşmanların ve yağmacıların pençelerinden kurtarılmasından çok bu katkıları anlaşılmaz kılan saçma sapan aziz hikâyelerinin etkisinin kırılmasına da hizmet etmesini dilerim.

Bu çeviriyi Cathy Pozzo di Borgo'ya ithaf ediyorum.

Donald Nicholson-Smith
Ekim 1982

İKİNCİ BASIMA ÖNSÖZ: HAYATIN GÜNDELİK EBEDİLİĞİ

Gençler İçin Hayat Bilgisi El Kitabı, çökmekte olan bir dünyada radikal açıdan yeni bir çağın doğuşunu müjdeler.

Yakın bir geçmişte yaşadığımız, varlıkları ve şeyleri sürükleyen hızlı devinim içinde eserin anlaşılırlığı daha da arttı.

Zamanla birlikte yaşlananların bir türlü kopamadıkları katmanlaşmış geçmiş bu çağın içinde, her gün kendi küllerinden doğan veya doğmayı deneyen başkalarının zamandışı bir verimlilikle yığdığı alüvyonlardan kolaylıkla ayırt edilebilir.

Bence, eski biçimlerinden kurtulamayan şimdiki zamanın aynı ve kararsız varoluşunun iki momenti bunlardır.

Bir dönemin tanığı olmak isteyen bir kitap, belirsiz bir oluş içindeki bir tarihe tanıklık eder sadece; oysa dönem değiştiren bir kitap değişimin tohumunu gelecekteki mütasyonların alanına da yayar. Eğer *El Kitabı* her iki özelliğe de sahipse, bunu radikallikten yana olmasına borçludur, dünyada dünyaya dahil olmadan var olan ve özgürleşmesi yaşamayı öğrenmenin hayatta kalmayı öğrenmek anlamına gelmediğini keşfeden her kişi için bir tür önkoşul haline gelen bu "ben"in üstünlüğüne borçludur,

1960'lı yılların başında, kendi öznelliğimin analizinin, tecrit edilmiş bir seyir izlemenin ötesinde, diğer benzer girişimlerle uyum içinde yankı bulacağını sanmıştım ve dönemin havasına umut bağlayarak, arzudaki değişimleri döneme dayatacağını tahmin etmiştim.

Gündelik varoluşumu gizliden gizliye kaplayan sıkıntı duygusu ve bunun nedenlerini açığa çıkarmanın iç karartıcı gerekliliğini birçok kişiye atfetmek basit bir çıkarsama değildir. Ama, tanımlanmasındaki imkânsızlık kendi inkâr koşullarını sınırlandırmaya uygulanan eleştirel kesinlikten iyice ayrı olan bu yaşama tutkusuna büyüyen bir ilgiyi önceden hissetmiş olmanın daha fazla güçlüğü vardı.*

1968'de, hayatta kalma teorisini diri diri deşerek yaptığım

*1963 ile 1965 arasında kaleme alınan *Hayat Bilgisi El Kitabı*'nın elyazmaları on üç editöre gönderildi ve reddedildi. Kararını en son bildiren Gallimard Yayınları'nın okuma komitesi -sadece Raymond Queneau ve Louis-René Des Forêts'nin desteği vardı- metnimi ve red kararını bana ulaştırdıklarında, o gün, Amsterdam provokasyonlarına bir makale ayıran *Figaro Littéraire* Sitüasyonistlerin etkisini suçluyordu. O akşam, Queneau telgrafla elyazmasının geri gönderilmesini istedi. İşçi konseylerinin toplumsal modeli üzerine olan son bir bölümü birkaç sayfaya indirdim. İkinci sonsöz bunun izini taşır. Kitap 30 Kasım 1967'de baskıdan çıktı; yani yenilikçi kapsamı henüz belirmeye başladığı için 1968 Mayıs Devrimi olarak adlandırılmayan şeyden altı ay önce.

Kitap çıktığında, birçok okur, o dönemde varlığını sürdüren iktisadi refah devletinin benim hayatta kalma analizimi hangi noktalarda çürüttüğünün altını çizdiler. Çalışmanın ve para kazanmanın bütün diğer faaliyetleri yürürlükten kaldırdığı bir dönem olan 1979 yılında yayımlanan *Zevkler Kitabı* da benzer bir kuşkuculukla karşılanacaktır. *Canlıları Yöneten Ölüm ve Ölümden Kurtulma İmkânı Üzerine Canlılara Hitap* (1990) da aynı kuşkuyla karşılanır. Bu kez, hayatta kalmanın eleştirisi değil, "her şeyden önce hayat" ilkesinin büyüyen bir netlikle ifade edildiği bir akımın onaylanması alaya alındı.

1967 yılında, bir çok kimse, "hayat kalitesi" kavramını boş, anlaşılmaz olarak değerlendirmişti. Kısa süre için onlar haklı çıktı, çünkü Fransa'da bu adı taşıyan bir bakanlık vardı. Bununla birlikte, günümüzde herşey, bireylerde olduğu kadar

kaçak yapıt, zihniyetlerin duyarlılık eşiğini hoyratça aşmıştı. Otuz yıl sonra, bir perspektif altüst oluşunu bilinç ağır ağır kabul etmektedir, bu altüst oluşa göre dünya negatif bir alınyazısı olarak artık algılanmamakta ve yola çıkarken yeni bir pozitiflik durumuna göre düzenlenmektedir: Canlının kabulü ve yayılması.

Şiddet anlam değiştirdi. Sömürüyle, sıkıntıyla, sefalet ve ölümle savaşmaktan yorulmadı isyancı, sadece sömürünün, sıkıntının, sefaletin ve ölümün silahlarını kullanarak onlarla savaşmamakta kararlı. Çünkü böyle bir mücadele, öncelikle, kendi hayatını küçümseyerek bu mücadeleye katılanı yok eder. Hiç kuşku yok ki, intihar benzeri bir davranış, yeryüzü doğasının ve insan doğasının adım adım tükenişinden yarar sağlayan bir sistemin mantığına dahildir.

Eğer eski "sömürücülere ölüm!" çığlığı sitelerde artık çınlamıyorsa, çocukluktan gelen, daha ağırbaşlı ve daha az direngen bir tutkudan kaynaklanan bir başka çığlığa, "her şeyden önce hayat!" çığlığına yerini bıraktığı içindir.

1968'de, vitrinleri parçalamaya kadar varan metanın reddi, isyan hareketinin hakiki radikalliğini arkaik korku ve güçsüzlük refleksleri altında gizlediği bireysel yazgılar üzerinde binlerce yıldan beri iktisadi olarak çizilmiş bir hattın kırılma noktasını çok aleni bir şekilde vurguladı: Tarihte ilk kez hakiki bir insanlığa kavuşacak bir toplumu herkeste mevcut olan yaşama iradesi temelinde inşa etme imkânının nihayet sunulmuş olması.

Pek çok kimse, daha ziyade, ticari nüfuz mekanizmalarına alışmış bir davranışı hiç değiştirmeye çalışmadan, muhalefet saflarında tezgâh açma fırsatını yakalarlar. Dolayısıyla, benim kurtulmaya can attığım bir yaşama hastalığının analizinde, *refah devleti* konforunun bol ve acı tesellilerle onlardan gizlemeyi başardığı hayatta kalma durumuna hiçbir biçimde çare bulamadığını doğrulayan bir aldatmacayı keşfedecek olan okurlar bulurlar.

Terörist militanlığın sözel ateşine özgü yeni zırhları yapacak olan onlardır. Daha sonra, bozguncu söylemden vazgeçmeden, bü-

---

kolektivitelerde de bu kalitenin pratiğini belirginleştirme ve egemenliğini sağlama konusunda büyük bir kaygının varlığının ifadesidir. "Var olmadıkları için" yerine başkasını koymam istenen terimler olan şeffaflık, katılım, perspektif değişikliği, yaratıcılık düşüncelerine de aynı saptama uygulanabilir.

rokratik kariyere dahil olurlar ve devletin ve pazarın en iyi faaliyet gösteren çarklarının şerefli bir parçası olurlar.

1960'lı yıllarda, sonuçları günümüzde netleşen bir iktisadi dönüşüm köklerini atıyordu. Geçen zamanın rahatlıkla sağladığı ayırdetme yetisi ile, sonuç itibarıyla, genel olarak gözden düşmüş olan öznelliği ortaya çıkarmak için ve *dünyadan haz alma iddiasındaki bir ben hazzı*'na dayanan bir toplum projesi kurmak için geçmiş iktidarın çemberini gevşettiği o sırada yenisinin bu çemberi onarmakta yetersiz kaldığı bu fetret devrinden yararlanmanın bana nasıl yettiğini daha iyi algılıyorum.

"Durumlar yaratma" tutkusunu başkalarıyla ve kendi aramızda paylaşan üç veya dört kişiydik. Bu tutkuyu herkes kendi varoluşunun yazgısına göre sürdürdü. Bununla birlikte, canlının engellenemeyen ilerlemesinin ve ekolojik neo-kapitalizmin bu alana yatırdığı gelirlerin onayladığı gibi bu tutku gerekliliğinden hiçbir şey kaybetmedi.

Dünya otuz yılda, binlerce yıldakinden daha fazla altüst oluşa maruz kaldı. *El Kitabı*'nın koşullara aniden damgasını basan hızlanmaya tamamen yabancı olmaması, özünde, sahici bir insan soyunun olası yaratılışının önceliğini canlının nihayet hissetmesine götüren adım adım ilerlemenin -kimi birey ve toplumlarda- oluştuğunu görmekten daha az tatmin etti.

Mayıs 1968 devrimcilerin hayatın egemenliği için kendilerine karşı giriştikleri sürekli devrimi kesin olarak aydınlığa kavuşturdu.

Girdisinden çıktısına kadar metanın yayılma süreci tarafından belirlenmemiş hiçbir devrimci hareket yoktur. Arkaik biçimlerin zırhı içinde sıkışan iktisat, kâr yasasına içkin zorunluluklar nedeniyle bir süre sonra yeni tiranlıklar oluşturacak ticaret özgürlüğünden esinlenen özgürlük darbeleri altında bu arkaik biçimleri parçalar.

Çıkışta, iktisat girişte yatırdığını arttırarak geri alır. "Telafi etme" kavramının başka hiçbir anlamı yoktur. Devrimler, dönüp durmalarının hızıyla kendilerini inkâr ederek kendi üzerlerine dönmekten başka bir şey asla yapmamışlardır.

1968 devrimi kural dışı değildir. Üretimden çok genelleşmiş tü-

ketimden kâr sağlayarak ticari sistem otoritarizmden pazarın baştan çıkarıcılığına, tasarruftan savurganlığa, püritanizmden hedonizme, dünyayı ve insanı kısırlaştıran sömürüden çevrenin kazanç getirecek şekilde yeniden inşaasına, bireyden daha önemli görülen sermayeden en değerli sermaye olarak görülen bireye geçişi hızlandırır.

"Serbest" denen pazarın itkisi, sözümona komünist bürokratik devlet kapitalizminin çöküşüne neden olarak kapitalizmi birleştirdi. Batı modeli eski baskıları ortadan kaldırdı. Bir süpermarket demokrasisi, *self-service* özerkliği, cezasını zevklerin çektiği bir hedonizm yerleştirdi. Bu modelin çıkarcılığı, siyasal mevsimlerin rüzgârıyla kuşaktan kuşağa güçlükle şişen büyük ideolojik balonları söndürüyor.

Tek fiyat adı altında, dinlerin eskiciliği *sex-shop* ile *drugstore* arasına yerleştirildi. Nihayet, hava kirliliğinden ölmüş veya zarar görmüş bir insandan çok canlı bir insanın yürürlükten kaldırabileceği adalet aklına geldi. Bütün bunlardan sonra, gönül işlerinden kâr sağlama pazarına ve şefkate artan rağbete şaşırır mısınız!

Eleştirel gösteriye dönüşmeyen bir gösteri eleştirisi yoktur; çünkü, zevksiz ve işe yaramayan, bozulmuş ürünlerin verdiği doygunluk sınırlarına vararak, aptallıkta ve edilgenlikte daha ileriye gidemeyen tüketici, kendini verimliliğin nitelik ve "doğa" ölçütüne bağlandığı rekabet halindeki bir pazara atılmış bulur. Tüketicinin, zorunlu olarak, ilk tüketimciliğin kullanımını elinden aldığı zekânın kalıntılarını yeniden elde etmesi gerekir.

İktidar, devlet, din, ideolojiler, ordu, ahlâk, sol, sağ; tersin yüz olduğu bir pazar emperyalizmi tarafından bir çok iğrençlik yavaş yavaş hurdaya çıkarıldı. Bir güvensizlik kuşkusu bu iğrençliklerin, başka renklere, örneğin doların da rengi olan yeşile dönüştüklerini ve o renkler altında çalıştıklarını kanıtlarsa, hiç kuşkusuz, bu pazar emperyalizmi bundan zevk almayı kışkırtacaktır. Çünkü, demokratik olduğu kadar sinsi de olan *new look* tüketicilik her zaman faturayı ve bu faturayı temize çıkarma zorunluluğunu sunar. Açgözlüleşmiş hayat, kendi hesabını görerek kaybolmanın eskimiş yalvarıp yakarmasından kurtulamaz.

Bilinçlenmenin temel edim değerine en iyi sahip olduğu bir yer varsa, bu, gündelik davranıştır, zar tutulduğu her kanıtlandığında

oyun oynanacaktır, hem de alışıldığı gibi.

Ticaret sistemi tarihi, ilk site-devletlerin doğduğu tarımsal yapılardan serbest pazarın gezegen çapında fethine kadar, kapalı bir iktisattan açık bir iktisada, korumacı bir geri çekilmeden malların serbest dolaşımına sürekli geçişin ifadesidir. Metanın her gelişimi biçimsel özgürlüklerin doğmasına neden olur ve bireylerde temsil edilmenin, arzu hareketleriyle özdeşleşmenin paha biçilmez imtiyazıyla bu özgürlüklere baskın çıkan bir bilinç yaratır.

Geleneksel devrimlerin -XI. ve XII. yüzyılın ortaklaşmacı isyanları, 1789, 1848, 1871, 1917, 1936- taşıyıcısı oldukları özgürlük ideolojisi, genellikle kanlı boşalmalara indirgenen bir libido taşkınlığını kanla bastırmaya can atar.

Diğer devrimlerin aksine binlerce yıllık insanlıkdışılığa gerçekten son verdiği bir gün anlaşılacak olan, o da, baskıcı şiddet karışıklığı içinde tamamlanmayan tek bir devrim vardı. İşte o devrim, sona ermemiştir.

1968'de, ekonomi doruk noktasının ve yıkımının düğümünü kendi elleriyle atar. Üretimin otoriter püritenliğini bırakarak, bireysel tatminin daha kârlı pazarına devrilir. Böylece, zihinlerde ve alışkanlıklarda zevkin, ama bir değişim değerinin ağır yükü altında, yeni ticaret düzenine hizmet etmek için canlının karşılıksızlığından kurtulmuş kâr getiren bir zevkin resmi kabulünü ifade eden aşırı bir hoşgörü yayılır.

Oyunun sonu: Hesabın soğukluğu tutkuların yakıcılığına çok yaklaşmıştır. Hem teşvik edilen hem de inkâr edilen yaşama istencinin pazar özgürlüklerinin yapmacığını ortaya sermesi nasıl engellenebilir? İşlerin ekolojik yenilenmesi, bireylerin arzularını ve çevrelerini birbirinden ayrılmaz bir şekilde yeniden yaratmalarını yasaklayarak, gümüş iplikle dikilmiş hangi yalanla sadece canlının korku içindeki himayesini buyuracaktır?

Devrimleri kışkırtanları büyüleyen eski bir alınyazısı, ekonomi nereye sürüklerse oraya gitmelerini buyuruyordu: Ekonominin modernliğine ve kendilerinin yıkımına. Eğer bu alınyazısı 1968'de yalanlanmışsa, bu, canlının öznel bilinci sayesindedir. Çalışmanın, kurban etmenin, suçluluğun, ayrılığın, mübadelenin, hayatta kalmanın entelektüel söylem tarafından rahatlıkla telafi edilen reddi, arzuların inceltilmesi hareketine, hayatı tüketen ve yok eden şeye

karşı hayatın gündelik çocukluğuna bağlanmak için karşı çıkmanın çok ötesine -veya berisine de denebilir- giden bir uyanıklılıktan besleniyordu.

Canlının kesik bilinci kör bir bilinçtir. Olumsuzluğun kara gözlüklerini takmak önce tersine doğru ilerlendiğini gizler. Moda düşünürlerin toplumsal analizi, bu açıdan, gülünçlük içindeki güzel bir sebatın haber vericisidir. Devrim, özyönetim, işçi konseyleri; ortak kararları ne siyasal sözcülerin burnunu sokmasından, ne öncülerin veya şeflerin varlığından ne de bir hiyerarşinin oluşumundan zarar gören kolektiviteler tarafından devlet iktidarının topa tutulduğu anda bile rezil olan bir yığın kelime...

Genellikle savunma tepkileriyle sınırlı böylesi pratiklerin yetersizliğini küçümsemiyorum. Ama burada, eski kitle hareketlerinden kopan bir davranış, adlandırılmadan ortaya çıkar. Bir bireyler topluluğu, lütufla yönetilen bir kalabalığa artık indirgenememektedir.

Gündelik hayat, zaten, daha fazla yetersizliğe tanıklık etmektedir; bu yetersizliklerin başında da zevklerin ve acıların keyfine göre dolananların yansıttıkları pek az aydınlık gelmektedir.

"Hayat" kelimesinin kullanımının altında, hayatı insan tarafından üretilen ve insanı da kendi imgesinden üreten meta döngüsüne indirgeyen bu hayatta kalma tarafından yıpratılarak yok edilmiş bir gerçeğin varlığını keşfetmek için Yahudi-Hıristiyan çağının sona ermesi gerekmedi mi?

Bireysel bir simya sürecine katılmamış kimse yoktur, ama edilgenliklerini ve tevekküllerini "tesadüf" olarak adlandıran insanlarda dikkat ve basiret eksikliği o düzeydedir ki, iksir ne kadar üstün olursa olsun kendini inkâr etmeye sürüklenen arzuların sıradan faaliyetini karanlıkta yok olan eserin, çürümenin ve ölümün ötesinde gerçekleştiremez.

Düşman koşulların evrensel komplosunun tuzağına düşmenin ister istemez umutsuz duygusunu bireysel özerklik istencine karşıt olarak kabul ediyorum. Olumsuzluk, asla kendi olamamaya boyun eğmenin, kendi hayat zenginliğini asla yakalayamamanın kandırmacasıdır.

Canlının ölüme karşı mücadelesini her an aydınlatarak, metanın çöküş mantığını en kesin olarak yürürlükten kaldıran bir bilinç halini arzular üzerinde kurmayı tercih ettim. Hayatıma köstek olan ve

tüketen şeyi ortaya çıkarmanın, gündelik olarak canlı tutulan tutkuda, öz olarak tek bir eserin kaydettiği deneysel ilişki ne en iyi ne de en ufak bölümdür. *Hayat Bilgisi El Kitabı, Zevkler Kitabı* ve *Canlılara Hitap*, bir sürekliliğin üç evresini temsil ederler; dönüşmekte olan bir dünya ile toplumu yeniden yaratırken kendini yaratmanın sabırlı teşebbüsünü sıraya koyan kimi güvenceler arasındaki kimi uygunluklar bu süreklilik içinde düzenlenir.

Doğanın sömürülmesinden ve imha edilmesinden elde edilen kârın düşmesi, XX. yüzyılın sonunda, yeni bir ekolojik neokapitalizmin ve yeni üretim tarzlarının gelişimine yol açtı. Canlının verimliliği artık kendi tükenişi üzerine değil yeniden inşaası üzerine bahse girmektedir. Hayatın yaratmaya ilişkin bilinci gelişiyor, çünkü şeylerin anlamı buna katkıda bulunuyor. Çocukluklarına geri dönmüş arzular, tersine döndüren, inkâr eden, onları ticari nesneler olarak şeyleştiren şeyi parçalayacak böyle bir güce kendi içlerinde asla sahip olamadılar.

Hiçbir hayal gücünün savunmaya cesaret edemediği şey bugün gerçekleşmektedir: Bireysel simya sürecinin sonunda vardığı yer, insanlık dışı tarihin insanın gerçekleşmesine dönüşmesidir.

Eylül 1991.

GİRİŞ

Amacım kitabın içerdiği gerçek deneyimi onu yeniden yaşamaya büyük bir ilgi duymayan okura kavratmak değil. Nasıl mevcut hayat koşullarımızın bir gün bir anıdan ibaret olacağına inanıyorsam, bu deneyimin de genel bir bilinç değişimi içinde yitip gideceğine ve yeniden keşfedileceğine tam olarak inanıyorum.

Dünya yeniden kurulacak: Dünyanın sadece makyajını tazelemek isteyen şu sözde yenilikçilerin hiçbirinin gücü bunu durdurmaya yetmez. Anlamak istemediğim bu uzmanlar tarafından anlaşılmamak yeğdir.

Diğer okuyucularıma gelince, kolayca anlaşılabilir bir al-

çakgönüllülükle hoşgörülerine sığınıyorum. Bu kitabın anlaşılmaz fikirler tarafından en az bozulmuş kafaları etkileyebilecek bir kitap olmasını istemiştim. Sanırım, tümüyle başarısız değilim. Bu kaostan elbet bir gün düşmanlarımızı tam kalbinden vuracak formülasyonlar doğacaktır. Bu arada, tekrar tekrar okunacak cümleler de etkilerini göstersinler. Yalınlığı yakalamak en zor şeydir ve özellikle burada, başka bir toprağa nakledebileceğimiz ve kendi payımıza yetiştirebileceğimiz çok sayıdaki kökleri basmakalıp şeylerden ayırmamak gereklidir.

Yeni bir şeyler söylediğimi hiç iddia etmedim; kültür piyasasına yenilikler sürmeye çalışmıyorum. Temeldeki ufak bir değişiklik, ikinci derecedeki yüz yenilikten çok daha önemlidir. Burada gerçekten yeni olan tek şey basmakalıp şeyleri taşıyan akıntı-nın yönüdür.

İlk insan ortaya çıktığından bu yana ve Lautréamont okunduğundan beri her şey söylenmiştir, ama bundan yararlananların sayısı çok azdır. Tüm bilgimiz esas olarak değersiz olduğundan bunlardan, yalnız değersiz olmayan zihinler yararlanabilir.

Modern dünya pratik yoluyla önüne çıkan engelleri aşarak kurtulmak, zaten bildiği şeyleri yeniden öğrenmek ve zaten olduğu şeyi yeniden olmak zorundadır. Basmakalıp olandan yalnızca onu ustalıkla kullanma, ona egemen olma, rüyalarımızı onunla süsleme ya da öznelliğimizin keyfine teslim etme yoluyla kaçabiliriz. Öznel iradeye kitapta bir öncelik verdiğim anlaşılıyor. Ama çağdaş dünyanın nesnel koşullarının öznellik yararına yapabileceği şeyi gerçekten düşünmeden önce lütfen hiç kimse beni kınamasın. Her şey öznellikten yola çıkar, ama hiçbir şey burada kalmaz. Bugün de aynısı geçerli, hem de fazlasıyla.

Öznellik ve onu çarpıtan şeyler arasındaki çatışma eski sınıf çatışması alanını genişletmek üzeredir. Bu çatışma sınıf çatışmasını yeniden canlandıracak ve daha da sertleştirecektir. Yaşamdan yana tavır almak siyasal bir tavırdır. Açlıktan ölmeme garantisinin yerine can sıkıntısından ölme riskinin geçtiği bir dünyayı istemiyoruz.

Hayatta kalmaya çabalayan insan, hiyerarşik iktidar mekanizmalarında, iç içe girmiş ilişkiler bileşiminde, ve programlanmış uzmanların sabırlı programıyla düzene sokulmayı bek-

leyen baskıcı tekniklerin kaosu içinde öğütülmüş insandır.

Hayatta kalmaya çabalayan insan, birliğin insanıdır, topyekûn reddedişin insanıdır. Baskı ile özgürlük arasındaki çelişkiyi gerçekliğin her düzeyinde yaşamadığımız; garip bir şekilde deforme edilmediğimiz ve aynı anda iki karşıt perspektife, yani güç ve aşma perspektifine yakalanmadığımız tek bir an bile yoktur. Bu iki perspektifin analizine ayrılmış olan bu kitabın iki bölümü, okumanın gerektirdiği gibi art arda değil, eşzamanlı ele alınmayı hak ederler: Olumsuzun betimlenmesi olumlu projeyi destekler ve olumlu proje olumsuzluğu onaylar. Bir kitabın en iyi düzeni, okur kendininkini keşfetsin diye, hiç düzeninin olmamasıdır.

Yazıda eksik olan şey, okurdaki, okur olarak ve dahası insan olarak eksikliği de yansıtır. Yazarken yaşadığım can sıkıntısı belli ölçüler içerisinde okurda bir yankı bulursa bu, yaşama duygusundaki eksikliğin yeni bir kanıtı olarak görülmelidir. Bunun ötesinde, çağımızın ağırlığı benim yazımın yarattığı havanın ağırlığını mazur görmeli. Hafiflik hep sözcüklerin orasında burasın-dadır. Buradaki ironi, bunun asla unutulmamasındadır.

Bu yapıt, son sözün henüz söylenmediği bir ajitasyon akımına dahildir. Başka katkıların yanı sıra uluslararası devrimci hareketin yeniden inşasına basit bir katkıdır. Kitabın öneminden kimse kaçamayacaktır; çünkü kimse zaman içerisinde, sonuçlarından kaçamayacaktır.

I

İktidar perspektifi

I. İMLENENİN ÖNEMSİZLİĞİ

Artan sıradanlığı nedeniyle gündelik hayat, yavaş yavaş temel kaygımız haline gelmiştir (1). Kutsal ya da kutsal olmayan (2), kolektif ya da bireysel hiçbir yanılsama, artık günlük eylemlerimizdeki sefaleti gizleyemez (3). Hayatın zenginleştirilmesi, sefaletin getirdiği yeni biçimlerin kaçamağa başvurmadan çözümlenmesini ve eski karşı çıkış silahlarının mükemmelleştirilmesini gerektirir (4).

1 Çağımızın tarihi, görmedikleri bir uçurumun kenarına doğru çılgınca koşturan şu çizgi film kahramanlarını akla getiriyor; hayal güçleri ile havada asılı kalıyorlar, ama aşağıya bakıp da nerede olduklarını anlar anlamaz, düşüyorlar.

Bosustov'un kahramanları gibi, çağdaş düşünce de artık kendi kuruntuları üzerinde ayakta duramamaktadır. Eskiden onu yükseklere çıkaran ne varsa, bugün aşağıya indirmektedir. Çağdaş düşünce, kendisini ezecek gerçekliğin; her gün yaşanan gerçekliğin önüne son sürat atıyor kendini.

Bu ortaya çıkmakta olan aydınlık özünde yeni mi? Sanmıyorum. Daha parlak bir ışık arzusu herkesin tarihin adımlarına uygun olarak yürüdüğünü hissetmesi ihtiyacından, gündelik hayattan doğar. Bir insanın hayatının yirmi dört saatinde, tüm felsefelerden daha fazla gerçek vardır. Bir filozof bile, ne kadar küçümseyerek davransa da, -bu küçümsemeyi ona felsefenin tesellisi öğretmiştir- bunu görmezlikten gelemez. Filozof mesajını dünyaya daha yüksek bir noktadan haykırmak için omuzlara çıkarak fır döner, ancak bu sefer dünyayı başaşağı görmeye başlar; dünyadaki her şey de filozofu dik durduğuna inandırmak için çarpık, altüst bir durumda hareket ediyormuş gibi görünür. Ama, o kendi kuruntularından kurtulamaz; kuruntularına direnmekle sadece onları daha da katlanılmaz kılar.

On altıncı ve on yedinci yüzyılın ahlâkçıları dev bir beylik sözler stokunu kullanıyorlardı. Ancak bunu gizleme çabaları öylesine büyüktü ki, bunun üzerinde yalancı mermerden ve spekülasyondan hakiki bir saray yükselttiler ve bu ideal saray gerçek hayatı içine alarak hapsetti. Bu sarayın kapılarında, sonsuz bir ıstırabın soluğuyla kirletilmiş olsa da yücelik içeren bir tonla ve 'evrensel insan' kurgusuyla desteklenen bir inanç ve içtenlik doğdu. Çözümlemeci, temelde yatan bir derinliğe erişerek, yavaş yavaş gelişen bir varoluş sklerozundan kaçınmaya çalışır; ve çağının başat hayal gücüne (Tanrı, monarşi ve dünyanın bölünmez bir bütün olduğu feodal imge) göre kendini ifade etmekten ne denli uzak kalırsa, zihninin aydınlığı da hayatın görünmeyen yüzünü o kadar iyi resmeder; *gündelik olanı* o kadar iyi 'keşfeder'

Somut olan şey, bir anlamda, devrimci burjuvazi ile birlikte iktidara geldikçe aydınlanma felsefesi somuta inişi hızlandırmıştır. İnsan, Cennet'in harabelerinden kendi dünyasının harabelerine düştü. Sonra ne oldu? Yaklaşık olarak şöyle bir şey: On binlerce kişi hintfakirinin ipinin yükseldiğine ikna olmuşlardır, oysa bir o kadar fotoğraf makinesi ipin bir milim bile kıpırdamadığını göstermektedir. Bilimsel nesnellik yutturmacayı açığa çıkarır. Pekâlâ, ama bu neyi gösteriyor bize? Kimsenin ilgisini çekmeyen bir kangal ipi. Aldatılmış olmaktan gelen o kuşkulu zevk ile beni ilgilendirmeyen bir gerçekliğe dalmanın verdiği bıkkınlık arasında bir seçim yapmaya yanaşmam. Üzerinde etkili olamayacağım gerçeklik, yutturmacanın en yüksek aşaması olan yeniden dü-

zenlenmiş bildik yalan değil midir?

Artık çözümlemeciler sokaktadır. Tek silahları da zihnin aydınlanması değil. Bundan böyle ne tanrıların ne de teknokratların sahte gerçekliği onların düşüncelerini hapsedebilecek.

2 Dinsel inançlar insanı kendisinden gizlemiştir; inançların Bastille'i, Tanrı'nın tepede ve kralın hemen onun altında olduğu piramit şeklindeki bir dünyayla kuşatmıştır onu. Ne yazık ki, 14 Temmuz'da, üniter gücün harabelerinden yeni bir hapishanenin inşa edilmesini önleyebilecek kadar bile özgürlük doğmamıştı. Batıl inançların maskesini kaldırdığımızda gördüğümüz şey Meslier'nin düşlediği gibi çıplak gerçek değil, ideolojilerin öksesidir. Parçalanmış gücün tutsaklarının tiranlıktan kaçıp kurtulacakları tek yer özgürlüğün gölgesi.

Bugün, basmakalıp fikirlerin ağına yakalanmamış hiçbir eylem ya da düşünce yoktur. Patlayan eski mitin yavaşça dağılan serpintileri, insan ruhunu ve yaşama istemini boğan kutsal tozunu her yere yağdırıyor. Zorunluluklar daha az gizli, daha çok açık hale gelmiştir; daha güçsüz, daha fazla sayıdadır. Uysallık artık muskalar yoluyla sağlanmıyor, haberler, kültür, şehir planlaması, reklamcılık, kurulu ya da gelecekteki herhangi bir düzene hizmet etmeye hazır şartlandırma ve telkin mekanizmalarından oluşan küçük küçük hipnozlar yığınından doğuyor. Tüm vücudu iplerle bağlanmış bir vaziyette Lilliput ülkesinin kıyılarında yatan Güliver'e benziyoruz: Bu durumdan kurtulmaya karar veren Güliver çevresini dikkatle kolaçan etmektedir; doğanın en küçük bir ayrıntısı, toprağın en küçük bir engebesi, en basit bir hareket, her şey onun kaçışına yardım edebilecek bir işarettir. En güvenilir özgürlük fırsatları en bildik şeylerde yatar. Zaten hiç başka türlü olmuş mudur ki? Sanat, ahlâk, felsefe buna tanıktır: Sözcüklerin ve kavramların kabuğunun altında, dünyaya uyum sağlamamanın canlı gerçekliği her an fırlamaya hazır bir biçimde duruyor. Ne tanrılar ne de sözcükler artık bu bayağılığı edepli bir biçimde gizleyemediklerinden hepimizin bildiği bu basmakalıp yaratık, garlarda ve ıssız yerlerde çırılçıplak dolaşıyor; ne zaman kendinizden kaçsanız karşınıza çıkıyor, omzunuza çarpıyor, gözünüze ilişiyor

ve diyalog başlıyor. Onunla birlikte kaybolmak gerekir ya da kendinizle birlikte onu kurtarmak.

3 Bireycilik ve kolektivizm yollarında çok sayıda ceset yatmaktadır. Açıkça karşıt iki rasyonellik, tecrit edilmiş insanın maruz kaldığı aynı haydutluğu, aynı baskıyı gizler. Lautréamont'u boğan el, Sergei Yesenin'in de boğazını sıkmıştır; biri toprak sahibi Jules-François Dupuis'nin konuk evinde ölmüş; diğeri kamulaştırılmış bir otelde kendini asmıştır. Her yerde şu yasa geçerlidir: "Bireysel iradeniz bir kez başka insanların eline geçince her türlü silahını size karşı çevirir." Eğer birisi, pratik aklın artık yalnızca birey haklarına dayanması gerektiğini söylüyor ya da yazıyorsa, eğer muhatabını aynı anda öne sürdüğü şeyin kanıtını oluşturmaya kışkırtmıyorsa kendi sözlerini mahkûm ediyor demektir. Oysa böyle bir kanıt sadece içte yaşanabilir, kavranabilir. Aşağıdaki notlarda bulunan her şeyin, herkesin dolaysız deneyimi tarafından sınanması ve düzeltilmesi bu nedenle gereklidir. Hiçbir şey yeni bir başlangıcı gerektirmeyecek kadar değerli, sürekli bir zenginleşmeye yönelmeyecek kadar zengin değildir.

Özel hayatta bir insanın kendisi hakkında düşündüğü ve söylediği ile gerçekte olduğu şeyi ve yaptığı şeyleri nasıl ayırt ediyorsak, siyasal partilerin de içi boş, ama parlak lafları ve mesihçi iddiaları ile kendi örgütleri ve gerçek çıkarlarını birbirinden ayırt etmeyi de öğrendik. Bir insanın kendisi ve başkaları hakkındaki yanılsamaları, grupların, sınıfların ve partilerin kendileri hakkında ve kendi içlerinde yarattıkları yanılsamalardan temelde farklı değildir. Gerçekten de, bunlar uzlaşmaz bir biçim almış olsalar bile, aynı kaynaktan, egemen sınıfın egemen fikirlerinden gelirler.

'İzm'ler dünyası, ister insanlığın bütününü isterse tek bir insanı kuşatsın, gerçekliğinden yoksun bırakılmış bir dünyadan, yalanın dehşetli gerçek baştan çıkarıcılığından başka bir şey değildir. Komün'ün, Spartakist hareketin ve Kızıl Kronstadt'ın (1921) uğradığı üç çarpıcı yenilgi, üç özgürlük ideolojisinin -Li-

beralizm, Sosyalizm ve Bolşevizmin- sonuçlarının nasıl bir kan banyosu olduğunu bir kez daha herkese göstermiştir. Ne var ki, bu durumu evrensel olarak anlayıp kabul etmek için, bu ideolojilerin piç ve melez biçimlerinin, başlangıçtaki vahşetlerini daha can sıkıcı kanıtlarla bayağılaştırıp yaygınlaştırmaları gerekti: Toplama kampları, Lacoste'un Cezayir'i ve Budapeşte. Birçok insanın kanını dökmekten dolayı günümüzde kansız kalan büyük kolektif yanılsamaların yerini artık tüketim toplumunun çok sayıda portatif aptallaştırma makinesi gibi sattığı binlerce ambalajlanmış ideoloji almıştır. Yüzbin kez iğne batırmanın bir sopa ile iki kez vurmak kadar kesinkes öldüreceğini göstermek için ille de bir bu kadar daha kan banyosu mu gerekli?

Fikirlerimden değil -çünkü söz konusu gruba katılmaya beni sevk eden fikirlerimdir-, asla beni terk etmeyen düşlerimden ve arzularımdan, sahici ve kısıtlamasız yaşama isteğimden vazgeçmemi isteyen bir militan grubun içinde ne yaparım ben? Bir tür tecrit edilmeyi, bir monotonluğu ya da bir yalanı bir diğeriyle değiştirmenin ne yararı olabilir? Gerçek değişimin yanılsama olduğu meydana çıkar çıkmaz, basit bir yanılsama değişimi katlanılmaz olur. Ama mevcut koşullar kesinlikle şöyle: Ekonomi, sürekli daha fazla tükettiriyor; ve durmaksızın tüketmek, değişim yanılsamasını yavaş yavaş ortadan kaldıran bir hızda yanılsamaları değiştirmektir. Ivır zıvırın, Volkswagen'in ve cep-kitapları yağmurunun meydana getirdiği boşlukta kendimizi yalnız, değişmemiş, donmuş bir durumda bulabiliriz.

Hayal gücü olmayan insanlar, rahata, kültüre, boş zamanlara, hayal gücünü yok eden her şeye yüklenen önem karşısında bıkkınlık duymaya başlıyor. Bu, insanların gerçekten rahattan, kültürden ve boş zamanlardan değil de onlara atfedilen ve onlardan yararlanmamızı kesinlikle engelleyen kullanım tarzından bıktıkları anlamına geliyor.

Refah toplumu bir röntgenciler toplumudur. Herkesin elinde bir kaleydoskop var: Küçük bir parmak hareketi ile görüntü bir anda değişir. Kaybedemezsiniz: İki soğutucu, bir VW, TV, promosyon, öldürülecek zaman... Ama sonra tükettiğimiz imgelerin

monotonluğu, bu imgeleri yaratan eylemin, kaleydoskopu çeviren parmakların yavaşça döndürüşündeki monotonluğu yansıtarak üste çıkar. VW yoktur, sadece otomobillerle neredeyse hiç ilgisiz ya da kısmen ilgili bir ideoloji vardır. "Seçkinlerin viskisi Johnny Walker" ile çakırkeyf olmuş bir halde, garip bir alkol ve sınıf mücadelesi kokteylinin tadını çıkarırız. Artık şaşıracak hiçbir şey yoktur; işte dram bu! İdeolojik gösterinin monotonluğu şimdi de hayatın edilgenliğine, hayatta kalmaya gönderme yapar. Hazırlop önümüze sürülmüş skandalların -Scandale parfümünün, yüksek sosyete skandalının- dışında gerçek bir skandal patlak verir. Etkisi azalırken her gün daha da iğrençleşen bir yanılsamanın çıkarına kendi özlerinden sıyrılan eylemlere ait bir skandaldır bu. Gözkamaştırıcı hayali telafilerle beslenen içi boş ve sıkıcı eylemler, küçültücü kaba ve 'bayağı' kategorileri altında her şeyi yapmaya kölece katkıda bulundukları yüce spekülasyonları zenginleştirerek yoksullaşan eylemler; bugün özgür ama gücü tükenmiş olan eylemler, ya yollarını bir kez daha yitirmeye ya da aşırı zayıflıktan son nefeslerini vermeye hazırdırlar. İşte bunlar hepinizin içinde; aşina, üzgün, onların 'doğal' çevreleri olan dolaysız canlı gerçekliğe yeni teslim olmuşlar. Ve siz, yeni bir yavanlıkta, yakının ve uzağın kesiştiği bir perspektif içinde şaşkına dönmüş, yitip gitmişsiniz.

4 Sınıf mücadelesi kavramı, somut ve taktik biçimiyle, insanların bireysel olarak yaşadıkları şoklara ve yaralanmalara verdikleri tepkilere ilk kez yol gösterdi. O, endüstri toplumlarında, her yerde insani ilişkilerin sömürü mekanizmalarına indirgenişinin yarattığı acıların girdabında doğmuştu. O, dünyayı dönüştürmeye ve hayatı değiştirmeye yönelik bir iradeden çıkmıştı.

Böyle bir silahın sürekli yeniden düzenlenmesi gerekiyordu. Ancak, Marx, köle olmayı reddederek, zengin bir hayat ve bütünlüklü bir insanlık arayışı içinde olan herkesi ilgilendirdiğini göstermiş olmasına rağmen, özellikle işçi taleplerine dayanan bir proje kuran Birinci Enternasyonal'in sanatçılara sırt çevirdiğini görmedik mi? Lacenarie, Borel, Lassailly, Büchner, Baudelaire, Holderlin; bu sanatçılar hem sefalet hem de onun radikal reddi

değil miydiler? Ne olursa olsun bu yanlış -başlangıçta affedilir miydi, beni ilgilendirmiyor- tüketim ekonomisinin üretim ekonomisini yuttuğu ve emek sömürüsünün gündelik yaratıcılık sömürüsünün altında kaldığı bir yüzyıl sonra tam bir çılgınlık halini aldı. *Hem* iş saatlerinde *hem* de boş zamanlarında işçiden koparılıp alınan aynı enerji, eski teorinin muhafızlarının salt biçimsel muhalefetleriyle dindar bir biçimde yağladıkları güç türbinlerini harekete geçiriyor.

Gündelik hayata açıkça değinmeden, aşktaki yıkıcılığı ve zorunlulukların reddindeki olumluluğu anlamadan devrimden ve sınıf mücadelesinden söz eden insanlar olmayacak bir duaya amin diyorlar.

KATILIMIN OLANAKSIZLIĞI: ZORUNLULUKLAR TOPLAMI OLARAK İKTİDAR

Yıpratma ve tahrip mekanizmaları: Aşağılanma (II), tecrit edilme (III), acı çekme (IV), çalışma (V), baskının azalması (VI).

II. AŞAĞILANMA

Gündelik hayat ekonomisi, aşağılanmaların ve saldırgan tutumların sürekli mübadelesine dayalıdır. Paradoksal bir biçimde davet ettiği, tahrip *armağanı*nın pençesine düşmüş bir yıpratma tekniğini gizler (1). Günümüzde, insan ne kadar nesneyse o kadar toplumsal bir varlık olur (2). Sömürge olmaktan kurtulma henüz başlamamıştır (3). Sömürge olmaktan kurtulma, eski egemenlik ilkesine yeni bir değer vermek zorunda kalacaktır (4).

1 Rousseau, bir gün kalabalık bir köyden geçerken, belagat gücüyle kalabalığı eğlendiren kaba saba bir köylü tarafından alaya alındı. Şaşıran ve soğukkanlılığını kaybeden Rousseau tek bir kelime bile edemedi, köylülerin alaylarından kaçıp kurtulmak istedi ve oradan sıvıştı. Nihayet, aklı başına geldiğinde ve şakacı köylülerin her birini şapa oturtacak bir sürü cevap bulduğunda köyden iki saat uzaktaydı.

Gündelik hayatın sıradan olaylarının çoğu bu gülünç macerayı andırmıyor mu? Ama inceltilmiş ve sulandırılmış bir biçimde, bir adımlık, bir bakışlık, bir anlık düşünme süresine indirgenmiş,

küçük bir şok olarak yaşanan, bilincin neredeyse erişemeyeceği geçici bir acı ve tam kaynağını keşfedecekken zihinde donuk bir öfke bırakan bir macera değil midir bu olaylar? Aşağılanmanın ve ona verilen yanıtın sonsuz mönüeti, insan ilişkilerine aksak ve topal müstehcen bir ritim verir. Banliyö trenlerinin gidiş gelişleriyle birlikte içeri çekilip bir araya tıkılan; sokaklara, bürolara, fabrikalara taşan kalabalıkların gelgitinde, ürkek geri çekilmelerden, acımasız saldırılardan, sırıtan suratlardan, sebepsiz sataşmalardan başka bir şey yok. İstenmeyen misafirler doluşunca şarap sirkeye dönüşür. Masum ve iyi niyetli kalabalıklardan söz etmeyin bana! Bakın, her yandan tehditlerle nasıl tüyleri diken diken olmuş, düşman bölgelerinde kendilerinden uzak, çok uzak, hantal ve şaşkınlar! Bıçakları yokken, dirseklerini ve gözlerini silah olarak nasıl kullanacaklarını öğreniyorlar.

Saldırganlar ve saldırıya uğrayanların arasında bağışlamalara ve geçici ateşkeslere rastlanmıyor. Zar zor algılanabilir bir imler yığını, yalnız bir insandan başka bir şey olmayan yürüyenin üstüne üstüne geliyor. Yorumlar, jestler, bakışlar birbirine karışıp çarpışıyor, hedef şaşırıyorlar, ürettikleri sürekli sinirsel gerilimle daha kesin bir ölüm saçan rastgele atılmış kurşunlar gibi sekiyorlar. Bütün yapabileceğimiz kendimizi can sıkıcı parantezlerin içine sokmak; tıpkı (bu yazıyı bir kafenin terasında yazıyorum) garsonun sessizce masanın üzerine bıraktığım bahşişi cebine atan parmakları gibi, bu arada bunu gören iki adam da rıza gösterilen rezaleti gizleme kaygısı içinde, yüzlerine son derece kayıtsız bir ifade takınmışlar.

Zorunluluk açısından, gündelik hayat, içinde hakaret üretim ve tüketiminin dengelenme eğilimi taşıdığı bir ekonomik sistem tarafından yönetilir. Serbest ticaret teorisyenlerinin eski rüyası böylece, solun hayal gücünden yoksunluğu sayesinde yeniden hayat kazanan bir demokrasi yoluyla gerçekleşir. Sanki kapitalistler, liberalizmin resmi yıkıcıları, onu ulusallaştırmaya ve planlamaya kararlı değillermiş gibi, 'ilericiler'in liberalizmin yıkılmış yapısına büyük bir öfkeyle saldırdıklarını görmek ilk bakışta garip gelmiyor mu? Aslında bu o kadar da garip değil. Çünkü, tüm dikkatleri olayların çoktan aştığı eleştirilerde toplamak (Sanki ilkel biçimini Sovyet modelinin oluşturduğu planlı bir ekonomi yoluyla

kapitalizmin gelişiminin yavaş yavaş tamamlandığı herkes tarafından anlaşılmamış gibi), insan ilişkilerinin sadece ve sadece, eski olduğu için ucuza kapatılabilecek olan bu ekonomik modele dayalı olarak yeniden kurulabileceği gerçeğini gizlemektir. 'Sosyalist' ülkeler tehlikeli bir inatla hayatı burjuva tarzında örgütlemeye devam etmiyorlar mı? Basitleştirilmiş ve rasyonelleştirilmiş kendi kendini düzenleyen mekanizmalar insan ilişkilerini, 'itaat' ve aşağılanmanın 'adil' mübadelesine indirgerken, her yerde aile, evlilik, fedakârlık, çalışma ve sahteliğe şapka çıkarılıyor. Çok yakında, sibernetikçilerin ideal demokrasisinde, herkes, belirgin bir çaba olmadan, en mükemmel adalet kurallarına göre dağıtmaya olanak bulacağı bir alçaklık payına sahip olacaktır. Herkes için eşit adalet, doruğuna ulaşacak. Bugünleri görecek ihtiyarlara ne mutlu!

Benim için -ve sanırım başkaları için de- sıkıntıda denge yoktur. Planlama serbest piyasanın sadece arka yüzüdür. Planlamaya tabi olan tek şey mübadeledir; ve onunla birlikte, onun gerekli kıldığı karşılıklı fedakârlıktır. Ancak eğer 'yenilik' sözcüğünün ifade ettiği bir şey varsa, o da biçim değiştirip gizleme değil, aşmadır. Aslında, yeni olan bir gerçeklik sadece *armağan* ilkesine dayanabilir. Hatalarına ve yoksulluklarına rağmen, işçi konseylerinin tarihsel deneyiminde (1917, 1921, 1934, 1956) ve dokunaklı bir dostluk ve aşk arayışında, mevcut 'gerçekliği' hayal kırıklığına uğratmayan tek ve coşku verici bir neden görüyorum. Ama her şey bu deneyimlerin olumlu niteliğini gizli tutmak için işbirliği içindedir, bu deneyimlerin gerçek önemi, hatta varlıkları üzerinde şeytanca bir kuşku sürmektedir. Beklenmedik bir şekilde, hiçbir tarihçi en yoğun devrim dönemlerinde bile halkın gerçekten nasıl yaşadığı konusunu inceleme zahmetine katlanamamıştır. Böyle zamanlarda, insani davranışlarda serbest ticarete son verme isteği kendiliğinden, ama bir yadsıma biçiminde çıkar ortaya. Sıkıntıya meydan okunduğunda, bunun ardından daha büyük ve yoğun bir sıkıntı saldırır ve meydan okuma sonuçsuz kalır.

Olumsuz anlamda, Ravachol'un bombaları ya da daha yakın zamanlarda Caraquemada destanı, mübadeleye ve uzlaşmaya dayalı ilişkileri toptan reddediş çevresinde hüküm süren -değişik de-

recelerde ortaya çıkan, ama her yerde görülen- karışıklığı ortadan kaldırır. Bunu defalarca yaşamış olduğum için, boğucu ilişkilerin kafesinde bir saat geçiren herkesin Pierre-François Lacenaire'i çok iyi anlayacağından ve suç tutkusu ile yanıp tutuşacağından kuşku duymuyorum. Burada söz konusu olan, terörizme bir gerekçe bulmak değil, onu hiyerarşik sosyal topluluğun kendi kendini düzenleyen mekanizmalarını baltalama ve sergileme yeteneğine sahip bir eylem; en ümitsiz, ancak soylu bir eylem olarak görmektir. Böyle düşünüldüğünde, yaşanılamaz bir toplumun mantığına dahil olan cinayet, sadece *armağanın* içbükey bir biçimi olarak ortaya çıkabilir. Cinayet, Mallarmé'nin sözünü ettiği, yoğun bir şekilde arzulanan bir varlığın yokluğudur; aynı Mallermé, Otuz'lar duruşmasında, anarşistleri 'katıksızlığın melekleri' olarak tanımlıyordu.

Ancak, tek başına olan katile duyduğum sempati taktiğin başladığı yerde biter; ama belki de taktiklerin bireysel umutsuzluğun yönlendirdiği öncülere ihtiyacı vardır. Ne olursa olsun, son derece yaygın, ama bir o kadar da önemsenmeyen bireysel kendini gerçekleştirmenin tarihsel gelenek ve pratiğine sağlam bir biçimde dayalı olacak yeni devrimci taktikler sadece Ravachol ya da Bonnot'nun tavırlarını taklit etmek isteyen insanlar için anlam taşımakla kalmayacaktır. Ancak, bu taktikler tecrit edilmişliklerini, kolektife ve yalana duydukları nefreti şimdiden rasyonel bir cinayet ve intihar kararına dönüştürmüş bireyleri *kolektif bir biçimde* ve başka amaçlarla kendilerine çekemezlerse, teorik bir kış uykusuna mahkûm olacaklardır. Katillere de hümanistlere de hayır! İlki ölümü kabul eder, ikincisi dayatır. Can çekişerek hayatta kalmaktansa şiddetin alevlendirilmesinde kararlı on insan bir araya gelsin; bu andan itibaren umutsuzluk sona erer ve taktikler başlar. Umutsuzluk gündelik hayat devrimcilerinin çocukluk hastalığıdır.

Toplumsal iktidarın *tam olarak* ortaya koymaktan kaçındığı aldatmacaları ortaya seren, yürürlükten kalkmış bir romantizmin etkisiyle değilse de kanun kaçaklarına karşı gençliğimde duyduğum hayranlık hâlâ sürüyor. Hiyerarşik toplumsal örgütlenme, herkesin enerjisini bir yığın gereksiz mücadelede tüketerek, kendi yarattığı şiddetin menzili dışına kapağı atma yeteneğindeki -anarşist te-

rörizm özellikle bu yeteneği teşhir eder- dev bir şantaj düzeni gibidir. ('İnsanileştirilmiş' bir iktidar eski savaş ve ırkçı soykırım yöntemlerine izin veremez.) Soruşturma tanıklarında, anarşist eğilimlerden pek kuşkulanılmaz. Biyolog Hans Selye, "Hastalığa yol açan belirli nedenler (mikroplar, yetersiz beslenme...) ortadan kalkarken, giderek artan sayıda insan stres hastalıklarından ya da stresin, yani çatışmaların, şokların, sinirsel gerilimlerin, hayal kırıklıklarının, zayıflıkların yarattığı yıpranmaların neden olduğu dejenerasyon hastalıklarından ölmektedir..." diyor. Bundan böyle, hiç kimse onu düşüncelerinde bile izleyen, rüyalarında bile kovalayan şantaj düzenine ilişkin bir araştırmayı yönlendirme zorunluluğundan kaçamaz. En küçük ayrıntılar büyük bir önem kazanırlar. Öfke, bitkinlik, kabalık, aşağılanma... *cui prodest?** Bu işte kimin çıkarı var? Ve, birçok mazeret gibi "Sağduyulu Büyük Birader"in bilgelik etiketi altında dağıttığı tektip cevaplardan yararlanan kim? *Tüm* kozlar karşı tarafın elindeyken, kazanılacak her şeye sahip olduğum şeklindeki beni öldüren açıklamalardan hoşnut mu kalacağım?

2 İnsanların birbiriyle karşılaşması tokalaşmayla başlar ve yine tokalaşmayla biter. Hem alışılmamış hem de sıradan bu jest Fransızların çok güzel ifade ettikleri gibi, *mübadele edilir*: Bu aslında toplumsal sözleşmenin en basit biçimi değil midir? Tam bir inançsızlığın yerine geçtiği görülen bir cömertlikle orada burada tokalaşarak, acaba hangi garantilerin peşinde koşuyoruz? Uyumun sürdüğünü, toplumsal anlaşmanın var olduğunu, toplumsal hayatın mükemmel olduğunu garanti etmek midir bu? Yalanlar konusunda kendimizi ikna etme ihtiyacımız, onlara alışkanlığın gücüyle inanmamız ve kavrayışımızın gücüyle onları yeniden dile getirmemizden daha rahatsız edici ne olabilir?

Mübadeleden habersizmiş gibi görünen bakışlarımız bu uzlaşıma ilişkin hiçbir şeyi bilmez. Birisiyle göz göze geldiğimizde; sanki gözlerimiz kendi boş, ruhsuz yansısını karşımızdakinin gözbebeklerinde de görecekmiş gibi rahatsız oluruz. Gözler yana ka-

* Kime faydası var? (ç.n.)

yarak, birbirlerine kaçamak bakışlar atmaya çalıştıklarında ise güçlükle buluşurlar; bakışlar, sapmayı ve derinden hissedilen uyumsuzluğu gösteren genişlikteki bir açıyla sanal bir noktada kesişirler. Bazen de uyum gerçekleşir ve gözler birleşir: Mısır heykel sanatındaki kral ve kraliçenin güzel, uyumlu bakışları; âşıkların erotizm yüklü, buğulu, eriten bakışları: Birbirlerini uzaktan yiyen gözler. Ama çoğu kez gözler, tokalaşma ile onaylanan o yüzeysel anlaşmayı yalanlarlar. Kucaklaşmalara, enerjik biçimde tekrarlanan toplumsal uyuma büyük rağbet -"*shake hand*" deyimi, ticari kullanımı yeterince anlatmaktadır-, duyuları aldatmaktan, bakıştaki hissi köreltmenin bir biçiminden ve bu hissi, gösterinin boşluğuna karşı koyamadan uyarlamaktan başka nedir ki? Tüketim toplumunun sağduyusu, eski bir deyim olan "şeylere karşıdan bakma"yı mantıksal sonucuna vardırmıştır: Karşıda, şeylerden başka bir şey görmemek.

Bir taş gibi duyarsız ve kolaylıkla yerinden kaldırılabilir olmak! Toplumsal düzenin herkesten iyilikle istediği işte budur. Burjuvazi, daha çok insanın 'rasyonel' kurallara, ekonomik, toplumsal, politik ya da yasal gerekliliklere göre yaşamalarını sağlayarak, düş kırıklıklarını daha adil bir biçimde bölüştürmeyi sürdürmüştür. Bu yolla yaratılan parça parça zorunluluklar da onlardan kolektif bir biçimde kaçmak ya da onları etkisiz hale getirmek için kullanılabilecek enerji ve beceriyi parçalamıştır. 1793'ün devrimcileri yüce insanlardı; çünkü insanı yönetmek için Tanrı'nın nüfuzunu yıkmaya cesaret edebilmişlerdi; proleter devrimciler de yüce insanlardır, ama onlar yüceliklerini hiçbir zaman burjuva düşmanlarından almamışlardır; proleter devrimcilerin gücü yalnızca kendilerinden kaynaklanmıştır.

Ticaret değerine, iş bitirme hazzına, emeğin onuruna, kontrol altına alınan tutkulara, hayatta kalmaya dayalı bir etik ve bunların karşısında, katıksız değer, haksızlık, asalaklık, içgüdüsel vahşet ve ölüm: İşte size insan yeteneklerinin neredeyse iki yüz yıldır içinde kaynatıldığı pis ortam. Sibernetikçiler geleceğin insanını -elbette biraz geliştirecekleri- bu bileşenlerden yaratmayı düşünüyorlar. Neredeyse böcekler gibi bilinçsizce ve amaçsızca hareket ettiğimiz halde doğaya mükemmel bir uyum gösteren varlıkların hayat garantisini hâlâ elde edemedik mi? Uzun süreden

beri, gözün gördüğü ama bilince kaydedilmeyen, saniyenin 1/24'ü kadar süren tek karelerin filmin arasına konduğu bilinçaltı reklamlarının deneyleri yapılıyor. Kullanılan ilk sloganlar bunu neyin izleyeceği konusunda ipuçları veriyor: "Sürat felakettir!", "Kiliseye gidin!" Ama her dişlisiyle -şehir planlaması, reklam, ideoloji, kültür- buna benzeyen yüzlerce ufak tefek gelişme yaratabilecek dev bir şartlandırma aygıtıyla karşılaştırıldığında, böyle küçük bir gelişme nedir ki? Bir kez daha belirtelim; insanın kendini beklemeye *devam eden* yazgıyı bilmesi, gözünü dört açmazsa, onun *şimdi* böyle bir alçalmışlık içinde yaşıyor olduğu duygusundan daha az önemlidir. Huxley'nin *Brave New World*'ü, Orwell'ın *1984* ve Touraine'in *Cinquiéme Coup de Trompette*'i olan bitene şöyle bir bakmanın yaratabileceği dehşetten kaynaklanan ürpertiyi geleceğe itiyor. Oysa reddetme bilincini ve iradesini geliştiren şey şimdi olan bitendir. Şu anki tutsaklığımla karşılaştırıldığında, gelecek hiç ilgimi çekmiyor.

Aşağılanma duygusu bir nesne olma duygusundan başka nedir ki? Bu durum bir kez böyle anlaşıldığında, hayatın örgütlenmesine yönelttiğimiz eleştirinin farklı bir biçimde yaşama projesinin acilen uygulamaya konmasından ayrı tutulamadığı savaşçı bir zihinsel aydınlığın temelini oluşturur. Evet, inşa sadece bireysel umutsuzluk ve onun aşılması temelinde başlayabilir. Bu umutsuzluğu gizleme ve onu başka bir görünüm altında sunma çabaları bunun kanıtıdır. Değerlerin dağılmasını, dünyanın harabeye dönüşmesini, sahteliği, parçalanmayı görmemizi engelleyen yanılsama nedir? Kendimi mutlu sanmam olabilir mi? Pek değil! Böyle bir inanç, ne öfke patlamalarına ne de çözümlemeye direnebilir. Tersine, olumsuzun dolayımıyla bize katlanılabilir bir varoluş duygusu veren şey, bizim için bitmek tükenmek bilmeyen bir çekememezlik ve kıskançlık kaynağı olan başkalarının mutluluğuna inançtır. Kıskanıyorum, öyleyse varım. İnsanın kendisini başkalarına referans yoluyla tanımlaması, insanın kendisini başkası olarak algılamasıdır. Ve başkası her zaman nesnedir. Böylece, hayat aşağılanma dereceleri ile ölçülür. Ne kadar kendine özgü bir aşağılanma seçersen, o kadar 'yaşarsın'; yani şeylere özgü o düzenli hayatı o kadar yaşarsın. İşte, reçeldeki arseniği

nasıl yutturursanız, öyle yutturacağınız bir şeyleştirme becerisi.

Gündelik hayatım üzerindeki egemenliğimin ne kadar sefilce olduğu her açığa çıktığında, Grimm masalındaki gibi "Kral çıplak!" diye bağırmamı engelleyen sapkınlığı açığa kavuşturan şey, bu baskı yöntemlerinin yumuşaklığıdır. Ancak polis vahşeti artarak sürüyor, hem de nasıl! Bu vahşet ne zaman ortaya çıksa, ince ruhlu solcular tarafından haklı olarak lanetlenir. Peki ama, solcular bu konuda ne yapıyorlar? Halkı silahlanmaya mı çağırıyorlar? Meşru misillemeleri mi kışkırtıyorlar? Budapeşte'nin en güzel ağaçlarını avokadolarla süsleyen adam gibi aynasız avını mı teşvik ediyorlar? Hayır, barış taraftarı gösteriler düzenliyorlar. Sendika polisleri, buyruklarını sorgulayan herkesi ajan-provokatör ilan ediyor. Yeni polis, kontrolü ele almaya hazır. Sosyal psikologlar copsuz yönetecekler, hatta morg bile olmayacak. Baskıcı şiddet adilce dağıtılmış sürüyle iğne batırmaya dönüşüyor. Kendi yüce ideallerinin doruklarında polis şiddetini kınayan kişiler bizleri daha incelikli bir şiddete dayanan bir devleti kabul etmeye zorluyorlar.

Hümanizm, Kafka'nın *Ceza Kolonisi*'nde betimlediği aygıtı yumuşatıyor. Daha az eziyet ve haykırış! Kan midenizi mi bulandırıyor? Boşverin: İnsanlar kansız düştükleri günleri de görecekler. Hayatta kalmanın vaat edilmiş toprakları, hümanistlerin uğrunda savaştıkları tatlı ölüm ülkesi olacak. Yeni Guernica'lara hayır, yeni Auschwitz'lere hayır, yeni Hiroşima'lara hayır, yeni Sétif'lere hayır! Yaşasın! Peki hayatın olanaksızlığı ne olacak, bu boğucu sıradanlık, bu tutkusuzluk ne olacak? Ya, asla kendimiz olamamanın hıncıyla başka insanların mutlu olduğunu hayal etmeye bizi sürükleyen bu kıskançlık çılgınlığı da ne? Ya bu, kendimizi asla rahat hissetmeme duygusu? Kimse bunların küçük ayrıntılar ya da ikincil konular olduğunu söylemesin. Görmezlikten gelinebilir öfke olamaz: Basit bir sıyrık bile kangrene yol açabilir. Dünyayı sarsan bunalımlar, eylem ve düşüncelerimin önüne barikatlar koyarak onları engellemeye çalışan düşman güçlerle yaptığım çatışmalardan temelde farklı değildir. (Son çözümlemede, tarih benim için sadece kendi hayatımı etkilediği oranda önem taşıyorsa, bunun aksi nasıl düşünülebilir?) Öfkeler bölüne çoğala, er geç, yaşanmayan gerçekliğin atomu parçalanacak ve böyle bir

edilgenlik ve ümitsiz teslimiyet ortamında, hiç kimsenin kuşkulanmadığı bir nükleer enerji açığa çıkacaktır. Kamu menfaatini oluşturan şey hep dehşet verici olmuştur.

3 1945'ten 1960'a kadar sömürgecilik, solun koruyucu babasıydı. Sömürgecilik sola faşizm çağında yeni bir düşman sunarak başlangıçta bir hiç olan solun kendini tanımlamak yerine, başka bir şeye göre kendini ifade etmesini sağladı. Şeylerin her şey ve hiçbir şey olduğu bir düzende kendini bir şey olarak kabul etmesini sağladı.

Kapağı tam olarak kapanmayan kutudaki yaylı bir kukla gibi nereye fırlayacağı belli olmadığı için, kimse sömürgeciliğin sonunu ilan etme cesaretini gösteremedi. Aslında, sömürgeci gücün çöküşünün, insanlara uygulanan tüm güce içkin olan bir sömürgeciliği açığa vurmasıyla birlikte, ırk ve renk sorunları neredeyse çapraz bulmacalar kadar önemli olmaya başladı. Solcu soytarıların gösteriş yapmak amacıyla, ırkçılık karşıtı ve Yahudi-karşıtı temcit pilavlarını ısıtıp ısıtıp ortaya çıkarmaları neye yaradı? Son çözümlemede, -Yahudilerden ve siyahlardan başlayarak- Yahudi ya da siyah olmayan herkesin çığlıklarının boğulmasına. Elbette, daha yakın bir tarihte ırkçılık karşıtlığına esin veren cömert duyguları sorgulamayı düşünemem. Ancak hiçbir şeyi etkileyemeyeceğim meydandaysa, geçmişle ilgilenmem. Ben buradan ve şu andan söz ediyorum. Kimse, Alabama ve Güney Afrika'da yaşanan korkunç boyutlardaki sömürüyü öne sürerek, bana böyle sorunların merkezinin insanda; kendini "uygar" [polis] olarak gören, oysa olayların gerçeğinin "polisiye" diye tercüme ettiği toplumumuzun her yönüyle aşağıladığı ve hor gördüğü tek tek bireylerde yattığını unutturamaz.

Şiddetteki payımı reddetmeyeceğim.

İnsan ilişkileri açısından, az çok katlanılabilir koşullar, az çok kabul edilebilir saygısızlıklara yer yoktur. Nitelendirme yersizdir. 'Kara kafa' ya da 'pis zenci' gibi hakaretler bir emirden daha mı incitici? Kim bu konuda güven verebilir? İnsan polisten, patrondan, bir yetkiliden fırça yerse ve kendisine emirler yağdırılırsa, kendisiyle baş başa kaldığında *kendisinin* de bir 'pis zenci' ya da

'kara kafa' olduğunu ta yüreğinde hissetmez mi?

Eski sömürgeciler kendilerine katlanamayan insanları bir hayvan ve sefiller soyu olarak gördükleri zaman bize mükemmel bir güç portresi sunmuşlardır. Mahkûmun tepesine dikilen gardiyan, 'her şeyden önce yasa ve düzen gelir' diyor. Dünün sömürgecilik karşıtları, bugünün genelleşmiş sömürgeciliğini insanileştirmeye çalışıyorlar. Onlar, genelleşmiş sömürgeciliğin en akıllı bekçi köpeği oldular. Nasıl mı? Geçmiş zalimliklerin doğurduğu sonuçlara havlayarak.

Martinik Devlet Başkanlığına göz dikmeden önce, Aimé Césaire şu ünlü açıklamayı yapmıştı: "Burjuvazi, kendi varlığının yarattığı büyük sorunları, sömürge sorununu ve proletarya sorununu çözemeyeceğini görmüştü." Ama A. Césaire şunları söylemeyi unutmuştu: "Çünkü bunlar bir ve aynı sorundur ve dolayısıyla bunları birbirinden ayıranlar bu sorunları anlayamazlar."

4 Gouy'un *Historie de France*'ında okuduğuma göre: "Krala karşı en küçük bir hakaret anında ölümle cezalandırılırdı." Amerikan Anayasası'nda da şunu okudum: "Egemenlik halkındır." Pouget'nin *Pére Peinard*'ında şu yazıyordu: "Bizim egemenliğimiz bizi açlıktan öldürürken, kralların egemenliği onları şişmanlatıyor." Carbon'nun *Secret du Peuple*'ünde deniyor ki: "Bugün halk demek, hiç saygı duyulmayan bir insan kitlesi demektir." İşte, birkaç satırla, egemenlik ilkesinin geçirdiği değişimleri sergiledim.

Monarşi, keyfi idaresinin "nesneleri"ni "özneler/teba" olarak tanımlamıştı. Kuşkusuz, kırsal hayatın içerdiği bağların insaniliği içinde, tahakkümünün temelden insanlık dışı olduğunu gizleme çabasıydı bu. Kralın şahsına gösterilen saygı eleştirilemez. Sadece bir yandan bağımlılığa, diğer yandan da aşağılanmaya dayandığı için tiksindirici bir şeydir o. Kralın tahtını çürüten şey küçümsemeydi. Peki ama yurttaş egemenliğine, burjuvazinin kendini beğenmişliği ve kıskançlığıyla çoğaltılan haklara, her bireye ortak bir payda gibi dağıtılan egemenliğe ne oldu? Kralların demokratik bir biçimde paylaştırılan tanrısal haklarına ne oldu?

Bugün Fransa'da yirmi dört milyon küçük kral var; bunların en

büyükleri olan yöneticiler de gülünçlükleri içinde büyükler. Saygı duygusu o kadar değersizleşmiştir ki, tek talep ettiği şey aşağılanma haline gelmiştir. Kamu görevlerinde ve rollerde demokratikleşmiş olan monarşi ilkesi ölü bir balık gibi yana yatmış. Yalnız çürümüş yanları görünüyor. Mutlak ve kayıtsız şartsız bir üstünlüğe dayanma iradesi ortadan kalkmıştır. Hayatlarımızı kendi egemenliğimiz üzerine kurmak yerine, kendi egemenliğimizi başka insanların hayatları üzerinde temellendirmeye çalışıyoruz. Kölelerin töresi.

III. TECRİT

Para no sentirme solo
Para los siglos de los siglos

Sahip olduğumuz ortak tek şey, birlikte olma yanılsamasıdır. Ve yasal ağrı kesicilerin yarattığı yanılsamalara karşı tek direniş, tecrit edilmeyi tahrip etmeye duyulan kolektif bir arzudan kaynaklanır (1). Gayri şahsi ilişkiler tecrit edilmenin ıssız adasıdır. Tecrit edilme, çağdaş toplumsal örgütlenmenin imzaladığı ve bu toplumun yüzüne karşı okunan ölüm ilanıdır(2).

1 Kapısı ardına kadar açık olduğu halde kaçamayacakları bir kafeste hapistiler sanki. Hiçbir şey var olmadığından, kafesin dışındaki hiçbir şeyin bir önemi kalmamıştı. Parmaklıkların ardındaki hiçbir şey için en küçük bir istek bile duymadan, kafes dışındaki her şeye yabancılaşarak hayatlarını sürdürdüler. Hiçbir gerçekliği ve önemi olmayan bir yere kaçışın da anlamı yoktu; aslında olanaksızdı bu. Tamamen olanaksız. Çünkü, doğumdan ölüme kadar kurtulamayacakları bu kafesteki yaşantının katlanılabilir olan tek yanı, şeylere önem kazandırmak için önüne geçilemez bir eylem içgüdüsünden başka bir şey olmayan 'Ger-

çek'ti. İnsanın soluk alabilmesi ve acıya katlanabilmesi için şeylerin biraz olsun önem kazanması gerekiyordu. Sanki, böyle olması gerektiği konusunda sessiz ölülerle bir anlaşma yapmışlardı. Çünkü her şeyin bir önemi varmış gibi hareket etme alışkanlığı, son derece insani ve neredeyse ebedi bir insani içgüdüye dönüşmüştü. Önemli olan hayattı. Gerçek ise, hayata biraz olsun anlam katan içgüdünün bir parçasıydı. İçgüdü, Gerçeğin ardında neyin bulunabileceğini hayal etmeye çalışmıyordu; çünkü hiçbir şey yoktu. Önemli hiçbir şey. Kapı açık kalmış ve kafes sayısız nedenle ve sayısız biçimde önemli olan kendi Gerçekliği içinde daha da dayanılmaz olmuştu.

Kölelik döneminden hiç kurtulamamışız meğer!

İnsanlar, istatistiksel bir umursamazlıkla üst üste yığıldıkları toplu taşıma araçlarında, tıpkı ölümün dişsiz bir ağızdaki doğal etkisi gibi, savunulacak bir yanı olmayan hayal kırıklığı, gurur ve küçümseme ifadesi taşıyan maskeler takıyorlar. Sahte bir iletişim havası herkesi karşısındakinin polisi yapıyor. Metrolara ve banliyö trenlerine doluşan ücretli-emek şövalyeleri, acınacak bir şekilde dolaşıyorlar; onlar da saldırı ve geri çekilme içgüdüsünün ağına düşmüş. Eğer insanlar kendilerini ve başkalarını sokan akreplere dönüşmüşlerse, bunun nedeni gerçekten de hiçbir şeyin meydana gelmeyişi ve insanların, boş gözleri ve boş beyinleriyle 'gizemli bir biçimde' salt gölgeler, hayaletler haline gelmiş ve artık, sözde kalmış insanlıkları dışında insan olmaktan çıkmış olmaları değil mi?

Hep birlikte olduğumuz yanılsaması dışında ortak hiçbir şeyimiz yok. Elbette, sahici bir kolektif hayatın tohumları, yanılsamanın içinde hareketsiz yatıyor. Gerçek bir temeli olmayan bir yanılsama yoktur, ama gerçek bir topluluk hâlâ yaratılmış değil. Kimi zaman da, yalanın gücü tecrit edilmişliğin acı gerçeğini unutturuyor insana. Kalabalıkların arasında acı çekmenin ve ayrılığın hâlâ var olduğunu unuttuğumuz anlar yaşarız zaman zaman. Bize bunu unutturan sadece yalanın gücü olduğu için de, acı çekme ve ayrılıklar çoğalır. Ama en sonunda yalanın kendisi bu desteğe güvenmenin cezasını çeker. Çünkü hiçbir yanılsamanın ıstırabımızı gideremeyeceği bir an gelir.

Çevremdeki kalabalık çoğalırken içimi bir sıkıntı kaplar. Ko-

şulların baskısı altında aptalca verdiğim tavizler, yüzsüz kafalardan oluşan sanrı dalgalarının içinde bana doğru yüzerek hızla üstüme gelirler. Edward Munch'ın ünlü tablosu *Çığlık* günde on kez hissettiğim bir şeyler uyandırır bende. Sadece kendisinin görebildiği bir kalabalığın içinde sürüklenen bir adam, büyüyü kırmak, silkinip kendisine gelmek, kendi bedenine dönmek için çabalarken, aniden bir çığlık koparır. Sözsüz tanışıklıklar, donmuş gülümsemeler, cansız sözcükler, üstüne yağmur gibi yağan umursamazlıklar ve aşağılanma, onu kendi arzularının ve rüyalarının dışına iterek ve 'birlikte olma' yanılsamasını ortadan kaldırarak aniden kafasına dank eder. İnsanlar karşılaşmadan dokunuyorlar; tecrit büyüyor ve asla bütünleşilmiyor; kalabalık çoğalırken insanlar boşluğa yenik düşüyorlar. Kalabalık beni benden uzaklaştırıyor ve boş varlığımın şunağına bir kurban olarak bırakıyor.

Binlerce neon lambası Plotinus'un şu sözleriyle ışıldıyor: *Her biri ayrı kalmayı sürdürse de, tüm varlıklar birliktedir.* Ama gerek duyduğumuz tek şey, elimizi kaldırıp birbirimize dokunmamız, başımızı kaldırıp göz göze gelmemizdir. O zaman sanki büyü yapılmış gibi her şey bir anda yakınlaşır ve uzaklaşır bizden.

Kalabalıklar, uyuşturucu ve aşk gibi alkol de en aydınlık zihinde bile bulanıklık yaratır. Alkol, her şeyi samimi bir tiyatro sahnesinde düzenlediği için, beton tecrit duvarını aktörlerin istedikleri gibi yırtıp atacakları kâğıttan yapılmış dekor perdesine dönüştürebilir. Ne kadar büyük ve bir o kadar da ölümcül bir yanılsama!

Herkesin ölümüne sıkıldığı bunaltıcı bir barda, sarhoş genç kadehini kırar, sonra bir şişe alır ve duvara fırlatır. Kimse telaşlanmaz; hayal kırıklığına uğrayan genç adamsa dışarı atılmasına ses çıkarmaz. O anda, orada bulunan herkes aynısını yapabilirdi. Ancak bunu gerçekleştiren bir tek oydu ve ilk radyoaktif tecrit kuşağını geçerek bunu yapan sadece o oldu. Böylece iç tecridi, benlik ve dış dünya arasındaki içe dönük ayrılığı aştı. Ona apaçık gelen bir işarete kimse yanıt vermedi. O, bir kiliseyi kundaklayan ya da bir polisi öldüren bir hooligan gibi yapayalnız kaldı; kendisiyle barışıktı, ancak başka insanlar kendi varoluşlarından sürgün yaşadıkları sürece, o da sürgündü. Manyetik tecrit alanından

kaçmamış; yerçekimsiz bir alanda asılı kalmıştı. Her şeye rağmen, karşılaştığı kayıtsızlığın en dibinde, kendi çığlığının nüanslarını daha iyi duyar. Bu vahiy ona eziyet etse bile, daha yüksek sesle; daha büyük bir *tutarlılıkla,* ama başka bir tonda yeniden başlamak zorunda kalacağını bilir.

Tecrit edilmiş olan herkes, ne denli zayıf ve kaba olursa olsun, bir kurtuluş jestinin her zaman sahici bir iletişimi, yeterli bir kişisel mesajı taşıdığını anlamayı reddettiği sürece, insanlar sadece ortak bir cehennem azabının pençesinde birlikte olabilirler. Özgürlükçü asiyi yere seren baskıdan herkes payını alır; herkesin kanı, katledilmiş Durruti'lerin kanına karışır. Özgürlük bir parmak bile geri çekilse, şeylerin düzeninin ağırlığı yüz kat artar. Sahici katılımdan dışlanmış insani eylemler, ya kırılgan bir birliktelik yanılsamasına düşer ya da bunun karşıtı olan toplumsal hayatın acımasız, toptan reddedilişine takılır kalırlar. Bununla da kalmaz, ölüm saatinin kadranındaki akrep ve yelkovanı harekete geçiren bir pandül gibi kâh o yana kâh bu yana sallanır dururlar.

Aşk da yeri geldiğinde, birlik yanılsamasını büyütür. Ve aşk çoğu kez, sıradanlığın içinde iflas eder ve sona erer. Hep tek bir şeye dönüşün korkusuyla yaralanmıştır aşk şarkıları: İster iki kişi ister on kişi olsun, eskisi gibi yapayalnız kalınacağına ilişkin o buz gibi korku. Bizi umutsuzluğa iten şey, doyurulmamış arzularımızın yoğunluğu değil, yeni bir tutkunun kendi boşluğunu keşfettiği andır. Güzel kızlara âşık olma arzum tüm doyumsuzluğuna rağmen, yüreğimde acılarla ve aşka duyduğum korkuyla birlikte doğdu: *Nesnelerle* karşılaşmaktan asla kaçamayacağımızdan öyle korkuyoruz ki! Âşıkların birbirlerini terk ettikleri şafak, devrimsiz devrimcilerin kurşuna dizildiği şafağa benzer. İki kişilik tecrit herkesin tecridine direnemez. Zevk, erkenden sona erer ve âşıklar kendilerini dünyada çırılçıplak bulurlar. Eylemleri aniden gülünçleşir ve anlamsızlaşır. Mutsuz bir dünyada aşka yer yoktur.

Aşk gemisi gündelik hayatın akıntılarına dayanamaz.

Eski dünyanın kayalıklarını parçalamaya hazır değilseniz, arzularınız orada yok olacaktır. Âşıklarda eksik olan şey, aşkın verdiği hazzı daha çok önem ve şiirsellik katarak sevmektir. Bir öy-

küde Prens Şakir'in bir kenti ele geçirip sevgilisine bir gülücük karşılığında sunduğu anlatılır. Bazılarımız koşulsuz sevmenin verdiği hazza -bir devrimin muhteşem yatağını aşkımıza sunacak bir tutkuyla- âşık olmuşuzdur.

2 Dünyaya uyum göstermek, insanın *a priori* olarak olumsuzu olumlu ve yaşamanın olanaksızlığını hayatın temel önkoşulu olarak düşündüğü bir yazı-tura oyunudur. Yabancılaşma kendisini, bulunmaz bir nimet gibi satarak bu kadar sağlam kökler salmıştır. Tecrit edilmişliğin olumlu hale dönüşmüş bilinci, özel bilinçten, saygıdeğer insanların doğuştan gelen en kutsal hakları mış gibi taşıdıkları işe yaramaz, ama el üstünde tutulan bir bireycilik potansiyelinden başka bir şey değildir. Bu ya hayatımı bir yanılsama toplumunda sürdürmekten ya da beni bir tecrit hücresinde kapana kısılıp kalmaktan alıkoyan bir tür haz-kaygıdır (plaisir-angoisse).

Gayri şahsi ilişkilerin ıssız adası, sahte kolektivitelere kucak açmaktan toplumu topyekûn reddetmeye kadar uzanır. Esnaf ahlâkıdır bu: "Sen benim sırtımı kaşı, ben seninkini", "İyiler ve kötüler her yerde var", "Eh! İşte idare eder." Nezaket, iletişimsizliğin sanat için sanatıdır.

Şöyle bir düşünelim: İnsan ilişkileri toplumsal hiyerarşinin kurduğu gibi kalmıştır; gayri şahsi ilişkiler, küçümsemenin en az yorucu biçimidir. O bize, günlük ilişkilerin yemliğinden gereksiz sürtüşmeler olmadan geçip gitme olanağı tanır. Gayri şahsilik bizi, idam edilmesinin arifesinde bir arkadaşına, "Her şeyden önce, lütfen Mösyö Scribe'a şükranlarımı iletin. Ona deyin ki, bir gün, karnım açlıktan zil çalarken, biraz para koparabilmek için evine gitmiştim. O da isteğimi büyük bir cömertlikle yerine getirmişti; eminim hatırlayacaktır. Ona akıllıca hareket ettiğini söyleyin, çünkü cebimde Fransa'yı bir oyun yazarından mahrum bırakacak bir silah ateşlenmeye hazır bekliyordu," diyen Lacenaire'in nezaketi gibi, daha üstün incelik biçimlerini hayal etmekten alıkoymuyor.

Ancak gayri şahsi ilişkilerin verimsiz alanı, tecride karşı sonsuz savaşta sadece bir ateşkes, iletişime ya da daha sık bir biçimde topluluk yanılsamasına götüren kısa bir geçit sunuyor. Yolu

sormak ya da 'hoşbeş etmek' için bir yabancıyı durdurmadaki isteksizliğimi ve böyle kapalı bir tarzda ilişki kurmak için neden duraksadığımı bu şekilde açıklamam mümkün. Gayri şahsi ilişkilerin güzelliği kuma çizilmiştir, boşa harcanan zamandır ve bana bir yararı dokunmaz.

Böyle sinizm dolu bir dikkatlilik hayatı öyle olanaksızlaştırmıştır ki, kişisiz ilişkilerin dengeli haz-kaygısı, insanları yok eden genel makinenin bir dişlisi gibi işler. Sonuç olarak, bir hayatta kalma tarzını bir diğeriyle değiş tokuş etmek için kapı kapı dolaşmaktansa, radikal ve taktik açıdan geliştirilmiş bir reddedişle işe başlamak daha iyiymiş gibi görünüyor.

İntiharından iki yıl önce, "Bu kadar genç ölmek utanç verici," diye yazmıştı Jacques Vaché. Hayatta kalma umudunu yitirirse ve umutsuzluğunu geleceği dönüştürmeye yönelik yeni bir gerçeklik anlayışı ile birleştiremezse, tecrit edilmiş insan için geriye sadece iki seçenek kalır: Ya pata-psişik-dinsel parti ve mezheplerin lazımlık iskemlesi ya da Umour ile birlikte derhal ölüm. On altı yaşındaki bir katil geçenlerde şöyle demişti: "Öldürdüm, çünkü sıkıntıdan patlıyordum." İçinden fışkıran kendini yok etme dürtüsünü hissetmiş olan herkes, usandırıcı bir kayıtsızlıkla kendi can sıkıntısının örgütleyicilerini de öldürme şansına sahip olduğunu bilir. Bir gün, rastgele.

Sonuç olarak, birey hem dünyanın şiddetine uyum göstermeyi hem de uyumsuzun şiddetine kucak açmayı reddederse, ne yapabilir? Eğer tutarlı bir teori ve pratik düzeyinde dünyayla ve kendisiyle birlik kurma arzusu duymuyorsa, onu saran toplumun sonsuz uzamının yarattığı derin suskunluk onun çevresinde tekbenci çılgınlığın sarayını inşa edecektir.

'Akıl hastası' teşhisi konulanlar, kapatıldıkları hücrelerin derinliklerinde olumsuzun içinde bastırılmış isyan çığlıklarını atarlar. Psikiyatrist Volnat'ın anlattığı bu hastada potansiyel bir Fourier'nin nasıl bilinçli bir biçimde yok edildiğine bir bakalım: "Hasta kendisi ve dış dünya arasında ayrım yapma yeteneğinin tümünü yitirmeye başladı. Dünyada olan her şey, onun bedeninde de oluyordu. Bir dolabın iki rafının arasına bir şişeyi koyamıyordu, çünkü raflar birleşirse şişe kırılabilirdi. O zaman da sanki kafası rafların arasına sıkışmış gibi kafasından ya-

ralanmasına sebep olabilirdi. Bir valizi kapatmıyordu, çünkü valizdeki eşyaları bastırırsa, kafasında basınç yaratırdı bu. Eğer evin bütün pencerelerini ve kapılarını kapatarak sokağa çıkmışsa, kendisini rahatsız hissediyordu; çünkü hava beynine basınç yapıyordu ve adam bir pencere ya da kapıyı açmak için eve dönmek zorunda kalıyordu. 'Benim için, rahat olmak demek açık bir alanda olmak demektir... *Yaşadığım uzamda özgür* olmalıyım. Bu benim çevremdeki *şeylerle* yaptığım bir savaştır' diyordu."

"Konsolos durdu. Yazıtı okudu: 'No se puede vivir sin amor' "*

(Lowry, *Yanardağın Altında*)

* İsp.: "Aşksız yaşanmaz". (ç.n.)

IV. ISTIRAP

Çareler gerekçelere dönüşürken doğal yabancılaşmanın getirdiği ıstırap, yerini toplumsal yabancı-laşmanın getirdiği ıstıraplara bırakıyor(1). Bir gerekçenin bulunmadığı yerde, beladan kurtulmaya çalışılır(2). Ama hiçbir bahane artık zorunlulukların dağılımına dayalı bir toplumsal örgütlenmeden kaynaklanan ıstırap örgütlenmesinin varlığını gizleyemez(3). Zorunlulukların bilincine indirgenen bilinç, insanın ölüm döşeğidir. Bilincin umutsuzluğu düzenin katillerini; umutsuzluğun bilinci ise düzensizliğin katillerini yaratır(4).

1 Konuşulan ve haykırılan sözcükler senfonisi sokakların dekoruna canlılık katar. Gümbürdeyen bir *basso continuo*'nun üzerinde pes ve neşeli temalar, boğuk ve tekdüze sesler, nostaljik sözler duyulur. Bölgenin çekici ya da itici özelliklerini bastıran ya da güçlendiren canlı bir mimarinin, caddelerin ve binaların ana hatlarını kapladığı görülür. Ama kentin bir ucundan diğer ucuna kadar, insan hep aynı notayı duyuyor: Uğursuz bir titreşim herkesin zihninde öylesine yer etmiş ki, artık hiç kimseyi şaşırtmıyor. "Ne yapalım, hayat bu", "Tüm bunlar bizi sınamak üzere gönderilmiş", "Başa gelen çekilir", "Böyle gelmiş, böyle gider"... En

aykırı sohbetleri bile birleştiren bu ağlayıp sızlanmalar duyarlılığımızı öylesine çarpıtmıştır ki, kendisini en yaygın insan davranışı olarak kabul ettirir. Umutsuzluk, kabul görmediği yerde, genellikle gözden ırak olur. Kimse, *neşe*nin neredeyse iki yüzyıldan beri Avrupa müziğinden silinmesinden rahatsız olmamıştır; oysa bu her şeyi anlatıyor. Tüket, tüket: Artık kendimizi küllerimizden yaratacağımız yerde neredeyse yakmak için kül alacağız.

Istırap ve ona eşlik eden beladan kurtulma törenleri nasıl oldu da bu kadar önem kazandı? Kuşkusuz zalim ve gizemli güçlerle dolu düşman bir doğanın ilk insanları zorladığı hayatta kalma kavgası yüzünden. Tehlikelerle yüz yüze kalmış olan zayıf insan, toplumsal kümeleşmede sadece doğadan korunma yolunu değil, doğayla bir ateşkes imzalayarak, hatta onu dönüştürerek onunla işbirliği yapmanın yolunu da keşfetti. Doğal yabancılaşmaya -ölüm, hastalık, ıstırap- karşı mücadelenin içinde, yabancılaşma toplumsal bir niteliğe büründü. Ölüm, hastalık, ıstırap da toplumsal bir hal aldı. Köleliğin kurduğu tuzağa düşmek için soğuk, açlık ve huzursuzluğun getirdiği felaketlerden kaçtık. Tanrılar, insanlar, dil tarafından köleleştirildik. Ama, bu köleliğin olumlu bir yanı da vardı: Sizi yenilmez kılan bir tanrı korkusu içinde yaşamanın belirli bir yüceliği vardı. İnsani olanla olmayanın bu şekilde iç içe geçmesi, gerçekten de ıstırabın belirsizliğinin, tarih boyunca hem utanç verici bir hastalık hem de şifa verici bir felaket olarak -bir anlamda iyi bir şey olarak- ortaya çıkışının yeterli bir açıklaması olabilirdi. Ancak bu, dinin kötü posasını ve en önemlisi de tüm yeteneğini bu hastalıklı ve fesat ilkeyi iyileştirmeye adayan Hıristiyan mitolojisini gözden kaçırmak olurdu: "Kendini sakatlayarak sakat kalmaktan korun!"

"İsa'nın gelişiyle ıstırap derdinden değil, boş yere ıstırap çekme derdinden kurtulduk" diye yazmıştı Cizvit papazı Charles. Ne kadar da haklı: Gücün sorunu her zaman için kendi kendini ortadan kaldırması değil, kendini "boş yere" baskı yapmaktan alıkoyması olmuştur. Şu sağlıksız şifa verici Hıristiyanlık, insan ile ıstırabı ister ilahi Tanrı'nın inayeti isterse doğa yasası temelinde birleştirsin, yine de çok ustaca bir iş başarmıştır. Hükümdardan yöneticiye, papazdan uzmana, günah çıkaran pederden sosyal gü-

venlik kuruluşlarında çalışanlara kadar, hiyerarşik gücün en sağlam temelini oluşturan şey, her zaman ıstırabın yararı ve gönüllü özveri ilkesi olmuştur. Hangi nedenlerle olursa olsun -daha iyi bir dünya, geleceğin dünyası, komünizmin inşası ya da komünizmle savaşım- gönüllü olarak kabul edilen ıstırap, her zaman Hıristiyancadır, *her zaman*. Günümüzde ruhban ayaktakımının yerini kızıla boyanmış bir İsa'nın misyonerleri almıştır. Her yerde resmi çığırtkanlar çarmıha gerilmiş İsa'nın çirkin imgesini taşıyor, her yerde yoldaşlar, şehit militanların saçma, azizvari rozetlerini takmaya zorlanıyorlar. Ve Hayırlı Dava'nın mutfak işçileri onların kanlarıyla geleceğin sosisini hazırlıyorlar: Daha az toplara, daha çok doktrinlere yem olacak insanlar!

Başlangıçta burjuva ideolojisi, nefret ettiği dinlere karşı verdiği mücadelede gösterdiği kararlılığı, ıstırabın sona erdirilmesi konusunda da gösteriyordu. İlerlemenin, konforun, kârın, refahın ve aklın çılgına çevirdiği burjuvazi, ıstırap ve iman belasına bilimsel olarak son vereceğine herkesi inandırabileceği silahlara –gerçek silahlar değilse bile, en azından yanılsamanın silahlarına– sahipti. Bilindiği gibi, tüm yaptığı yeni uyuşturucular ve yeni hurafeler yaratmak oldu.

Tanrı ortadan kaldırıldı ve ıstırap 'doğal', 'insan doğası'na ait bir hale geldi; bunun üstesinden gelinebilirdi, ancak daha çok ıstırap çektikten sonra: Bilim şehitleri, ilerleme kurbanları, kayıp kuşaklar. Ama doğal ıstırap tam da bu eğilim içinde kendi toplumsal köklerine ihanet etmişti. İnsanın Doğası da ortadan kaldırıldığı zaman, acı çekme toplumsallaşmış, toplumsal varlıkta içkin bir hale gelmişti. Devrimler elbette toplumsal acı belasının metafizik bir ilke olmadığını, hayatın acılarından uzak bir toplum biçiminin var olabileceğini göstermişlerdir. Tarih toplumsal ontolojiyi un ufak etmiştir, ama ortadan yok olmayan ıstırap aniden tek yönlü bir yolda donup kalarak, *Tarih*in gerekliliklerinin içinde var olmak için yeni yeni bahaneler bulmuştur. Çinli çocuklara ülke sevgisi, aile sevgisi ve çalışma sevgisi aşılanıyor ve onlar bu şekilde sınıfsız topluma hazırlanıyorlar. Böylece, tarihsel ontoloji geçmişteki tüm metafizik sistemlerin artıklarını, tüm ken-

dindelikleri topluyor: Tanrı, Doğa, İnsan, Toplum. Bundan böyle, insanlar Tarihin kendisiyle savaşarak tarih yapmak zorunda kalacaklar; çünkü Tarih, gücün son ontolojik siperi haline gelmiştir, hiç gelmeyecek bir Cumartesi'ye kadar *sürme* iradesini uzun bir hafta sonu vaadinin ardına saklayan, son üçkâğıt haline gelmiştir. Fetişleştirilmiş tarihin ardında, ıstırabın hiyerarşik toplumsal örgütlenmelerden kaynaklandığı açığa çıkıyor. Hiyerarşik iktidara son verme iradesi halkın bilincinde yeterince yer ettiğinde, silahlı özgürlüğün ve zorunlulukların ağırlığının metafizik bir yapıya sahip olmadığını herkes kabul etmek zorunda kalacaktır.

2 Teknolojik uygarlık mutluluk ve özgürlüğü gündeme getirirken, bir yandan da mutluluk ve özgürlüğün *ideolojisini* yaratıyordu. Böylece, kendisini sadece duyarsızlık özgürlüğünü, edilginlik içinde mutluluğu yaratmaya mahkûm etti. Bu buluş, sapkın olsa da, ıstırabın insanlık durumuna içkin olduğu ve bu insanlık*dışı* koşulun sonsuza dek var olabileceğini evrensel olarak inkâra yetti. Burjuva düşüncesinin, ıstırap çekmeye bir teselli bulma konusundaki başarısızlığının nedeni, bulduğu gerekçelerin hiçbirisinin onun teknoloji ve refah üzerindeki ilk iddialarının yarattığı umut kadar güçlü olmayışıdır.

Hastalığa eşlik eden umutsuz bir dostluk duygusu bir uygarlığın başına gelebilecek en kötü şeydir. Yirminci yüzyılda ölüm, insanı gerçek hayatın olmayışından daha az korkutuyor. Hayatın sonu değil de doyum noktasına ulaşmış bir yokluk olan ölüme kadar, tüm bu ölü, mekanikleşmiş, uzmanlaşmış eylemler, zihin ve beden tükeninceye kadar günde bin kere hayattan küçük küçük parçalar koparıyorlar: İşte kıyametlere, korkunç yıkımlara, soykırımlara, zalim, temiz ve toplu ölümlere tehlikeli bir çekicilik veren şeyler bunlardır. Auschwitz ve Hiroşima gerçekten de 'nihilizmin avuntusu'dur. Eğer ıstırap karşısındaki çaresizlik ortak bir duygu olursa, ıstırap ve ölüm isteği tüm bir topluluğu silip süpürebilir. Çoğu insan doyurucu olmayan bir hayatı sürekli hissetmektense, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde ölmeyi tercih edebilir. Şu barış yürüyüşçülerine bir bakın: Aktif bir radikal azınlığı bir yana bırakırsak, çoğu, insanlığın tüm geri kalanıyla birlikte

yok olma arzularını defetmeye uğraşan tövbekârlardan başka bir şey değil. Elbette, bunu yadsıyacaklardır, ama suratsızlıkları -tek gerçek neşe, devrimci neşedir- onları ele vermektedir.

Belki de tüm bunlar, evrensel bir yok olma arzusu, insanları, tüm gösterinin belirli acılar ve sefaletler etrafında örgütlendiği konusunda etkilemesin diyedir. Bir tür kamusal hayırseverlik, her insanı diğerlerinin gösterilerinde kendi zayıflıklarına teselli aramaya zorlar.

Felaket fotoğraflarını, boynuzlanmış şarkıcı hikâyelerini, magazin basınındaki gülünç dramları düşünün. Madalyonun öbür yüzünde ise hastaneler, tımarhaneler ve hapishaneler var: Oralara girmekten ödü patlayan ve dışarıda oldukları için mutlu olanların kullanımına sunulan gerçek teselli müzeleri. Zaman zaman yüreğimin derinliklerinde öyle büyük bir ıstırap duyarım ki, bu ıstırabı somutlaştıran ve gerekçelendiren, meşru bir çıkış yolu sunan ve şans eseri ortaya çıkmış olan terslikte bir teselli bulurum. Hiçbir şey beni bu inançtan vazgeçiremez: Bir ayrılıktan, bir başarısızlıktan, bir ölümden sonra duyduğum üzüntü dışarıdan bir ok gibi saplanmaz gövdeme, ama bir heyelanın açığa çıkardığı pınar gibi fışkırır içimden. Ruhun soluksuz kalacak kadar uzun bir çığlık koparmasına yol açan yaralar vardır. Umutsuzluk hiçbir zaman pençelerine aldığı kurbanın kaçıp gitmesine izin vermez. Yitirilen bir sevgilinin, kaybedilen bir çocuğun bize verdiği acı, gerçekte umutsuzluğun gölgesi olan şeyde umutsuzluğu görmektir. Yas tutma, hiçliğin küçük küçük damlalar halinde akışının bir bahanesi, uygun bir yoludur. Çocukluğun gözyaşları, çığlıkları ve feryatları insanların yüreklerinde hapsolmuştur. Sonsuza kadar mı? Sizin içinizde de boşluk büyümektedir.

3 Güce bulunan özürler hakkında birkaç söz daha. Bir tiranın diri diri derisi yüzülmüş tutukluları küçük bir hücreye atmaktan zevk duyduğunu varsayalım. Onların çığlıklarını duymanın ve birbirlerine dokundukları anda kavga ettiklerini görmenin onu çok eğlendirdiğini, insan doğası ve insanların tuhaf davranışları hakkında düşünmesine yol açtığını varsayalım. Aynı çağda ve aynı ülkede, ıstırabın insanın ortak hayatıyla, Ötekilerin

kaçınılmaz varlığıyla, doğrudan doğruya toplumun kendisiyle ilgili olduğunu bilim ve sanat dünyasına açıklayan filozoflar ve bilgeler olsun. Bu insanları tiranın bekçi köpekleri olarak düşünmek doğru olmaz mıydı? Varoluşçuluk böyle tezler ortaya atarak, sadece solcu aydınların güçle gizlice anlaşmasını değil, insanlık dışı bir toplumsal örgütlenmenin yaptığı zalimliklerin sorumluluğunu kurbanlarının üstüne yıkarak başvurduğu kaba hileyi de örneklemektedir. On dokuzuncu yüzyılda yaşamış olan bir politika yazarı şöyle demişti: "Çağdaş edebiyatta, bireysel ıstırabın toplumsal bir bela olarak görülmesi ve toplum üyelerinin sefalet ve alçalmasının sorumlusu olarak da toplumsal örgütlenmemizin gösterilmesi şeklinde bir eğilim vardır. Bu yepyeni bir fikirdir: Istırabın artık bir alınyazısı olduğu düşünülmüyor." Yazgıcılığa batmış bazı düşünürler böylesi yeniliklerden pek zarar görmüyorlar. Tanık mı istiyorsunuz, işte Sartre'ın 'cehennem başkalarıdır'ı, Freud'un ölüm içgüdüsü, Mao'nun tarihsel zorunluluğu. Her şeyden önce, bu öğretileri şu aptal 'insan doğası' öğretisinden ayıran ne?

Hiyerarşik toplumsal örgütlenme bir kıyma makinesine benzer. O bizim diri diri derimizi yüzerken, iktidar bizi aslında birbirimizin derisini yüzdüğümüze inandırır. Kendimi bunu yazmakla sınırlamam elbette içinde yeni bir yazgıcılığı besleme riskini de taşır; ama bunu yazarken tabii ki hiç kimsenin kendini bunu okumakla sınırlamayacağını biliyorum.

Özgecilik, 'cehennem başkalarıdır' plağının arka yüzüdür; sadece burada aldatmaca olumlu biçimlerde çıkar ortaya. Eski savaşçı gazilerin bu düşüncesiyle de işimizi bitirelim. Ötekilerin beni ilgilendirmesi için, önce kendi içimde bir ilgi enerjisi bulmalıyım. Beni başkalarına bağlayan şey, yaşama istemimin en coşkulu ve istekli yanına beni bağlayan şeyden doğmalıdır; başka bir şeyden değil. Diğer insanlarda her zaman kendimi, zenginleşmeyi, kendimi gerçekleştirmeyi arıyorum. Bu herkes tarafından kavrandığı takdirde, en son noktasına dek vardırılan 'herkes kendisi için' ilkesi, 'hepimiz birimiz için' ilkesine dönüşecektir. Birimizin özgürlüğü hepimizin özgürlüğü olacaktır. Bireysel talepler ve onların diyalektiği üzerine kurulmamış bir topluluk, sadece gücün

baskıcı şiddetini arttırabilir. Onda kendimi görmediğim bir Öteki, sadece bir şeydir benim için. Özgecilik ise beni şeyleri sevmeye götürür. O, kendi tecrit edilmişliğimi de sevmeye zorlar beni.

Özgeciliğin ya da (aynı şeye solda verilen adla) dayanışmanın bakış açısı, eşitlik duygusunu baş aşağı çevirir. O, aşağılanmış, kullanılmış, kandırılmış, boynuzlanmış ve tüm bunlara ses çıkarmadan katlanmış dostların ortak sıkıntılarından başka bir şey değildir. Gerçeklik içinde değil, mistik bir birlik içinde, herhangi bir birlik, ulusun veya işçi hareketinin birliği içinde bir araya gelmeyi, yeter ki kendimizi içki âlemlerinde "kardeş" hissedelim, nerede olursa olsun bir araya gelmeyi arzulayanların sıkıntısıdır bu. Büyük insanlık ailesinin eşitliği, dinsel aldatmacanın tütsüsünü çeker içine. İnsanın pis kokuyu duymaması için burnunun tıkalı olması gerekir.

Bana gelince, dilediğimce yaşama istemimin, başkalarının yaşama isteminde kabul ettiği eşitlikten başkasını kabul etmem. Devrimci eşitlik bölünmez bir biçimde bireysel ve kolektif olacaktır.

4 İktidar perspektifinin tek bir ufku var: Ölüm. Hayat bu umutsuzluk kuyusuna öyle sık yaklaşır ki, sonunda düşer ve boğulur. Hayatın canlı suyu durgunlaştığında, boğulmuş adamın yüzü, canlıların yüzlerini yansıtır: Yakından bakınca olumlu olumsuza dönmüş, gençler şimdiden yaşlanmış ve inşa ettiğimiz her şey şimdiden bir harabeye dönüşmüştür. Umutsuzluk ülkesinde, aydınlık ne kadar körleştiriciyse, sahtelik de o kadar körleştiricidir. Sırtımızdan hançerlendiğimizi bilmemek öldürür bizi. Ve peşimizi bırakmayan ölüm bilinci işkenceyi arttırır ve can çekişmeyi hızlandırır. Eylemlerimizi denetleyen, köstekleyen ve yasaklayan yıpranma hastalığı bizi kanserden daha kesin bir şekilde yiyip bitirir; ama hiçbir şey bu hastalığı tükenmişliğin akut bilinci kadar yayamaz. Sürekli, "Şu elin büyük bir incelikle sizi öldürmekte olduğuna dikkat ettiniz mi?" sorusunun sorulduğu bir insanı ne kurtarabilir ki? Ufak tefek eziyetlerin etkisini değerlendirmek, her zorunluluğun gücünü nörolojik açıdan anlamak, en güçlü bireyde bile, tek bir duygunun, tam ve berbat bir güçsüzlük duygusunun uyandırılması için yeter de artar. Zorunluluk kurt-

çukları zihnin çok derinlerinde yumurtlamıştır; insani olan hiçbir şey onlara direnemez.

Kimi zaman, İktidarın beni de kendisine benzettiğini hissederim: Büyük bir çöküş enerjisi, ortalığı kırıp geçirerek had safhada bir güçsüzlük, aniden duyarsızlaşan bir bütünlük arzusu. İktidarsız bir düzen sadece kendi kölelerini iktidarsızlaştırarak ayakta durabilir: Franco ve Batista, tutsak aldıkları devrimcileri hadım ederek bu olgunun canlı bir örneğini sunmuşlardı. Gülünç bir şekilde 'demokratik' diye adlandırılan rejimler, hadım etme eylemini sadece insanileştirirler. İlk bakışta, vaktinden önce ihtiyarlamak bıçak ve ligatür kullanılmasından daha az feodalmiş gibi görünüyor. Ama sadece ilk bakışta; çünkü, berrak bir zihin iktidarsızlığın bizzat zihinden kaynaklandığını anlar anlamaz, oyunu kaybettiğini neşe içinde ilan edebilir.

İktidarın kendi amaçlarına hizmet ettiği için var olmasına izin verdiği bir anlayış türü var. İnsanın zihinsel aydınlığını iktidarın ışığından alması, iktidarın hakikatini yalanlarla beslemesine yardım etmektir, umutsuzluğun karanlığını aydınlatmaktır. Estetik açıdan, seçim açıktır: Ya İktidara karşı ölüm ya da İktidarda ölüm: Arthur Cravan ve Jacques Vaché bir yanda, SS, paralı asker, kiralık katil diğer yanda. Onlar için ölüm mantıksal ve doğal sondur; sürekli bir durumun kesin onaylanmasıdır; hiçbir şeyin yazılmadığı bir yaşam çizgisinin son noktasıdır. Gücün neredeyse evrensel olan çekim gücüne direnmeyen herkes aynı şekilde yok olur: Aptalların ve kafası karışık olanların durumu her zaman, zekilerin ise çok sık böyledir. Aynı deliliğe Drieu ve Jacques Rigaux'da da rastlanır, ama ters yöndedir. Birincisinin iktidarsızlığı, teslimiyet ve köleliğin içinde yoğrulmuştur; ikincisinin isyanı, olanaksızın karşısında kendisini erkenden mahvetmiştir. Bilincin umutsuzluğu düzenin katillerini, umutsuzluğun bilinci düzensizliğin katillerini yaratır. Sağın sözde anarşistlerinin rehavetine, benzer bir çekim gücüyle, lanetli meleklerin ıstırabın güçlü doruklarından düşüşü cevap verir. Karşıdevrimin gevezelikleri umutsuzluğun semalarında yankılanır.

Istırap zorunlulukların yarattığı hastalıktır. Ne kadar küçük olursa olsun, saf sevincin tek bir atomu bile onu uzak tutacaktır. Büyük bir neşeyle özgün bir şenlik için çalışmak, genel bir isyana

hazırlanmaktan çok farklı değildir.

Zaman bizi, mitlerin ve basmakalıp fikirlerin peşine düşeceğimiz çok büyük bir imha hareketine zorluyor. Ama yanlış anlaşılmasın, zorunlulukların bataklığına doğru savunmasız bir şekilde -ya da daha kötüsü, sadece saf spekülasyonun kâğıt silahlarıyla silahlanmış olarak- yola çıkartılıyoruz ve büyük bir olasılıkla bataklıkta boğulacağız. Gizemi yok eden ideologları önümüze kattığımız zaman, belki de ilk büyük sevincimizi tadacağız. Böylece de, bu işi nasıl başardıklarını; yiğitliklerinden mi yararlandıklarını, yoksa karşı konulmaz güçleriyle mi ilerleyip her şeyi silip süpürdüklerini göreceğiz.

Rosanov'un dediği gibi insanlar gardıroplarının altında ezilmişlerdir. Gardırop kaldırılıp atılmadan tüm insanları sonsuz ve katlanılmaz ıstıraplardan kurtarmak olanaksızdır. Tek bir insanın bile, böyle bir ağırlığın altında ezilmesi çok kötü: Nefes almayı istemek, ama alamamak. Gardırop herkesi eziyor ve herkes kendi payına düşen ıstırabı çekiyor. Herkes gardırobu kaldırmaya çalışıyor; yalnız aynı inançla ve aynı enerjiyle değil. Garip, inleyen bir uygarlık!

Düşünürler birbirlerine soruyorlar: "Ne? Gardırobun altında insanlar mı var? Oraya nasıl girmişler?" Ne fark eder, girmişler işte. Ve eğer biri ortaya çıkıp nesnellik adına, bu ağırlığın asla kaldırılamayacağını kanıtlarsa, ağzından çıkan her söz gardırobun ağırlığını arttırır. Gardırop, kişinin kendi 'nesnel bilinci'nin evrenselliği ile *betimlemek* istediği nesnedir. Uysal bir köpeği okşar gibi ıstırabı okşayan ve ezilirken gülümseyen insanların resimlerini elden ele dolaştıran tüm Hıristiyan ruhu da oradadır. "Gardırobun rasyonelliği her zaman en iyisidir," diye iddia eden binlerce kitap her gün gardıropta istiflenmek üzere yayımlanıyor. Yine de herkes nefes almak istiyor ve hiç kimse nefes alamıyor. Birçoğu, "Biz daha sonra nefes alacağız," diyor ve büyük kısmı da ölmüyor, çünkü zaten ölüler.

Ya şimdi ya asla.

V. ÇALIŞMANIN ÇÖKÜŞÜ

Yaratım tutkusunun yerini üretim zorunluluğu alır. Üretken çalışma, düzeni koruma usullerine bağlıdır. Şartlandırma imparatorluğu genişlerken çalışma zamanı kısalır.

Çalışma ile üretkenliği birbirine karıştıran bir sanayi toplumunda, üretme zorunluluğu her zaman yaratma arzusunun düşmanı olmuştur. Sabahın altısında yataktan kalkan, banliyö trenlerine koşturan, makine gürültüsüyle sağırlaşan, üretim bandının hızıyla, yaptığı mekanik hareketlerle ve sayısal denetimlerle bitkin düşen, duyarsızlaşan, gün sonunda yorgunluk ve sersemleme içinde kalabalığın tıpkı son ayini yapar gibi bir araya geldikleri garlara, hafta içi cehennemi ve hafta sonunun zavallı cennetinin başlangıcı olan bu katedrallere fırlatılan bir insanda, insani kıvılcımdan, yani olası bir yaratıcılıktan, ne kalır geriye? Er-

genlikten emekliliğe kadar geçen bu yirmi dört saatlik döngüler, değişmeyen hızın, vakit nakittirin, şeflere itaatin, sıkıntının, yorgunluğun çatlaklarıyla kırılmış bir camın parçalarına benzeyen tekdüzelikleriyle birbirini takip eder. Gençliğin baltalanan enerjisinden yaşlılığın kanayan yaralarına kadar, hayat her yönde zorunlu emeğin darbeleri altında can çekişiyor. Daha önce hiçbir uygarlık hayatı böylesine aşağılamamış, daha önce hiçbir kuşak böylesine tiksintiyle yüklü olmamış, yaşama karşı böylesine bir öfke duymamıştı. Tartışan, şarkı söyleyen, içen, dans eden, sevişen, caddelerde dolaşan, silaha sarılan ve yeni bir şiir keşfeden insanlar bir yandan da çalışmanın mekanik mezbahalarında yavaş yavaş katlediliyorlar. Zorunlu emeğe karşı cephe zaten oluşturulmakta; reddediş işaretleri daha şimdiden geleceğin bilincini şekillendirmektedir. Kapitalist ve Sovyet ekonomilerinin belirlediği koşullarda her üretkenlik çağrısı, köleliğe bir çağrıdır.

Üretimin gerekliliğinin kanıtları o kadar kolay bulunabilir ki, sanayileşmeyi savunan ortalama herhangi bir filozof, onun hakkında rahatlıkla bir on cilt doldurur. Ekonomizmin yeni düşünürleri için ne şanssızlıktır ki bu kanıtlamalar, işçi sınıfının sefalet çağına, gün ağarırken öldürülecek mahkûmların talep ettiği çalışma hakkının köle olma hakkı anlamına geldiği on dokuzuncu yüzyıla aittir. Her şeyden önce fiziki olarak yok olmamak, hayatta kalmak söz konusuydu. Üretimin buyrukları hayatta kalmanın buyruklarıdır. Oysa artık, insanlar sadece hayatta kalmak değil, yaşamak istiyorlar.

Tripalium bir işkence aletidir. Latince *labor* (emek) sözcüğü 'acı çekme' anlamına gelir. '*Travail*' ve '*labour*' sözcüklerinin bu kökenini unutmamız akılsızlık. En azından soylular kendi haysiyetlerini de, kölelerinin başına gelmiş alçaltıcı durumu da akılda tutuyorlardı. Aristokratların çalışmayı aşağılaması, efendinin ezilen sınıfları aşağılamasını yansıtıyordu; bu sınıflar için çalışma, anlaşılmaz bir nedenle, onların daha aşağı olmasını isteyen ilahi hüküm tarafından sonsuza kadar mahkûm edildikleri bir kefaretti. Çalışma, sefaletin bir cezası olarak Tanrı'nın yaptırımları arasındaydı ve gelecekteki kurtuluşu da belirlediği için böylesi bir cezaya bir nimet yüklemi de büründürülebiliyordu. Yine de temelde çalışma, başeğmeden daha az önem taşıyordu.

Burjuvazi tahakküm altına almaz, sömürür. Daha az boyun eğdirir, *kullanmayı* tercih eder. Neden üretkenlik ilkesinin açıkça feodal otorite ilkesinin yerini aldığı görülmez? Neden anlamak istenmez bu?

Bunun nedeni, çalışmanın insani koşulları iyileştirmesi ve yoksulları, en azından yanılsama olarak, sonsuz lanetten kurtarması mı? Kuşkusuz öyle, ancak bugün 'daha mutlu yarınlar' havucu, sessizce 'öbür dünyada kurtuluş' havucunun yerini alıyor. Her iki durumda da, *içinde bulunduğumuz an* her zaman baskının ayakları altında çiğneniyor.

Bu, acaba çalışma doğayı dönüştürüyor diye mi? Evet, ama kâr ve zarar açısından düzenlenen bir doğayı, teknikteki bir enflasyonun hayatın kullanımındaki bir deflasyonu gizlediği bir dünyayı neyleyim? Ayrıca, cinsel ilişkinin işlevi çocuk yapmak olmamasına rağmen nasıl istemeden bir hamileliğe yol açabilirse, örgütlü çalışma da, öyle yönlendirildiği için değil, dolaysız sonuçları aracılığıyla kıtaların yüzeyini bir yan-ürün olarak dönüşüme uğratabilir. Dünyayı dönüştürmek için çalışmak mı? Hadi canım sen de! Zorunlu çalışmanın var olduğu dünya, bunun gerektirdiği mahiyette dönüştürülüyor zaten. Dönüşümün bu kadar kötü olmasının nedeni de bu değil mi?

Yoksa, insan kendisini zorunlu çalışma yoluyla mı gerçekleştiriyor? On dokuzuncu yüzyılda insan, çalışma kavramına bir parça yaratıcılık koyuyordu. Zola, işçilerin kendi ufak şaheserlerini kusursuz duruma getirmek için yarıştıkları bir çivi ustaları yarışmasını anlatır. Meslek aşkı ve artık çoktan boğulmuş olan bir yaratıcılığın canlılığı, kuşkusuz, hiç kimsenin zevk almadan katlanamayacağı on-on beş saatlik bir çalışmaya katlanmaları için insanlara yardımcı oluyordu. Zanaatçılıktan kalan bir anlayışın sürmesi, işçilerin fabrika cehennemine biraz olsun katlanmalarına yardım etti. Ancak, Taylorizm, eski kapitalizmin özenli bir biçimde geliştirdiği zihniyete ölümcül bir darbe indirdi. Montaj bandında süren çalışmadan yaratıcılığın bir karikatürü bile beklenemez. Bugün, işini iyi yapma aşkı ve işinde yükselme hazzı bir güçsüzlüğün ve en aptalca başeğmenin silinmez işaretidir. Toplama kamplarının *Arbeit Macht Frei*'*sından Henry Ford ve

* Çalışma insanı özgürleştirir -Alman toplama kamplarının girişinde yazılı Nazi sloganı-. (ç.n.)

Mao'nun vaazlarına kadar, başeğmenin beklendiği her yerde o bildik ideolojik yellenmenin var olmasının nedeni budur.

Öyleyse zorunlu çalışmanın işlevi nedir? Efendi ve Tanrının birlikte icra ettikleri iktidar miti, zorlayıcı gücünü feodal sistemin birliğinde buluyordu. Burjuvazinin parça parça icra edilen iktidarı, birleştirici miti kırarak bunalım alameti altında, ne tek başlarına ne de birlikte o mitin etkinliğinin dörtte birine bile erişemeyen ideolojilerin saltanatını başlattı. Üretken çalışma diktatörlüğü tam zamanında nöbeti devraldı. Onun misyonu, halkın büyük çoğunluğunu biyolojik olarak zayıflatmak, topluca hadım etmek, alıklaştırmak ve böylece onları yalanın tarihinde asla görülmemiş en korkakça, en anlamdan yoksun, en içi geçmiş ideolojilerine açık hale getirmektir.

On dokuzuncu yüzyıl başlarında, proletaryanın çoğunluğu, fabrikanın sistematik işkencesiyle tükenmiş, fiziki gücü zayıflamış haldedir. İsyanlar, on beş saatlik işgünüyle pestili çıkmış işçilerden değil; zanaatçılardan, nitelikli işçilerden ve işsizlerden kaynaklanmaktaydı. Tüketim toplumunca ayarlanan ideolojik çeşitlilik gösterisinin, burjuvazinin gençlik çağında tahrip ettiği feodal mitlerin yerini etkin biçimde alabilecek vasıfta görünmesi ile aynı zamana rastlaması hiç de şaşırtıcı değildir. (İnsanlar, gerçekten de bir buzdolabı, otomobil, TV için çalışmışlardı. Birçoğu hâlâ çalışıyor. Üretmek 'ihtiyacı'nın onlara 'sunduğu' edilgenliği ve boş zamanı tüketmeye 'davet ediliyorlar.')

1938'de yayımlanan istatistikler en modern teknolojinin kullanılmasıyla zorunlu işgününün üç saate indirilebileceğini gösterdi. Yedi saat çalışmamızla iş bitmiyor, burjuvazi (ve onun Sovyet versiyonu) bugün taksit taksit satılan bir mutluluk vaat ederek işçi kuşaklarını tükettikten sonra, fabrika dışında da insanı yok etmeye devam ediyor. Yarın ise beş saatlik bir zorunlu çalışmadan sonra, güzel bir ambalajla sunulacak olan, ama bir şey yaratmanın olanaksız olduğu ve bu yüzden boşa harcanacak bir 'yaratıcılık' zamanı (ünlü 'boş zaman patlaması') gelecektir.

"Çin'in dev ekonomik sorunlarla boğuştuğu, üretkenliğin orada bir ölüm kalım sorunu olduğu" söylenmektedir ve bu oldukça doğrudur. Hiç kimse bunu yadsımayı düşünemez. Benim için önemli olan, ekonomik zorunluluklar değil, onlara cevap

verme tarzıdır. 1917'de, Kızıl Ordu yeni bir örgütlenme türüydü. 1960'ın Kızıl Ordusu ise kapitalist ülkelerde görülen türden bir ordu haline geldi. Kızıl Ordu'nun etkinliğinin, devrimci bir milisin potansiyelinin çok altında kaldığını koşullar göstermiştir. Aynı şekilde, federe grupların kendi işlerini özerk bir biçimde örgütlemelerine izin vermeyi reddeden planlı Çin ekonomisi, sosyalizm adı altında yetkinleştirilmiş kapitalist ekonominin başka bir örneği haline gelmeye mahkûmdur. Acaba hiç kimse ilkel halkların çalışmaya yaklaşımlarını, oyun ve yaratıcılığın önemini, modern teknolojinin yüz kez daha etkili hale getirebileceği yöntemlerle sağlanacak inanılmaz verimi araştırma zahmetine katlanmış mıdır? Tabii ki, hayır. Bütün üretkenlik çağrıları yukarıdan geliyor. Oysa, kendiliğinden zengin olan sadece yaratıcılıktır. Zengin bir hayatı 'üretkenlik'ten bekleyemeyiz, ekonomik taleplere toplu ve coşkulu bir yanıt verecek olan 'üretkenlik' değildir. Çalışma kültünün Küba'dan Çin'e kadar nasıl onurlandırıldığını ve Guizot'nun fazilet akan sayfalarının bundan böyle 1 Mayıs nutuklarında nasıl rahatlıkla geçeceğini bildiğimizde artık ne diyebiliriz ki?

Otomasyon ve sibernetik, mekanik kölelerin işçi kütlesinin yerini aldığını fark etmeye imkân verdiği ölçüde, zorunlu çalışmanın da salt düzenin sürdürülmesi için gerekli olan barbarca uygulamalara mahsus olduğu gerçeği ortaya çıkmış olacaktır. İktidar, televizyonda yayımlanan koşulsuz emirlerinin edilgen bir biçimde özümsenmesi için gerekli yorgunluk dozunu imal eder. Bundan böyle, hangi havuç için çalışılacaktır? Aldatma bitti, artık kaybedecek bir şey, bir yanılsama bile yok. İş organizasyonu ve boş zamanların organizasyonu, köpek ırkını ıslah etmekte kullanılan iğdiş bıçaklarının keskin ağızlarıdır. Belki bir gün, otomasyon ve on saatlik iş haftası talep eden, grev gözcülüğü yerine fabrikalarda, bürolarda ve kültür merkezlerinde sevişmeyi seçen grevciler görürüz. Sadece planlamacılar, yöneticiler, sendika patronları ve sosyologlar şaşıracaklar ve kaygılanacaklardır. Bunun da nedeni her şeyden önce onların avuçlarını yalayacak olmalarıdır.

VI. BASKININ AZALMASI VE ÜÇÜNCÜ GÜÇ

Bugüne kadar tiranlık sadece el değiştirmiştir. Birbirine karşıt güçler, her zaman yöneticilik işlevine ortak bir saygı göstererek gelecekte bir arada var olmanın tohumlarını atmışlardır. (Oyunun elebaşısı, bir liderin gücünü kazandığı zaman, devrimcilerle birlikte devrim de ölür.) Çözülmemiş karşıtlıklar, gerçek çelişkileri gizleyerek çürürler. Baskının azalması, yönetici sınıfın karşıt güçler üzerindeki sürekli kontro-lüdür. Üçüncü güç çelişkileri radikalleştirir, bireysel özgürlük adına ve tüm zorunluluk biçimlerine karşı, onların kendilerini aşmalarını sağlar. İktidarın önündeki tek yol, üçüncü gücün varlığını kabul etmeden onu ezmek ya da kendine katmaktır.

Durumu saptayalım. Milyonlarca insan kapısız, penceresiz dev bir binada yaşıyordu. Sayısız yağ kandilinden çıkan cılız ışıklar, yoğun karanlığı aydınlatmaya çalışıyordu. En eski çağlardan beri âdet olduğu üzere, kandillerin bakımı yoksulların işiydi. Bu yüzden, isyanın patlak vermesine ve sönmesine bağlı olarak ışık da bir sönüyor, bir parlıyordu. Bir gün halkın o zamana kadar görmediği şiddette genel bir ayaklanma patlak verdi. Ayaklanmanın liderleri aydınlatma maliyetinin adilce paylaşılmasını istiyordu; çok sayıda devrimci, "önemli olan kamu hizmetlerinin parasız karşılanmasıdır," diyordu. Bir avuç aşırı ise, sağlıksız ve hatta in-

sanların yaşamasına elverişli olmayan binanın yıkılmasını isteyecek kadar ileri gittiler. Her zaman olduğu gibi, en aklı başında olanlar kendilerini çatışmanın şiddeti karşısında çaresiz buldular. Düzenin kuvvetleriyle yapılan şiddetli bir çatışma sırasında, serseri bir kurşun dış duvarı delip geçti ve gün ışığı bir anda içeri süzüldü. Bir anlık şaşkınlıktan sonra, bu ışık akını zafer çığlıklarıyla karşılandı. Çözüm bulunmuştu: Yapmak zorunda oldukları tek şey, daha çok delik açmaktı. Kandiller fırlatılıp atıldı ya da müzelere kaldırıldı ve güç pencere delenlerin eline geçti. Radikal bir yıkımdan yana olanlar unutuldu ve sessiz sedasız tasfiye edilmeleri bile pek fark edilmedi. (Artık herkes pencerelerin sayısını ve yerlerini tartışıyordu). Birkaç yüzyıl sonra onların adları yeniden hatırlandı ve daima hoşnutsuz halk, camdan pencerelere iyice alışınca anlamsız sorular sormaya başladı. Halk 'Günlerinizi bir serada geçirmeye hayat mı diyorsunuz siz?' diye söylenmeye başlamıştı.

Çağımızın bilinci dört duvar arasına hapsedilmiş insanın ve bir mahkûmun bilinci arasında gider gelir. Bireyin özgürlük alanı, bu gidip gelmedir; mahkûm edilmiş bir insan gibi, hücresinin çıplak duvarı ile oradan kaçabileceği duygusunu uyandıran demir parmaklıklı pencere arasında volta atar. Eğer birileri tecrit hücresinde bir delik açarsa, içeriye ışıkla birlikte umut da süzülür. Mahkûmun iyi hali, cezaevinin uyandırdığı firar umuduna bağlıdır. Bununla birlikte, penceresiz dört duvar içine tıkılan bir insan, duvarı yıkmak ya da (intiharı, tüm kölelerini, yargıçları, piskoposları, generalleri, polisleri, psikiyatrları, filozofları, idarecileri, uzmanları, sibernetikçileri yanına alarak ölüme gitmenin mutluluğunu yaşayan bir şark prensi tarzında olmasa da) kafasını duvara vurmak için bir öfke duyabilir sadece; bu da, iyi bir toplumsal örgütlenmenin üzülebileceği bir durum değildir.

Canlı canlı dört duvar arasına gömülen insanın kaybedeceği hiçbir şey yoktur; mahkûmun hâlâ umudu vardır. Umut, boyun eğmenin tasmasıdır. İktidar kazanı patlama tehlikesi taşıdığı zaman, basıncı düşürmek için güvenlik vanası kullanılır. İktidar değişmiş gibi görünür, ama aslında sadece kendisini ayarlamış ve zorluklarını çözmüştür.

Benzer, ama karşıt bir otoritenin karşısında dikildiğini görmeyecek otorite yoktur. Ne var ki, hiyerarşik yönetim ilkesi açısından, toptan imha öfkesiyle hareket eden iki gücün amansız karşılaşmasından daha tehlikeli bir şey olamaz. Böyle bir çatışmada, fanatizmin yükselen dalgaları en istikrarlı değerleri bile sürükler. 'Hiçbir şey doğru değildir, her şey icazetlidir' diyen bir kaos dönemi, bir ara dönem yaşanırken, bir de bakmışsınız ki, her yer bir ıssız adadır! Ne var ki, tarih bir komik-opera savaşına dönüşmesi tam zamanında önlenmemiş olan dev bir çatışmanın tek bir örneğini sunmaz. Bu baskı azalmasının temel ilkesi nedir? Savaşan güçler tarafından örtük bir biçimde kabul edilen ilke anlaşması.

Hiyerarşik kural, her iki tarafın fanatikleri için de aynıdır. Hiçbir karşılaşma asla zarar görmeden veya masumca olmaz. Lenin ve Troçki'nin anti-kapitalizmi, Lloyd George ve Krupp'un kapitalizmine karşı ortaya çıkmıştır. Bugünün efendilerinin aynalarında, geleceğin efendilerinin şimdiden sırıttıklarını görüyoruz. Heinrich Heine şöyle yazıyor:

Lächelnd schneidet der Tyran
Denn er weiss, nach seinem Tode
Wechselt Willkür nur die Hände
*Und die Knechtschaft hat kein Ende.**

Tiran gülümseyerek ölüyor; zira biliyor ki ölümünden sonra tiranlık sadece el değiştirecek ve kölelik asla sona ermeyecek. Liderleri farklılaştıran şey, tahakküm tarzlarının farklılığıdır; ama yine de şeftirler, özel bir hak olarak kullanılan gücün sahipleridirler. (Lenin'in büyüklüğü, Bolşeviklerin aşırı hiyerarşik örgütlenmesinin yarattığı mutlak efendi konumunu romantik bir biçimde reddetmesine dayanır. İşçi hareketi de, Kronstadt, Budapeşte ve *batiuchka* Stalin konusunda bu büyüklüğe çok şey borçludur.)

Böylece iki gücün ortak noktası baskının azalması noktasıdır. Düşmanı Şeytan'la özdeşleştirme ve kendi safını da Meleklerin haleleri ile süslemenin, savaşçıların enerjisini kanalize ederek

* Bildiği için kendi ölümünden sonra
Sadece buyuran iki dudağın değişeceğini
Keyifle göçer dünyadan zalim hükümdar
Ve sürer böyle kölelik sonsuza kadar. (Çev.: Turgay Kurultay)

eylem birliği sağlamak gibi stratejik bir avantajı vardır. Ama bu manevra aynı zamanda düşmanın imhasını gerektirir. Ilımlılar böyle bir beklenti karşısında önce duraksarlar; zira düşmanın *kökten* imhası, kendi saflarında düşmanla ortak ne varsa onların da imhası demektir. Bolşevik zihniyet sosyal demokrat liderlerin kellelerini istemişti. Onlar da sosyal demokrasiyi palas pandıras sattılar ve bunu da kesinlikle lider oldukları için yaptılar. Anarşizmin mantığı Bolşevik gücün tasfiyesini istedi; Bolşevik güç ise, hiyerarşik bir güç olması sayesinde, hızla ezdi onları. Tahmin edilmesi zor olmayan aynı ihanetler dizisi, Durruti'nin anarşistlerini, cumhuriyetçilerin, sosyalistlerin ve Stalincilerin birleşik ordusunun önüne attı.

Oyunun elebaşısı, bir lidere dönüşür dönüşmez, hiyerarşi kuralı korunmuş olur ve Devrim, yönetmek üzere devrimcilerin kelleleri üstüne oturur. Devrimci projenin yalnız kitlelere ait olduğunu asla unutmayalım; elebaşı buna yardım eder, şef ise ihanet eder. Hakiki mücadele önce elebaşı ile şef arasında cereyan eder.

Nasıl bir subayın rütbesi emrindeki asker sayısı ile ölçülürse, meslekten devrimcinin güç ilişkisi de nicelik açısından ölçülür. İsyancı veya bu iddiadaki partilerin şefleri, niceliksel öngörü adına niteliği görmezlikten gelirler. 'Kızıllar' modern silahları olan yarım milyonluk bir orduya sahip olma fırsatı yakalamış olsalardı bile, İspanyol devrimi yine de başarısız olacaktı. Bu devrim halk komiserlerinin çizmeleri altında ölmüştü. La Pasionaria'nın konuşmaları zaten cenaze törenlerinde yapılan konuşmaların havasını taşıyordu; olayların dilini, Aragon kolektiflerinin ruhunu - Hydra'nın* sadece faşist başını değil, tüm başlarını tek bir hamlede koparmaya kararlı radikal bir azınlığın ruhunu- umutsuz sızlanmalar boğmuştur.

Asla ve haklı olarak, mutlak bir cepheleşmede sonuna kadar çarpışılmadı. Bugüne kadar 'nihai çatışma'da sadece hatalı çıkışlar oldu. Her şey tam başlama çizgisinden yeniden başlamak zorundadır. Tarih bize bunun için yardım ederse aklanır.

Baskının azalması sürecinde, ilk bakışta uzlaşmaz görünen düşmanlar yan yana yaşlanırlar, salt biçimsel bir muhalefette takılır

* Yunan mitolojisinde dokuz başlı dev canavar (ç.n.)

kalırlar, özlerini kaybederler, birbirlerini etkisizleştirir ve çürütürler. Moskova'yı saran Gagarincilikte, kim canını dişine takmış Bolşeviği tanırdı ki? Bugün ökümenik* mucizenin ihsanıyla, "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" sloganı bütün yöneticilerin birliğini sağlamlaştırıyor. Ne dokunaklı bir sahne! Ancak radikal bir mücadeleyle ortadan kaldırılabilecek olan antagonizmanın ortak öğesi olan iktidar tohumu, düşman kardeşleri barıştıracak kadar gelişmiştir.

Her şey bu kadar basit mi? Elbette değil; fars eğlence değerini yitirebilir. Uluslararası sahnede, kapitalizm ve anti-kapitalizm, şu iki eski aktör bozuntusu, âşık rolü oynuyorlar. Onlar tartışmaya başladığında, seyirciler nasıl da titriyor, âşık çift barıştığında ise nasıl da keyifle tepinecekler! İlgi azalıyor mu? Berlin duvarına bir tuğla daha ekleniyor; arka planda kuşbeyinli Çinlilerden oluşan bir koro, anavatan, aile ve çalışmaya ilişkin ilahiler söylerken kana susamış Mao dişlerini gıcırdatıyor. Alelacele hazırlanan eski melodram sahnelenmeye hazırdır. İdeolojik gösteri, zararsız plastik antagonizmalar yaratarak çağa ayak uyduruyor. Brigitte Bardot'dan mı yanasın Johnny Hallyday'den mi; Citroën arabalardan, gençlerden, kamulaştırmadan, spagettiden, yaşlılardan, NATO'dan, mini etekten, pop-art'tan, termonükleer savaştan, oto-stop'tan yana mısın, yoksa bunlara karşı mısın? Günün her saniyesinde günlük yaratıcılığın tüm pınarlarını sabırlı bir biçimde kurutan, önceden hazırlanmış olan ayrıntılardan şunu ya da bunu seçmeye çağıran afişler, haber spotları ve basmakalıp laflardan rahatsızlık duymayan tek bir kişi bile yoktur. İktidarın ellerinde, bu parlak fetiş, bu düşmanlık kırıntıları, kişisel pusulaları şaşırtmak, herkesin kendisinden uzaklaşmasını sağlamak ve kuvvet çizgilerini karıştırmak gibi bir göreve sahip olan manyetik bir halka oluştururlar.

Baskının azaltılması sadece antagonizmaların iktidar tarafından kontrol edilmesidir. İki terimin karşıtlığı, bir üçüncünün katılımı ile gerçek anlamına kavuşur. Sadece iki kutup olduğu sürece, bunlar birbirlerini yok ederler; çünkü her birisi, kendi değerini diğerinden alır. Onların arasında bir seçme yapmak olanaksız ol-

* Evrensel Hıristiyan birliğini amaçlayan, ona destek veren ya da onunla ilgili. (ç.n.)

duğundan, burjuvazi için çok değerli olan bu hoşgörü ve görelilik alanına girilir. Manicilik ve Trinitaryanizm arasındaki anlaşmazlığın Papalık hiyerarşisi için taşıdığı önem daha iyi anlaşılıyor! Tanrı ve Şeytan arasındaki amansız mücadelede dinsel otoriteden geriye ne kalabilirdi ki? Mesihçilik bunalımlarının gösterdiği gibi, hiçbir şey. Sivil mahkemenin* kutsal görevleri yerine getirmesinin nedeni budur ve Üçlü Birlik İlkesini sorgulayan gözüpek dinbilimcileriyle Tanrı ya da Şeytan'ın mistiklerini yakmak için odunlar bundan dolayı yığılmıştır. Hıristiyanlığın dünyevi efendileri, İyi'nin efendisi ile Kötü'nün efendisi arasındaki ayrımı ele alma yetkisinin sadece kendilerinde olduğu kararına varmışlardı. Onlar seçeneklerden bir tanesini geçerli saymak zorunda olan büyük aracılardı; selametin ve cehennem azabının yollarını kontrol ediyorlardı ve bu kontrol onlar için selametin ve cehennem azabının kendisinden çok daha önemliydi. Yasalarını kendi uydurdukları öbür dünyada takdir-i ilahiye boyun eğerken, bu dünyada kendilerini yüksek mahkeme yargıçları olarak ilan ettiler.

Hıristiyan miti, inanana bireysel selamet olanağı sunarak, acımasız Manici çatışmanın önüne geçti; Nasıralı Yoksul Schlemiel'in açtığı bir kapıydı bu. Böylece insan, zorunlu olarak değerlerin yıkılmasına ve nihilizme götüren cepheleşmenin felaketlerinden kaçabildi. Ama aynı zamanda, genel bir başkaldırı yoluyla kendisini yeniden fethetme fırsatını, tanrıları ve onların belalarını kovalayarak evrende kendisine bir yer açma şansını da yok etti. Bu nedenle, baskının azaltılması hareketinin temel görevi, insanın en asgari arzusu olan tam olarak kendisi olma arzusuna engel olmak gibi görünmektedir.

Karşıt taraflar arasındaki tüm çatışmalarda, bireysel arzunun bastırılamaz bir başkaldırısı görülür ve bu da sık sık tehdit edici bir yoğunluğa ulaşır. Bu durumda, *üçüncü güçten* söz etmekte haklıyız. İktidarın bakış açısından baskının azaltılması gücü neyse, bireyin bakış açısından üçüncü güç odur. Üçüncü güç her mücadelenin kendiliğinden özelliğidir: Ayaklanmaları radikalleştirir, sahte sorunları ifşa eder, iktidarın tüm yapısını tehdit eder. Kökü, gündelik hayatın her alanındadır. Keuner öykülerinden birinde Brecht'in sözünü ettiği şey budur: "Mahkemeye çıkarılmış bir

* "Le bras séculier": Dinsel mahkemenin yetkilerini kullanan sivil mahkeme. (ç.n.)

proletere, dini yemin mi, yoksa laik yemin mi edeceği sorulduğunda, adam 'İşsizim' diye cevap verdi." Üçüncü güç zorunlulukları kaldırmayı beklemez, onları aşmayı amaçlar. Vakitsiz ezilir ya da sınırlandırılırsa, tersine, baskıyı azaltan güce dönüşür. Bu yüzden ruhun kurtuluşu, gerçek içeriği boşaltılmış, dolayımlanmış mit aracılığıyla yeniden toparlanmış yaşama isteminden başka bir şey değildir. Bununla birlikte, zengin bir hayata ilişkin tartışmasız talep, bazı Gnostik mezheplere ya da Özgür Ruh Biraderleri'ne yönelik nefreti açıklar. Hıristiyanlığın çöküşü sırasında, Pascal ile Cizvitler arasındaki mücadele, reformist bireysel kurtuluş öğretisi ve cennetle uzlaşma ile dünyanın nihilistçe yıkımı ve Tanrı'yı gerçekleştirme projesi arasındaki karşıtlığı aydınlattı. Dinbilimin ayakbağlarından kurtulan üçüncü güç, Babeuf'un *million doré*'ye karşı savaşını, Marksist bütünlüklü insan projesini, Fourier'nin hayallerini, Komün'ü ve anarşistlerin şiddetini esinlendirerek ayakta kaldı.

Bireycilik, alkolizm, kolektivizm, aktivizm... ideolojilerin çeşitliliği iktidarın safında olmanın yüzlerce yolu olduğunu gösteriyor. Radikal olmanın ise bir tek yolu var. Yıkılması gereken duvar çok heybetli, ama o kadar çok çatlamış ki, yakın bir gelecekte tek bir çığlık bile onu yerle bir etmeye yetecek. Eski ayaklanmaların ateşini yakmış olan tüm bireysel tutkularla birlikte, üçüncü gücün o dehşetli gerçekliği, kendisini en sonunda tarihin sisleri arasında gösterdiği zaman, dağları devirebilecek, mesafeleri ortadan kaldırabilecek bir enerjinin gündelik hayatta saklı olduğunu anlayacağız. Uzun devrim, eserlerini eylemin mürekkebiyle yazmaya hazırlanıyor. O eserlerin meçhul ya da adsız yazarları, Sade, Fourier, Babeuf, Marx, Lacenaire, Stirner, Lautréamont, Léhautier, Vaillant, Henry, Villa, Zapata, Makhno, Komüncüler, Hamburg, Kiel, Kronstadt, Asturias isyancıları, henüz son kozlarını oynamamış olanlar, özgürlük oyununa yeni katılan bizlerle darmadağınık bir şekilde birleşeceklerdir.

İLETİŞİMİN OLANAKSIZLIĞI:
EVRENSEL DOLAYIM OLARAK İKTİDAR

İktidar alanında dolayımlama, insanların kendilerini rasyonel bir biçimde kaybetmeyi öğrendikleri sahte gerekliliktir. Dolayımlamanın yabancılaştırıcı gücü, günümüzde, tüketim diktatörlüğü (VII), mübadelenin armağan karşısındaki üstünlüğü (VIII), sibernetikleşme (IX) ve niceliğin saltanatı (X) tarafından güçlendirilmekte ve gündeme getirilmektedir.

VII. MUTLULUK ÇAĞI

Çağdaş refah devleti, eski üretim toplumunun üvey evlatlarının istediği hayatta kalma güvencelerini gecikerek de olsa sağlamıştır (1). Bolluk içinde hayatta kalma hayatın yoksullaşmasını gerekli kılar (2). Satın alma gücü, şeylerin düzeninde bir nesne olmak için bir güç satın alma iznidir. Farklı hızlarla da olsa, hem ezen hem de ezilen, bir ve aynı diktatörlüğün, tüketim malları diktatörlüğünün pençesine düşme eğilimindedir (3).

1 Yoldan geçen herkesi, çevresini kuşatan sayısız duvar ilanı ve reklam panosunda, evrensel bir imaj sunarak kendisini tanımaya çağıran mutluluğun yüzü, sanat ve edebiyatta artık görünmez oldu.

Volkswagen geldi, sorun gitti!
Balamur'la rahat yaşayın!
Bu adam hem zevkli hem bilge. Mercedes Benz'i seçiyor.

Adam Smith ve Jeremy Bentham'a alkışlar: Mutluluk bir mit değil! "Ne kadar çok üretirsek, o kadar iyi yaşarız" diye yazıyor hümanist sosyolog Fourastié. Başka bir dâhi, General Eisenhower

da aynı nakaratı tekrarlıyor: "Ekonomiyi kurtarmak için satın almalıyız, ne varsa almalıyız." Üretim ve tüketim, modern toplumun süt emdiği memedir. İnsanlık meme emdikçe büyür, güzelleşir: Yükselen hayat standardı, sayısız kolaylık, her tür çılgınlık, herkes için kültür, rüyalarınızda görebileceğiniz bir konfor. Kruşçev raporunun ufkunda, vergilerin kaldırılması ve herkese parasız ulaşım gibi iki devrimci kararnamenin müjdelendiği yeni bir çağ, komünizmin pembe şafağı nihayet söküyor. Evet, altınçağ göründü! Tükürsek değecek!

Bu karışıklıkta büyük bir şey ortadan kalkmıştır: Proletarya. Dünyanın neresinde olabilir? Uçup gitti mi? Yeraltına mı geçti? Ya da müzelik mi oldu? *Sociologi disputant.* (Tartışmalı sosyoloji-ç.n.) Bazı çevrelerden duyduğumuza göre, gelişmiş kapitalist ülkelerde artık proletarya yokmuş; ses sistemleri, renkli TV, su yatakları, iki arabalık garajlar ve yüzme havuzları selinde sonsuza dek kaybolup gitmiş. Bazıları bunun bir hile olduğunu söylüyor ve öfkeli bir şekilde düşük ücretleri ve sefil koşulları ile on dokuzuncu yüzyılı anımsatan belirsiz sayıdaki işçiyi gösteriyorlar. Dağılma sürecindeki proletaryanın yok olduğunu söyleyenler, "geri kalmış sektörler" şeklinde sert bir yanıt veriyorlar. "Ekonomik evrimin yönünün Hindistan değil; İsveç, Çekoslovakya, refah devletleri doğrultusunda olduğunu kabul etmelisiniz."

Kara perde kalkar: Açlık çekenlerin ve son proleterin avı başlamıştır. Arabasını, blenderini, Amerikan barını ve kitaplığını ona kim satacaktır? Onu "Lucky Strike için, mutlu olun" diyen afişteki gülümseyen şahısla özdeşleştirmeyi kim başaracaktır?

Ne mutlu bize ki, insanlık, çok yakında on dokuzuncu yüzyılın asilerinin binbir zahmetle yolladığı kolileri alacaktır. Lyons ve Fourmies isyancıları, ölüyken daha şanslı olduklarını kanıtladılar. Vurulmuş, işkenceye uğramış, hapsedilmiş, açlığa mahkûm edilmiş, hayvanlar gibi davranılmış ve gizli bir alay konusu yapılmış milyonlarca insan, toplu mezarlarında huzur içinde yatabilir; çünkü, uğruna öldükleri savaş, en azından, klimalı apartman dairelerinde tecrit edilmiş olan torunlarının aldıkları günlük TV dozlarının etkisiyle mutlu ve özgür olduklarına inanmalarını sağlamıştır. "Sen de son derece güvenilir stereofonik bir Philips sete sahip olasın diye, Komüncüler son fertlerine kadar öldüler." Geç-

mişin en çarpıcı devrimci rüyalarını gerçekleştirmeye çok uygun harika bir gelecek, buna hiç kuşku yok.

Hesaplaşmanın dışında kalan tek şey şu an içinde bulunduğumuz durumdur. Hoşnutsuz ve kaba genç kuşak, Troçkist-reformist ideolojinin her tüketicisine bedava bir armağan olarak sunulan şanlı geçmiş hakkında bir şeyler öğrenmek istemiyor. Onlara göre, insan ancak, buraya ve şimdiki zamana ilişkin taleplerde bulunabilir. Geçmiş mücadelelerin anlamının, o mücadelelerde yer alan insanların şu anki durumunda kök saldığını ve farklı tarihsel koşullara rağmen kendilerinin de aynı an içinde yaşadığını düşünüyorlar. Kısaca, onların sözüne bakılırsa, radikal devrimci akımları harekete geçirecek tek bir değişmeyen proje vardır: İlk kez Marx'ın bilimsel taktiklerle ortaya koyduğu *bütünlük içinde yaşama istemi*, yani bütünlüklü insan projesi. Ancak, bunlar İsa'nın ve Stalin'in kutsal kiliselerinin lanetlemek için tek bir fırsatı bile kaçırmayacakları tehlikeli teorilerdir. Daha çok para, daha çok buzdolabı, daha çok ayin ve daha çok GSMH; devrimci arzularımızı doyuracak şeylere bakın!

Refah devletine mahkûm muyuz? Ağırbaşlı yurttaşlar, Kruşçev'den Albert Schweitzer'e, Papa'dan Fidel Castro'ya, Aragon'dan en son merhum Kennedy'ye kadar herkesin üzerinde uzlaştığı bir programın tartışılma biçimine üzüleceklerdir.

Aralık 1956'da, bin kadar genç arabaları ateşe vererek, neon lambalarını kırarak, reklam panolarını yıkarak ve mağazaları yağmalayarak Stockholm sokaklarında akıllarına eseni yaptılar. Merlebach'da maden sahiplerini bir göçükte ölen yedi madencinin cesedini çıkarmaya zorlamak için başlatılan bir grev sırasında, işçiler binaların önüne park etmiş arabaları tahrip ettiler. Ocak 1961'de, Liège'de, grevciler Guillemins istasyonunu ateşe verdiler ve *La Meuse* gazetesinin bürolarını tahrip ettiler. İngiltere ve Belçika'da, deniz kıyısındaki sayfiye evleri, Mart 1964'te, yüzlerce mod ve rocker* tarafından tahrip edilmişti. Amsterdam'da, 1966'da, işçiler günlerce sokakları işgal etmişlerdi. İşçilerin hem işverenlerle hem de sendika ağalarıyla kapıştıkları yasadışı grevlerin olmadığı tek bir ay bile yoktu. Refah devleti mi? Cevabı Watts mahallesi vermiştir.

* Meşin ceketli-motosikletli gençler. (ç.n.)

Bir Fransız işçisi, refah devleti yandaşlarıyla ve geleceğin diğer bekçi köpekleriyle fikir ayrılığını şöyle özetledi: "1936'dan beri daha yüksek ücret için mücadele veriyorum. Benden önce babam da yüksek ücret için mücadele vermişti. Bir televizyonum, bir buzdolabım ve bir VW'ım var. Bana kalırsa bu, başından sonuna kadar bir köpek gibi yaşamaktır."

Yeni şiir sözcüklerde olduğu gibi eylemde de refah devletine bir türlü ısınamamıştır.

2 En güzel model radyolara *herkes erişebilir*(1). Siz de DAF'cıların *büyük* ailesine katılın(2). Carven size kaliteyi sunuyor. Ürün çeşitleri arasından *özgürce* seçin(3). Tüketim krallığında yurttaş kraldır. Demokratik bir monarşi: Tüketim önünde eşitlik(1), tüketimde kardeşlik(2) ve tüketim yoluyla özgürlük(3). Tüketim mallarının diktatörlüğü en sonunda kan, soy ve ırk engellerini ortadan kaldırmıştır; eğer *şeylere* ilişkin mantığıyla, tüm nitel farklılıkları yasaklayan ve sadece değerlerle insanlar arasındaki nicel farklılıkları kabul eden tüketim olmasaydı, bu iyi bir kutlama nedeni olurdu.

Daha çoğuna sahip olanlar ile giderek daha azına sahip olanlar, ki bunlar her zaman daha fazladır, arasındaki mesafe azalmamış; ama ara evreler çoğalmıştır ve iki ucu; yönetenleri ve yönetilenleri aynı sıradanlık düzeyinde birleştirmiştir. Bugünlerde zengin olmak bir yığın değersiz eşyaya sahip olmak demektir.

Tüketim malları tüm kullanım-değerlerini yitirme eğilimi taşıyorlar. Onların niteliği, boş kutu gibi ne pahasına olursa olsun tüketilebilir olmalarıdır. General Eisenhower'ın çok büyük bir içtenlikle söylediği gibi mevcut ekonomik sistem, sadece insanı bir tüketiciye dönüştürerek, onu mümkün olan en çok sayıda tüketilebilir değerle, yani değersizlik ya da boş, kurgusal, soyut değerlerle özdeşleştirerek kurtarılabilir. İnsan, Stalin'in yerinde deyimiyle "en değerli sermaye" olduktan sonra, şimdi de en değerli tüketim malına dönüşüyor. Yıldız, yoksul insan, komünist, aşk mahkûmu, yasalara saygılı yurttaş, asi, burjuva gibi kalıplaşmış imgeler, robotlaşmanın çürütülemez mantığına göre düzenlenmiş bir kopyalama kategorileri sistemi oluşturarak insanın yerine ge-

çecektir. Şimdiden *'teenager'* fikri, alıcıyı satın aldığı ürüne uygun olarak tanımlama, onun farklılığını, dükkânlarda sınırlı çeşitlilik gösteren mallara (plaklar, gitarlar, kot pantolonlar, vb.) indirgeme eğilimi taşıyor. Artık, hissettiğiniz ya da göründüğünüz yaşta değilsiniz, satın aldığınız şey kadar yaşlısınız. 'Vakit nakittir' diyen üretim-toplumunun zamanı, sözcüğün tam anlamıyla tüketme ve erime-zamanına, alınan, kullanılan ve atılan ürünlerle ölçülen bir zamana; ağaçların ve taşların sonsuz gençliklerini yaşadıkları erken yaşlılık zamanına yolu açacaktır.

Yoksullaşma teorisinin doğruluğu günümüzde, Marx'ın sandığı gibi, hayatta kalmayı sağlayacak zorunlu tüketim malları alanında değil de her zaman gerçek hayatın düşmanı olan, bizzat hayatta kalma alanında görülmektedir. Bunun nedeni zorunlu tüketim mallarında kıtlığın tersine, giderek daha büyük bir bolluğun yaşanmasıdır. Bolluk, herkese eskiden feodal aristokrasinin yaşadığı *dolce vita*'yı* vaat ediyor görünmüştü. Ama gerçekte bolluk ve onun getirdiği kolaylıklar, yalnızca kapitalist üretkenliğin çocuklarıdır; dağıtım sistemi onları bir kez tüketimin edilgen nesnelerine dönüştürmeyegörsün, onlar erkenden yaşlanmaya mahkûm çocuklar haline gelirler. Hayatta kalmak için çalış, tüketerek hayatta kal, tüketmek için hayatta kal: Cehennemi döngü tamamlanır. 'Ekonomizm'in saltanatı altında hayatta kalma hem zorunlu hem de yeterlidir. Burjuva toplumunun temel hakikati budur. Ama, böylesine insanlık karşıtı bir hakikate dayanan tarihsel dönemin, feodal efendilerin karanlıkta yaşamış oldukları hayat ile kölesiz efendilerin akıl ve tutkuyla yarattıkları hayat arasında bir ara aşama, bir geçiş dönemi olabileceği de doğrudur. İki yüzyıl geçmeden önce efendisiz kölelerin geçiş dönemine bir son vermek istiyorsak, önümüzde sadece otuz yıl kalmıştır.

3 Gündelik hayata gelince, orada burjuva devrimi daha çok bir karşı-devrime benzer. İnsan değerleri piyasasında böylesine bir çöküşe çok ender rastlanmıştı; insanın kendi varoluşuna ilişkin anlayışı hiçbir zaman böyle hızlı bir değer yitimine uğramamıştı. Özgürlüğün ve refahın egemenliğini kurma vaadi

* Tatlı hayat (ç.n.).

evrene meydan okuyan bu vaat-, aristokrasinin tutku ve macerayla zenginleştirebildiği ve nihayet herkes girebildiğinde hizmetçi odalarına bölünmüş bir saraydan pek farklı olmadığı anlaşılan bir yaşamın vasatlığını daha hissedilir kılıyordu.

Bundan böyle, nefretin yerine küçümseme, aşkın yerine bağlılık, gülünç olanın yerine aptallık, tutkunun yerine duygusallık, arzunun yerine kıskançlık, aklın yerine hesap, hayattan zevk almanın yerine hayatta kalma çabası geçecekti. Alabildiğine küçümsenecek bir şey olan kâr ahlâkı, alabildiğine tiksindirici olan onur ahlâkının yerini almaya başladı; doğumun ve kanbağının gizemli ve gülünç gücü, paranın übüvari* gücü altında ezildi. 4 Ağustos 1789'un çocukları, banka hesaplarını ve satış grafiklerini hanedan arması yerine koydular; gizemlileştirme artık kendisini hesap cüzdanlarında göstermeye başladı.

Paranın gizemi nerede yatıyor? Kesinlikle, mülk edinilebilecek varlık ve nesneler toplamını temsil etmesi olgusunda. Soylunun hanedan arması, Tanrı'nın seçimini ve Tanrı'nın sevgili kulunun kullandığı gerçek gücü ifade ediyordu. Para sadece neyin elde edilebileceğine ilişkin bir gösterge, güç poliçesidir, zengin sınıfa katılma olasılığıdır. Toplumsal düzenin görünür temeli olarak ortaya çıkmış olan feodallerin Tanrısı, gerçekte, sadece aşırı ölçüde süslenip püslenmiş bir bahanedir. Öte yandan burjuvazinin kokusuz tanrısı olan para, bir dolayım, toplumsal bir sözleşmedir. Dualarla ya da vaatlerle değil, bilimle ve uzmanlaşmış tekniklerle yöneten bir tanrıdır o. Onun gizemi artık karanlık ve kavranılamaz bir bütünlükte değil, sonsuz küçük kesinliklerdedir; efendinin niteliğinde değil, örneğin, yarım milyon dolara satın alınabilecek pazarlanabilir insanların ve nesnelerin sayısında yatıyor.

Üretim buyruklarının egemenliği altındaki serbest ticarete dayalı kapitalist bir ekonomide, gücü ve şerefi bahşeden tek şey zenginliktir. Üretim araçlarının ve emek gücünün efendisi olarak zenginlik, üretici güçlerin ve tüketim mallarının gelişmesi sayesinde, ilerlemenin sonsuz çizgisi içinde sanal tercihinin zenginliğini sağlar. Ancak bu kapitalizm tam karşıtına, devlet-planlı ekonomiye dönüşürken, milyonlarıyla piyasada oynayan kapitalistin eski say-

* Alfred Jarry'nin *Übü* adlı oyununun grotesk ve itici baş kişisinin adından oluşturulmuş bir terim. (ç.n.)

gınlığı ve onunla birlikte de şiş göbekli, puro tüttüren köle satıcısı karikatürü silinir gider. Bugün güçlerini örgütleme yeteneğinden alan yöneticilerimiz var ve daha şimdiden bilgisayarlar asla erişemeyecekleri bir modeli onlara sunmaya hazırlar. Tabii ki, yöneticiler çok yüksek maaş alırlar. Ama, bunu sayıp dökebilirler mi? Cennet bahçeleri, haremler inşa edebilecekler mi? Ne yazık ki, tüketimin buyrukları altında zenginlik öyle istenir, öyle acil bir hal almıştır ki, simgesel gücü ortadan kalkmıştır. Tüketim mallarının diktatörlüğü altında, para ateş karşısındaki buz gibi hemen erir; paranın önemi daha temsili değer taşıyan nesnelere, refah devleti gösterisine daha uyumlu, daha elle tutulur nesnelere geçer. Paranın kullanımı, ideolojiye bürünerek iktidarın hakiki işaretleri haline gelmiş tüketim ürünleri pazarı tarafından zaten parçalanmadı mı? Çok geçmeden, paranın tek haklı gerekçesi, insanın elde edeceği ve görülmemiş bir hızla tüketip atacağı eşyalar ve yararsız aygıtlar miktarı olacak; sadece miktar ve kullanıp atmak önemli olacaktır. Çünkü kitlesel dağıtım kaliteyi ve nadide eşyaların cazibesini kendiliğinden silip süpürüyor. Sadece -arabaları, alkolü, evleri, TV'leri ve arkadaşlıkları- daha büyük bir hızla tüketebilme yeteneği, hiyerarşinin basamaklarını hangi hızla çıktığınızı gösterir. Asil kandan paranın gücüne, paranın üstünlüğünden ıvır zıvırların gücüne, Hıristiyan-sosyalist uygarlık nihai evresine ulaşıyor: Yavanlığın ve kaba ayrıntının uygarlığı. Nietzsche'nin 'küçük insanlar'ının üretildiği mükemmel bir kuluçka.

Satınalma gücü, güç satın alma ruhsatıdır. Eski proleter, yaşamını sürdürmek için kendi emek-gücünü satardı; sahip olduğu çok az boş vakti, sohbetler, tartışmalar, içki, sevişme, gezme, kutlama ve ayaklanmalarla hoş bir şekilde geçiriyordu. Yeni proleter tüketmek için emek-gücünü satıyor. İşyeri hiyerarşisinde yükselmek için kendisini parçalamadığı zaman, toplumsal hiyerarşide yükselmesini sağlayacak eşyaları (araba, kravat, kültür...) alarak kendisini kandırıyor. Tüketim ideolojisi, ideolojinin tüketimi oldu. Doğu-Batı arasındaki kültürel yumuşama rastlantı değil. Bir şişe viski satın alan *homo consumator* (tüketici insan-ç.n.), promosyon olarak da yanında yalan alır. Öte yandan, komünist insan ideoloji satın alır ve yanında ona promosyon olarak bir şişe votka verilir. Paradoksal bir biçimde, Sovyet rejimi üretim ekonomisi,

kapitalist rejimler tüketim ekonomisi sayesinde ortak bir yola giriyorlar.

SSCB'de, işçilerin artı-emeği, işletmenin yoldaş müdürünü doğrudan zengin etmez. Sadece bir örgütçü ve bürokrat olarak onun gücünü arttırır. Yine de ona yarayan artı-değer, gücün artı-değeridir. (Bu yeni tip artı-değer, kâr oranının düşmesi eğilimine tabidir: Marx'ın ekonomik hayat yasaları bugün hayatın ekonomisinde doğrulanmıştır.) O, bunu para-sermaye temelinde değil de ideolojik içeriğin uysalca özümlenmesi yoluyla sağlanan güven-sermayesinin ilkel birikimi temelinde kazanır. Anayurda, proletaryaya, verimliliğe ve davaya yaptığı hizmetlerin karşılığında ona bir ödül olarak verilen otomobil ve daça, onursal bir mevki ayrımına, kol gücünün ve uzmanlaşmış düşüncenin bürokratik egemenliğine yerini bırakan paranın, gerçekten de ortadan kalktığı bir toplumsal örgütlenme biçimini gösteriyor. (Stakhanovculara, 'uzay kahramanları'na, kötü kemancılara ve berbat ressamlara gösterilen özel muameleyi anımsayın.)

Kapitalist ülkelerde, işverenin hem üretim hem de tüketimden sağladığı maddi kâr, tüketim örgütlenmesinden gelen, ama işverenin tek başına el koymadığı ideolojik kârdan farklıdır. Bizi, yönetici ve işçi arasındaki ayrımı, her yıl yeni bir Rolls Royce ile beş yıl gözbebeği gibi bakılan VW arasındaki ayrıma indirgemekten alıkoyan şey budur. Bununla birlikte, eğilim planlama doğrultusundadır ve planlama toplumsal ayrımları tüketim ve tükettirme yeteneği açısından ölçmeye yöneliktir. Sayıca artan ve önemi azalan ayrımlarla birlikte, yoksul ve zengin arasındaki gerçek mesafe azalıyor ve insanlık sefaletin çeşitleri üzerinde eşitleniyor. Bu sürecin varacağı en son nokta, hem programladıkları hem de onları programlayan dev bir toplumsal bilgisayarı çalıştırmak için gereken enerji miktarları olan tüketim ve tükettirme yeteneklerine göre hiyerarşik olarak sıralanan uzmanlardan oluşan sibernetik bir toplum olabilir. Bazı kölelerin diğerlerinden daha eşit olduğu, sömürülen sömürücüler toplumu.

Geriye 'üçüncü dünya' kalıyor. Ve de eski baskı biçimleri. Öyle ki, *latifundia** serflerinin yeni proletaryanın çağdaşları olması, topyekûn devrimin doğacağı patlayıcı karışımın mükemmel

* Toprak sahiplerinin mülkiyetindeki geniş araziler. (ç.n.)

bir formülü gibi görünüyor bana. Avrupa'nın en iyi ücret alan işçileri kendi yaşam tarzlarında radikal bir değişiklik isterlerken, Güney Amerikalı peonların* ve Kızılderililerin toprak reformunu yeterli bularak silahlarını bırakacaklarını kim iddia etme cesaretini gösterebilir ki? Evet refah devletine karşı ayaklanma, dünya devrimi için asgari talepleri ortaya koyacaktır. Bunu unutmayı tercih edebilirsiniz, ama sizin zararınıza olur. Saint-Just'ün dediği gibi, devrimi yarıda bırakanlar, kendi mezarlarını kazmaktadırlar!

* Latin Amerika'da topraksız ve köle olarak çalışan köylüler. (ç.n.)

VIII. MÜBADELE VE ARMAĞAN

Soylular ve proletarya insan ilişkilerini *armağan* modeline göre düşündüler, ama proletaryaya göre armağan feodal armağanın aşılmasıdır. *Mübadelenin* sınıfı olan burjuvazi, uzun bir devrim yoluyla feodal projeyi bir yana atan ve onun aşılmasını sağlayan kaldıraçtır(1). Tarih doğal yabancılaşmanın kesintisiz bir biçimde toplumsal yabancılaşmaya dönüşümüdür ve paradoksal olarak, tüm yabancılaşmanın üstesinden gelecek bir muhalefet hareketinin sürekli olarak güçlenmesidir. Doğal yabancılaşmaya karşı tarihsel mücadele, doğal yabancılaşmayı toplumsal yabancılaşmaya dönüştürür, ama yabancılaşmanın kaldırılmasına ilişkin tarihsel hareket nihayet toplumsal yabancılaşmanın kendisine de saldırır ve onun büyüye dayandığını gösterir. Bu büyü özel mülkiyet ile ilgilidir. Kurban olma yoluyla ifade edilir. Mübadelenin aşırı nicelleşmesi insanı bir nesneye indirger. Bu sıfır noktasından ne mübadeleyi ne de kurbanı gerekli kılan yeni bir tip insan ilişkisi doğabilir(2).

1 Burjuvazi, feodalizmin kutsal hiyerarşisi ile geleceğin sınıfsız toplumlarının anarşik düzeni arasında nazik ve pek de şanlı olmayan bir ara dönemi yönetir. Burjuvazinin ıssız mübadele bölgesi, aristokratların çok düşkün olduğu kendini vermenin eski ve sağlıksız hazzını, proletaryanın yeni kuşaklarının yavaş yavaş keşfetmeye başladığı kendini-sevme yoluyla vermenin hazından ayıran insansız bölgedir.

'Almak için vermelisin' anlayışı, kapitalizmin ve temelde aynı olan rakiplerinin en başta gelen saçmalığıdır. SSCB, kendi hastanelerini ve teknisyenlerini 'sunar', ABD, yatırımlarını ve fırsatlarını 'sunar', kahvaltılık mısır gevreği bedava armağanlar 'sunar'.

Aslında, armağanın anlamı zihinlerimizden, duygularımızdan ve eylemlerimizden kökten sökülüp atılmıştır. Poissonnière Bulvarı'ndan geçen güzel kızlara çiçek veren ve halkta hemencecik kuşku ve düşmanlık uyandıran Breton ve arkadaşlarını düşünün.

Mübadelenin ve pazarlığın insan ilişkilerini çürütmesi, açıkça burjuvazinin varlığıyla ilgilidir. Aslında, mübadelenin dünyanın sınıfsız bir toplumun gerçekleştiği iddia edilen bir bölümünde de varlığını sürdürmesi burjuvazinin gölgesinin kızıl bayrak altında hüküm sürdüğünü gösterir. Bu arada, endüstrileşmiş ülkelerin insanları arasında vericiliğin hazzı, hesap dünyası ile neşe ve coşku dünyası arasındaki sınırı kesin olarak belirler. Bu tür vericiliğin, kurban olma anlayışına çaresizce mahkûm olan soyluların şan şeref kazandıran armağanı ile hiçbir ilgisi yoktur. Aristokrasinin, muhteşem bir şekilde de olsa tökezlediği bir proje olan yetkin insan, bütünlüklü bir hayat projesini gerçekten de proletarya geliştirir. Ama Sezar'ın hakkı Sezar'a: Proletaryanın böyle bir geleceğe erişebilmesi ancak burjuvazinin tarihsel varlığı ve aracılığı sayesinde gerçekleşebilir. Proletaryanın, bilimsel olarak işlenmiş yeni bir toplum projesi yoluyla, eşitlikçi düşlerini, mutlak kudrete ilişkin hayallerini ve zaman öldürmeden yaşama arzularını gerçekleştirebileceği bir konuma gelmesi, kapitalizmin geliştirdiği üretici güçler ve teknik ilerleme sayesinde değil midir? Bugün her şey, proletaryanın, feodalizmin yıkılması ve aşılması görevinde tarihsel bir fırsat yakaladığını gösteriyor. Proletarya bu görevi, insanlığın gelişiminde bir geçiş dönemini -ancak bu dönem olmadan feodal projenin aşılması düşünülemez- temsil etmeye mahkûm olan burjuvaziyi ayaklar altında çiğneyerek gerçekleştirecektir. Feodalizmin proletarya tarafından aşılması, temel bir evredir ve üniter gücü devirecek ve her şeyden önce bütünlüklü insan projesine göre dönüştürecek ve düzeltecek zorunlu kaldıraç bu evrede yaratılır. Tanrı'nın yaratılması, üniter güç sisteminin zaten bütünlüklü insan için bir dünya olduğunu gösteriyor, ama baş aşağı duran bütünlüklü insan için. Yapılacak şey, onun yeniden ayakları üstüne dikilmesidir.

Ekonominin tahakkümünden kurtulmanın olanağı yok; ancak bu egemenliğin altında gerçekleşebilir tek ekonomi, varsayımsal bir hayatta kalma ekonomisidir. Bu iki hakikatle birlikte, bur-

juvazi insanlığı, ekonominin ayağını kaydırmaya doğru, tarihi aşan bir noktaya doğru yönlendirmektedir. Teknolojiyi şiirin hizmetine koymak, burjuvazinin başarılarının en kötüsü olmayacaktır. Burjuvazi büyüklüğünün doruğuna ölüm anında erişir.

2 Mübadele, özel mülkiyet gibi ilkel sürülerin hayatta kalmasına bağlıdır; her ikisi birlikte insanlık tarihinin üzerinde yaratıldığı zemini oluştururlar.

İlk insanlar, av alanlarının ayrılmasının düşman bir doğanın karşısında kendilerine daha büyük bir güvenlik sağladığını anladıkları andan itibaren, içine hapsedildiğimiz bir toplumsal örgütlenmenin temelleri atılmış oldu (Bkz. Raoul ve Laura Makarius, *Totem et exogamie*). İlkel insanın doğayla birliği esas olarak büyüseldir. İnsanın kendisini doğadan gerçekten ayırması, onu teknoloji aracılığıyla dönüştürmesiyle gerçekleşir ve doğayı dönüştürürken onun kutsallığını ortadan kaldırır. Ama teknoloji kullanımı toplumsal örgütlenme tarafından belirlenmiştir. Toplumun doğuşu aletin icadı ile çakışır. Üstelik örgütlenme doğaya karşı mücadelede tutarlı ilk tekniktir. Özel mülkiyete dayandığından beri hiyerarşik olan toplumsal örgütlenme, insan ve doğa arasındaki büyüsel bağı yavaş yavaş yok ederken, büyüyü kendisi için ayırır ve muhafaza eder; kendisi ve insanlık arasında, insanın doğanın gizemine katılımı üzerinde modellenmiş mitsel bir birlik yaratır. Tarihöncesi insanın 'doğal' ilişkilerinin çerçevesini çizdiği toplumsal örgütlenme, kendisini tanımlayan ve hapseden bu çerçeveyi yavaş yavaş kemirir. Bu bakış açısıyla, tarih tam da doğal yabancılaşmanın toplumsal yabancılaşmaya dönüşümü; bir toplumsal yabancılaşma süreci, yeni zincirler yaratan toplumsal bir kurtuluş hareketi olan yabancılaşmadan kurtulma sürecidir. Nihayet, buna rağmen, insanın kurtuluş iradesi, felç edici mekanizmaların tümüne, yani özel mülkiyete dayalı toplumsal örgütlenmeye karşı doğrudan bir saldırı başlatacaktır. Bu bir yandan tarihi sona erdirirken, bir yandan da onu yeni hayat tarzlarında gerçekleştirecek olan bir yabancılaşmadan kurtuluş hareketidir.

Burjuvazinin gücü ele geçirmesi, insanın doğa güçleri üzerindeki zaferinin bir işaretidir. Ama bu olayla birlikte, açlık, has-

talık ve maddi sıkıntılara karşı mücadelenin yarattığı hiyerarşik toplumsal örgütlenme haklılığını yitirir ve endüstriyel uygarlıkların getirdiği tüm dertlerin bütün sorumluluğunu yüklenmek zorunda kalır. İnsanlar günümüzde artık çektikleri acılar nedeniyle düşman bir doğayı değil, tam anlamıyla yetersiz ve anakronik bir toplum biçiminin tiranlığını suçluyorlar. Burjuvazi, feodal derebeylerin büyüsel güçlerini ortadan kaldırdığı zaman, hiyerarşik gücün büyüsünü de ölüme mahkûm etti. Proletarya bu hükmü infaz edecektir. Burjuvazinin tarihsel süreçlere uygun olarak başladığı her şey, onun dar tarih anlayışına karşıt bir biçimde tamamlanacaktır. Ama tarihi gerçekleştirecek olan şey, yine de bir tarihsel mücadele, bir sınıf mücadelesi olacaktır.

Hiyerarşik ilke, insanın özgürlük uğruna yaptığı tarihsel mücedelelerin yoluna engel olarak dikilen bir karabüyüdür. Bundan böyle, en azından tüm hiyerarşinin radikal tasfiyesini içermedikçe, hiçbir devrim, devrim adına layık olmayacaktır.

Bir sürünün üyeleri, bir yeri av alanı olarak ayırarak bu toprakların üzerinde özel mülkiyet ilan ettiklerinde, vahşi hayvanların, iklimin, barınmaya elverişsiz bölgelerin ya da hastalıkların getirdiği düşmanlıktan farklı olarak av bölgelerinden sürülen insan gruplarından gelen yeni bir düşmanlıkla karşı karşıya kaldılar. Rakip grubu yok etmeye ya da onun tarafından yok edilmeye dayalı olan hayvani ikilem insan dehası tarafından başarıyla altedilmişti. Antlaşmalar, sözleşmeler ve mübadele ilkel toplulukların varoluş imkânını temellendirir. Göçebe-toplayıcı sürü döneminden sonra ve tarım toplulukları döneminden önce klanların hayatta kalmaları üçlü bir mübadeleye bağlıydı: Kadınların mübadelesi, yiyecek mübadelesi, kan mübadelesi. Bu işleme katılan tarafların dışında ve üzerinde bir güç olan yüce bir denetleyiciyi, mübadelenin arabulucusunu sağlayan şey ise büyüsel zihniyet oldu. Tanrıların doğuşu, kutsal mitin ve hiyerarşik gücün ikiz doğumuyla çakışmıştır.

Elbette, iki klan mübadeleden hiçbir zaman eşit yarar sağlamıyordu. Sorun, her zaman, dışlanan klanın, fiilen av sahasına girmesine izin vermeyecek bir tarafsızlığın sağlanması olmuştu.

Tarım toplulukları bu taktikleri daha da geliştirdiler. Köle olmadan önce toprakta kiracı olarak çalışan dışlanmış sınıf, toprak sahibi gruba, toprak sahipleri olarak değil; ama onların küçültülmüş yansısı (ünlü Cennetten Düşüş miti), toprak ve sahipleri arasındaki aracılar olarak katılıyorlardı. Peki ama onlar neden teslim oldular? Bir mitin tutarlı egemenliği yüzünden. Gerçi efendilerin niyeti tam olarak bu değildi (yoksa, onlara hâlâ yabancı olan bir rasyonellik yüklenmiş olur). Bu mit, mübadelenin hilelerini ve her bir tarafın üzerinde anlaştığı kurban olma konusundaki dengesizliği gizler. Dışlanmış sınıf *gerçekten* kendi hayatının önemli bir bölümünü toprak sahibine adar: Onun otoritesini kabul eder ve onun için çalışır. Efendi, toprak sahibi olarak, kendi otoritesini ve gücünü egemenlik altındaki sınıfa *mitsel* olarak feda eder: Tebasının güvenliğinin bedelini ödemeye hazırdır. Tanrı, mübadelenin kefili ve mitin savunucusudur. Sözleşmeye uyanları güçle donatarak ödüllendirirken, onu çiğneyenleri cezalandırır: Kendilerini gerçekten adayanlara mitsel güç, kendilerini mitsel olarak adayanlara gerçek güç! (Tarih ve mitoloji, efendinin kendi hayatını mitsel ilke uğruna kurban edecek kadar ileri gidebildiğini gösteriyor. Aslında, başkalarının sırtına yüklediği yabancılaşmanın bedelini ödemesi, efendinin tanrısal niteliğini güçlendirmiştir. Ama öyle görünüyor ki, sahte bir idam ya da bir vekilin onun yerini alması, efendiyi böyle ağır bir yükten derhal kurtarıyordu. Hıristiyanların Tanrısı kendi oğlunu dünyaya gönderdiğinde, yöneticilerden oluşan kuşaklara, kendi özverilerinin doğruluğunu kanıtlayacak mükemmel bir model sunmuş oldu.)

Kurban etme mübadelenin en eski biçimidir. Niceliksel olmayan, irrasyonel ve büyüsel bir mübadeledir bu. Merkantilist kapitalizme kadar ticari ilişkiler dahil insan ilişkilerine egemen olan bu mübadeledir ve her şeyin ölçüsü haline gelen para unsuru, köleci, feodal ve nihayet burjuva dünyasında öyle büyük bir alanı biçimlendirmiştir ki, ekonomi, hayattan kopuk özel bir bölge, bir alan olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Para ortaya çıktığı zaman, feodal armağan sunmanın içindeki mübadele öğesi öne çıkmaya başlamıştı. Kurban-armağanın, *potlach*'ın; -kurbanın büyüklüğünün, kurban edenin saygınlığını belirlediği bir mübadele ya da

kaybedenin kazandığı bir *oyunun*- rasyonel bir ticaret ekonomisinde tabii ki yeri yoktur. İktisadi buyrukların tahakkümü altındaki sektörlerden kovulmuş ve düşmanlık, dostluk ve aşk gibi değerlerde yeniden doğmuştur: Ölçülebilen mübadelenin (ticari değer) diktatörlüğü, gündelik hayatı sömürgeleştirdiği ve pazar haline dönüştürdüğü ölçüde bu değerler de ortadan kalkmaya mahkûmdur.

Merkantilist ve endüstriyel kapitalizm mübadelenin ölçülmesini hızlandırmıştır. Feodal armağan, tamamen ticaret modeli üzerinde rasyonalleştirilmiştir. Kumar oynarcasına mübadelenin yerini hesaplama almıştır. Huzurlu bir yolculuk karşılığında tanrılara bir horoz adamaya söz veren şakacı Romalı, mübadeleye giren nesnelerin oransızlığı nedeniyle, ticari ölçü kavramının dışında kalmıştır. Fouquet gibi bir adamın çağdaşlarının gözüne daha çok girmek (ve XIV. Louis'yi gölgede bırakmak) için kendisini mahvettiği bir çağ, bir insan ilişkileri modeli olarak *n* gramlık etin *x* lira ve *y* kuruş ettiği bir mübadeleyi model alan çağımızda silinip giden bir şiir yaratmıştır.

Böylece, kurban etme nicelleşmeye, rasyonelleşmeye, borsada işleme girmeye ve ölçülmeye başlamıştır. Ama piyasa değerleri dünyasında, kurban büyüsünden geriye ne kalmıştır? Müdürün karşısında saygıyla şapka çıkaran bir işçi modelini zorla dayatan kutsal terörden, iktidar büyüsünden geriye ne kalmıştır?

Ivır zıvırın ve ideolojinin miktarının tüketilmiş, taksim edilmiş ve kullanılmış güç miktarını gösterdiği bir toplumda, büyüsel ilişkiler uçup gider ve hiyerarşik gücü çıplak bırakır; pelerinsiz bir matador. Kutsalın son kalesinin düşmesi bir dünyanın veya bu dünyanın sonu olacaktır. İnsanlığı yıkıma sürüklemeden önce yıkmak gerekir o kaleyi.

İlkin parayla, sonra da 'sosyometrik güç birimleri' denilebilecek şeylerle, güç miktarıyla, kesin olarak ölçülen mübadele, tüm insan ilişkilerini, duygu ve düşünceleri kirletiyor. Mübadelenin egemenlik kurduğu yerde geriye sadece *şeyler* kalmıştır; hükmetme merciindeki sibernetik gücün örgütlenme şemalarında donup kalmış insan-nesneler dünyası; şeyleşmiş bir dünyadır bu. Yine de bu dünya, paradoksal bir biçimde, hayatın ve düşüncenin topyekûn yeniden yapılanması için bir sıçrama noktasıdır. *Her şeyin* gerçekten başlayabileceği sıfır noktası.

Feodal zihniyet armağan sunmayı, mübadelenin kibirli bir biçimde reddedilmesi olarak kavramıştır; karşılıklı değişebilirliği yadsıma istemi. Bu tutum para ve her türlü ortak ölçü biçiminin küçümsenmesini gerektiriyordu. Elbette, kurban etme salt armağanı dışlar; yine de oyun, insancıllık ve şükran duyma için öyle çok yer bırakılmıştır ki, aşk, dostluk ya da konukseverlik gibi kaygıların karşısında şu zalimlik, din ve ağırbaşlılık zaman zaman ikinci planda kalmıştır.

Benliklerini armağan etmeleri sayesinde soylular, güçlerini, evrensel güçlerin bütünlüğü ile özdeşleştirdiler ve aynı zamanda mitin kutsadığı bütünlük üzerinde denetim kurduklarını iddia ettiler. Burjuvazi *var olma*'nın yerine *sahip olma*'yı geçirerek gücün temeli olarak dünya ile varlığın mitsel birliğini ortadan kaldırmıştır. Bütün, parçalara ayrılmıştır. Üretimin yarı-rasyonel mübadelesi, emek gücüne indirgenmiş yaratıcılığı saatbaşı ücret oranıyla zımni olarak eşitlemiştir. Tüketimin yarı-rasyonel mübadelesi, tüketilebilir hayatla -tüketim faaliyetine indirgenmiş hayat- tüketiciyi hiyerarşik örgütlenme içindeki yerinde tutmak için gereken güç miktarını zımni olarak eşitler. Efendinin kurban edilmesini kurbanlar tarihinin son evresi izlemiştir: Uzmanların kurban edilmesi. Uzman, tüketmek için, mübadele hiper-rasyonalitesinin kurban edilmeyi ve de insanı ortadan kaldıracağı sibernetik bir programa göre tükettirir. Katıksız mübadele, sibernetik demokrasinin robot-yurttaşlarının varlık biçimlerini düzenlemeye başladığı gün, kurban olma ortadan kalkacaktır. İtaat etmek için nesnelerin doğrulanmaya ihtiyacı yoktur. Kurban olma, karşıt projesinden, yani bütünlüklü insan projesinden de makinelerin programından da dışlanmıştır.

İnsani değerlerin mübadele mekanizmalarının etkisi altında parçalanması, mübadelenin parçalanmasına yol açar. Feodal armağanın yetersizliği, yeni insan ilişkilerinin salt armağan ilkesi üzerinde inşa edilmesi gerektiği anlamına gelir. Vermenin, çok fazla şeye sahip olduğumuz için vermenin zevkini yeniden keşfetmeliyiz. Genç kuşak coşkunluk içinde salt armağanı keşfettiği zaman, bolluk toplumu -ister hoşlansın ister hoşlanmasın- ne

güzel armağan törenlerine tanık olacaktır! (Sırf başkalarına vermek için kitap, giysi, gıda, silah ya da takı aşırmada görülen artış, tüketim toplumunu bekleyen şeyin ne olacağı konusunda bir ipucu veriyor bize.)

Önceden belirlenmiş gereksinimler, yeni bir yaşam tarzına duyulan gereksinimi de yaratıyor. Bir deneyim ekonomisi olan sanat, piyasa tarafından yutulmuştur. Arzular ve rüyalar şimdi *marketing*'in işine yarıyor. Gündelik hayat, onları birbirinden ayırt eden aygıtlar -mixerler, stereolar, gebeliği önleyici araçlar ve haplar, stresölçerler (öforimetreler), uyku hapları- kadar birbirinin yerine geçebilir olan bir dizi an'a bölünmüştür. Her yerde eşit parçacıklar, iktidarın değişmeyen ışığında titreşmektedirler. Ya eşitlik? Adalet? Hiçlerin, yasakların ve engellerin mübadelesi. Hiçbir şey kımıldamıyor, sadece ölü bir zaman geçip gidiyor.

Düzeltmek için değil, ama aşmak için feodal kusurlarla yeniden tanışmak zorunda kalacağız. Onu tanrısallığın hayaletinden ve kutsanmış hiyerarşiden kurtarırken, üniter toplumun uyumunu yeniden keşfetmek zorunda kalacağız. Yeni masumiyet henüz ortaçağ işkencelerinden ve Tanrı'nın yargılarından pek uzak değildir: Kana dayalı eşitsizlik, birbirine indirgenemez olan, özgür bireylerin eşitliğine burjuva eşitliğinden daha yakındır. Soyluluğun birbirine kenetlenme tarzı, kölesiz efendiler tarafından yaratılacak olan görkemin sadece ilkel bir taslağıydı. Yine de her şeye rağmen bir yaşam tarzıydı bu; çağımızda bireyin varlığını ortadan kaldıran salt *hayatta kalmanın* sefil biçimlerinden uzak bir dünyaydı.

IX. TEKNOLOJİ VE DOLAYLI KULLANIMI

Teknoloji, kullanımını kontrol edenlerin çıkarlarının tersine, dünyanın gizemini çözme eğilimindedir. Tüketimin demokratik saltanatı mallarda hiçbir büyüsel değer bırakmaz. Aynı zamanda, örgütlenme -yeni teknolojilerin teknolojisi- modern üretici güçlerin yıkıcı ve baştan çıkarıcı niteliklerini yok eder. Bu örgütlenme sadece otoritenin örgütlenmesidir (1). Yabancılaşmış dolayımlar, kendilerini kaçınılmaz kıla-rak insanı zaafa uğratırlar. İçinde yaşadığımız özel mülkiyet döneminde, toplumsal bir maske, insanların ve şeylerin ölü nesnelere -metalara- dönüşümünü gizler. Doğa yok artık. Doğanın yeniden keşfi, onun yeni toplumsal ilişkiler kurularak değerli bir düşman olarak yeniden yaratılması olacaktır. Maddi donatımın gelişmesi eski hiyerarşik toplumun kabuğunu çatlatır (2).

1 Hem insanların hâlâ açlıktan öldüğü endüstri-öncesi uygarlıklarda hem de insanların şimdiden can sıkıntısından geberdiği otomasyona dayalı uygarlıklarda hep aynı iflası görüyoruz. Her cennet yapaydır. Trobriand yerlisinin törenler ve tabular açısından zengin olan hayatı bir çiçek salgınının; sıradan bir İsveçlinin konfor açısından zengin olduğu halde yine de yoksul olan hayatı ise intihar ve hayatta kalma zorluğunun insafına kalmıştır.

Rousseauculuk ve kırsal hayata duyulan pastoral özlemler, endüstriyel aygıtın ilk adımlarıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Con-

dercet ya da Adam Smith'de gördüğümüz ilerleme ideolojisi, eski dört çağ mitinden doğmuştur. Nasıl demirçağını altınçağı izlemişse, ilerlemenin bir geri dönüş olarak tamamlanması da gayet 'doğal' görünmüştü: İlk günahtan önceki masumiyet durumuna geri dönüş.

Teknolojinin büyülü gücüne duyulan inanç, onun karşıtı olan kutsallığın kaldırılması eğilimiyle atbaşı gider. Makine, kavranabilir olanın modelidir. Aktarma kayışının, dişlilerin ve çarkın içinde hiçbir gizem, hiçbir belirsizlik yoktur. Her şey mükemmel bir biçimde açıklanabilir. Öte yandan makine, insanı mutluluk ve özgürlük diyarlarına taşıyacak olan mucizedir de. Üstelik, bu belirsizlik efendiler için yararlıdır, mutlu yarınlar ve yemyeşil tepeler hakkındaki eski hikâyeler, bugün de insanların rasyonel olarak sömürülmelerine gerekçe bulmak için, çeşitli düzeylerde işe yarar. Dolayısıyla, insanların ilerlemeye duyduğu inancın sarsılmasına yol açan şey, kutsallıktan arınma mantığından çok teknik potansiyelin insanlık dışı kullanımı, onu saran ucuz gizemin çözülmeye başlamasıdır. Emekçi sınıflar ve az gelişmiş ülkelerin halkları, maddi sefaletlerinin yavaş yavaş azaldığı gösterisini sundukları sürece, ilerleme karşısında duyulan coşku yeterli gıdayı liberal ideolojiden ve onun uzantısı olan sosyalizmden almaya devam etmiştir. Ancak Lyons işçilerinin dokuma tezgâhlarını parçalayarak gizemlileştirmeye kendiliğinden son vermelerinden yüz yıl sonra, bu kez büyük endüstrinin bunalımından kaynaklanan daha genel bir bunalım doğdu; Ari ırkının übüesk "iyi vahşi"sine, zanaatçılık ve korporatizme geri dönüşe ilişkin hastalıklı rüyalar ve faşist gerileme çıkmıştır ortaya.

Bugün eski üretim toplumunun vaatleri, bir tüketim malları yağmuru olarak üstümüze yağıyor, ama hiç kimse de başına devlet kuşu konduğunu düşünmüyor. Malların büyüsel gücüne üretici güçlere inanıldığı gibi inanmak yenilgiye mahkûm bir girişimdir. Buhar makinesiyle ilgili bir yığın efsane doğmuştur. Elektrikli diş fırçası hakkında ne hayal edilebilir ki? Reklam broşürlerine göre hepsi de aynı derecede devrimci olan ev aletlerinin seri üretimi teknolojik yeniliklerin harikaları üzerinde en hödük insanlara bile, bardaki kızın bacaklarına uzanan el gibi aldırmaz bir edayla fikir beyan etme hakkını vermiştir. Mars gezegenine ilk kez ayak basmış

olan insanlar Disneyland'da kimsenin dikkatini çekmeyecektir.

Gerçekten de boyunduruk ve koşum takımı, buhar makinesi, elektrik ve nükleer enerjinin doğuşu (hepsi de her şey olup bittikten sonra neredeyse şans eseri keşfedilmiş olsa bile) toplumun altyapısında tam bir kargaşa ve değişiklik yaratmıştır. Ama, bugün üretim tarzlarını altüst edecek yeni üretici güçlerin doğabileceğine dair bir beklenti aptalca olur. Teknolojinin gelişmesi, insanın evriminin henüz başlarında, o zamana kadar ortaya çıkan her şeyin bireşimi olan sosyalleşmiş topluluk kadar önemli olduğu kanıtlanabilecek bir bireşimin süper teknolojisine yol açmıştır. Daha da önemlisi, efendilerin elinden alınabilecek bir sibernetiğin belki de insan gruplarını, çalışmadan ve toplumsal yabancılaşmadan kurtarabileceğidir. Ütopyanın hâlâ mümkün olduğu bir çağda, Charles Fourier'nin projesi tam olarak buydu.

Ama Fourier ile işlemsel bir teknoloji örgütlenmesini kontrol eden sibernetikçiler arasındaki uzaklık, özgürlük ve kölelik arasındaki uzaklık kadardır. Elbette, sibernetik proje, yeni bir tekniğin ortaya çıkmasının yarattığı tüm sorunları çözebilecek kadar geliştiğini iddia edecektir. Ama siz buna inanmayın.

1. Üretici güçlerin sürekli gelişmesi ve tüketim mallarının seri üretimindeki patlama hiçbir şey vaat etmiyor. Müzikli klimalar ve güneş enerjisiyle çalışan ocaklar sessiz sedasız kendilerini göstermişlerdir. Er geç örgütlenmenin eleştirisine dönüşecek olan son derece çarpıcı hale gelmiş bir yorgunluğun kapıda olduğunu görüyoruz.

2. Sibernetik bireşim, bütün esnekliğine rağmen, insanların farklı yönetiliş biçimlerinin sadece aşkın bir bireşimi ve son evresi olduğu gerçeğini hiçbir zaman gizlemeyecektir. Hiçbir iktidarın şimdiye kadar ne eleştiri silahlarından ne de silahların eleştirisinden korumayı başaramadığı yabancılaştırıcı işlevi gizlemeyi nasıl umabilir? Sibernetikçiler, mükemmel bir güç yapısının temellerini atarak, sadece reddin mükemmelleşmesini teşvik edeceklerdir. Onların yeni teknikleri programlamaları, başka türde bir örgütlenmenin kullanımına girmiş olan aynı teknikler tarafından parçalanacaktır. Bu, devrimci bir örgütlenmedir.

2 Teknokratik örgütlenme teknik dolayımı en tutarlı noktasına çıkarır. Efendinin, nesnel dünyaya köle sayesinde sahip olduğu, aletin bir efendiye ait olduğu andan itibaren işçiyi yabancılaştırdığı eski çağlardan beri biliniyor. Aynı şekilde, tüketim âleminde, insanları yabancılaştıran mallar değil, alıcıları bu malları seçmeye yönelten şartlanma ve sarıldıkları ideolojidir. Üretimdeki alet ve tüketimdeki şartlanma yalanın ana dayanaklarıdır. Onlar üretici ve tüketici olan insanı gerçek bir *edilgenlik* içinde *davranma* yanılsamasına sürükleyerek temelde bağımlı bir varlığa dönüştüren dolayımlardır. Kontrol edilen dolayımlar bireyi kendisinden, arzularından, rüyalarından ve yaşama isteminden koparır; ve böylece insanlar bu dolayımlar olmadan yapamadıklarını söyleyen efsanelere ya da onları yöneten güce inanır hale gelirler. İktidar zorunluluklarla felç etmeyi başaramadığı yerde, telkin yoluyla felç eder: Kontrolü ve mülkiyeti kendisinde olan koltuk değnekleri verir herkese. Yabancılaştırıcı dolayımlar toplamı olarak iktidar, kendisini bütünlük haline eriştirmek için sibernetikçinin vaftizini bekler. Ama bütünlüklü iktidar yoktur, sadece totaliter iktidarlar vardır. Bir örgütlenmeyi, gülünç duruma düşmüş papazlar vaftiz etmez.

Nesnel dünya (ya da isterseniz doğa) yabancılaşmış dolayımların (aletler, düşünceler, sahte ihtiyaçlar) aracılığıyla kavrandığı için, sınırları bir tür perdeyle çevrelenmiştir; bu yüzden, paradoksal bir biçimde, insan kendisini ve dünyayı ne kadar çok dönüştürmeye çalışırsa, bunlar kendisine o kadar çok yabancılaşırlar. Toplumsal ilişkilerin örtüsü, doğal dünyayı içinden çıkılmaz bir şekilde sarar. Bugün 'doğal' dediğimiz şey neredeyse kozmetikçilerin fondoteni kadar 'doğal'dır. *Praksis*'in aletleri *praksis*'in uygulayıcılarına, yani işçilere ait değildir. Dolayısıyla, insanı kendisinden ve doğadan ayıran kesif alanın insanın ve doğanın bir parçası haline geldiği besbellidir. Görevimiz doğayı keşfetmek değil, onu yeniden yaratmaktır.

Doğal hayat arayışı, toplumsal ideoloji yalanıyla ilgisi olmayan gerçek doğa arayışı, anarşistlerin genç Wilhelm Reich gibi önemli şahsiyetlerin ve devrimci proletaryanın büyük bir bölümünün en dokunaklı safdilliklerinden biridir.

İnsanın insan tarafından sömürüldüğü yerde, doğanın gerçek

dönüşümü, sadece toplumsal yalanın gerçek dönüşümü yoluyla olabilir. Çatışmalarının hiçbir noktasında, insan ve doğa gerçekten karşı karşıya gelmemiştir. Hiyerarşik toplumsal iktidarın ve onun görünüşteki örgütlenmesinin dolayımı onları birleştiriyor ve ayırıyordu. Doğanın dönüştürülmesi onun toplumsallaştırılmasıdır ve bu da çok kötü bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Eğer ancak toplumsal bir doğa varsa, bunun nedeni tarihin hiçbir zaman iktidarsız bir toplumu tanımamış olmasıdır.

Deprem doğal bir olay mı? Deprem insanları etkiler, ama sadece yabancılaşmış toplumsal varlıklar olarak etkiler. Deprem özünde nedir? Şu anda Alpha Centauri'de bir deprem felaketi yaşandığını düşünelim. Üniversitelerdeki ve salt düşünce merkezlerindeki yaşlı bunaklar dışında bu kimi ilgilendirir?

Ya ölüm? Ölüm, insanları toplumsal olarak etkiler. Ama yalnızca, ölüme karşı bilimsel savaşa hayati bir katkı yapabilecek olan enerji ve kaynakların militarizmin kanallarına akıtılması, ayrıca kapitalist veya bürokratik anarşi içinde israf edilmesinden dolayı değil. Bu, her şeyden önce dev bir toplum laboratuvarında (ve bilimin iyiliksever gözleri önünde) saçılan ölüm tohumlarını içinde taşıyan bozuk kültür mayasının sürekli ısıtılmasından dolayıdır (stres, sinir gerginliği, şartlandırma, kirlenme, hastalıktan beter tedaviler, vb). Sadece hayvanların doğal ölümüne hâlâ izin verilmektedir.

İnsanların kendi tarihleri aracılığıyla yüksek hayvanlar dünyasından koptuktan sonra, hayvan-doğa sözleşmesini kıskanmaya başlamaları söz konusu olabilir mi? Bunun bugün geçerli olan, doğaya çocukça tapınmanın gizli anlamı olduğunu düşünüyorum. Ne var ki, bu kültün uyandırdığı arzu, olgun ve çarpıtılmamış biçimiyle 30.000 yıllık bir tarihin aşılması talebi gibi çok haklı bir talebi ortaya koymaktadır.

Şimdi yapmamız gereken şey, geçerli bir düşman olacak yeni bir doğa yaratmaktır: Yani, teknik aygıtı yabancılaşma alanından kurtararak, onu yönetenlerin ve uzmanların ellerinden alarak yeniden toplumsallaştırmaktır. Sadece toplumsal yabancılaşmadan kurtulma sürecinin sonunda, insanın yaratıcılığının, gelişmesinin önündeki ilk engelin insanın kendisi olmayacağı bir toplumda, doğa geçerli bir rakip olacaktır.

Teknolojik örgütlenme dışarıdan tahrip edilemez. Onun çöküşü iç çürümeden kaynaklanacaktır. Bu örgütlenme, Prometheusvari özlemlerinden dolayı cezalandırmaktan çok, hiçbir zaman köle-efendi diyalektiğinden kaçamamış olması nedeniyle ölmektedir. Sibernetikçiler gücü ele geçirseler bile, orada zor günler geçireceklerdir. Onların kendi parlak geleceklerine ilişkin kendinden emin görüşlerine, kara derili bir işçinin beyaz bir patrona söylediği şu sözlerle karşılık vermek gerekir (*Présence Africaine*, 1956): "Kamyonlarınızı ve uçaklarınızı ilk gördüğümüzde sizleri tanrı sanmıştık. Birkaç yıl sonra, kamyonlarınızı sürmeyi öğrendik, kısa bir süre sonra da uçaklarınızı kullanmayı. Anladık ki, sizi en çok ilgilendiren şey kamyon ve uçak yapmak ve para kazanmak. Bize gelince, bizi ilgilendiren ise onları kullanmak. Öyleyse, siz sadece bizim demircilerimizsiniz."

X. NİCELİK HÂKİMİYETİ

Ekonomik buyruklar insan faaliyetlerinin tümüne piyasanın standart ölçüm sistemlerini dayatmak istiyorlar. Niteliğin yerini çok büyük nicelikler almıştır, yine de nicelik bile karneye bağlanmış ve iktisadileştirilmiştir. Mit niteliğe dayanır, ideoloji niceliğe. İdeolojik doyum, kitlesel reddedişin niteliksel olumsuzluğu tarafından parçalanamayan ve kendini parçalayamayan çatışan küçük nicelikler yönünde bir atomizasyondur (1). Nicel olan ile doğrusal olan ayrılmazdır. Zamanı ölçen bir doğrusal ile hayatı ölçen bir doğrusal hayatta kalmanın koordinatlarıdır: Karşılıklı değiştirilebilir anların bir devamıdırlar. Bu doğru çizgiler çapraşık iktidar geometrisinin bir bölümüdür (2).

1 Ticari mübadele sistemi, insanların kendileri ve çevreleriyle günlük ilişkilerini yönetir olmuştur. Nicelik, kamusal ve özel yaşamın her yönünü egemenliği altına almıştır.

İstisnalar ve Kaideler'deki tüccar şöyle der: "Bir insanın ne olduğunu bilmiyorum. Tek bildiğim herkesin bir fiyatı olduğu." Bireylerin, iktidarı kabul etmeleri ve onun varoluşunu olanaklı kılmaları ölçüsünde, iktidar onları kendi terazisinde tartar: Onları indirger ve standartlaştırır. Otoriter bir sistem için bir birey nedir? Sistemin perspektifi içinde yerli yerine konulmuş bir nokta. Bir koordinatlar sistemi içindeki yerini bilen, ama sadece konumunu tanımlayan sayılar açısından bilen bir nokta.

İnsanın üretim ve ürettirme, tüketim ve tükettirme yeteneğinin hesaplanması, filozoflarımızın çok sevdiği (ve görevlerini çok iyi açığa çıkaran) bir deyimi somutlaştırır: İnsanın ölçüsü. Şehir dışında bir otomobil gezintisinden alınan zevk bile, genellikle göstergedeki kilometreler, ulaşılan hız ve tüketilen benzin ile ölçülür. İktisadi 'buyruk'ların duyguları, arzuları ve ihtiyaçları satın alma ve çarpıtma hızına bakılırsa, yakın bir gelecekte, insanlara bir zamanlar yaşamış oldukları anılar dışında bir şey kalmayacak. Geçmişte yaşamak: Geçmiş günlerin anıları, yaşayıp gitmemiz için teselli olacak bize. Bırakın gerçek neşeyi, içten gelen kahkahalar bile, ölçülebilir ve sürekli olarak ölçülen bir uzay-zamanda nasıl canlı kalabilirler? Bu olsa olsa, insanın değerinin parasıyla ölçüldüğü bir ortamda, ancak para standardı ile var olan insanın bezgin huzurudur. Ölçülebilir olan sadece nesnelerdir, mübadelenin şeyleşme nedeni de budur işte.

Haz peşinde koşmanın verebileceği heyecan soluk soluğa birbirini izleyen mekanik jestlere dönüşerek hızla kayboluyor ve insan boşuna bu jestlerin ritminin ancak bir orgazm taklidine yetecek kadar hızlanacağını umuyor. Hıza dayalı nicel Eros, hızla eş değiştirme ve saate-karşı-aşk her yerde hazzın gerçek yüzünün biçimini bozuyor.

Nitelik yavaş yavaş, sonsuz bir niceliğe, Don Juan'ın "doyumsuzluk" ilkesine eşdeğer olan, anlık sonun daima hazzın yadsınması olduğu sonsuz bir diziye dönüşüyor. Ya bir de, çağdaş toplum böyle bir doyumsuzluğu özendirerek doymak bilmeyen bir iştahın hezeyan yüklü ve yıkıcı çekiciliğine tam olarak izin verseydi! O zaman, her şeyden bıkmış olmasına rağmen kendi edilgenliğini tatlılaştıran her şeyden -güzel kadınlarla dolu bir haremden, esprili ve akıllı dostlardan, uyarıcılardan, egzotik yemeklerden, sert içkilerden ve ağır parfümlerden- hoşlanan bir aylağın hayatının belirli bir büyüleyiciliğe sahip olduğunu kim inkâr edebilirdi? Hayatı değiştirmek yerine, sunduğu en çekici şeylerin içinde bir sığınak arayan bir adam düşünün, büyük bir sefihtir o! Gerçekçi olursak, böyle bir seçim, elbette *hiç kimse* için söz konusu değil; çünkü hem Batı hem de Doğu toplumlarında ni-

celik bile karneye bağlanmış durumda. Bir aylık ömrü kalan bir para babası bile, tüm servetini dev bir orjide savurmayı reddedecektir. Mübadele ve kâr ahlâkı bu servetin kolayca savrulup gitmesine izin vermeyecektir. İleride kullanmak üzere koca bir tanker büyüklüğünde bir konteyner satın alsanız bile, kapitalist iktisat yine de dönüp dolaşıp cimriliğe varır.

Kaderin cilvesine bakın: Gizemlileştirme, öteden beri niceliği niteliğin kılığına sokabilmiş, çok boyutlu bir dünyanın temelinde salt olasılıklar *toplamının* yattığı şeklindeki güçlü yanılsamayı sürdürebilmiştir. Ne var ki bu, burjuvazinin kesinlikle yapamayacağı bir şeydi: Ne mübadelenin armağan adı altında sınıflandırılmasına izin verebilir ne de Cennet ve Yeryüzü arasında Gilles de Rais'ninkinden Dante'ninkine herhangi bir maceraya tam bir özgürlük tanıyabilirdi. Onun sanayi ve ticaret adına kendisine kapatmış olduğu bir kapıydı bu. Ona kalan sadece büyük bir özlemdi. Burjuvazi, aristokratik çağın yanılsamalarını gerçek kılacak, sınıfsız, otoriter olmayan bir toplumun doğuşunu hızlandıran sefil, ama yine de hayati bir katalizördür; aynı anda hem her şey hem hiçtir.

Feodal ve kabileci üniter toplumlar inanç adına büyük bir önemi olan mitik ve gizemlileştirici nitel bir öğeye sahiplerdi. İktidar ve Tanrı arasındaki birliği ortadan kaldırır kaldırmaz burjuvazi kendisini parçalara ve güç kırıntılarına, üniter bir ruh kattığı kırıntılara sarılırken buldu. Ama işe yaramadı bu. Birliğin olmadığı yerde, nitelik de olamazdı. Demokrasi toplumsal atomizasyonla birlikte zafer kazanır. Demokrasi, en büyük sayının sınırlı iktidarı ve sınırlı en büyük sayının iktidarıdır. Büyük ideolojiler çok kısa bir sürede sayılara olan inançlarını yitirirler. Ulus dediğimiz şey bugünlerde artık birkaç bin savaş gazisinden başka bir şey değil. Marx ve Engels'in "partimiz" dediği şey de bugün birkaç milyon seçmen ve birkaç bin militandır: Bir *kitle* partisidir.

Aslında, ideoloji özünü nicelikten alır: O, zaman (Pavlovcu şartlandırma) ve mekân (tüketicilerin sorumluluk üstlenmesi) içinde tekrar tekrar yeniden üretilmiş bir fikirdir sadece. İdeoloji, haber ve kültür, kendi içeriklerini yitirme ve saf nicelik olma eğilimine giderek daha çok kapılırlar. Bir haber spotu ne kadar önemsizse o kadar çok tekrar edilir ve insanları gerçek so-

runlarından o kadar çok uzaklaştırır. Goebbels, bir yalan ne kadar büyük olursa, o kadar kolay yutulur demişti. Ama, ideoloji Büyük Yalan'a karşı sürekli olarak kendisini ortaya koyarak, bizi onun etkisinden korur. Yüzlerce ucuz roman, yüzlerce deterjan, yüzlerce fikir tepenize yağmur gibi yağar ve o da bunların her birinin tartışmasız olarak diğerlerinden üstün olduğunu size hep aynı gerekçelerle kanıtlar. İdeolojinin içinde bile, nicelik, niceliğin kendisi tarafından ortadan kaldırılır: Çatışan şartlanmalar birbirlerini götürerek yok ederler. Nitel olanın gücünü, dağları devirecek olan gücü yeniden keşfetmenin yolu bu mu?

Tam tersine. Çelişkili şartlandırmanın travma ve engelleme yaratması, ayrıca beyin yıkamayı radikal olarak reddetmesi daha büyük bir olasılıktır. İtiraf etmek gerekirse, ideolojinin yine de yanlış sorular ortaya atmak, yanlış ikilemler getirmek ve şartlandırılmış bireyi, zavallı enayiyi iki yalandan hangisinin daha doğru olduğunu anlama kaygısıyla baş başa bırakmak gibi birkaç makyaj hilesi vardır. Ama, tüketim toplumunun kendi üyelerine bulaştırdığı hayatta kalma hastalığını biraz olsun iyileştirmek için bu kadar anlamsız oyalamacalara başvurmanın pek bir işe yaradığı da söylenemez.

Can sıkıntısı, tekdüzeliğin tartışılmaz bir biçimde yadsınmasına, onun her an reddedilebilecek bir durumda olmasına yol açar. Stockholm, Amsterdam ve Watts olayları, en küçük bir bahanenin bile patlamaya hazır bir volkanı harekete geçirebileceğini göstermiştir. Devrimci şiirin bir hamlesiyle silinip süpürülebilecek yalan yığınını bir düşünün! Villa'dan Lumumba'ya, Stockholm'den Watts'a kadar nitelikli, yani kitlelerin radikalizminden kaynaklandığı için kitleleri radikalleştiren ajitasyon, teslimiyetin ve alçalmanın sınırlarını yeniden tanımlıyor.

2 Üniter rejimlerde kutsal olan, en üstteki derebeyinden, en alttaki serfe kadar, her tikel varlığın Yaradan'ın iradesine, dünyanın düzenine ve Kral'ın keyfine göre bir yere sahip olduğu toplumsal piramidi ayakta tutan çimentoydu. Yapının çekim gücü, genç burjuvazinin yıkıcı eleştirileri tarafından kısa bir sürede parçalanmış ve dağıtılmış; ama bildiğimiz gibi tanrısal hiyerarşinin

gölgesi kalmıştır. Piramidin çöküşüyle insanlık dışı çimento ortadan kalkmamış, sadece toz haline gelmiştir. Gördüğümüz şey, mutlaklaştırılan minik bireysel varlıklar; toplumsal atomizasyonun kullanılır hale getirdiği küçük "yurttaşlar"dır. Benmerkezciliğin şişirilmiş hayalgücü, bir kum tepeciğindeki kum tanecikleri, yuvaları bozulmuş karıncalar gibi, hepsi özgür, eşit ve kardeşçe bağlar içinde oraya buraya koşuşan noktalardan oluşan minik bir evren yaratır kendisine. Tanrı yok olup gitmiş ve tüm çizgileri bir yakınsama (convergence) noktasından yoksun bırakmıştır. Bu çizgiler karmakarışık yönlerde uzayıp gider, apaçık bir düzensizlik içinde orada burada kesişirler. Yanlış anlaşılmasın, rekabetin getirdiği anarşiye ve bireyin tecrit edilmişliğine rağmen, sınıf ve kast çıkarları, tutarlılık gösteren eski tanrısal geometriye rakip olabilecek, hatta buna şimdiden can atan bir geometriyi kurarak bir araya gelmeye başladılar bile.

Tanrısal ilkeye dayalı olmasına rağmen, üniter iktidar tutarlılığı, her bireyin içtenlikle yaşadığı ve bildiği hissedilebilir bir tutarlılıktır. Paradoksal bir biçimde, parçalanmış iktidarın *maddi* ilkesi sadece soyut bir tutarlılık getirebilir. Hayatta kalmaya ilişkin iktisadi örgütlenme, yemek yemek, oturmak ya da hapşırmak gibi en olağan davranışlara bile tanık olan, içkin, her yerde ve her zaman hazır ve nazır bir Tanrı'nın yerini nasıl alabilir? Ne olursa olsun, feodal egemenlik tarzının kadiri mutlaklığı oldukça görelidir. Yine de sibernetikçilerin yardımıyla, insanların laik bir biçimde yönetilmesinin bununla eşit olabileceğini farzedelim. Böyle olsa bile, kim bir bakıma üçüncü bir boyut getiren bir düzeni, toplumsal bakımdan birbirine bağlı toplulukların yaşamlarını kuşatan mitsel ve şiirsel *ethosun* yerine koyabilir? Burjuvazi kendi yarım kalmış devriminin tuzağına fena halde düşmüştür.

Ölçme doğrusallığı içerir. Nitelik çok anlamlı, nicelik tek anlamlıdır. Nicelleşmiş hayat, bildiğimiz bir menzilin içindeki bir ölüm yürüyüşüdür.

Ruhların ışıklar saçarak cennete yükselmelerinin yerini, gelecek hakkında yapılan boş spekülasyonlar almıştır. Zamanın anları eski toplumların döngüsel zamanlarında olduğu gibi artık ışık

saçmıyor. Zaman ince bir çizgidir; doğumdan ölüme, geçmişin anılarından geleceğin beklentilerine uzanan ebedi hayatta kalma kendi devamlılığını geçmiş ve gelecek zamanın kemirdiği melez anlardan ve şimdiki zamanlar dizisinden alır. Dünyadaki fani varlığımız için çok güç olsa da kozmik güçlerle ortak yaşam duygusu –eşzamanlılık duygusu– atalarımızı neşeye boğmuştu. Böyle bir neşeden ne kaldı ki geriye? Sadece baş dönmesi, zamana uyma çabaları. Zamana uymalısınız; zamana uyanların sırtından geçinenlerin yumurtladığı bir vecize daha!

Mistik bir coşkunluk zamanı olan eski döngüsel zamanın geçip gitmesine yas tutmalıyız demek istemiyorum. Tersine, bunu düzeltelim diyorum: Kutsal bir hayvanın değil, insanın merkezine yerleştirelim onu. İnsan şimdi artık zamanın merkezi değil, zamanın içinde sadece bir noktadır. Zaman, her birisi mutlak; ama sonsuz olarak tekrarlanan ve tekrar tekrar bölünen bir mutlak; gibi öbürlerinden bağımsız ele alınan, art arda noktalardan oluşur. Aynı doğru üzerinde yer aldıkları için, bütün eylemler ve bütün anlar eşit öneme sahiptir. Yavan bir özet. Niceliklerin hükümranlığında, her şey birbirinin aynısı. Ve bu mutlaklaştırılmış parçaların hepsi de birbirleriyle mübadele edilebilir. Birbirlerinden kopmuş olan –ve böylece insanın kendisinden ayrılan– hayatta kalma anları birbirini izler ve tıpkı onlara uygun düşen özelleşmiş tutumlar ve roller gibi birbirlerine benzerler. Sevişmek de, motosiklet sürmek de aynı şeydir. Her an'ın kendi basmakalıp tarzı vardır. Zaman parçaları ise insanın parçalanmış zamanını asla değiştirilemeyecek bir geçmişten çalarlar.

Eğer sadece incilerin kendi ağırlıkları ile ip kopacaksa, anılardan oluşan bir çelenk yapmak için ipliğe dizilmiş incilerin ne faydası var? Ama hayır: Saniye saniye akıp geçer zaman; her şey yitip gider, yaratılan bir şey de yoktur...

Ben ne istiyorum? Birbirini kovalayan saniyeler değil, upuzun bir an istiyorum. Zamanın akıp geçmesi deneyiminin dışında yaşayabileceğim bir bütünlük. Akıp giden zaman duygusu, sadece yaşlanma duygusudur. Ancak yine de insanın yaşamak için hayatta kalması gerektiğinden, sanal anlar ve olasılıklar zorunlu olarak bu zamanda kök salarlar. Anları birleştirmeye çalıştığımızda,

hazzı, yaşam umudunu onlardan çekip çıkardığımızda, "durumların" nasıl inşa edileceğini öğrenmeye başladık demektir.

Bireysel hayatta kalma çizgileri birbirlerini keserler, birbirlerine çarparlar ve kesişirler. Her birisi diğerlerinin özgürlüğünü sınırlar. Projeler, kendi özerklikleri adına yok olurlar. Parçalanmış iktidarın geometrisinin temeli budur.

Bir perspektif içinde gerçekten de bir yere sahip olduğumuz zaman, dünyada yaşadığımızı sanıyoruz. Artık mağara ressamlarının eşzamanlı perspektiflerine değil, Rönesans rasyonalistlerinin perspektiflerine rastlanıyor. Uzaktaki bir çekim alanının etkisi altında kalan ve onun gösterisine katılarak düzene sokulan ve çarpıtılan bakışların, düşüncelerin ve jestlerin kaçıp kurtulmaları çok zor. İktidar en büyük şehir planlamacısıdır. Kamusal ve özel hayatları parseller, boş arsaları ucuza kapar ve sadece yönetmeliklere uygun inşaatlara izin verir. Onun kendi imar planlarının hedefi, herkesin elinde avcunda ne varsa istimlak edilmesidir. Onun yekpare (monolitik) üslubu edimsel "kent" mimarlarının imrenerek baktığı bir üsluptur. Bu mimarlar bir yandan kutsal hiyerarşinin eski anlaşılmaz mimarisini borsacılar semti, memurlar sitesi ve işçi evleriyle değiştirirken, bir yandan da ellerinden geldiğince onu taklit ederler.

Hayatın yeniden kurulması, dünyanın yeniden inşası: Bir ve aynı arzu.

XI. DOLAYIMLANMIŞ SOYUTLAMA SOYUTLANMIŞ DOLAYIMLAMA

Gerçeklik eskiden nasıl teolojinin içinde hapsolmuşsa, günümüzde de metafiziğin içinde hapistir. İktidarın dayattığı anlama tarzı, dolayımlamaları, deneyimden doğan talepleri gerçek dünyaya sokmak olan özgün görevlerinden 'soyutlar'. Ama dolayımlama hiçbir zaman deneyimle bağlantısını tümüyle yitirmez: Otorite alanının çekimine direnir. Direnişin başladığı nokta öznelliğin gözetleme noktasıdır. Bugüne kadar, metafizikçiler sadece dünyayı farklı biçimlerde örgütlemişlerdi; onlara karşı çıkarak dünyayı değiştirmek ise bizim sorunumuzdur(1). Hayatta kalma garantisine dayalı rejim, iktidarın zorunlu olduğu şeklindeki inancın temellerini yavaş yavaş yıkıyor(2). Böylece, bizi yöneten biçimlerin giderek daha çok reddedilmesi, onların düzenleyici ilkesinin reddedilmesi ortaya çıkıyor(3). Böyle bir reddedişin tutarlılığının tek garantisi olan radikal teori, kitlelere nüfuz eder; çünkü onların kendiliğinden yaratıcılığını arttırır. 'Devrimci' ideoloji, otoritelerin işbirliği yaptığı teoridir. Sözcükler, yaşama istemi ve onun bastırılmasının arasındaki sınırda var olurlar. Sözcükleri kullanma tarzı, anlamlarını belirler; tarih onların kullanılış tarzlarını kontrol eder. Dilin tarihsel bunalımı, eylemin şiiri ve göstergelerle oynanan büyük oyun doğrultusunda dilin aşılmasının mümkün olduğunu gösterir(4).

1 Kendimi ararken hangi sapa yollarda yolumu yitiririm? Beni koruma numarasıyla, beni kendimden ayıran perde ne? Beni oluşturan bu ufalanmış parçaların içinde kendimi nasıl yeniden keşfedebilirim? Kendimi kavrama konusunda asla bilmediğim bir belirsizliğe doğru ilerliyorum. Sanki önümdeki yol önceden belirlenmiş. Sanki iç dünyam, kendi yarattığını sandığı, ama gerçekte onu biçimlendiren zihinsel bir manzaranın çizgilerinin bir parçası. Saçma –dünyanın rasyonelliğini onayladığı ve tartışmasız kabul edildiği için saçmalar saçması– bir güç beni durmaksızın sıçramaya zorluyor, ama asla terk edemediğim sert

bir zeminde ayaklarım. Ve kendime doğru yaptığım bu yararsız atlayışımla, sadece bugünle olan bağımı yitirme başarısını gösteriyorum: Çoğu kez, kendimden uzakta, ölü zamanın ritmiyle yaşarım.

Belirli dönemlerde dünyanın metafizik biçimlerin egemenliğine girdiğini görmek insanları pek şaşırtmıyor. Tanrı'ya ve Şeytan'a inanmak bize ne kadar delice görünürse görünsün, bir topluluk kendi yasalarının metnine ilham kaynağı olacak kadar onların varlığına inanıyorsa, bu her iki hayaleti de canlı bir gerçeklik haline getirir. Aynı şekilde, neden ve sonuç arasındaki aptalca ayrım, insan davranışının ve genelde görüngülerin bu terimlerle çözümlendiği toplumları yönetebilmiştir. Yaşadığımız çağda, hiç kimse, düşünce ve eylem, teori ve pratik, gerçek ve hayali arasındaki gayrimeşru bölünmenin gücünü küçümsemesin... bu fikirler örgütlenmenin güçleridir. Yalanın dünyası gerçek bir dünyadır; insanlar orada birbirlerini öldürüyorlar, bunu unutmamak gerekir. Biz ironik bir biçimde, felsefenin çürüdüğüne ilişkin güzel güzel döktürürken, çağdaş filozoflar sıradan düşüncelerinin ardına gizlenerek bildiğimiz gülümsemeleri ile seyrediyorlar bizi; geleceğin dünyasının yine de felsefi bir kurgu, dev bir ideolojik beceriksizlik olacağını biliyorlar. Metafizik bir ortamda hayatta kalmayı başarıyoruz. Beni kendime yabancılaştıran soyut ve yabancılaştırıcı dolayımlama, ürkütücü derecede somutmuş meğer.

Tanrı'nın insana bahşettiği kayra Tanrı'dan daha uzun yaşamıştır. Laikleştirilen, metafizik uğruna teolojiyi terk eden kayra, bir kalp pili, yönetimin içsel bir faili gibi bireyin kalbinde takılı kalmıştır. Freudcu imgelem, üstben (süperego) canavarını benliğin (ego) girişine asarken, yaptığı hata zorunlulukların toplumsal kökenini daha fazla araştırmayı reddetmek olmuştur, yoksa kolaycı bir aşırı basitleştirme değil (Reich bunu iyi anlamıştı). Baskının hüküm sürmesinin nedeni insanların sadece kendi aralarında değil, iç dünyalarında da bölünmüş olmalarıdır. İnsanları kendilerinden ayıran ve güçsüz düşüren şey, aynı zamanda onları iktidara bağlayan sahte bağdır. Bu sahte bağ, iktidarı güçlendirir ve insanların onu bir koruyucu, bir *baba* olarak görmelerini sağlar.

"Dolayımlama", diyor Hegel, "hareket halindeki özkimliktir." Ama, hareket eden her şey kendisini yitirir. Ve Hegel, "Bu, ölümün ve oluşun an'ıdır", diye eklediği zaman, aynı sözcüklerin anlamları yerleştirildikleri perspektife göre, totaliter güç ya da bütünlüklü insan perspektifine göre kökten değişir.

Dolayımlama kontrolümden kaçar kaçmaz, attığım her adım beni yabancı ve insanlık dışı bir şeylere doğru sürükler. Engels büyük bir özenle, bir taşın, insana yabancı bir parçanın, bir alet olarak hizmet gördükten sonra, elin bir uzantısı haline gelerek insanileştiğini göstermiştir (ve taş da insanın elini insanileştirmiştir). Ancak, bir efendinin, bir işverenin, bir planlama bakanlığının, bir yönetimin mülkiyetine geçtikten sonra, alet farklı bir anlam taşımaya başlar: Kullanıcısının eylemini başka amaçlara saptırır. Aletler için doğru olan, tüm dolayımlar için de doğrudur.

Tanrı nasıl yüce kayra dağıtıcısı ise, yönetim ilkesinin çekim gücü, her zaman olası en büyük sayıda dolayımı kendisine çeker. İktidar, yabancılaşmış ve yabancılaştırıcı dolayımların toplamıdır. Bilim (*science theologiæ ancilla*) *ab-trahare* (çıkarsama) sözcüğünün etimolojisine geri dönerek, tanrısal sahtekârlığı işlemsel enformasyona, örgütlenmiş soyutlamaya dönüştürmüştür.

Kendini gerçekleştirmek için, arzularına ve düşlerine göre kendini dünyaya sunmak için bireyin harcadığı enerji, aniden frenlenmiş, tutulmuş, başka bir kanala aktarılmış ve hapsedilmiştir. Normal koşullarda, başarı evresi sayılabilecek bir evre canlı dünyanın dışına atılmış ve yukarıya, aşkın alana gömülmüştür.

Ama, soyutlama mekanizması otorite ilkesine hiçbir zaman tam olarak bağlı olmamıştır. Çalınmış dolayımlama insanı ne kadar küçültürse küçültsün, insan yine de Theseus'un saldırganlık ve kararlılık silahlarıyla birlikte iktidar labirentine girebilir. Eğer sonunda yolunu yitirirse, bunun nedeni, şimdiden kendi Ariane'sini yitirmesi, kendisini hayata bağlayan göbek bağının, kendisi olma arzusunun kopup gitmesidir. Zira, tüm ikiliklere son verme, bütünlük çağının başlaması, insanın insan üzerindeki iktidarının son bulması umudu, ancak teori ve pratik arasındaki kopmaz ilişki içinde ortaya çıkabilir.

İnsanın anlamı, insanlık dışı olanın kazanmasına savaşmadan, direnmeden izin vermemiştir. Peki ama, savaş alanı neresi? O, her

zaman deneyimin dolaysız uzantısıdır, kendiliğinden eylemin içindedir. Dolayımların 'soyutlama'sına biraz vahşi, içgüdüsel bir kendiliğindenlikle karşı konulması gerektiğini söylemiyorum: Bu sadece, katıksız kurgu ile akılsız bir aktivizm arasında aptalca seçimi, teori ve pratik arasındaki ayrımı daha üst düzeyde yeniden yaratmak olurdu. Tam da kendiliğinden eylem; yanlış yorumlandığı ve yanlış anlaşıldığı anda, taktik yeteneğin saldırıyı –deneyimli haydutların pusu kurdukları noktaya, karşı tarafın kendisini toparlayamayacağı ve dikkatinin dağıtılabileceği bir noktaya doğru– yönlendirmesi gerektiğini söylüyorum. Bu noktada, hem yaşama istemine ilişkin talepleri hem de toplumsal örgütlenmenin bu talepler için sakladığı yazgıyı –deneyim ve bunun otoriter düzeneklere uyumu– aydınlatan anlık bir bilinç berraklaşması vardır. Direnişin başladığı nokta, öznelliğin gözetleme noktasıdır. Aynı nedenlerle, dünya hakkındaki bilgim, etkin bir biçimde sadece dünyayı değiştirmek için harekete geçtiğim anda var olur.

2 Gücün dolayımlanması, dolaysız üzerinde sürekli bir şantaj gibi işler. Elbette, bir edimin kendi içerimlerinin bütünlüğü içinde sonuçlandırılamayacağı düşüncesi iflas etmiş, bütünlüğünü yitirmiş bir dünyanın gerçekliğini sadakatle yansıtır; ama aynı zamanda da, olayların metafizik niteliğini, resmi çarpıtılmalarını da güçlendirir. Sağduyu, "Her zaman patronlara ihtiyaç duyacağız", "Otorite olmaksızın insanlık barbarlık ve kaosa gömülür" şeklindeki saçmalıkların bir özetidir. Gelenek insanı öyle mükemmel bir şekilde sakatlamıştır ki, insan ne zaman kendisini sakatlasa, doğa yasasına uygun hareket ettiğini sanır. Belki de insanı teslimiyetin boyunduruğuna sımsıkı zincirleyen şey, neleri yitirmiş olduğunu anlayamayacak kadar belleksizleştirilmiş olmasıdır. Her halükârda, biricik hayat biçimi olan hayatta kalmayı iktidarla birleştiren köleliğin zihniyetine yakışan da budur: Üstelik bu fikre destek veren efendinin amaçlarına da iyi uyar.

Hiyerarşik toplumsal örgütlenmenin, insanlığın hayatta kalma mücadelesinde ileri doğru atılmış olan belirleyici bir adım olduğu yadsınamaz. Tarihin bir evresinde, bir topluluğun, liderinin etrafında toplanması, ona kendini koruması için, tek olmasa da, en

iyi fırsatı vermiş olabilir. Ama, hayatta kalma garantisi, yeni bir yabancılaşma pahasına gerçekleşmiştir. Koruma, hayatı koruyan ama gelişmeyi önleyen bir hapishaneydi. Feodal rejimler çelişkiyi dobra dobra açığa serdiler: Yarı insan yarı hayvan serfler, kısıtlamasız bir hayatın bolluklarına ve enerjisine katılmak için didinip duran bir avuç insanla, küçük bir ayrıcalıklı sektör ile yan yana yaşıyorlardı.

Feodal zihniyet hayatta kalmanın kendisini pek umursamıyordu: Aydın ve ince zevkli kuşaklar, milyonlarca varlığın olası dünyaların en iyisinden silinmesine neden olan kıtlıklar, veba salgınları ve katliamlardan hiç rahatsızlık duymuyorlardı. Tersine, burjuvazi kendi iktisadi çıkarlarının hammaddesini hayatta kalmanın içinde buldu. Beslenme ve maddi olarak geçimini sürdürme ihtiyacı en çok ticaretin ve sanayinin işine gelebilirdi. Gerçekten de, o ünlü burjuva hümanizminin tüm kaynağını, aynı zamanda burjuva düşüncesinin bir aksiyomu olan ekonominin önceliğinde görmek ölçüsüzlük olmaz. Burjuvazinin, insanı Tanrı'ya tercih etmesinin nedeni, sadece insanın üretmesi, tüketmesi, arz ve talep etmesidir. Ekonomi sonrası dünya kadar, ekonomi öncesi tanrısal evren de burjuvazinin küçümsemesine hedef olur.

Zorla beslenerek doyurulan tüketim toplumunda, hayata yönelik yeni bir iştah uyandırılır. Hayatta kalmanın da, işin de garanti olduğu bir yerde, eski korumalar artık bir engelden başka bir şey değillerdir. Hayatta kalma savaşı, sadece bizi gerçekten yaşamaktan uzak tutmakla kalmaz; bir kere gerçek hedeflerden yoksun bir savaş haline gelir gelmez, hayatta kalmanın kendisini tehdit etmeye başlar: Gülünç olan ne varsa geçicileşir. Hayatta kalma kımıldamaz, öyle şişmanlamıştır ki, fazlalıklarından kurtulmadığı takdirde, hepimizi boğup öldürecektir.

Aygıtlara duyulan mekanik ilgi, kölelere duyulan gereksinimi teorik olarak sona erdirdiği için, efendilerin sağladığı koruma da varlık nedenini yitirmiştir. Bundan böyle, yöneticilerin son çaresi, termonükleer bir kıyametin belli bir amaçla muhafaza edilen terörüdür. Birlikte yaşamanın getirdiği barışçılık yöneticilerin varlığının garantisidir. Ama yöneticilerin varlığı, insanların da varlıklarını sürdüreceklerini garanti etmez. İktidar artık kimseyi korumuyor; herkese karşı kendisini koruyor. Bugün, insanların

kendiliğinden yarattığı bu insanlık dışı durum sadece tüm yaratımın insanlık dışı bir şekilde yasaklanması haline gelmiştir.

3 Ne zaman bir eylemin tam ve dolaysız bir biçimde gerçekleşmesi engellenmişse, o zaman iktidarın büyük arabulucu rolünü üstlenmesi de onaylanmıştır. Tersine, kendiliğinden şiir, mükemmel bir dolayımlama karşıtıdır.

Genelde, bu sistemler giderek yabancılaştırıcı dolayımlara bağımlı bir hale geldiklerinden, parçalanmış iktidarın burjuva ya da sovyet biçimini bir 'zorunluluklar toplamı' olarak görmenin gün geçtikçe geçerliliğini yitirdiğini söyleyebiliriz. İdeolojik hipnoz süngünün yerini alıyor. Yetkinleştirilmiş yönetim tarzının bilgisayara benzeyen bir yanı var. Teknokrat ve uzman solcuların temkinli komutlarına göre aracıları (ruhani liderler, darbeci generaller, Francocu-Stalinistler ve Übü'nün diğer evlatları) planlayıp ortadan kaldıran elektronik bir Argus, kendi mutlakçılığını ve refah devletini inşa ediyor. Ama yabancılaşmış dolayımlama ne kadar artarsa, insan dolaysız tutkulara karşı ne kadar çok susuzluk çekerse, devrimin yabanıl şiiri de sınırları o kadar çok aşar.

En son evresine varan otoritenin doruğu, soyut ve somutun birliğidir. İktidar hâlâ zaman zaman elektrikli sandalyeye başvursa bile, şimdiden somutu soyut kılıyor. İktidarın ışıklarıyla aydınlanan dünyanın tüm yüzü, gerçekliğin metafiziğine göre örgütlenmiştir ve olması gereken olmuş, teknokrat, sosyolog ve her türden uzman üniformalarıyla caka satan sadık filozoflar ortaklığı doldurmuştur.

Toplumsal alana dadanan katıksız biçim, insanın ölümü kadar ayırt edilebilir bir şeydir. Deneyimin yerini imgeler, biçimler, nesneler alırken ve yabancılaşmış dolayımlama, deneyimi bir şey, kevgire dönmüş bir kemik yapısı haline getirirken, bu katıksız biçim kangren gibi yavaş yavaş yayılan hayatta kalma hastalığı öncesindeki nevrozdur. Lautréamont'un kehanetine bakın: "O, ya bir insan, bir ağaç ya da bir taştır..."

Gombrowicz, kendi payına, iktidarın kocamış pezevengi olan,

şimdi ise yönetim mercilerinin şeref köşesine kurulan Biçim'e hak ettiği yeri veriyor:

"Biçimin hayatınızdaki önemini gerçekte hiç bilemiyor ya da açıklayamıyordunuz. Psikolojide bile Biçimi uygun yere oturtamadınız. Bizler Biçimin en fazla zararsız bir süs eşyası olduğunu düşünerek, davranışlarımızı yöneten şeyin duygu, amaçlar ya da fikirler olduğuna inanmayı sürdürüyoruz. Dul kadın, kocasının tabutu yanında sessizce gözyaşı dökerken, onun çok şiddetli bir acıdan dolayı ağladığını düşünüyoruz. Bir mühendis, doktor ya da avukat karısını, çocuklarını ya da bir dostunu öldürdüğünde, şiddete ya da kana susamış dürtülerin onları bu işe ittiğini sanıyoruz. Bir siyasetçi, halka nutuk atarken kendisini anlamsızca, tamamen aldatıcı bir edayla ya da acınacak bir biçimde ifade ederse, ona aptal diyoruz. Ama işin aslı şudur: Bir insan, kendişini doğasına göre ve dolaysız olarak değil, ama her zaman belirli bir Biçim aracılığıyla dışsallaştırır ve bu Biçim, varlık tarzı, bu konuşma ve tepki verme tarzı, sadece kendisinden kaynaklanmaz, ona dışarıdan dayatılır.
Dolayısıyla aynı insan kendisini etkileyen Biçime ve şartlandırma baskısına göre, zaman zaman akıllı, zaman zaman aptal, kana susamış ya da melek gibi, olgun ya da nahif görünebilir... Biçimlere ne zaman bilinçli olarak karşı çıkacaksınız? Sizi tanımlayan şeyle özdeşleşmeye ne zaman son vereceksiniz?"

4 Marx, *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*'nde şöyle yazar: "Teori kitleleri kavrar kavramaz maddi bir güç haline gelir. Teori, ancak insanın hakikatini gözler önüne serdiğinde ve radikalleştiğinde, insanı kavrayabilir. Radikal olmak bir şeyi kökünden yakalamaktır. Ama insan için o kök insanın kendisidir."

Kısacası, radikal teori kitleleri kavrar, çünkü öncelikle onlardan gelir. Kendiliğinden yaratıcılık teoriye emanet edilmiştir ve işi, bu yaratıcılığa vurucu bir güç sağlamaktır. O, şiirin hizmetindeki devrimci yöntemdir. Geçmişin ya da günümüzün devrimlerine ilişkin olarak, mücadeleyi daha tutarlı ve etkin bir biçimde sürdürmeye yönelik bir istenci varsaymayan her çözümleme, kaçınılmaz bir biçimde düşmanın işine yarar: Egemen kültürün içinde erir. Yarın geç olacak diyebileceğimiz bir an gelir. İşte o zaman devrimci anlar hakkında konuşmanın tam za-

manıdır. 'Bütünlük' ve 'yeryüzüne ait' sözlerini dillerinden düşürmeyen Marxist mandarinler hakkında bu kadarı yeter de artar bile.

Bir devrimi sona erdirebilecek olanlar, devrim yapanlara bunu sabırsızca açıklamak isteyenlerdir her zaman. Devrimi açıklamakta kullandıkları argümanlar, onu sona erdirmelerine yarayan argümanlar kadar iyidir. Şimdilik bu kadar yeter. Teori bir devrimi yapanların elinden kaçıp gittiği zaman, onların aleyhine döner. Artık onlara nüfuz etmez, onlara hükmeder ve şartlandırır onları. Silahlı halkın gücüyle geliştirilmiş olan teori halkı silahsızlandıranların gücünü arttırır. Leninizm, aynı zamanda, Makhno'nun partizanlarına ve Kronstadt denizcilerine kurşun yağdırılarak öğretilen bir devrimdir. Bir ideolojidir.

Yöneticiler teoriye el attıklarında, o bir ideolojiye, insanın kendisine karşı *ad hominem** bir argümana dönüşür. Radikal teori bireyden, özne olarak varlıktan ortaya çıkar: Her bireyde en yaratıcı olan şey aracılığıyla, öznellik aracılığıyla, gerçekleşme arzusu aracılığıyla kitlelere nüfuz eder. İdeolojik şartlandırma bunun tam karşıtıdır: İnsanlık dışı olanın, *şeylerin* ağırlığının teknik yönetimidir. İnsanları, içinde yer aldıkları düzenden başka hiçbir anlam taşımayan nesnelere dönüştürür: Onları tecrit etmek için bir araya getirir, kalabalığı bir yalnızlar topluluğuna çevirir.

İdeoloji dilin yalanı, radikal teori dilin hakikatidir. Onların çelişkisi, insan ile insanın salgıladığı insanlık dışı olan arasındaki çelişkidir ve dünyanın metafizik gerçekliklere olduğu kadar insani gerçekliklere dönüşümünün de temelinde yatar. İnsanların yaptıkları ve bozdukları her şey, dilin dolayımından geçer. Anlambilim (semantik) alanı, yaşama istemi ile teslimiyet ruhu arasındaki mücadelenin ana cephelerinden biridir.

Adil bir dövüş değil bu. Sözcükler insanlardan çok, iktidarın işine yarıyor; ona birçok insandan daha sadık ve başka dolayımlamalardan (uzam, zaman, teknoloji...) daha dürüst bir şekilde hizmet ediyorlar. Zira, tüm aşkınlık dile dayanır ve bir göstergeler ve simgeler sistemi (sözcükler, dans, ayin, müzik, heykeltıraşlık, mimari v.b.) aracılığıyla gelişir. Aniden engellenen yarım kalmış bir

* Mantıktan ziyade duygulara dayanan. (ç.n.)

eylem –tıpkı, mekanik enerjiyi kilometrelerce uzaktaki bir motor aracılığıyla tekrar mekanik enerjiye dönüştürmeden önce elektrik enerjisine dönüştüren bir jeneratör gibi– er geç tamamlanmasına ve kendini gerçekleştirmesine izin vereceğini umduğu bir biçim içinde devam etmeye çalıştığı anda, dil deneyimin üzerine çullanır, elini kolunu bağlar, onu tözünden yoksun bırakır ve *soyutlar*. Kapsayamadıkları her şeyi anlaşılmazlığa ve saçmalığa mahkûm etmeye hazır; şimdiye kadar düzenin bağrında yer almayan, hiçliğin içinde uyuklayan şeyi iktidar içinde varlık göstermeye çağırmaya hazır kategoriler vardır. Bildik göstergelerin tekrarı ideolojinin temelidir.

İnsanlar sözcükleri ve göstergeleri kendi sözsüz jestlerini tamamlamak için kullanıyorlar. Bunu yapmalarının nedeni, bir şiir dilinin var olmasıdır: Kitlelere nüfuz eden ve maddi bir güç haline gelen radikal kuram ile kaynaşan deneyimin dili. İşe yaramaz hale getirildiği ve başlangıçtaki amacına karşı döndüğü zaman bile, şiir istediği şeyi sonunda her zaman elde etmiştir. Stalinist devleti yaratan "bütün ülkelerin proleterleri...", bir gün sınıfsız toplumu gerçekleştirecektir. Şiirsel bir gösterge, hiçbir zaman bütünüyle ideolojinin tekeline girmemiştir.

Radikal eylemlerin, yaratıcı eylemlerin, belli başlı insan eylemlerinin gerçekliğini çarpıtan dil, şiir-karşıtı olur. O, iktidarın dilbilimini, enformasyon bilimini tanımlar. Bu enformasyon, çarpık iletişimin, sahte olanın, yaşamayanın iletişim modelidir. Şu ilkenin geçerli olduğunu görüyorum: Dil, gerçekleşme arzusuna uymadığı zaman iletişimi çarpıklaştırır; yalan denilen sahte hakikat vaadinden başka hiçbir şeyi iletmez olur. Ama bu yalan beni tahrip eden, teslimiyet virüsünü bana bulaştıran hakikattir. Göstergeler böylece, dünyayı paylayan ve inşa eden karşıt perspektifleri –iktidar ve yaşama istemi perspektifini– ortaya çıkaran kesişme noktalarıdır. Her sözcük, fikir ya da simge iki taraflı oynayan bir ajandır. 'Anavatan' ya da polis üniforması gibi bazı sözcükler, çoğunlukla otoriteye çalışırlar. Ama yanlış anlaşılmasın, ideolojiler çatıştıkları ya da sadece eskimeye başladıkları zaman, en satılmış gösterge bile iyi bir anarşist olabilir (Bellegarigue'nin gazetesi için seçtiği harika başlığı düşünün: *L'Anarchie, Journal de l'Ordre* [Anarşi, Düzen'in Gazetesi]).

Egemen kastların arasında bulunan egemen göstergebilimsel (semiyolojik) sistemler, sadece satılmış göstergelere sahiptirler ve Humpty-Dumpty'nin dediği gibi, kral çok fazla kullandığı sözcüklere iki misli ödüyor. Ama işin aslına bakılırsa, her paralı asker bir gün kralı öldürmeyi hayal eder. Eğer yalana mahkûm edilmişsek, içine sert bir hakikat payı katmayı öğrenmeliyiz. Ajitatör tam da böyle çalışır işte: Sözcüklerini ve göstergelerini gerçekliğe öyle güçlü bir biçimde yükler ki diğerleri orayı terk etmeye zorlanırlar. Bir *yıkıcıdır* o.

Genel olarak, dil için savaşmak yaşama özgürlüğü için, perspektifin tersine çevrilmesi için savaşmaktır. Bu çarpışma metafizik olgularla, olguların gerçekliği arasındadır: Yani dünyanın yorumlanma sisteminin bir parçası olarak statik bir biçimde düşünülen olgularla, onları dönüştüren *praksis* tarafından, gelişimleri içinde anlaşılan olgular arasındadır.

İktidar bir hükümet gibi düşürülemez. Otoriteye karşı birleşik cephe gündelik hayatın bütün yönlerini içine alır ve halkın ezici bir çoğunluğunu kazanır. Nasıl yaşanacağını bilmek, bir santimetre bile yitirmeden, dünyadan el etek çekmeye karşı nasıl savaşılacağını bilmektir. İktidarın köle sözcüklerini sözcüklerin kölelerine dönüştürecek derecede gelişmiş olan kandırma becerisini kimse küçümsemesin.

Özgürlüğümüzü güven altına almak için ne gibi silahlara sahibiz? Üç tanesini belirtebiliriz:

1- Şiir doğrultusunda düzeltilmiş 'enformasyon': Haberlerin şifresi çözülmeli, resmi terimler bir sözlük ya da ansiklopediye yarayacak bir biçimde tercüme edilmeli (böylece İktidar karşıtı bir perspektiften 'toplum', bir 'faaliyet alanı' ya da 'hiyerarşik iktidar alanı' haline gelir) (Diderot böyle bir projenin çok önemli olduğunu biliyordu ve dolayısıyla sitüasyonistler de).

2- Açık diyalog, diyalektiğin dili; sohbet, ayrıca gösteriye yönelik olmayan her türlü tartışma.

3- Jacob Bœhme'nin 'duyuların berrak aynası tensel konuşma (sensualische sprache)' diye adlandırdığı şey. *Way to God*'ın yazarı bunu şöyle anlatıyor: "Tensel konuşmada tüm ruhlar doğrudan konuşurlar ve hiçbir dile ihtiyaç duymazlar, çünkü onlarınki doğanın dilidir." Doğanın yeniden yaratılmasını nasıl adlandırmış

olduğumu hatırlarsanız, Bœhme'nin sözünü ettiği dilin, kendiliğindenliğin, 'yapma'nın, bireysel ve kolektif şiirin dili; deneyimi tarihin mağarasından çıkaran ve gerçekleştirme projesi üzerinde temellenen dil olduğunu anlarsınız. Bu, ayrıca Paul Brousse ve Ravachol'un 'eylem yoluyla propaganda' derken kastettikleri şeyle de ilişkilidir.

Sessiz bir iletişim vardır; âşıklar bunu iyi bilirler. Bu aşamada dil, esas dolayımlama olarak önemini yitirmiş görünüyor; düşünce (bizi kendimizden uzaklaştırması anlamında) artık dalgınlaştırmaz; sözcükler ve göstergeler ise bir lüks, bir savurganlık haline gelirler. Âşıkların sarhoşluğunu paylaşmayanlara şaşırtıcı bir biçimde gülünç gelen gözyaşı ve okşamalardan oluşan barok tarzdaki şu latife dolu sohbetleri düşünün. Yargıç Paris'te hangi anarşistleri tanıdığını sorduğunda, Léhautier de doğrudan iletişime başvurmuştu: "Anarşistler aynı şeyi düşünmek için birbirlerini tanımak zorunda değiller." Teori ve pratik açısından en yüksek tutarlılık düzeyine ulaşabilmiş olan radikal gruplarda, sözcükler zaman zaman bu oynaşma ve sevişme ayrıcalığına, yani erotik iletişime ulaşacaklardır.

Bir parantez açalım. Tarihin sık sık tersyüz olduğu görülür; gereksizleşen ve sözcük oyununa dönüşen dil sorunu bunun bir örneğidir. Barok bir akım, göstergebilimsel düzeni ve genelde düzeni karman çorman etmeye yönelik yıkıcı bir niyetle, sözcükler ve göstergelerle alay ederek, düşünce tarihinin bir parçası haline geliyor. Anlamsız laflardan putkırıcılara, Jean-Pierre Brisset'ye uzanan dile yönelik sabotajlar dizisi, esas patlamayı Dadaistlerle yapar. 1916'da, dili göstergelerden, düşünce ve sözcüklerden kurtarma arzusu, ilk kez gerçek bir iletişim bunalımıyla bir araya geldi. Çoğu zaman spekülatif bir biçimde üstlenilmiş olan dilin tasfiyesi, sonunda tarihsel olarak gerçekleşme fırsatını yakalamıştı.

Dilin aşkınlığına ve tüm aşkınlığın efendisi olan Tanrı'ya hâlâ inanıldığı bir çağda, göstergelere duyulan kuşku sadece terörist faaliyete yol açabilir. İnsan ilişkilerindeki bunalım mitsel iletişimin bütünsel ağını parçaladığı zaman dile saldırı devrimci bir havaya

bürünmüştü. Bunu Hegel de söyleyebilirdi, ama ben söylemeden edemeyeceğim: Dilin ayrıştırılması, insanlara bir vahiy şeklinde gelme aracı olarak Dada'yı seçmiştir. O kadar ki, tarih üniter rejimde göstergelerle oynama arzusuna ihanet etmiş ve bu arzu karşılıksız kalmıştır. Dada, çarpıtılmış iletişimi sergileyerek, dili şiir doğrultusunda aşmaya başlamıştır. Bugün, mitin dili ve gösterinin dili, temellerinde yatan gerçekliği, yani eylemlerin dilini oluşturuyor. Bu dil, kendi içinde bütün dışavurum biçimlerini barındırdığı için sürekli bir özeleştiridir. Zavallı aşağı-Dadacılar! Dada'nın zorunlu gördüğü bu aşmayı anlamadıkları için sağırlar diyaloğu kurduğumuzu geveleyip duruyorlar ki bu da, kültürel ayrışma gösterisinde şişko huysuzu oynamanın tek yoludur.

Bütünlüklü insanın dili bütün bir dil olacaktır ve belki de sözcüklerden oluşan eski dilin sonu olacaktır. Böyle bir dil yaratmak insanı bilinçaltına kadar yeniden oluşturmak anlamına gelir. Bütünlük düşüncelerin, sözcüklerin ve eylemlerin parçalanmışlığı içinde kendine yol açmaya çalışmaktadır. Sözcüklere *gerek duymayacağımız* an gelinceye kadar konuşmak zorundayız.

GERÇEKLEŞMENİN OLANAKSIZLIĞI:
BAŞTANÇIKARMALAR
TOPLAMI OLARAK İKTİDAR

Zorunlulukların ezdiği ve dolayımların serseme çevirdiği insanlar, iktidarın onları baştan çıkarmış olmasının bir sonucu olarak ezilmekten hoşlanırlar.

İnsanlar:

a- sakatlayan bir dava uğruna (XII).

b- parçalayan hayali bir birlik uğruna (XIII).

c- nesneleştiren bir görüntü uğruna (XIV).

d- sahici hayattan koparan roller uğruna (XV).

e- akıp giden bir zamana dahil olmak uğruna; (XVI)

kendi içlerindeki gerçek zenginliklerden vazgeçerler.

XII. KURBAN

Reformizme kurban olma anlamına gelen, kurban olmanın reformizmi gibi bir şey vardır. Hümanistçe kendini sakatlama ve faşistçe kendini yok etme ölümü seçmeye kadar varır. Tüm *nedenler* eşit biçimde insanlık dışıdır. Ama en küçük bir isyan bahanesinin olduğu yerde, yaşama istemi bu mazoşizm salgınına karşı sesini yükseltir; kısmi talepler görünüşü altında adsız bir devrimi, gündelik hayatta devrimi hazırlar(1). Kurban olmanın reddedilmesi takas edilmenin reddedilmesidir, insanlar mübadele edilemezler. Bundan böyle, insanın kendisini gönüllü olarak kurban etmesinin çekiciliği sadece üç stratejiye, yani sanat, 'yüce insani değerler' ve şimdiki zamana dayanmak zorundadır (2).

1 İnsanlar zorbalık ve yalanla ezilmedikleri yerde baştançıkarılmışlardır. İktidarın baştançıkarma yöntemleri nelerdir? Bir yalana dayanan ve insanın vicdanen rahat olmasını garanti eden içselleşmiş zorunluluklar: Dürüst insanın mazoşizmi. İktidar işte böyle hadım eder, ama buna insanın kendi nefsini körletmesi der; bir kölelik seçeneği sunar, ama bu seçeneğe özgürlük der. İnsanın görevini yerine getirmiş olduğu duygusu, herkesi kendinin şerefli celladı yapar.

'Banalités de base' (*Internationale Situationniste,* no. 7-8) adlı yazımda belirttiğim gibi, efendi-köle diyalektiği, efendinin ken-

disini mitsel olarak kurban edişinin içinde kölenin gerçekten kurban edilişinin yattığını gösterir: Köle sadece görünüşte paylaştığı bir güce gerçek hayatını maddi olarak kurban ederken, efendi genel çıkara kendi gerçek gücünü manevi olarak kurban eder. *Genel görüntülerin* kaba çerçevesi ya da dilerseniz, özel mülkiyetin (yani, varlıkların mülkiyeti yoluyla şeylerin mülkiyeti) gelişiminin bir koşulu olan asıl yalan, kurban diyalektiğinin içrek bir yanı ve bunun gerektirdiği ünlü ayrılığın temelidir. Filozofların yanlışı, salt bir toplumsal tesadüften, olumsal bir zorunluluktan yola çıkarak bir ontoloji ve değişmez insan doğası kavramını inşa etmiş olmalarıydı. Tarih, özel mülkiyeti gerektiren koşullar ortadan kalktığından beri hep bunu ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ama filozofların yanlışının metafizik olarak sürdürülmesi, her zaman efendilerin, 'ebedi' yönetici azınlığın yararına işliyor.

Kurbanın çöküşü mitin çöküşüyle koşut gider. Burjuva düşüncesi, mitin kutsallığını dağıtıp parçalayarak onun maddiliğini sergilemiştir. Ne var ki, onu yok etmemiştir; çünkü mitin yok edilmesi burjuvazinin sömürüsüne -ve bu yüzden varlığına- son vermek olurdu. Parçalanmış gösteri, sadece mitin dağılışında bir evre, günümüzde tüketimin buyruklarıyla hızlanmış bir süreçtir. Aynı şekilde, kozmik güçlerin buyurduğu eski adak adama geleneği, sosyal güvenlik ve demokratik yasalar açısından ayrıntılı olarak ölçülüp biçilmiş bir tarifeye göre mübadele içinde yok olup gitmiştir. Nasıl, ideolojilerin sahneye koyduğu o sefil şov, gittikçe çok daha az insanı kandırıyorsa, kurban etme de çok daha az mümini kendine çekiyor. Aslında günümüzün uyduruk mastürbasyonları, sonsuz kurtuluşun vaat ettiği yüce bir orgazmın yerini nasıl alabilir ki? Yükseliş umutları -delice de olsa- sonsuz hayata yönelik umutlardan dağlar kadar farklıdır. Vatan kahramanları, çalışma kahramanları, buzdolabı kahramanları, parçalanmış düşüncenin kahramanlarıdır... Şehitler ne kadar da kudretli!

Yine de şu yakın zamanlarda hâlâ acı çekmek zorunda kalmışsanız, bir kötülüğün sonunun geldiğini bilmek bile sizi pek rahatlatmaz. Ve kurban ilahileri hâlâ her yerde söylenmektedir.

Hava kızıl papazlar ve kilise babalarının vaazlarıyla ağırlaşmıştır. Votka ile kutsal su birbirine karışmıştır. Dişlerimizin arasında bir bıçak yerine, dudaklarımızda Hazreti İsa'nın saçmalıkları var. Kendinizi neşeyle kurban edin, erkek ve kız kardeşlerim! Dava için, Kurulu Düzen İçin, Parti İçin, Birlik İçin, Ekmek İçin!

Eski sosyalistler, "Ülkemiz için öldüğümüzü söylüyorlar, ama gerçekte Sermaye için ölüyoruz" demekten çok hoşlanırlardı. Bugünlerde bazıları da onların bürokratik mirasçılarını benzer terimlerle azarlamaktadır: "Proletarya için öldüğünüzü sanıyorsunuz, ama gerçekte liderleriniz için ölüyorsunuz." "Biz geleceği kurmuyoruz; beş yıllık-planın gözünde insanlar ve çelik aynı şey." Peki ama, genç sol radikaller bu apaçık doğruları belirttikten sonra ne yapıyorlar? Bir Davanın -tüm Davalar içinde 'en iyisi'nin- hizmetine giriyorlar. Yaratıcı faaliyete ayrılması gereken zamanı, broşür dağıtarak, afiş asarak, yerel politikacılar lehinde veya aleyhinde gösteriler yaparak boşa harcıyorlar. Eylemi fetişleştiren militanlar haline geliyorlar, çünkü başkaları onların yerine düşünüyor. Anlaşılan kurban olma çok güzel süslenmiş.

En iyi dava, bireyin kendi bedenini ve ruhunu en iyi yitirdiği davadır. Ölüm ilkesi, sadece yaşam istemi ilkesinin yadsınmasıdır. Gelgelelim, kazanacak olan, bu ilkelerden sadece biridir. Bilinç düzeyinde, onların arasında hiçbir orta yol, hiçbir uzlaşma olasılığı yoktur. Ya biri ya diğeri uğruna savaşmak zorundasınız. Kurulu düzenlerin fanatikleri -Chounlar, Naziler, Carlosçular- tam bir tutarlılık göstererek açıkça ölüm partisinden yana bir seçim yaptıklarını gösteriyorlar. Faşist *Viva la muerte!* (Yaşasın ölüm-ç.n.) sloganına, en azından kusursuz ve net olduğu için saygı duyulmalıdır. Tersine, bizim hafif dozlarda ölümden yana olan reformistlerimiz ve *bezgin* sosyalistlerimiz, tam bir imha estetiğine ait belli belirsiz bir onur taşıdıklarını bile öne süremezler. Yapabilecekleri tek şey, hayata olan tutkunun, kendisine karşı dönerek yok etme ve kendini yok etme tutkusu haline geleceği bir aşamaya geçmesini engellemek ve onu yatıştırmaktır. Onlar toplama kamplarına karşıdırlar, ama sadece ılımlılık adına; ılımlı iktidar ve ılımlı ölüm adına.

Devlet, Dava ya da Führer uğruna kendilerini mutlak bir biçimde kurban edenler hayatı küçümseyen kişilerdir ve bunların, hayata olan tutkuları sayesinde dünyadan el etek çekmenin ilke ve

yöntemlerine meydan okuyan kişilerle paylaştıkları ortak bir yan vardır. Her ne kadar birbirlerine karşıt olsalar da, her iki taraf da sert bir eğlence anlayışına sahiptir. Hayat özünde Dionysosçadır, ancak korkunç bir çilekeşliğin çarpıttığı hayatlarıyla ölüm partizanları, sanki tüm yitik neşeyi kesin ölüm anından süzüyormuş gibidirler. Isparta lejyonerleri, paralı askerler, fanatikler, intihar mangaları; bunların hepsi de ölürlerken bir keyif yaşarlar. Ama bu, kameranın flaşında sonsuza kadar dondurulmuş ve estetize edilmiş bir *ölüm bayramıdır*. Bigeard'ın sözünü ettiği paraşütçüler, estetik kapısından geçerek dünyadan ayrılırlar: Onlar -belki de bütün isterilerinin farkında olan- taşlaşmış figürler, madreporlardır. Zira, estetik, bir Jibaro başı kadar hayattan kopuk, felç edici bir karnavaldır; bir ölüm karnavalıdır. Estetik öğe, *poz* öğesi, gündelik hayatın salgıladığı ölüm öğesine tekabül eder. Her kıyamet güzeldir, ama bu güzellik ölü bir güzelliktir. Céline'in bize sevmeyi öğrettiği İsviçreli Muhafızlar şarkısını anımsayın.

Komünün sonu kıyamet değildi. Nazilerin dünyayı kendileriyle birlikte yok etmeyi düşlemeleri ile Paris'i ateşe veren Komüncüler arasındaki fark, vahşi bir şekilde olumlanan toptan ölüm ile vahşi bir şekilde yadsınan toptan hayat arasındaki farktır. Naziler sadece teslimiyeti ve özveriyi vaaz eden hümanistlerin kurmuş oldukları mantıksal yok etme mekanizmasını çalıştırmışlardı. Komüncüler, tutku ile kurulan bir hayatı kimsenin ellerinden alamayacağını, onu sakat görmektense, böyle bir hayatı yok etmenin daha zevkli olduğunu ve bir karış toprağın verilmesi tüm bir hattın verilmesi anlamına geliyorsa, o bir karış toprağı vermektense gönül rahatlığıyla alevler içinde kavrulup gitmenin daha iyi olduğunu biliyorlardı. "Dizlerimizin üzerinde yaşamaktansa ayaklarımızın üzerinde ölmek daha iyi!" Stalinci İbarruri gibi itici bir adamın dudaklarından dökülmesine rağmen, bana öyle geliyor ki, bu çığlık belirli bir intihar biçiminin, güzel bir şekilde hayata elveda demenin meşruluğunu çok iyi anlatmaktadır. Komüncüler için geçerli olan her şey, günümüz bireyleri için de geçerlidir.

Önceden ölenlerin hepsini birden onurlandıran son bir kurban gibi gelen, yorgunluğun yarattığı yeni intiharlara neden ol-

mayalım! Cravan'vari son bir gülüş ya da Ravachol'vari son bir şarkı.

Devrim, insanı kendisini kurban etmeye çağırdığı anda varlığını yitirir. Kendini yitirmek ve devrimi fetişleştirmek. Devrim anları, bireysel hayatın yeniden doğan bir toplumla birleşmeyi kutladığı karnavallardır. Kurban olma çağrısı bir çan gibi çınlar. Jules Vallès şunları söylerken kendi düşünce çizgisinin gerisinde kalmıştır: "Teslim olan kişi, asiden çok yaşamıyorsa, kimse bir fikir adına isyan etmez." Zira bir militan, hizmet etmeyi kabul ettiği fikirlere *rağmen* bir devrimci olabilir. Gerçek Vallès, Komüncü Vallès ilk önce bir çocuk, sonra da bir pazar günü oturup boşa geçen haftaları telafi etmeye çalışan bir öğrencidir. İdeoloji asinin mezar taşıdır, amacı hayata geri dönüşü önlemektir.

Asi, daha yüce bir iyilik için savaştığına inanmaya başladığında, otoriter ilke ivme kazanır. İnsanlık insani olandan vazgeçme konusunda gerekçelerden hiç yoksun kalmamıştır. Gerçekte, bazı insanlar hakiki bir teslimiyet refleksine, akıldışı bir özgürlük korkusuna sahiptirler; bu mazoşizm gündelik hayatın her yerinde görülebilir. Yüreğimizin ta derinlerinden gelen bir arzudan, bir tutkudan vazgeçmemize yarayan bu acı verici yetenek de nedir böyle? Ne tür bir edilgenlik ve eylemsizlikle, bir *şey* - 'şey', ölü ağırlığını her yere taşıyan bir sözcüktür- uğruna yaşamayı ya da eylemde bulunmayı kabul edebiliriz? İnsanın kendisi olması zordur, dolayısıyla hangi bahaneyle olursa olsun her şeyden hemen vazgeçebiliriz. Bu bahane çocuk sevmek, kitap sevmek ya da enginar sevmek olabilir. İşte hastalığın soyut genellemesi budur ve bundan dolayı tedavi arzumuz neredeyse yok olup gider.

Ancak, özgürlük refleksi bir bahaneden nasıl yararlanması gerektiğini bilir. O kadar ki daha yüksek ücret isteğiyle yapılan bir grev ya da bir ayaklanmadan, bir karnaval ruhu uyandırabilir. Ben bu satırları yazarken, dünyanın her yerinde görünürde buyruklara ve ilkelere uyan, ama gerçekte kendi hayatlarını değiştirmek için büyük bir arzuyla işini bırakan ya da silaha sarılan binlerce işçi var. Bütün isyan hareketlerinin gerçekte talep ettikleri şey dün-

yanın dönüştürülmesi ve hayatın yeniden kurulmasıdır. Kuramcıların formüle etmiş olduğu bir talep değildir bu, daha çok şiirsel yaratının temelidir. Devrim uzmanlarına rağmen ve onlara karşı her gün yapılır. Deneyimden fışkıran her şey gibi adsızdır. Onun patlayıcı tutarlılığı eylemlerin ve rüyaların her günkü gizliliğinin içinde sürekli olarak yoğrulmaktadır.

Hiçbir sorun günün uzun aydınlık saatleri boyunca karşılaştığım bir güçlük kadar önemli değil benim için: Gün içinde, zihnimin uyurken kendiliğinden yaptığı gibi, bir tutkuyu nasıl yaratabilirim, bir umudu nasıl gerçekleştirebilirim ya da bir düş nasıl kurabilirim? Yakamı bırakmayan şey, insan ırkının geleceği ya da 2000 yılında dünyanın durumu değil, bitiremediğim eylemlerimdir. Kuramsal olasılıklar hakkında daha az kaygılanamadığım için fütürologların dolambaçlı soyutlamaları bana vız gelir. Yazıyorsam, bu, dendiği gibi, 'başkaları için' değildir, ne de başkalarının hayaletlerinden kendimi kurtarmak içindir. Tecrit kuyusundan çıkmanın bir yolu olarak sözcükleri birbirine ekliyorum, çünkü beni çekip çıkaracak başkalarına ihtiyacım var. Sabırsızlıktan söz etmeliyim sabırsızlıkla! Zaman öldürmeden yaşamak istiyorum. Başka insanların söyledikleri sadece beni doğrudan ilgilendirdiği kadarıyla merak uyandırır bende. Nasıl ben kendimi onlardan koruyorsam, onlar da kendilerini benden korumalılar. Ortak bir projemiz var. Ancak, bütünlüklü insan projesinin, bireyselliğe ilişkin bir indirgemeyi gerektirmesi söz konusu bile değildir. Hadım edilmenin derecesi yoktur. Gençliğin apolitik şiddeti ve kültür, sanat ve ideoloji süpermarketlerinde sergilenen metalara yönelik aşağılayıcı tavrı, bireyin kendisini gerçekleştirmesinin 'her koyun kendi bacağından asılır' ilkesinin uygulanmasına bağlı olduğu gerçeğinin somut bir kanıtıdır; tabii bu ilke, kolektif açıdan -ve her şeyden önce *radikal* açıdan- anlaşılmalıdır.

Yazının, insanların açıklama bekledikleri bu aşamasında, ben eski defterleri karıştıracağım.

2 Kurban olmanın reddedilmesi takas edilmenin reddedilmesidir. Parayla mübadele edilebilen ya da edilemeyen şeyler dünyasında, bir insana eşdeğer olduğunu düşünebileceğimiz hiçbir şey yoktur. Birey indirgenemezdir. O değişime tabidir, mübadeleye değil. Toplumsal reform hareketlerine ilişkin en üstünkörü bir araştırma bile, bu hareketlerin insaniyetsizliği insanileştirmeyi ve çekici kılmayı onur konusu yaparak, mübadelenin ve kurban olmanın istikrara kavuşturulmasından başka hiçbir şey talep etmediklerini gösterir. Köleler ne zaman kendi köleliklerini daha katlanılır kılmaya çalışırlarsa, efendileri adına hırsızlık yaparlar.

'Sosyalizm yolu' şuna dayalıdır: İnsanlar sefil şeyleşme ilişkileri tarafından giderek daha sıkı bir biçimde zincire vurulurken, humanitaryanların insanları *eşitliği gözeten* bir biçimde sakat bırakma eğilimi daha ısrarlı hale gelir. Radikal bir reddediş doğrultusunda eğilim yaratan özveri ve kendini adama gibi erdemlerin derinleşen bunalımıyla birlikte, çağdaş toplumun bekçi köpekleri olan sosyologlar, kurban olmanın daha ince bir biçiminin işportacılığını yapmak için göreve çağrılmışlardır: Sanatın.

Büyük dinler insanların sefil dünyevi varoluşunu, şehvetli bir beklenti süresine çevirmeyi başarmışlardı: Bu gözyaşı vadisinin sonunda ebedi Tanrısal hayat vardır. Burjuvazinin anlayışına göre, sanat halka sonsuz bir şan bahşetmek için Tanrı'dan daha iyi donatılmıştır. Üniter toplumsal sistemlerin, hayat ve Tanrı'yla bir olan sanatları (Mısır anıtları, Afrika Sanatı, vb.) yerlerini, hayatı tamamlayan ve Tanrı'nın yokluğunu telafi etmeye çalışan bir sanata bıraktı (dördüncü yüzyıl Yunan'ı, Horace, Ronsard, Malherbe, Romantikler, vb.). Katedralleri yapanlar gelecek kuşakları tıpkı Marquis de Sade gibi hiç kafalarına takmadılar. Marquis de Sade kurtuluşunu nasıl kendinde gördüyse, onlar da kendilerini Tanrı'ya emanet etmişlerdi; ayrıca onların tarih müzesinde yer almak gibi bir istekleri de yoktu. Eserleri ayakta kalsın ya da gelecek yüzyılların hayranlığını kazansın diye değil, yüce bir Tanrı için çalıştılar.

Tarih, burjuva tinselliğinin dünyevi cennetidir. Bu alana metalar yoluyla değil, gizlisiz saklısız bir bağış yoluyla, yani sanat eserinin kurban edilmesi yoluyla ve sermayeyi çoğaltacak acil bir gereksinimin görünüşte belirlemediği faaliyetler yoluyla girilebilir. Hayırsever hayır yapar; yurtsever kahramanlık gösterir; asker zafer kazanır; şair ya da akademisyen edebi ya da bilimsel değerde yapıtlar üretirler, vb. Ancak, hem sanatçının deneyimini hem de bu deneyimin yaratıcı töze, yani estetik biçime kurban edilmesini birlikte kucakladığından dolayı 'bir sanat eseri yaratmak' fikrinde tam bir belirsizlik vardır. Sanatçı yarattığı şeyin kalıcılığına karşılık yaratıcı an'ın canlı yoğunluğundan vazgeçer, böylece adı müzenin kasvetli ihtişamında yaşamaya devam eder. Onun kalıcı bir eser yaratma arzusu, onu gerçek hayatın doyumsuz anlarını yaşamaktan alıkoyan şeyin ta kendisidir.

Akademizmi dışta bırakacak olursak, sanatçılar gerçekte, estetiğin telafi ediciliği karşısında asla pes etmezler. Görüntüler uğruna dolaysız deneyimden vazgeçmesine rağmen, bir sanatçı -yaşamaya çalışan herkes bir sanatçıdır- başkalarının nesnel dünyasında kendi rüyalarının payını arttırma arzusuna da boyun eğer. Bu anlamda, yarattığı şeye, kolektivite içinde kişisel olarak kendini gerçekleştirmeyi tamamlama misyonunu yükler. İşte bu yüzden yaratıcılık özünde devrimcidir.

İdeoloji, sanat ve kültürde gösteri, kendiliğindenliğin vahşi kurtlarını, bilgi ve güzelliğin çoban köpeklerine dönüştürür. Edebiyat antolojileri başkaldırı yazılarıyla, müzeler silahlanma çağrıları ile tıka basa doludurlar. Ama, tarih ebedi olarak onların turşusunu kurmakla o kadar iyi bir iş becermiştir ki, onları ne görebilir ne de işitebiliriz. Gelgelelim, tüketim toplumu, bu alanda, hayırlı bir sona erdirme görevini gerçekleştirir. Zira sanat bugün sadece plastik katedraller inşa edebilir. Tüketim diktatörlüğü, her tür estetiğin herhangi bir başyapıt üretmeden çökmesini sağlar. Olgunlaşmamışlık, tüketim çılgınlığının yasasıdır. Bir arabanın eksikliği onun çarçabuk yenilenmesini gerektirir. Ani estetik çıkışlar sadece, bir eserin sanatsal çürüme gösterisine kattığı anlık arttırmaya bağlıdır. Bernard Buffet, Georges Mathireu, Alain Robbe-Grillet, Pop Art ve Ye-Ye büyük süper marketlerde gözü kapalı satılıyor. Bir eserin kalıcılığı üzerine bahse

girmek, Standart Oil'in ebedi değerlerinden söz etmek kadar aptalcadır.

İlerici sosyologlara gelince, onlar da sanat nesnesinin değerinin, onun pazar fiyatından başka bir şey olmadığını ve sanatçıların kârlılık ilkelerine göre çalıştıklarını keşfeder keşfetmez üzgün bir yüz ifadesi takındılar ve sanatın kaynağına -elbette, üstlerine vazife olmadığından onu değiştirmek için değil, daha çok ambalajlama yöntemlerine meydan okuyabilecek ve böylece alım satımdan bağımsız kalabilecek olan yeni bir estetiğin hammaddesi yapmak için-, gündelik hayata dönmemiz gerektiğine karar verdiler. Sanki ayaküstü tüketmekten başka bir şey yoktu! Sonuç ne oldu? Güya seyirciler yönünden kendiliğinden katılımı kışkırtan sosyo-dramalar ve 'happening'ler. Buna rağmen, seyircilerin katıldığı tek şey hiçliğin estetiğidir. Gösteri tarzında dışavurulabilen tek şey, gündelik hayatın boşluğudur. Gerçekten de boşluğun estetiğinden daha iyi bir meta olabilir mi? Değerlerin hızla çözülmesi ulaşılabilir tek eğlence biçimi olmuştur. Hile, kültürel ve ideolojik boşluğun seyircilerini, onun örgütleyicileri haline getirir. Gösterinin anlamsızlığı, seyircileri -edilgen failleri- katılmaya zorlayarak telafi edilmiştir. 'Happening'in ve onun türevlerinin temelinde yatan mantık, sibernetikçilerin bizim için planladığı efendisiz köleler toplumuna gerekli olan seyircisiz gösterileri temin etmektir. Sözcüğün tam anlamıyla, sanatçılar için telafi etmenin mutlak yolu çok iyi belirlenmiştir: Onlar sadece ilerici sosyologları ve benzerlerini uzmanların süper-şirketine kadar izlemek zorundadırlar. Yeteneklerini, yeni canlı renklere bürünmüş eski şartlandırma kostümünü edilgenliğe giydirme işine beceriyle uyguladıkları için, iktidar tarafından ödüllendirileceklerinden emin olabilirler.

İktidar perspektifinden bakınca, gündelik hayat, dünyadan el etek çekmeyi ve sıradanlığı kuşatan kafestir. Gerçek bir boşluktur. Bir gündelik hayat estetiği, hepimizi bu hiçliğin örgütlenmesinden sorumlu olan sanatçılara dönüştürebilir. Resmi sanatın son hilesi, Freud'un belirsiz bir basitleştirme ile ölüm içgüdüsü -yani, otoriteye coşkun teslimiyet- dediği şeyi tedavi edici bir şekilde oluşturma çabasıdır. Yaşama isteminin bireysel şiirden kendiliğinden fışkırmadığı yere çarmıha gerilmiş Nasıralı Kara Kur-

bağa'nın gölgesi düşer. Her insanın içinde var olan sanatçı, asla kurban olma ruhuyla tanımlanan sanatsal biçimlere geri dönülerek açığa çıkartılamaz. Her şey temelden ele alınmalıdır.

Gerçeküstücüler -ya da hiç olmazsa bir kısmı- sanatta geçerli olan tek aşkınlığın doğrudan deneyimde, herhangi bir ideolojinin iç tutarlılığı olan yalanlarına uyduramayacağı yapıtlarda yattığını anlamışlardı. Sonunda hüsrana uğramalarının nedeni, elbette kültürel gösteriye yönelik hoşgörülü tutumları olmuştu. Gerçekten de düşünce ve sanatın çözülmesinin yeni süreci, estetik özümlenme tehlikesini otuzlardakine göre çok azaltmıştır. Bugünkü durum, sitüasyonist ajitasyonun lehinde bir eğilim taşımaktadır.

Dostluk, aşk ve konukseverlik gibi masallarda kalan ilişkiler ortadan kalktığı için onların ardından -özellikle gerçeküstücülerden beri- çok gözyaşı dökülmüştür. Ancak şunu da unutmayalım ki, geçmişin daha insani erdemlerine duyulan tüm bu özlem, sadece ve sadece tek bir şeye, yani çok tartışılmış olan kurban fikrinin yeniden canlandırılmasına ilişkin yeni yeni ortaya çıkan bir ihtiyaca cevap veriyor. Aslında, özveri var oldukça, ne dostluk ne aşk ne konukseverlik ne de dayanışma söz konusu olabilir. İnsanın nefsini körletmesine yönelik çağrı, daima insaniyetsizliği çekici kılma çabası anlamına gelmiştir. Bu konuyu mükemmel bir şekilde ortaya koyan Brecht'ten bir öykü aktarayım. Hem insanın dostlarına nasıl iyilik edebileceğini göstermek hem de dinleyenleri eğlendirmek için Bay K. bir öykü anlatır. Bir zamanlar üç genç, yaşlı bir Arap'a gelip demişler ki: "Babamız öldü. Bize on yedi deve bıraktı, ancak vasiyetini okuduğumuzda sahip olduklarının yarısını en büyük oğluna, üçte birini ortanca oğluna ve dokuzda birini de küçük oğluna bırakmış olduğunu gördük. Ne kadar uğraştıysak da develeri nasıl bölüşebileceğimiz konusunda aramızda anlaşamadık. Sonuçta, bunu sizin kararınıza bıraktık." Yaşlı adam cevap vermeden önce bir süre düşünmüş: "Anladığım kadarıyla, onları uygun bir biçimde pay etmek için başka bir deveye ihtiyacınız var. Benimkini alın. Sadece bir devem var, ama olsun, onu size veriyorum. Alın, hayvanları pay edin ve geri kalanı bana getirin." Genç adamlar yaşlı

Arap'a bu dostça önerisinden dolayı teşekkür etmişler, yaşlı adamın devesini almışlar ve on sekiz hayvanı şu şekilde pay etmişler: En büyük oğlan kendine düşen yarıyı, yani dokuz deveyi; ortanca oğlan üçte biri, yani altı deveyi; ve en küçük oğlan da kendi dokuzda birlik payını, yani iki deveyi almış. Herkes geriye bir devenin kaldığını görünce hayret etmiş ve kalan tek deveyi de hemen yaşlı dostlarına geri götürmüşler ve tekrar tekrar teşekkür etmişler. Bay K'ye göre bir dosta iyilik etmenin doğru yoluna ilişkin mükemmel bir örnekti bu; çünkü hiç kimse kendi payından feragat etmiyordu. İşte gündelik hayatın tümüne uygulanması gereken tartışmasız bir model!

Önemli olan, sanatın kurban edilmesine karşı, kurban olma sanatını seçme sorunu değil, sanat olarak kurban olmanın ortadan kaldırılmasıdır. Özgün bir hayat bilgisi ve özgün bir biçimde yaşanan durumların oluşturulmasıyla kazanılacak zafer her yerde potansiyel olarak mevcut, ama bu eğilimler her yerde neyin insani olduğu konusundaki saptırmalar tarafından çarpıtılıyor.

Şu an'ın kurban edilmesi, belki de başlangıçtan beri insanlığı sakatlayan bir törenin son aşaması olacaktır. Her an'ımız, geçmiş ve gelecek kırıntılarıyla paramparçadır. Belki de orgazm dışında, kendimizi tam olarak yaptığımız şeye hiçbir zaman gerçekten vermiyoruz. Sonuçta, her zaman bir hoşnutsuzluk damgası taşıyan varlığımız hep daha sonra ne yapacağımızın ve biraz önce ne yapmış olduğumuzun üzerine kuruludur. Bireysel tarihte olduğu gibi, kolektif tarihte de, geçmiş kültü ve gelecek kültü aynı derecede gericidir. Yapılması gereken her şey şimdi yapılmalıdır. Yaygın bir inanca göre boğulan insan, ölüm anında tüm hayatını yeniden yaşar. Kendi adıma, tüm hayatlarımızı damıtan ve yeniden oluşturan yoğun bilinç aydınlanmalarına sahip olduğumuza inanıyorum. Gelecek ve geçmiş, sadece var olanın kurban edilmesini örtbas eden tarihin uysal piyonlarıdır. Hiçbir şeyi mübadele etmek istemiyorum; ne bir şey için ne geçmiş ne de gelecek için. Bana göre temelde iyi olan ne varsa, bu herkese göre de iyidir. Bu bilgiden kaynaklanan her türlü zevke ulaşarak, kendim için ve yoğun bir şekilde yaşamak istiyorum. İşte benim parolam: "Yarın asla olmayacakmış gibi bugünü yaşa."

XIII. AYRILIK

Toplumsal örgütlenmenin temeli olan özel mülkiyet, bireyleri kendilerinden ve birbirlerinden ayırır. Yapay üniter cennetler, insanların vakitsiz birlik hayallerini az çok başarıyla telafi ederek bu ayrılığı gizlemeye çalışır. Ama boşuna. İnsanlar yaratımın ve yok etmenin verdiği hazlar arasındaki dar sınır boyunca gidip gelmeye zorlanabilirler; fakat bu salınım, iktidarı diz çöktürmek için yeter de artar bile.

İnsanlar birbirlerinden, başkaları için ne oldukları sorunundan ve kendilerinden kopuk yaşıyorlar. İnsanlık tarihi diğer tüm ayrılıkları da çoğaltan ve belirleyen temel bir ayrılık tarihidir: Efendiler ve köleler arasındaki toplumsal ayrım. Tarihin aracılığıyla insanlar birbirlerini bulmaya ve birlik kurmaya çalışırlar. Sınıf mücadelesi, belirleyici bir mücadele olmasına rağmen, bütünlüklü insan uğruna verilen mücadelede bir aşamadan başka bir şey değildir.

Nasıl yönetici sınıf, sınıf mücadelesinin varlığını yadsımak için bir yığın nedene sahipse, ayrılığın tarihi de zorunlu olarak ayrılığın gizlenmesinin tarihinden başka bir şey değildir. Bu gi-

zemlileştirme, düşünülmüş taşınılmış bir niyetten çok, birlik arzusunun genelde karşıtına dönüşmüş olarak son bulduğu uzun süreli ve şaşırtıcı bir savaştan kaynaklanır. Ayrılık, toptan ortadan kaldırılmadığı her yerde güçlendirilmiştir. Burjuva devrimi ayrılığın toplumsal ve maddi niteliğini gözler önüne serdiği için burjuvazinin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte, insanları temelde bölen etkenler daha güçlü bir şekilde aydınlatıldı.

Tanrı nedir? İnsanın insan tarafından tahakküm altına alınmasını haklı göstermek için kullanılan mitin garantörü ve özüdür.* Bu iğrenç buluşun başka bir varlık nedeni yoktur. Mit çözülür ve gösteri sahnesinde kendisini gösterirken, Lautréamont'un deyişiyle, Yüce Dış Nesne, toplumsal atomizasyon güçleri tarafından paramparça edilir ve sadece özel olarak kullanılacak bir ilaç -toplumsal hastalıklar için bir tür merhem- haline gelerek yozlaşır.

Hıristiyanlığın dehası, klasik felsefenin ve antik dünyanın sona ermesinin yarattığı bunalımın doruk noktası olan, mitsel bir sistemin tek bir temel ilke, yani Kutsal Üçlü öğretisi içinde yeniden biçimlenişini kendi tekeline alma olgusunda yatar. Peki ama, uğrunda bu kadar mürekkep ve kan harcanan bu Üçlü Birlik 'dogma'sı gerçekte ne anlama gelir?

1 İnsan ruhen Tanrı'ya, bedenen geçici otoriteye ve manen kendisine aittir. Kurtuluşu ruhuna, özgürlüğü maneviyatına, dünyevi varlığı bedenine bağlıdır. Ruh, bedeni ve maneviyatı sarar ve ruh olmadan diğerleri bir hiçtir. Bu şemaya daha yakından bakacak olursak, tanrısal bir yaratık olarak tasarlanmış olan insanın temelinde, efendi ve kölenin birliğine ait bir analoji buluruz. Köle, emek-gücü efendi tarafından mülk edinilen bedendir; efendi onun, bedeni yöneten ve yüksek özünün küçük bir bölümünü ona bırakan maneviyatıdır. Efendi, kendisini manen kölelerin topluluğuna kurban ederken (örneğin, halkına 'hizmet eden' kral, Fransa'ya 'hizmet eden' de Gaulle, fakirlerin ayağını

* Quintessence: Ortaçağ felsefesindeki hava, ateş, su, topraktan sonraki beşinci özsel varlık. (ç.n.)

yıkayan Papa), köle kendi bedenini efendisinin gücüne kurban eder. Köle özgür olma duygusuna, yani efendinin köleye bahşettiği maneviyatına karşılık, kendi dünyevi hayatından feragat eder. Gizemli hale getirilmiş bilinç mitsel bilinçtir. Efendi, kendi efendilik gücünü tüm uyruklarına bir ideal olarak sunar. Bedenlerin yabancılaşmasını daha karmaşık olan maneviyatın yabancılaşması içinde öğüterek, köleliği sürdürmek için gereken şiddet miktarından tasarruf eder. Köle, yaşam gücünü adadığı efendi ile manen özdeşleşir ya da en azından özdeşleşebilir. Ama efendi kimle özdeşleşebilir ki? Elbette sahiplenilen şey olarak, beden olarak köleleriyle değil; O, köleleriyle daha çok efendiliğin kendisinin, efendinin maneviyatından yayılan *sıfatıyla* özdeşleşir. Birey olarak efendi manevi alanda kendini kurban etmek zorunda olduğundan, tutarlı mitsel sistemin içinde kendini kurban edeceği birilerini ya da bir şeyleri bulması gerekir: Bu gereksinim, onun katıldığı ve boyun eğdiği kendinde efendilik kavramıdır. Tarihsel olarak olumsal olan efendiler sınıfı, böylece manevi olarak ayaklarına kapanacağı ve özdeşleşeceği bir Tanrı'yı yaratmak zorunda kalmıştır. Tanrı, hem efendinin kamu yararına mitsel anlamda kurban olmasını hem de kölenin efendisinin özel ve kısıtlayıcı iktidarına gerçek anlamda kurban olmasını geçerli kılmıştır. Tanrı bütün boyun eğişin ilkesi, bütün suçların serbest olduğu gecedir. Yasadışı sayılan tek suç, bir efendinin reddedilmesidir. Tanrı yalanlardan oluşan uyumlu bir yapı, kölenin gönüllü kurban oluşunu (İsa), efendinin razı olduğu kurban oluşla (Baba; efendinin oğlu olarak köle) birleştiren ideal bir biçim ve onların arasındaki çözülmez (Kutsal Ruh) bağdır. Aynı model, tanrısal, bütünlenmiş ve mitsel bir yaratık olarak ideal insan resminin ana hatlarını oluşturur: ***Ruhun*** -ruh her şeyi kucaklayan bireşimdir burada- daha büyük bir zafer kazanması için didinip duran yönlendirici bir ***maneviyata*** tabi kılınan bir ***beden.***

Öyle bir tür ilişki var ki burada, iki terim de anlamını mutlak bir ilkeden, tartışılmaz bir aşkınlığın karanlık ve içine girilmesi mümkün olmayan bir kuralından alır (Tanrı, kan, kutsallık, inayet, vb.). Bu türden sayısız ikilik yüzyıllar boyu mitsel birliğin ateşinde güzelce pişiyormuş gibi fokurdamıştır. Sonradan burjuvazi bu kabı ateşten almış ve geriye birleştirici mitin sıcaklığına du-

yulan belli belirsiz bir özlemden ve bir dizi soğuk ve yavan soyutlamadan -ruh ve beden, varlık ve bilinç, birey ve toplum, özel ve kamusal, genel ve tikel, vb.- başka bir şey bırakmamıştır. Burjuvazi sınıf çıkarlarıyla hareket etmesine rağmen, ironik bir biçimde, birleştirici miti ve onun üç parçalı yapısını, kendi zararına olacak biçimde bozmuştur. Üniter rejimlerde gördüğümüz mitsel düşüncenin çok etkili bir tarzda yutturmaya çalıştığı birlik isteği bu rejimlerle birlikte ortadan kalkmamış, tersine ayrılığın maddi niteliği halkın bilincinde giderek daha çok netlik kazandıkça, bu istek iyice acil bir hal almıştır. Burjuvazi, ayrılığın ekonomik ve toplumsal temellerini açığa sererek, ayrılığa son verecek olan silahları sağlamıştır. Ayrılığın sonu ise, burjuvazinin ve tüm hiyerarşik gücün de sonu anlamına geliyor. İşte bu nedenle, hiçbir yönetici sınıf ya da kast, feodal birliği gerçek birliğe, hakiki toplumsal katılıma dönüştürme konusunda etkili olamamıştır. Bu görevi sadece *üçüncü gücü* (kendiliğinden yaratımı, şiiri) tanrılardan zorla koparacak ve herkesin gündelik hayatında yaşatacak olan yeni proletarya başarabilir. Parçalanmış gücün geçici dönemi, uykudaki bir uykusuzluktan, perspektifin tersine dönüşü için gerekli olan sıfır noktasından ve sıçramak için gerilemekten başka bir şey değildir.

Tarih, birleştirici ilkeye karşı mücadeleye ve ikici bir gerçekliğin doğmaya başlamasına tanıklık ediyor. Meydan okuma, ilk önce teolojik bir dille, mitin resmi diliyle ifade edilmişti. Daha sonra, deyim, ideolojinin deyimi, gösterinin deyimi oldu. Maniciler, Katarlar, Hussiteler ve Kalvinistler mücadeleleri bakımından, Jean de Meung, La Boétie ya da Vanino Vanini gibi şahsiyetlerle çok şey paylaşmaktadırlar. Descartes'ın daha iyi bir yer buluncaya kadar, ruhu umutsuzca beyin epifizine yerleştirdiğini de gördük. Kartezyen Tanrı, mükemmel bir biçimde anlaşılır bir dünyayı mükemmel bir biçimde anlaşılamayan bir nedenle başının üstünde dengede tutmaya çalışan bir ip cambazıdır. Pascal'ın Tanrısı ise tersine insanı ve dünyayı desteksiz bırakarak anlamsız bir cepheleşme içine düşürür ve tek değerlendirme ölçütünü birbirleri haline getirerek kendisini gözlerden uzak tutar: Herhangi bir şey

nasıl hiçbir şeyin ölçüsü olabilir?

On sekizinci yüzyılın sona erişiyle birlikte dağılma süreci hız kazanırken, bir yandan da her yer fabrika doluyordu. Bu, rekabet içindeki küçük insanlar çağının başlangıcıydı. Parçalanmış insanlar, mutlakların yerine göz diktiler: Madde, zihin, bilinç, edim, tümel, tikel. Hangi Tanrı bu yıkıntılardan yeni bir bina yapabilirdi?

Feodal derebeyliğinin tahakküm ruhu belirli bir aşkınlıkta uygun bir gerekçe bulmuştu. Ama kapitalist bir Tanrı saçmalıktı. Feodal derebeylik, bir üçlü birlik sistemini gerektirdiği halde, kapitalist sömürü ikicidir. Üstelik o, iktisadi ilişkilerin maddi niteliğinden de kopartılamaz. İktisat hiç de gizemli bir şey değildir: Burada mucize denilebilecek tek şey, piyasanın işleyişindeki rastlantısal öğeler ve bilgisayar destekli planlamanın kusursuz bir şekilde programlanmasıdır. Kalvinizmin seve seve caiz gördüğü faizli krediler, Kalvin'in rasyonel Tanrısı'ndan çok daha çekicidir. Munster Anabaptistleri'nin ve 1525'in devrimci köylülerinin Tanrısı'na gelince, o, kitlelerin bütünlüklü insanlardan oluşan bir topluma duydukları sarsılmaz güvenin ilkel bir ifadesidir.

Feodal derebeyinin mistik otoritesi burjuvazinin kurduğu otoriteden çok farklıdır. Derebeyi rolünü bir çırpıda değiştirip bir fabrika patronu olamaz: Kan ve soyun gizemli üstünlüğü ortadan kalkar kalkmaz, geriye kerameti kendinden menkul bir sömürü mekanizmasından ve kâr yarışından başka bir şey kalmaz. Patron ve işçi doğumdan gelen herhangi bir nitel ayrım nedeniyle değil de sadece para ve gücün nicel ayrımları yüzünden birbirlerinden ayrılmışlardır. Aslında, kapitalist sömürüyü böylesine iğrenç kılan şey, onun 'eşitler' arasında meydana geliyor oluşudur. Yine de burjuvazinin yarattığı yıkım farkında olmadan her devrimin gerekçesini gözler önüne serer. İnsanlar aptal yerine konmaya hayır dedikleri zaman, boyun eğmeyi de bırakacaklardır.

Parçalanmış iktidar, yönettiği insanların çelişki içine düştükleri bir noktaya kadar parçalar. Aynı zamanda, birleştirici yalan da parçalanır. Tanrı'nın ölümü ayrılığın bilincini sıradanlaştırır. Eğer 'romantik keder' bu bölünmenin acısına bir cevap değildiyse, neydi? Bugün, onu her yönüyle hayatın içinde görüyoruz: Aşkta,

insanın bakışlarında, doğada, rüyalarımızda, gerçeklikte. Hegel bilincin trajedisinden söz etmişti: Eğer trajedinin bilincinden söz etseydi, hedefe biraz daha yaklaşırdı. Böyle bir bilinci, devrimci biçimiyle Marx'ta buluruz. Kendisinin gerçekte beden arayan bir gölge olduğunu unutarak, kendi gölgesini aramaya çıkan Peter Schlemiel ise iktidarın bakış açısından, çok daha rahatlatıcı bir tablo sunmuştur. Burjuvazinin sahte birleştirici cennetler yaratması, eski büyünün ve erkenden dağılan birlik düşlerinin canlandırılmasına yönelik az çok başarılı bir özsavunma refleksidir.

Sonuçta, büyük kolektif mastürbasyonlara -ideolojiler, toplumsal birlik yanılsamaları, sürü zihniyeti, halkın afyonları- ek olarak, girilebilir ve yasak bölgelerin arasındaki tampon bölgelere kadar uzanan marjinal çözümlerin tüm çeşitleri öneriliyor bize: Bireyselleşmiş ideoloji, saplantı, megalomani, eşsiz (ve bu nedenle yabancılaştırıcı) tutkular, uyuşturucular ve diğer uyarıcılar (alkol, hız ve hızlı değişim ve az rastlanır duygular kültü, vb). Bir yandan, kendimizi gerçekleştiriyormuş gibi bir izlenim korunurken, öte yandan tüm bu uğraşılar kendimizi tamamen yitirmemize yol açıyor. Ancak, bu faaliyetlerin yıpratıcılığı her şeyden önce onların taraflı niteliğinden gelmektedir. Kendisini ona bırakan insanın, tüm hayatı boyunca -aşkta, düşüncede, durumların oluşturulmasında- oyun aradığı yerde, oyun tutkusu artık yabancılaştırıcı değildir. Benzer biçimde, devrimci bilinçle birleştirilmişse, öldürme isteği de artık megalomani olmaktan çıkmıştır.

Dolayısıyla, birleştirici yamalar, iktidar açısından iki risk taşırlar. Birincisi, bu yamalarla gerçek bir toplumsal birlik kurma iradesi gösterilemez; ikincisi, bu yamalar yine de gerçek bir toplumsal birliğin kurulmasına katkı sağlarlar. Mistik yücelme sadece ve sadece Tanrı'ya götürür; ancak bunun tersine, gösteri mahiyetindeki sorunsal bir birlik doğrultusundaki yatay tarihsel ilerleme sonsuzca sonludur. Bu ilerleme mutlağa yönelik sınırsız bir iştahı kabartmaktadır, ama yine de onun nicel doğası tanımı gereği sınırlayıcıdır. Bu nedenle, ister olumsuz bir tarzda isterse -devrimci bir bilincin egemen olması halinde- olumsuzluğu olumluluğa dönüştürecek bir tarzda olsun, onun çılgınca telaşı er geç nitel olana da geçecektir. Olumsuz yol kendini gerçekleştirmeye

götürmez; bu yol sadece kendimizi isteyerek yok etmemizi çabuklaştırır. Umutsuzca çılgınlık arayışı, suçun ve zalimliğin şehveti, sapkınlığın sarsıcı şimşeği; bunlar hiç pişmanlık duymadan kendi kendini yok etmeye götüren ayartıcı yollardır. Bu yolları izlemek, iktidarın parçalama ve yıkma eğiliminin yarattığı gravitasyonal çekime, görülmedik bir coşkuyla yanıt vermek demektir. Ancak sürmesi beklenen bir iktidar kendi yıkıcılığına da engel olmalıdır: İyi bir general adamları üzerinde baskı kurar, onları katletmez. Bununla birlikte, hiçliğin başarılı bir biçimde damla damla insanlara bölüştürülüp bölüştürülemeyeceğini bekleyip görmemiz gerekiyor. Kendini yok etmenin verdiği sınırlı haz, hazza böyle sınırlar koyan iktidarı alaşağı ederek sona erebilir. Olumsuz hazzın, sonsuza kadar tam bir hazza dönüşüp dönüşemeyeceğini görmek için yapılacak tek şey, Stockholm ya da Watts ayaklanmalarına şöyle bir bakmaktır; biraz gayret gösterilirse, olumsuz şiddetin içindeki olumlu yan serbest kalacaktır. Hazzın *tümü*, bence her alanda tam, bütün bir doyum arayışını somutlaştırır; ereksiyon halindeki bir adamı ciddi ciddi bir 'asi' olarak betimleyen Huymans'ın orada bir mizah bulduğunu sanmıyorum.

Hazzın tam olarak zincirlerini koparması gündelik hayattaki devrimin, 'bütünlüklü insan'ın yaratılmasının en güvenilir yoludur.

XIV. GÖRÜNTÜNÜN ÖRGÜTLENMESİ

Görüntülerin örgütlenmesi olguların korunması için yaratılmış bir sistemdir. Bir şantajdır. Dolayımlanmış bir gerçekliğin içindeki olguların dolayımlanmamış bir biçimde ortaya çıkışını önlemek için bu olguları temsil eder. Üniter güç, görüntüleri mit olarak örgütlemiştir. Parçalanmış güç, görüntüleri gösteri olarak örgütler. Mitin tutarlılığına meydan okunursa, o zaman bu, tutarlılığın miti olur. Tarihsel olarak geliştiğinde gösterinin tutarsızlığı, tutarsızlığın gösterisine dönüşür (örneğin, tüketilebilir çürümenin çağdaş biçimi olan pop art, ayrıca çağdaş yaşamda tüketimin çürümesinin de bir anlatımıdır) (1). Bir yazın türü olarak 'dram'ın sefaleti, toplumsal alanın teatral tutumlar tarafından sömürgeleştirilmesi ile atbaşı gider. Sahnede zayıflayan tiyatro gündelik davranışları dramatize etmeye çalışır. Deneyim rollerin ideolojik kalıbına dökülmüştür. Rolleri kusursuz hale getirmek uzmanlara kalmıştır (2).

1 "İdeal dünya", diyor Nietzsche, "gerçekliği, değerinden, anlamından, hakikatinden yoksun bırakmak için uydurulmuş bir yalandır. İdeal, bugüne kadar gerçekliğin laneti olmuştur. Bu yalan insanlığı öylesine kuşatmıştır ki, insanlık içinde bulunduğu durumun dönüşmesini, ilerlemeyi sağlamış olan değerlerin tam karşıtı değerlere teslim olacak kadar yoldan çıkmış ve en derin içgüdülerinde bile kendisini kandırmıştır." İdeal hakkındaki yalan, elbette sadece efendilerin hakikatidir. Hırsızın yasal gerekçeler gösterdiği, otoritenin kendi özel amaçlarını cezadan muaf uygularken genel çıkara sarındığı bir yerde, yalanın

insanların aklını büyülemesi, çarpıklıklarını 'doğal' insan duruşuna benzetinceye kadar eğip bükmesi ve böylelikle her şeyi kendi yasalarına uydurmasında şaşırtıcı olan ne var ki? İnsanın da yalanı söylediği doğrudur, çünkü yalanlar tarafından yönetilen bir dünyada başka türlüsünü yapamaz: O yalanın ta kendisidir, kendi yalanının içinde hapistir. Sağduyu hakikate karşı çıkan herkes adına ilan olunan bir karar dışında, asla hiçbir şeyi desteklemez. O, yalanın kabalaştırılmış kodlandırılmasıdır.

Bununla birlikte, günde yirmi dört saat sahteliğin boyunduruğu altında inlerken hiç kimse şaklabanlık yapamaz. Yalan sözcüklerin arasında doğrunun ışığının bir an parıldadığı birkaç radikal düşünür daima vardır. Aynı şekilde, günde bir an, bir saat, bir rüya aralığı kadar bile olsa öznel inkâra çarpıp başarısızlığa uğramayan pek az yabancılaşma türü var. Sözcükler hiçbir zaman tam olarak iktidarın kölesi olmadıkları gibi, kimse kendisini yıkan şeyin ne olduğundan hiçbir zaman tam olarak habersiz değildir. Hakikati yaşadığımız bu anları çoğalttığımız oranda, onları yalanların *Titanic*'ini batırabilecek bir öznellik buzdağının, görünmeyen kısmına dönüştürürüz.

Maddiyat dalgası miti yerle bir ettikten sonra, geri kalan parçaları da deniz sularında eritti. Bir zamanlar bu dalganın itici gücü olan burjuvazi tıpkı dalgaların köpükleri gibi tüm bu enkazla birlikte geçip gidecektir. Kralın kendini öldürmek üzere tuttuğu katile buyruklarını ifade edişini anlatırken, Shakespeare sanki Tanrı'yı öldüren sınıfın kaderiyle ilgili olarak, sonunu merakla beklediğimiz kâhince bir öykü sunuyor bize. Kurulu düzenin kiralık katilleri mite ya da başka bir deyişle kendi suçlarına yasallık kazandıran Tanrı'ya olan inançlarını yitirir yitirmez, ölüm mekanizması onu kuranlara karşı döner. Yine de devrim, burjuvazinin en güzel icadıdır, takılıp hiçliğe düşmesine yardım edecek olan ilmektir. Kendi ağırlığı onu kaçınılmaz bir felakete sürüklese bile kendi imalatı olan bir radikalizm ipine asılı burjuva düşüncesinin, umutsuzluğun verdiği bir enerjiyle, her reformist çözüme, hayatta kalmasını sağlayacak her şeye neden sarıldığını anlamak kolaydır. Bir anlamda, faşizm bu umutsuz açmaza ve-

rilen daimi bir yanıttır. O, kendisiyle birlikte tüm dünyayı da uçuruma sürüklemeyi hayal eden bir estete, kendi sınıfının öleceğini bilen, ancak yine de evrensel bir yıkımı ilan eden bir sofiste benziyor. Bugün, tutarsızlık gösterisinin merkezinde, seçilmiş ve reddedilmiş yalanların ölüm mizanseni yatıyor.

Görüntülerin örgütlenmesi uçan bir kuşun gölgesi gibi hareketsiz olmak ister. Ama, tarihin ilerlemesinden kaçıp kurtulmaya ilişkin boş bir umuttan başka bir şey olmayan bu özlem, yönetici sınıfın kendi gücünü sağlamlaştırma çabalarına tabidir. Ne var ki, mit ile onun parçalanmış ve kutsallığından arınmış bir şekilde yeryüzüne inmiş biçimi olan gösteri arasında olguların eleştirisine direnme tarzı konusunda önemli bir fark var. Zanaatçıların, tüccarların ve bankacıların üniter sisteme farklı önemler yüklemeleri, bu toplumlarda görülen *mitin tutarlılığı* ile *tutarlılığın miti* arasındaki sürekli gidiş gelişi açıklar. Burjuvazinin zaferi ile birlikte, çok farklı bir şey olur: Burjuva devrimi, tarihi görüntülerin zırhına sokarak, görüntüleri tarihselleştirir ve böylece *gösterinin tutarsızlığından, tutarsızlığın gösterisine* doğru ilerlemeyi kaçınılmaz hale getirir.

Üniter toplumlarda, geleneklere saygısızlığı ile bilinen tüccar sınıf ne zaman değerlerin kutsallığını ortadan kaldırma tehdidini savurmuşsa, o zaman mitin tutarlılığı yerini tutarlılığın mitine bırakmıştır. Bu, ne anlama geliyor? Eskiden olduğu gibi kabul edilen her şey, büyük bir şevkle yeniden savunulmaya başlanmıştır. Önceleri, iman, ilan edilmeyi gerektirmeyecek kadar doğaldı. Sonraları, yüksek sesle iman ikrarları duyulmuş ve mutlak monarşi ilkesi doğrultusunda büyüğe saygının muhafaza edilmesi gerekmiştir. Soyluların olanaksız bir aşkınlık üzerinde çok farklı bir kumar oynadığı, burjuvazinin ise yeni bir din ve kendi kendisini soylu hale getirme yoluyla kendi doğuşunu kutsamaya çalıştığı mitin bu paradoksal ara dönemleri umarım daha yakından incelenir (Akla hemen Fronde geliyor; bir de Heraklitçi diyalektik ve Gilles de Rais). Aristokrasi son sözlerini bir espri haline getirme inceliğini göstermişti; burjuvazinin sahneden silinişi ise geride burjuva düşüncesinin ağırlığından başka bir şey bırakmayacaktır. Devrimci aşkınlığın güçlerine gelince, onların, elbette, hayatta kalmanın ölü ağırlığından ziyade tasasız ölümden kazanacakları çok şey vardır.

Bir zaman gelecek, tutarlılığın miti olguların eleştirisiyle öylesine zayıf düşecektir ki, yeniden tutarlı bir mite dönüşemeyecektir. İnsanların kendi seçimlerini kendilerinden sakladıkları bir ayna olan görüntü, kırılır ve paramparça olur. Parçaları bireysel arz ve talebin kamusal alanına dağılır. Görüntülerin ölümü, hiyerarşik iktidarın, 'ardında hiçbir şey olmayan' bu yüzün sonu anlamına gelir. Eğilim açıktır ve bu kesin sonuçla ilgili herhangi bir kuşkuya mahal vermez. Büyük Devrim'in ertesi günü haraç mezat pazarında en çok aranan mallar Tanrı'nın yerini tutabilecek şeylerdir. En başta Tanrı ve Bonapartist papalık sözleşmesi gelir; ardından da hayal edebileceğiniz her türlü eski *weltanschauung*'un* bireyselleştirilmiş tortularını ve bir TV, kültürle ilgili herhangi bir eşya ya da bir kutu deterjan satın alanlara hediye olarak sunulan binlerce portatif ideolojiyi saymazsak, milliyetçilik, bireycilik, sosyalizm, nasyonal sosyalizm ve tüm diğer neo-'izm'ler gelir. Gösterinin dağılması son çare olarak dağılmanın gösterisine başvurmayı gerektirir. Son aktörün kendi ölümünü oynaması eşyanın tabiatında yatar. Bunlar olup biterken, eşyanın tabiatı tüketilebilir şeylerin ve tüketilerek satılanların mantığıdır. Patafizik, aşağı-Dada ve gündelik hayatın yoksullaşması mizanseni virajlı bir yolda başımızı döndürerek getirip bizi mezarlığa bırakır.

2 Bir yazın türü olarak dramanın gelişimi, görüntülerin örgütlenmesi sorununa tutulan bir ışıktan başka bir şey değildir. Bir oyun, her şeyden önce, görüntülerin örgütlenmesinin en basit biçimidir ve daha gelişmiş biçimler için bir prototiptir. Dinsel oyunlar, aşkınlığın gizemini açığa çıkarmak üzere tasarlanmışken, en eski teatral biçimler, kendi dönemlerindeki görüntülerin örgütlenmesinden ibarettir. Tiyatronun din dışı olarak yeniden oluşturulması süreci, daha sonra gösteri amaçlı sahneleme yöntemlerini yaratmıştır. Savaş makinelerinin dışında kalan antik çağın tüm makineleri, tiyatronun gereksinimlerinden doğmuştur. Vinç, palanga makarası ve diğer hidrolik aygıtlar, tiyatro düzenekleri olarak ortaya çıkmış; ancak çok sonraları üretim ilişkilerini devrimci hale getirmişlerdir. Zaman içinde ne

* Dünya görüşü (ç.n.).

kadar geriye gidilirse gidilsin, yeryüzü ve insan üzerindeki tahakkümün sadece çalışmaya değil, aynı zamanda yanılsama amacına hizmet eden yöntemlere bağımlı olduğunu görmek çok çarpıcı bir olgudur.

Trajedinin doğuşu, ilkel insanların tanrılarla sürdürdüğü kozmik diyaloglar alanının çoktan daraltılmasıydı. O, büyüsel katılımdan ayrılma, onu parantez içine alma anlamına geliyordu. Trajedi, şimdi artık topluluğa kabul ilkelerinden bir sapmaya uygun olarak örgütlenmiştir ve kabul törenleriyle bir ilgisi kalmamıştır. Tanrıların yavaş yavaş salt bir dekor rolüne indirgenmesi, onların bir bütün olarak toplumsal sahneden çekileceklerinin habercisiydi. Ortaya çıkan ise bir *spectaculum*, görülen bir şeydir. Laik ilişkiler mitsel eğilimleri çözer çözmez, drama trajedinin yerine geçer. Komedi bu geçişin iyi bir göstergesidir: Tamamıyla yeni bir gücün yüklediği enerji ile birlikte yıpratıcı mizahı, bunamış trajediyi mahveder. Molière'in *Don Juan*'ı ve John Gay'in *Üç Kuruşluk Opera*'sındaki Handel parodisi bu durumu göstermeye yeter de artar bile.

Dramanın doğuşuyla birlikte, sahnede tanrıların yerini insan toplumu alır. On dokuzuncu yüzyıl tiyatrosunun yalnızca bir eğlence tarzı olduğu doğru olsa bile, bunun, o dönemde tiyatronun geleneksel sahneyi aşarak, deyim yerindeyse, tüm toplumsal sahneyi sömürgeleştirmesi gibi çok daha önemli bir olguyu gizlemesine izin vermemeliyiz. Hayatı bir dramaya benzeten klişe, tartışma kabul etmeyecek kadar açık bir olguyu ortaya koyar. Sahnede, oyunun ve hayatın birbirine karışması öylesine yaygındır ki, bunun neden böyle olduğunu merak bile etmeyiz. Günde yüzlerce kez kendim olmaktan çıkarak, ne ilgi alanları ne de önemi hakkında bir şey bilmek istemediğim bir insanın kişiliğine bürünme olgusunda 'doğal' olan nedir? Sorun değişiklik ya da zevk olsun diye bir rol oynamak için şans eseri bir oyuncu olmayı seçmem değil. Sorun sadece aklımda olanın böyle bir rol türü olmaması. Gerçekçi bir oyunda bir ölüm mahkûmunu canlandıran aktör, kendisi olarak kalmak için tam bir özgürlüğe sahiptir: Usta oyunculuğun paradoksu buradadır. Ama bu özgürlük, aktörün 'idam mahkûmu'nun gerçek bir cellatın ilmeğini boynunda hissetmesi gibi bir tehlikeden uzak olduğu gerçeğine bağlıdır. Bununla bir-

likte, gündelik hayatta oynadığımız roller, bireyler olarak gerçekte olduğumuzun ve olmak istediğimizin dışında içimize işler. Doğrudan deneyimin iliğinde somutlaşmış olan yabancılaşmanın çekirdekleridir bu roller. Burada, oyun olgudur, bu nedenle oyun olmaktan çıkmıştır. Bu tür basmakalıp davranışların işlevi, ideolojinin kolektif olarak dayattığı şeyleri, bireysel, hatta 'mahrem' düzeyde dikte etmektir.

Dinin içkin şartlandırmasının yerini birçok alanda kısmi şartlandırma almıştır. Bunun nedeni de iktidarın, eskinin yasa ve düzeni kadar etkili kontrol yöntemleri bulmak için boşuna çaba harcayarak, birçok küçük beyin yıkama biçimine başvurmak zorunda kalmış olmasıdır. Bu, yasak ve yalanların kişiselleştirildiği ve insanı aynı soyut kalıba sokacak şekilde, her bireyde içselleştirildiği anlamına gelir. Diğer bir bakış açısıyla -yönetimin bakış açısıylabu durum, insan bilgisindeki ilerlemenin, yabancılaşma mekanizmalarını geliştirmesi anlamına da gelir: İnsan kendini bürokrasinin gözüyle gördüğü oranda kendine yabancılaşır. Bilim, polisin varlığı için bir mantık sağlar. Bir insana öldürmeden ne kadar işkence yapılabileceğini ve her şeyden önce, bir insanın ne ölçüde bir *héautontimorouménos*, yani kendi kendisinin işkencecisi olabileceğini, hâlâ insana benzediği halde ne ölçüde bir nesneye dönüştürülebileceğini öğretir. Ve bu belli bir insanlık görüntüsü adına yapılır.

Sinemanın ve onun kişiselleşmiş biçimi olan televizyonun zihinlerimizdeki savaşı kazanması, *fikirlerin* yayılması yoluyla olmamıştır. Onların etkisi tamamıyla farklıdır. Sahnedeki bir aktör, hareketlerinin genel yönelimiyle ve kendisine düşen rolü inandırıcı bir biçimde canlandırmasıyla seyirciyi etkiler. Küçük ya da büyük ekranda, aynı karakter, her biri seyirciyi farklı ve usta bir biçimde etkileyen bir dizi kesin ayrıntıya bölünmüştür. Burada karşımıza çıkan şey, belirli bir yüz ifadesinin ya da el hareketinin binlerce izleyiciye belirli duyguları, arzuları, vb. ifade etmenin sözde yeterli bir yolu olduğu dramatik bir sanat dersi, bir jest okuludur. Böylece, hâlâ gelişmemiş olarak kalan bir imge teknolojisi, bireye, modern sosyal-psikolojinin çizdiği robot-portrelere da-

yanarak kendi varoluşsal tutumlarını şekillendirmeyi öğretir. En kişisel tikleri ve mizacıyla bile iktidarın şemalarına dahil olur. Gündelik hayatın sefaleti, bu tarzda sunulan bir kareografiyle en uç noktasına varır. Nasıl tüketicinin edilgenliği etkin bir edilgenlikse, seyircinin edilgenliği de, onun rolleri özümleme ve resmi kurallar olarak kabul etme yeteneğinde yatar. İmgelerin ve basmakalıp davranışının tekrarlanması, herkesin kendisine bir rol seçeceği bir modeller dizisi sunar. Gösteri, bir imgeler müzesi, şablon haline gelmiş karakterden oluşan bir sergi salonudur. O, aynı zamanda deneysel bir tiyatrodur. Tüketici-insan daha sonra davranışları için model alacağı (etkin yön) basmakalıp davranışlar tarafından şartlandırılmaya (edilgen yön) ses çıkarmaz. Seyircilerin katılımı için yeni değişik biçimler bularak ve erişilebilir basmakalıp davranışları çoğaltarak, edilgenliğin iki yüzlü hale getirilmesi, happening organizatörlerinin, pembe dizi yönetmenlerinin ve sosyodramacıların işidir. Üretim üzerine kurulu toplum mekanizması, her yerde gösterinin hizmetine koşulmaya zorlanmıştır: Sanat nesnesi olarak bilgisayar. Böylece ilk tiyatro anlayışının, tanrısallığın gizemine genel katılımın geri döndüğünü görüyoruz. Ancak şimdi bu, teknoloji sayesinde, daha üst bir düzeyde gerçekleşiyor ve aynı zamanda antikçağlarda rastlanmayan aşkınlığa ilişkin olasılıkları somutlaştırıyor.

Basmakalıp davranışlar eski ahlâki kategorilerin bozulmuş biçimleridir: Şövalye, aziz, günahkâr, kahraman, hain, vassal, basit insan, vb. Mitsel görüntüler sisteminin içindeki etkilerini, onların nitel güçlerinden alan imgeler, sadece şartlandırma faktörlerinin, yani sloganlar, fotoğraflar, yıldızlar ve reklam spotlarının sık sık yeniden üretilmesi sayesinde, gösteriye ait görüntüler bağlamında iş görürler. Gördümüz gibi, dinsel iman ya da özdeşleşme gibi büyüsel ilişkilerin teknik olarak yeniden üretimi, büyünün bozulmasıyla sonuçlanmıştır. Büyük ideolojilerin ölümüyle iki kat hızlanan bu gelişme, basmakalıp davranışların ve rollerin kaosunu hızlandırır. Bu yüzden de yeni talepler gösterideki yerlerini alırlar.

Gerçek olaylar bize tek-boyutlu senaryolar olarak ulaşır. Onların biçimlerini yakalarız, özlerini ise asla. Onların biçimleri bile tekrardaki sıklığa ve görüntülerin yapısındaki konumlarına göre

az ya da çok belirginlik kazanır. Örgütlü bir sistem için görüntüler, içinde olayların son bulduğu, birbirinden yalıtlandığı, etiketlendiği ve keyfi bir biçimde sınıflandırıldığı dosyaların konulduğu geniş bir raftır: Gönül işleri, siyaset alanı, yemek tarifleri... St. Germain Bulvarı'nda, yaşlı bir kadın bir çocuk tarafından öldürülmüş. Gazetelerden okuduğumuz ne? Merhamet, içerleme, iğrenme ve bunun gibi şeyleri uyandırmak için önceden hazırlanmış bir senaryo sunuluyor bize. Olay gerçekte salt klişelerden ibaret olan soyut bileşenlere bölünüyor: Gençlik, suç işleme eğilimi, sokakta işlenen suçlar, kanun ve düzen vb. İmge, fotoğraf, üslup; bunların hepsi de hazır açıklamalar ve önceden belirlenmiş duygular üreten otomatik bir satış makinesi tarafından hazırlanan permütasyonlara göre imâl edilmiş ve düzenlenmiştir. Gerçek insanlar, yem olarak kullanılan rollere indirgenmişlerdir: Boston canavarı, Galler Prensi, Brigitte Bardot, Norman Mailer. Hepsi de binlerce insan için sevişirler, boşanırlar, düşünce üretirler ve burunlarını karıştırırlar. Gösterinin önemli bulduğu yavan ayrıntıların yayılması, tutarsız rollerin çoğalmasıyla sonuçlanır. Karısının âşığını öldüren koca, ölüm döşeğindeki Papa ile yan yanadır ve Mick Jagger'in donu Mao kasketi ile aynı değerdedir. Tutarsızlığın bitmez tükenmez gösterisinde her şey birdir, her şey bir başka şeyle eşdeğerdedir. Aslında gösteri yapıları bunalımdadır; çünkü aynı anda havada kalması gereken öyle çok top vardır ki! Gösteri her yerde hazır ve nazır olmak zorunda kaldığı için sulandırılmış ve kendi kendisi ile çelişir bir duruma gelmiştir. Her zaman işe yarayan eski Manici ilişkiler yok olmak üzeredir: Gösteri iyi ve kötünün ötesine geçmez; onlara yetişemez bile. Gerçeküstücüler, 1930'da, teşhircinin eylemini yıkıcı bir eylem olarak selamlarken büyük bir yanılgı içindeydiler. Ahlâk gösterisine, yenilenmesi için gerekli çekiciliği getiriyorlardı. Gerçeküstücülerin coşkusu burada magazin basınınınkinden farklı değildi. Onlar nasıl kara mizaha ve sinizme ihtiyaç duyuyorlarsa, medyanın da skandala ihtiyacı vardır. Gerçek skandal, gösterinin reddinde ve baltalanmasında yatar; bu, iktidarın yalnızca görüntü yapılarını zorunlu bir estetik ameliyattan geçirerek erteleyebileceği bir şeydir. Belki de bu, yapısalcılığın işlevi haline gelecektir. Ama bereket versin, sefalet yeni alanlara uzanarak dindirilmez. Gös-

terinin soysuzlaşması eşyanın tabiatındadır ve edilgenliği arttıran ölü ağırlık azalmaya mahkûmdur. Roller, deneyimin güçlendirdiği direniş tarafından aşındırılmıştır ve kendiliğindenlik en sonunda sahteliğin ve sahte-faaliyetin yarasına bir neşter vuracaktır.

XV. ROL

Basmakalıp davranışlar bir dönemin egemen imgeleridir, egemen gösterinin imgeleridirler. Basmakalıp davranışlar rol modelidir; rol bir davranış biçimi modelidir. Bir tutumun tekrarı bir rolü yaratır; bir rolün tekrarı bir modeli yaratır. Basmakalıp davranışlar, rol aracılığıyla insanların bütünleştiği nesnel biçimdir. Rol yapma ya da başkasına rol verme becerisi, gösteri hiyerarşisinin içindeki dizilişi belirler. Gösterinin soysuzlaşması, aynı zamanda gülünçleşen ve kendi yansımalarında, yani kendiliğinden eylemlerde tehlikeli bir şekilde bir araya toplanan rollerin ve basmakalıp davranışların çoğalmasına neden olur (1, 2). Rollere giriş özdeşleşme yoluyla olur. İktidarın istikrarı için, özdeşleşme ihtiyacı özdeşleşilen modellerden daha önemlidir. Özdeşleşme patolojik bir durumdur, ama sadece tesadüfi özdeşleşmeler resmen 'akıl hastalığı' olarak sınıflandırılır. Roller yaşama isteminin kanını emen vampirlerdir (3). Onlar, deneyimi dışavururlar ve aynı zamanda onu şeyleştirirler. Ayrıca, hayatın böylesine yoksullaşmasına, kendi yerlerine geçecek bir vekil, nevrotik bir haz sağlayarak teselli sunarlar. Oyuna göre yeni bir rol düzeni kurarak rollerden kurtulmak zorundayız (4). Tam olarak benimsenen bir rol, gösteri hiyerarşisinde yükselmeyi, belirli bir kademeden daha üst bir kademeye geçişi sağlar. Adların çevresinde yaratılmış olan kültün ve fotoğrafın açıkça ortaya koyduğu gibi, bu bir eriştirme (initiation) sürecidir. Eriştirme, kendileri ermiş olan uzmanlarca denetlenir. Her zaman dar bir uzmanlık alanına sahip olan uzmanlar, kendisini olduğu kadar bizi de tahrip eden İktidarın sistematik stratejisinin bir bileşenidir (5). Gösterinin yozlaşması, rollerin karşılıklı olarak değiştirilebilmesine yol açar. Gerçekdışı değişikliklerin çoğalışı, tek ve gerçek bir değişikliğin, hakiki bir radikal değişikliğin önkoşullarını yaratır. Sahteliğin ağırlığı, en sonunda, yaşama isteminde şiddetli ve yarı-biyolojik bir tepki uyandırır (6).

1 Çabalarımız, can sıkıntımız, yenilgilerimiz, eylemlerimizin saçmalığı, içinde bulunduğumuz durumda çoğu kez karma rolleri, görünüşte arzularımıza yanıt veren; ama gerçekte onlara karşıt olan rolleri kesin olarak oynama zorunluluğundan kaynaklanır. "Başkalarının fikirlerine göre yaşarız," diyor Pascal, "hayali bir hayat yaşar ve bu amaca uygun görüntüler yaratırız. Yine de güzelliğin peşinde koşarken ve bu imgesel varlığı korurken sahici olan her şeyi savsaklarız." Görüntüler sisteminin hâlâ dimdik ayakta olduğu, yaklaşan bunalımının ise sadece en aydınlık zihne sahip olanlar tarafından algılandığı bir çağda, yani on yedinci yüzyılda yaratıcı bir düşünceydi bu. Günümüzde, tüm değerlerin çözüldüğü bir ortamda, Pascal'ın gözlemi sadece herkesin bildiği bir şeyi gözler önüne seriyor. Hangi büyü insan tutkularının canlılığını cansız biçimlere çevirebilir? Neden başkalarından ödünç aldığımız tutumların aldatıcılığına kapılırız? Rol ne demektir?

İnsanları güç arayışına iten, tam da iktidarın onları zorladığı güçsüzlük değil mi? Halkının bağımlı olmasından kaynaklanan sorunlar usandırmıştır Tiran'ı. İnsanların üzerindeki otoritesinin tanrısal olarak kutsanmasının karşılığında ödediği bedel, sonu gelmeyen mitsel kurbanlar ve Tanrı huzurunda sürekli bir alçakgönüllülüktür. Tanrının hizmetinde olduğu zamanlarda halkına 'hizmet etmez' ve halk da derhal ona hizmet etme yükümlülüğünden kurtulur. *Vox populi, vox dei* gerçekte şu anlama gelir: "Hak'kın sesi halkın sesidir". Eğer bir güç dağılımıyla, teslimiyetleri telafi edilmezse, köleler uzun bir süre köle kalmak istemezler: Bütün bağımlılıklar bir iktidarın varlığına hak verir ve ancak bir boyun eğmenin bedeli olarak iktidar vardır. Bazılarının yönetilmeyi seve seve kabul etmesinin nedeni budur. Nerede kullanılırsa kullanılsın, hiyerarşinin her basamağında iktidar kısmidir, mutlak değildir. Bu yüzden her yerde hazır ve nazır olduğu halde, her zaman da meydan okunmaya açıktır.

Rol, iktidarın tüketimidir. Kişiyi *temsilî* hiyerarşinin bir yerine ve böylece, gösterinin içine yerleştirir: Hiyerarşinin neresine olursa olsun -yukarıya, aşağıya, ortaya-; ama hiçbir zaman *dışına* değil. Rol, böylece kültür mekanizmasına bir giriş aracı, bir *eriştirme* biçimidir. Ayrıca, bireysel fedakârlıkların mübadelesinde

aracılık yapar ve bu anlamda *telafi edici* işlevi vardır. Sonuçta, ayrılıktan kalan bir iz olarak, bir davranış bütünlüğü oluşturmaya çalışır ve bu yönüyle de *özdeşleşmeye* bağlıdır.

2 Bağlayıcı anlamda, 'toplumda bir rol oynama' ifadesi, bu rollerin açıkça seçkin bir azınlığın bir ayrıcalığı olduğunu gösterir. Romalı köleler, Ortaçağ serfleri, gündelikçi tarım işçileri, proleterler on üç saatlik işgünü tarafından vahşileştirilmişlerdi. Bu gibilerin ya oynayacakları roller yoktur ya da 'kibar' insanların onları insan değil, hayvan olarak düşündükleri ilkel rollere sahiptirler. Sonuçta, gösterinin sefaletinden dışlanmışlığın üzerine kurulu sefalet de var. Ne var ki, nasıl eski efendi-köle ayrımı, İsa geldikten sonra mit içinde yayılmışsa, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren, iyi işçi ve kötü işçi ayrımı da genel bir anlayış olarak kök salmaya başlamıştı. Bu yeni fikrin yayılması için fazla bir çaba harcanmadığı ve (Marx tarafından alay konusu yapılacak kadar önemsenmiş olmasına rağmen) hiçbir zaman efendi-köle anlayışı ile aynı önemi kazanmadığı doğrudur. Dolayısıyla, mitsel kurban oluş gibi, rol de demokratikleştirilmiştir. Sahtelik, insan haklarından biridir; yani, sosyalizmin zaferidir.

Otuz beş yaşındaki bir adamı ele alalım. Her sabah arabasına atlar, büroya gider, dosyalara gömülür, öğle yemeğine çıkar, tekrar dosyalara gömülür, işten çıkar, bir tek atar, eve gelir, karısına gülümser, çocuklarını öper, TV karşısında bifteğini atıştırır, yatar, sevişir, uyuyakalır. Bir insanın hayatını bu dokunaklı klişelere indirgeyen kim? Gazeteci? Polis? Piyasa araştırmacısı? Popülist yazar? Hiçbiri değil. Kendisi; yirmi dört saatini, egemen basmakalıp davranışların çeşitli türleri arasından seçtiği bir dizi poza böler. İmge bombardımanının aldatmacalarına teslim olan vücudu ve aklı gerçek bir doyumu reddeder ve tutkusuz bir çileciliği benimser: Öylesine gösterişli, ama basit zevkleri vardır ki bunlar bir dış görüntüden başka bir şey olamazlar. Basmakalıp davranışları başarılı bir biçimde taklit etmesi koşuluyla, bir rolden bir diğerine geçişi onun için iç gıcıklayıcıdır. Bu yüzden, ustaca oynanan bir rolün verdiği doyum, onun kendisinden uzaklığıyla, kendisini yadsımasıyla ve kendisini kurban etmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Mazoşizmde ne büyük bir güç var! Nasıl başkaları Sandomir Kontu, Smirnoff Palatini, Thorn Valisi, Courlande Dükü ise o da bir sürücü, işçi, üst, ast, iş arkadaşı, müşteri, çapkın, dost, pul koleksiyoncusu, koca, aile reisi, seyirci ya da yurttaş olarak çeşitli rollerini her yönüyle kişisel bir unvan haline getirebilir. Ama, bu adam tamamen bunların hepsinin gerekli kıldığı bir antrenman kuklasına, aptal bir makineye de indirgenemez. Gündelik hayatında, çeşitli rollere yeniden ve yeniden kanalize edilmediği, dağıtılmadığı ve bu suretle harcanıp gitmediğinde hayatta kalma dünyasından silkinip kurtulmaya yetecek bir enerji üreten kısa anlar olması gerekir. Ateşli bir hayalin, aşkın verdiği hazzın, yeni yeni uyanan bir arzunun, ayaküstü bir sohbetin çarpıcı gücünü kim yadsıyabilir ki? Herkes, gerçek hayatta yaşadığımız bu kısa anları kendiliğinden uzatmak ister; aslında herkes gündelik hayatından bütün bir şeyler meydana getirmek ister. Ama şartlandırma, çoğumuzu bu anları yanlış bir yerde, insanlık dışı bir alanda aramaya iter; sonuçta en çok istediğimiz şeyi, ona tam kavuştuğumuz anda yitiririz.

Basmakalıp davranışların kendilerine özgü hayatları vardır ve onlar da ölümlüdürler. Böylece, çekiciliği sayesinde binlerce bireysel rol için model oluşturan bir imge, tüketim yasalarına, sürekli yenilenme ve evrensel eskime yasalarına uygun olarak, en sonunda parçalanacak ve dağılıp gidecektir. Peki, nasıl oluyor da gösteri toplumu kendisine yeni basmakalıp davranışlar bulabiliyor? Bazı rollerin yıpranmış davranışlara uydurulmasını engelleyen gerçek bir yaratıcılığın işin içine katılması sayesinde (tıpkı popüler biçimlerin özümlenmesinin dile yeni bir soluk vermesi gibi). Başka bir deyişle, rolleri dönüştüren oyun öğesi sayesinde.

Bir rol, basmakalıp bir davranışa uyduğu ölçüde donar ve kendi modelinin statik niteliğini taşıma eğilimindedir. Böyle bir rolün ne bugünü ne geçmişi ne de geleceği vardır, çünkü rol zamanı bir poz verme zamanına benzer; sanki zamanda bir kesintidir: Zaman, iktidara ait parçalanmış bir uzay-zamana sıkıştırılmıştır. (Burada yine, iktidarın gücünün, hem fiili ayrılığı

hem de sahte birliği gerçekleştirme yeteneğinde yattığını söyleyen argümanın doğruluğunu görüyoruz.) Rolün zamandışı an'ı, sinema imgesiyle ya da daha doğrusu, onun öğelerinden biriyle, bir çerçeveyle, yeniden üretimi bir film karesinin çekilmesiyle gerçekleşen, önceden belirlenen ve asgari olarak değişen tutumların oluşturduğu bir imge dizisi içinde yer alan bir imgeyle karşılaştırılabilir. Rollerin yeniden üretimini gerçekleştiren şey, bir rolün bir davranış kalıbı (Monroe, Sagan, Dean) statüsü kazanmasının önkoşulu olan yayma gücüne sahip bir reklam medyasının faaliyetidir. Ne var ki bir rolün kamunun gözünde kendisinden ne denli çok ya da az söz ettirdiğine bakılmaksızın, onun başlıca işlevi her zaman toplumsal uyumun sağlanması, insanların kontrol altındaki nesneler evreniyle bütünleştirilmesidir. Gizli kameraların her yerde en sıkıcı hayatları bir anda şöhretin spot ışıklarının altına fırlatmasının nedeni de budur. Kanayan kalpler kovaları doldurur. İstenmeyen tüyler artık Güzellik olayı olmuştur. Gündelik hayatın sırtından geçinen gösteri, mutsuz âşıkları alarak Tristan ve Isolde gibi pazarlarken, paçavralar içinde yaşayan terk edilmiş sokak serserisini bir nostalji öğesi olarak satarken ya da köle gibi çalışan ev kadınından güzel bir mutfak perisi yaratırken, zaten modern sanatın tahayyül edebileceği her şeyin ilerisine geçmiş durumdadır. Belki de insanların, gülümseyen eşler, sakat çocuklar, kendi kendilerini yetiştiren dâhiler gibi kolajlara bakarak sonunda kendi modellerini yaratmaları kaçınılmazdı. Sonuçta bu noktaya ulaştık ve böyle numaralar her zaman para ediyor. Buna rağmen, gösteri bir doyma noktasına, gündelik gerçekliğin patlamasından hemen önceki noktaya hızla yaklaşıyor. Zira şimdi belli bir düzeyde gerçekleştirilen roller, kendi kendilerini yadsıma noktasına tehlikeli bir biçimde yaklaşmışlardır: Basit bir başarısızlık bile, insanın rolünü hakkıyla oynamasının önünde büyük bir engeldir. Bazı uyumsuzlar da rollerini oynamayı hepten reddederler. Gösteri sistemi kendi içinde parçalandıkça, gıdasını en alt toplumsal tabakadan almaya başlar. O, gerçekte, kendi bokunu yemeye zorlanmıştır. Böylece, müzik kulağı olmayan şarkıcılar, yeteneksiz ressamlar, zoraki şairler ve dünya kadar renksiz yıldız, medyanın ışıkları altından periyodik olarak geçmek üzere ortaya çıkar. Onların hiyerarşi içindeki yerlerini belirleyen şey, bu işin

düzenli bir biçimde üstesinden gelmeleridir.

Geriye bütün rolleri reddedenler ve bu davranışlarına uyan bir teori ve pratiği geliştirenler kalır. Gösteri toplumuna böyle bir uyumsuzluktan ortaya çıkacak olan şey, gerçek deneyimin yeni bir şiiri ve hayatın yeniden yaratılmasıdır. Rollerin daralması, yaşanan uzay-zamanın lehine, gösteri zamanının sıkıştırılmasını çabuklaştırır. Yoğun bir biçimde yaşamak, uzun süreden beri görüntülerin içinde hapsedilmiş ve yitip gitmiş bir zamanın akışının harekete geçirilmesi ve yeniden yönlendirilmesi değil de nedir? Hayatımızın en mutlu anları, iktidarın biz yaşlanana kadar yıllarca yavaş yavaş biriken hızlandırılmış zamanını reddederek doya doya yaşadığımız anlardan geriye kalan parıltılar değil midir?

3 *Özdeşleşme.* Szondi testinin ilkesini herkes bilir. Hastadan paroksi krizi geçiren kırk sekiz kişinin fotoğrafları içinden sempati uyandıranlarla nefret yaratanları ayırması istenir. Denek, her zaman kendisinde yakaladığı içgüdüsel duygular ifade eden yüzleri tercih eder ve duygularını gizleyen yüzleri reddeder. Olumlu ve olumsuz özdeşleşmelerle kendini tanımlar. Bu sonuçlar, psikiyatristin, hastasını ya evine geri göndermeye ya da akıl hastanesi denilen o klinik krematoryuma yollamaya karar vermesine yardımcı olacak bir içgüdü profili çıkarmasını sağlar.

Şimdi de insanın özünün tüketmek -Coca Cola, edebiyat, fikirler, duygular, mimari, TV, güç, vb. tüketmek- olduğu bir tüketim toplumunun gereksinimlerine göz atalım. Tüketim malları, ideolojiler ve basmakalıp davranışların hepsi, sadece tek bir seçim yaparak değil; sorumluluk duyarak, pratik bir faaliyet olarak katılmamız beklenen Szondi testinin dev bir versiyonundaki fotoğraflar rolünü üstlenirler. Bu toplumun nesneleri, fikirleri ve davranış biçimleri modellerini pazarlama gereksinimi, ürün tasarımı ve geliştirilmesi ve tüketim artışına yönelik yeni gereksinimlerin yara-tılmasına yardım etmek üzere tüketicinin içgüdüsel profilinin çıkarılabileceği bir şifre çözme merkezini gerektirir. Katkıları her ne kadar anarşik ve güçsüz olsa da pazar araştırması, motivasyon yöntemleri, kamuoyu yoklamaları, sos-

yoloji araştırmaları ve yapısalcılığa hep bu projenin bir parçası olarak bakılabilir. Fırsat verildiği takdirde, sibernetikçiler elbette eksik olan koordinasyonu ve rasyonalizasyonu sağlayabilirler.

İlk bakışta, temel sorunun 'tüketilebilir imgenin' seçimi olduğu görülebilir. Omo kullanan bir ev kadını, Alo kullanan bir ev kadınından farklıdır ve farklılık kârla ölçülmektedir. Aynı şekilde, İşçi Partisi'nin seçmenleri Muhafazakâr seçmenlerden, Komünistlerinki Hıristiyanlarınkinden farklıdır. Ama bu tür farklılıkların sezilmesi giderek zorlaşmaktadır. Tutarsızlığın gösterisi, işi değerlerin yok olduğu noktaya bir değer yüklemeye vardırır. Sonunda, bir şeyi ne olursa olsun tüketme gereksinimi gibi, bir şeyle özdeşleşme de, belirli bir araba, idol ya da siyasetçiye yönelik marka bağımlılığından daha önemli olur. Esas olan, her şeyden önce insanların kendi arzularına yabancılaştırılmaları ve gösteri bölgesine, işgal altındaki bölgeye kapatılmalarıdır. İnsanların iyi mi kötü mü, dürüst yurttaş mı suçlu mu, sağcı mı solcu mu olduklarının önemi yoktur. İnsanlar kendilerini onun içinde yitirdikleri sürece *biçim* geçersizdir. Kendilerini Kruşçev'le özdeşleştiremeyenler, Yevtuşenko ile özdeşleştirsinler; fanatik taraftarlardan başka herkesi kapsayabilir bu. Bizler zaten fanatik taraftarlarla başa çıkabiliriz. Özdeşleşecek hiçbir şeyi olmayan herhangi bir düşman, sahte bir devrimci lider bulamayan- sadece bu üçüncü güçtür. Üçüncü güç, herkesin kendisini tanıma ve keşfetme fırsatı bulduğu *kimliğin* gücüdür. Orada, en azından hiç kimse benim için ya da benim adıma karar alamaz. Orada benim özgürlüğüm herkesin özgürlüğüdür.

Akıl hastalığı diye bir şey yoktur. Bu sadece, özdeşleşme kazalarını sınıflandırmak ve uzak tutmak için uygun bir etikettir. İktidarın yönetemediği ve öldüremediği kişiler delilikle suçlanırlar. Bu kategori, rolleri alaya alan ya da reddedenler kadar, aşırıları ve megalomanları da kapsar. Ne var ki, bu bireylerin tecrit edilmişlikleri onları mahkûm etmektedir. Arkasındaki milyonlarca seçmenin desteği ile generalin biri kendini Fransa ile özdeşleştirse, ansızın onun deliliğine ciddi bir biçimde karşı koymak isteyen bir muhalefet ortaya çıkıverir. Hörbiger'in bir Nazi fiziği

uydurma çabaları benzer bir başarı kazanmıştı. Üstün, beyaz, tanrısal ve kapitalist insanı, siyah, aşağı, şeytani ve komünist insandan ayırdığı zaman, General Walker ve Barry Goldwater ciddiye alınmıştı. Franco, sofuca tefekküre dalar ve İspanya'yı ezerken, "Tanrım bana yol göster" diye dua ederdi. Dünyanın her yerinde, soğukkanlı çılgınlıklarıyla, kendileri için, "bu adam hüküm sürmek için yaratılmış" dedirten liderler vardır. Asıl delilik, tecridin değil; özdeşleşmenin işlevidir.

Rol, her yere taşıdığımız ve bizi her yerde bir yoklukla -ancak düzenlenmiş, allanıp pullanmış ve güzelleştirilmiş bir yoklukla- yüz yüze getiren kendi kendimizin karikatürüdür. Paranoyak, şizofren ya da psikopat rolleri, toplumsal açıdan yararlı olduklarına ilişkin etiketlere sahip değillerdir; başka bir deyişle, polis, patron, subay rolleri gibi güç etiketi altında dağıtılmış değillerdir. Onların özel yerlerde -akıl hastaneleri ve hapishanelerde- geçerliliği vardır. Bu yerler, iktidar açısından gereken olumsuz kalıpları sağlarken, bir yandan da tehlikeli rakiplerin kapatılması gibi, ikili bir amaca hizmet eden bir tür müzedir. Zira, kötü örnekler ve örnek olsun diye verilen cezalar gösteriye çeşni katar ve onu korur. Eğer, artan tecrit edilmeyle birlikte, özdeşleşme en uç noktasına varsaydı, zihinsel ve toplumsal yabancılaşma ayrımının korkunç yanlışlığı kısa bir süre içinde ortaya çıkartılırdı.

Mutlak özdeşleşmenin tam karşı kutbunda, insanın kendisi ile rol arasına mesafe koymasının özel bir yolu, serbest bir oyun bölgesi oluşturmanın bir yolu vardır. Gösteri düzenini bozan davranışlar bu bölgede doğar. Bir rol, hiçbir zaman bir insanı bütünüyle yutmamıştır. Başı döndüğünde bile; yaşama istemi insanı, kendisi için hazırlanan yoldan uzak tutmaya yeten bir şiddet potansiyelini koruyacaktır. Güzel bir günün sabahında, o güne kadar efendisiyle tam bir özdeşleşme içinde yaşayıp giden sadık uşak, efendisinin üstüne atlar ve onun boğazını keser. En sonunda bu raddeye gelmesinin nedeni, orada bir köpek gibi ısırma hakkına sahip olduğu halde her zaman bir insan gibi geri çekilme arzusu duymuş olmasıdır. Diderot bu an'ı *Rameau'nun Yeğeni*'nde çok güzel betimlemiştir; hatta Papin kardeşler örneği bunu çok daha iyi göstermektedir. Aslına bakılırsa, tüm insanlıkdışı gösteriler gibi, özdeşleşmenin kökleri de insanın içindedir. Sahte hayat, sa-

hici bir biçimde hissedilen arzularla beslenir. Roller aracılığıyla özdeşleşme ise bu konuda iki misli başarılıdır. İlkin, başkalaşımların, maske takıp farklı kılıklara bürünmenin verdiği hazzı bir yere hapseder. İkinci olarak, insanlığın o çok eski labirent sevgisini, insanın yolunu yeniden bulmak için tek başına kaybolmaya duyduğu sevgiyi *-sapmanın* verdiği hazzı- sahiplenir. Bu yolla, roller kimlik refleksine, en zengin ve hakiki yanlarımızı başkalarında bulma arzumuza da katkıda bulunurlar. Oyun oyun olmaktan çıkıp donup kalır; çünkü artık kuralları koyanlar oyuncular değildir. Kimlik arayışı, özdeşleşme şekline bürünerek yozlaşır.

Bir an için perspektifi tersine çevirelim. Bir psikiyatrist şöyle der: "Toplum tarafından tanınmış olmak, bireyin cinsel dürtülerini kültürel amaçlara aktarmasına yol açar. Kendisini bu dürtülere karşı savunmanın en iyi yolu da budur." Bunu şöyle anlayabiliriz: Rollerin hedefi yaşamsal enerjileri özümseme, ona sürekli bir yüceltme sağlayarak erotik enerjiyi azaltmaktır. Erotik gerçeklik ne kadar azsa, gösterideki cinselleşmiş biçimler o kadar çoktur. Roller -Reich 'zırhlara bürünme' diyebilirdi- orgazmik iktidarsızlığı garanti eder. Tersine, gerçek haz, yaşama sevinci ve orgazmik iktidar üzerimizdeki zırhı ve rolleri paramparça eder. Bireyler dünyaya mevcut güçlerin gözleriyle bakmaya bir son verebilseler ve dünyayı kendi gözleriyle görebilselerdi, gerçekte özgürleştirici olan eylemlerin hangileri olduğunu, hangi anların rollerin karanlık gecesinde çakan şimşekler olduklarını ayırt etmekte güçlük çekmezlerdi. Gerçek deneyim, içlerindeki enerjiyi bulup çıkarıyormuş, doğruyu yalanların pençesinden kurtarıyormuşçasına rollere ışık tutabilir, hatta denilebilirse onların röntgenini çeker. Bu görev, hem bireysel hem kolektiftir. Tüm roller aynı ölçüde yabancılaştırıcı olmasına rağmen, bazıları diğerlerinden daha az dirençlidir. Bir sefih rolünden kaçmak, bir polis, idareci ya da haham rolünden kaçmaktan daha kolaydır. Herkesin üzerinde biraz düşünmesi gereken bir olgudur bu.

4 *Telafi etme.* İnsanların rollere kendi hayatlarından daha büyük bir değer vermelerinin asıl nedeni, hayatlarının paha

biçilmez oluşudur. Belirsiz olsa da bunun anlamı, hayata paha biçilemeyeceği, onun pazarlanamayacağı ve ayrıca, bu zenginliklerin gösteri kategorilerine göre katlanılmaz bir sefalet olarak betimlenebilecekleridir. Tüketim toplumunun gözünde, sefalet tüketimi engelleyen bir şeydir. Gösterinin bakış açısından insanın bir tüketiciye indirgenmesi insanı zenginleştirir: Ne kadar çok şeye sahipse, ne kadar çok rolü varsa, o kadar vardır. Dolayısıyla, bu noktaya ulaşması görüntülerin örgütlenmesiyle olur. Ancak yaşanan gerçeklik açısından, iktidar düzeyi olarak kazanılan şey hakiki gerçekleşme istenci içinde kaybolur. Görüntüler düzeyinde kazanılan şey, varlık ve oluş düzeyinde yitirilmiştir.

Demek ki, toplumsal sözleşmenin hammaddesini sağlayan ve giriş yolunu açan şey, daima deneyimdir. Hayat kurban edilmiştir ve yitirilen şeyler görüntüler alanında ustaca yapılan bir hokkabazlıkla telafi edilir. Gündelik hayat ne kadar yoksullaştırılırsa, sahtelik o kadar çekicilik kazanır ve yanılsama ne kadar üstünlük kazanırsa gündelik hayat o kadar yoksullaşır. Yasakların, kısıtlamaların ve yalanların bombardımanı altında asıl yerinden sökülen canlı gerçeklik öylesine önemsiz bir hale gelir ki, görüntüler dikkat merkezimize yerleşirler. İnsan, rolünü kendi hayatından daha iyi yaşar. Telafi etme, *şeyler* düzeninde bir insana ağırlık kazandıran tek şeydir. Rol, bir eksikliği telafi eder: Kimi zaman hayatın eksikliğini, kimi zaman da bir başka rolün eksikliğini. Bir işçi canı çıkıncaya kadar çalışmasını ustabaşı rolü altında gizlerken, bu rolün yoksulluğu da son model bir otomobilin verdiği tartışılmaz bir üstünlük imgesindedir. Ama her rol insanı sakatlar (fazla mesai, 'lüks'ten vazgeçme, hayatta kalma, vb). En iyi durumda, insanın beninin ve gerçek hayatının kovulmasının açtığı yara acemice sarılıverir. Rol, aynı zamanda, bir tehdit ve koruyucu kalkandır. Ne var ki, onun tehdit edici yönü, yalnızca olumsuz bir biçimde hissedilir ve resmen varolmaz. Resmi olarak biricik tehlike rolün yitirilmesinde ya da değersizleştirilmesindedir: Şeref ve namus kavramının yitirilmesinde ya da (uygun bir deyimle!) *yüzsüzlükte* yatar. İnsanların rollere bağımlılığı açısından bu belirsizlik kafama yatıyor. Neden bu rollerin içimize işlediğini, neden onlar uğruna hayatlarımızdan vazgeçtiğimizi açıklıyor. Onlar gerçek deneyimi yoksullaştırdık-

ları gibi, bu deneyimin de kendi yoksulluğunun bilincine varmasını engelliyorlar. Aslında, tecrit edilmiş bir birey bu kadar sert bir apaçıklığı yaşayamaz. Telafi etme, sahteliğin tüm potansiyelinin gerçekleşmesini sağlayan ve bize daha üst bir kimlik veren bir yatıştırıcı iken, bu tür roller örgütlenmiş tecrit, ayrılık ya da sahte birlik içinde yer alırlar.

Hayatta kalma ve onun koruyucu yanılsamaları bölünmez bir bütün oluştururlar. Hayatta kalmanın sonu (Adları basmakalıp davranışlara iliştirilmiş bazı ölülerin varlığına rağmen), doğal olarak rollerin ortadan kalkmasını gerektirir. Rolsüz hayatta kalma resmen ölü olmaktır. Hayatta kalmaya nasıl mahkûmsak, sahtelik alanında 'görüntüleri sürdürmeye' de öyle mahkûmuz. Zırhlara bürünmek, hareket özgürlüğümüzü kısıtlasa da darbelerden korur. Bu zırhın koruyuculuğu dışında yaralanmaya öyle açığız ki! Ama, en azından hâlâ 'hadi yaparmış gibi görünelim' oyununu oynayabiliriz; hâlâ rolleri birbirine düşürme şansına sahibiz.

Rosanov'un yaklaşımı hiç de fena sayılmaz: "Dıştan bakınca, çöküyorum. Buna katılmıyorum, çünkü öznel olarak hiçbir şey beni çökertemez. Ben bir tür belirteç'im". Sonunda, dünya elbette öznelliğe göre modellenmeli: Ben dünyayla uyum içinde olayım diye, dünya da benimle uyum içinde olacak. Ama, şu anda bütün rolleri artık giyilmeyen bir torba giysi gibi çöpe atmak, ayrılık olgusunu reddetmek ve mistisizm ya da solipsizme kapılmakla aynı kapıya çıkar. Düşman topraklarındayım ve düşman benim içimde. Onun beni öldürmesini istemiyorum ve rollerin zırhı benim için bir savunma önlemi. Çalışıyorum, tüketiyorum, nerede nazik olacağımı, öfkemi kontrol edeceğimi, nerede alttan alacağımı biliyorum. Bununla birlikte, bu numara dünyası, insanların birbirine rol yapmasına izin verdiğinden, ortadan kaldırılmalı. Görünürde hiçbir sorumluluk taşımamak, insanın kendisine sorumluluk duymasının en iyi yoludur. Bütün işler pistir, hepsini pis yapsan ne olur? Bütün roller yalan, ama bırakın da birbirlerine yalan söyleyip dursunlar! Jacques Vaché şunları söylerken nasıl da gururludur: "Kristal gözlüğüm ve rahatsız edici resim teorimle birlikte ayak basmadığım yer kalmadı. Yerine göre ilgi gösterilen bir yazar, ünlü bir pornografi ressamı ve skandallar yaratan rezil bir kübist ressam oldum. Şimdi evimde oturacağım. Başkaları da yu-

karıda söz ettiğim kanıtlar temelinde kişiliğim hakkında açıklamalar yapacak, tartışacaklar." Benim tek sorumluluğum, kendi safımdakilere, sahici hayatın gerçek partizanlarına karşı tam olarak dürüst olmaktır.

İnsan bir rolden ne kadar uzaklaşırsa, onu düşmanına karşı yöneltmesi o kadar kolay olur. İnsan şeylerin ağırlığından ne ölçüde kurtulursa, o kadar kolay hareket eder. Yoldaşlar biçimlere pek dikkat etmezler. Birbirlerini yaralamayacaklarını bildiklerinden emin olarak açıkça tartışırlar. İletişimin sahiden istendiği yerde, yanlış anlamalar suç değildir. Ama birisi bana tepeden tırnağa silahlanmış olarak yaklaşırsa, yalnız kendi zaferini perçinleyen bir anlaşma imzalatmaya kalkarsa, umursamam onu. Resmi bir sessizlik içinde tartışmanın sona erdiğini anlatmaya çalışırım. Zira, çatışan roller her türlü tartışmayı yararsız kılar. Sadece düşman, roller alanı üzerinde gösteri kurallarına göre savaşmak ister. İnsanın hayaletleri kendinden uzak tutması yeterince zordur. Kim kendisini aynı yere geri itecek bir 'dostluğa' ihtiyaç duyar? Bu ısırma ve havlamalar, insanların köpek gibi yaşamaya zorlandıkları hayatlarının içindeki rollerin bilincine varmalarına benliklerinin öneminin bilincine varmalarına- yol açabilecek mi?

İyi ki tutarsızlık gösterisi rollere bir *oyun* öğesi eklemekle yükümlü. Bütün etik ayrımları eşitlemesi, onun ciddiye alınmasına engeldir. Rollere oyun açısından yaklaşmak onları umursamazca karşılamak demektir. Bu, bizim görüntü örgütleyicilerimizin oyun öğesini arttırmalarını (TV şovları, vb.), sululuğu tüketimin hizmetine koşma yönündeki çok yersiz çabalarını açıklayabilir. Görüntülerin dağılması, rollerden uzaklaşmayı hızlandırma eğilimi taşır. Şüpheli ya da belirsiz bazı roller kendi içlerinde bir özeleştiriyi somutlaştırırlar. Gösteri, sonunda kolektif bir oyuna geri dönecektir. Vermek zorunda olduğu tüm araçları elinde tutan gündelik hayat, bu oyunun sürekli olarak yayılmasının önkoşullarını hazırlayacaktır.

5 *Kabul edilme.* Telafi etme eğilimi, yüksek sesle protesto ettiği hayatta kalmanın sefaletini korumak isterken, her bireye gösteriye katılması için belirli sayıda biçimsel olasılık bah-

şeder; (özel ya da kamusal) hayatın birkaç diliminin sahnelenmesine yönelik bir tür izin. Tanrı nasıl her insana, ister kurtuluşu ister lanetlenmeyi seçmekte özgür bırakarak bir kayra bağışlamışsa, modern toplumsal örgütlenme de herkese toplumsal dünyada ister başarı ister başarısızlık hakkı veriyor. Ama, Tanrı tüm insan öznelliğine sahip çıkarken burjuvazi bir dizi kısmi yabancılaşma aracılığıyla ona el koyuyor. İşte bu yüzden burada bir anlamda ilerleme görülüyor: Hiçbir şey olmayan öznellik bir şey oluyor; kendi hakikatini, gizemini, tutkularını, rasyonelliğini, haklarını kazanıyor. Ama bunun resmen kabullenilmesi, iktidarın normlarına göre bölümlenmiş ve sınıflandırılmış olan bileşenlere ayrılması pahasına olmuştur. Öznellik, özdeşleşme aracılığıyla basmakalıp davranışlar olarak nesnel bir biçim alır. Süreç içinde, sözde mutlak parçalara bölünmek ve gülünç bir şekilde küçülmek zorundadır (Romantiklerin 'benlik' kavramına grotesk yaklaşımları ve onun panzehiri olan mizah buna tanıktır).

Beni ben yapan şey, yakama taktığım iktidar rozetidir. Birey bir şey olabilmek için şeylere hak ettikleri yeri vermelidir. Rollerini düzen içinde sürdürmeli, cilalamalı, onlara tekrar tekrar dalmalı ve gösterinin üst basamaklarına tırmanmak için gerekli nitelikleri kazanıncaya kadar işe yavaş yavaş girişmelidir. Okul, reklam endüstrisi denen taşıyıcı kayışlar, herhangi bir düzenin ayrılmaz parçası olan şartlandırma mekanizmalarıdır. Hepsi de çocuğu, delikanlıyı ve yetişkini olabildiğince acısız bir biçimde büyük tüketici ailesine dönüştürmek için işbirliği yaparlar.

Eriştirmenin değişik evreleri vardır. Toplumsal olarak kabul görmüş grupların hepsi aynı ölçüde güç kullanmadıkları gibi, bu ölçü her grup içinde eşit olarak dağıtılmış da değildir. Hiyerarşik açıdan patrondan işçiye, stardan hayranlarına, siyaset adamından yandaşlarına kadar uzun bir yol vardır. Bazı grup yapıları diğerlerinden çok daha katıdır. Ama hepsi de yeri ne olursa olsun, her grup üyesinin paylaştığı katılım yanılsaması üzerine kuruludur. Bu yanılsama, toplantılar, rozetler, 'sorumluluklar'ın, vb. dağıtılması yoluyla beslenir. Bu yollarla gerçekleştirilmiş olan yapmacık dayanışmalar sık sık bozulurlar. Her düzeydeki bu ürkütücü öncülükte ham basmakalıplıklar vardır: Şehitler, kahramanlar, modeller, dehalar, düşünürler, işlerine yürekten bağlı

kişiler ve başarılı büyük adamlar. Örneğin, Tanya, Cienfuegos, Brando, Dylan, Sartre, milli Dart şampiyonu, Lin Piao. (Her birisini uygun kategoriye yerleştirme işini okuyucuya bıraktık.)

Rollerin kolektifleştirilmesi, eski ideolojilerin bir zamanki güçlerinin yerini tam olarak alabilir mi? İktidarın görüntülerin örgütlenmesine bağlı olduğu unutulmamalıdır. Mit parçalandığı zaman, ideoloji parçacıkları serpintiler halinde yağmış ve böylece roller çıkmıştır ortaya. Gücün sefaleti şimdi ancak parçalara bölünerek gizlenebilir. Bir film yıldızının, bir aile reisinin ya da bir genel müdürün saygınlığı beş para etmez. Aşkınlık dışında hiçbir şey bu nihilist dağılma sürecinin etkilerinden kaçamaz. Bu aşkınlığı önleyen teknokratik bir zafer bile sadece, insanların amaçsız faaliyetlere, hiçbir yere götürmeyen eriştirme törenlerine, karşılıksız kurban olmaya, nüfus kütüğüne rolsüz kaydedilmeye, uzmanlaşmaya mahkûm edilmelerine neden olabilir.

Uzman, gerçekte zombilerden oluşan mükemmel bir toplumsal düzenin rasyonelliğini mesken seçen tam da böyle hayali bir varlığın, dişinin, mekanik bir *şey*in belirtisidir. O, her yerde -siyaset adamları, korsanlar arasında- ortaya çıkıyor. Uzmanlaşma, bir anlamda rollerin bilimidir, eskiden soyluluk, zekâ, müsriflik ya da zenginliğin bahşettiği parıltının benzerini yaratma bilimidir. Yine de uzman, bundan fazlasını yapar; zira başkalarını kabul ettirmek için önce kendisini kabul ettirir. O, üretim ve tüketim yöntemleri ile gösteriye yönelik temsil yöntemleri arasındaki hayati halkadır. Bununla birlikte o, deyim yerindeyse tecrit edilmiş bir halkadır; bir monaddır. Küçük bir alan hakkındaki her şeyi bilir ve başkalarının bu alan içinde üretmesini ve tüketmesini sağlar. Dolayısıyla, iktidardan bir artı-değer alabilir ve kendi hiyerarşik imgesinin önemini arttırabilir. Gerekirse, bir yığın rolden tek bir role nasıl geçileceğini, sağa sola saçmak yerine gücünü nasıl yoğunlaştıracağını ve hayatını nasıl tekdüze bir hale sokacağını bilir. Bunu yaptığı zaman, bir yönetici olur. Talihsizliği de gücünü her zaman çok kısıtlı, çok dar bir alanda göstermesidir. Bir mideyi tedavi etmek için bütün vücudu zehirleyen bir dahiliyeciye benzer. Doğal olarak, egemenliği altında tuttuğu grubun önemi onun kendi gücü konusunda yanılmasına izin verebilir; ama öyle bir anarşi vardır, rekabet içindeki çelişkilerin çatışması

öyle şiddetlidir ki sonunda ne kadar güçsüz olduğunu anlayacaktır. Nasıl bir termonükleer savaş başlatma yetkisine sahip olan devlet başkanları birbirlerini felç etmenin bir yolunu buluyorlarsa, uzmanlar da karşıt amaçlarla, dişlilerin içindeki önemlerine göre her birine egemen olan ve çeşitli derecelerde her birini ezen dev bir makineyi -iktidar, toplumsal örgütlenme- imal ederler ve (son çözümlemede) çalıştırırlar. Onlar bu makineyi bilmeden yapar ve işletirler; çünkü, bu sadece onların iç içe girmesinin bir ürünüdür. Bu nedenle, çoğu uzmanın örneğinde, içinde bir yığın çaba harcadıkları böylesi bir edilgenliğin aniden bilincine vararak, sahici bir yaşama istemi doğrultusunda, tüm bu edilgenliği çok enerjik bir biçimde sırtlarından atabileceklerini düşünebiliriz. Ayrıca, otoriter edilgenliğin radyasyonuna daha uzun ya da daha yoğun bir şekilde maruz kalanlar arasındaki başkalarının da, Kafka'nın *Ceza Kolonisi*'ndeki subayın örneğini izleyeceğini ve onlara son can çekişmelerine kadar eziyet çektirmiş olan bu makine ile birlikte yok olacaklarını tahmin edebiliriz. İktidar sahiplerinin, uzmanların iç içe giren amaçları, her gün iktidarın görkemini sarsar ve kendisine gelmesini sağlar. Şimdi de iç içe girmenin etkilerini silerek ya da ne olursa olsun azaltarak, çabalarını *rasyonel* bir toplumsal örgütlenmenin üzerinde koordine edebilen sibernetikçilerin yarattığı soğuk bir karabasanın içine itildiğimizi tahayyül etmeye çalışalım. Termonükleer intihardan yana olanları saymazsak, onlar Nobel Ödülü'nün rakipsiz adayları olurlardı.

Komik bir biçimde 'kimlik' kartı denen birtakım kâğıtlarda olduğu gibi ad soyad ve fotoğrafın yaygın kullanımı daha çok modern toplumlarda polisin işlevine bağlıdır. Ama bağlantı, sadece polisin bayağı işleri olan arama, gözetleme, yıldırma, işkence ve cinayetin tek bir organda toplanması değildir. Yasa ve düzeni sürdürmek için çok daha gizli saklı yöntemleri de içerir c. Bir bireyin adının ve görüntüsünün görsel ve yazılı/sözel iletişim kanallarından geçme sıklığı, onun yerine ve içinde bulunduğu kategoriye endekslidir. Bir mahallede, şehirde, ülkede ya da dünyada en sık telaffuz edilen adın, güçlü bir hayranlık uyandırdığını

söylemek gereksiz. Belirli bir zamanda ve yerde istatistiksel olarak kaydedilen bilgi, iktidarın güzel bir kabartma haritasını verebilir.

Ne var ki, tarihsel olarak rollerin yozlaşması, adların anlamsızlaşmasıyla at başı gider. Aristokratın adı, doğumunun ve unvanının gizemini ortaya serer. Tüketim toplumunda, Bernard Buffet'nin adının gösterişli bir reklamı, çok sıradan bir yeteneğin ünlü bir ressama dönüşmesine yaramaktadır. Adların manipülasyonu, şampuan da sattırır, lider de üretir. Ama bu, aynı zamanda ünlü bir adın artık onu taşıyanın sıfatı olmadığını da gösterir. 'Buffet' adı altında ipek kılıf içindeki bir *şey* vardır. O, bir iktidar kırıntısıdır.

İnsanların şifrelere indirgenmesinden yakınan hümanistleri duyduğumda güler geçerim. İnsanların süslü adlarla tamamlanan yıkımının, bir sayı dizisi ile tamamlanan bir yıkımdan çok daha az insanlık dışı olduğunu nasıl düşünebiliriz? Sözde ilericiler ile gericiler arasındaki gizli karşıtlığın aslında şu anlama geldiğini belirtmiştim: İnsanları cezalarla mı, yoksa ödüllerle mi ezmeli? Ünlüye gelince, kazandığı ödül ona bir hiç karşılığında verilmiştir.

Ne olursa olsun, günümüzde şeylerin adları vardır, insanların değil. Ancak, perspektifi tersine çevirmek için, kendimi bir ada indirgenemez olarak görmek, mutlu ediyor beni. Kendim için yaşadığım ve dıştan manipülasyona hizmet edecek bir kulbu olmayan o çok ender anlardan duyduğum hazzın adı yok. Beni ezen *şeylerin* adlarının ortasında fosilleşme riski, ancak kendimden vazgeçmeyi kabul ettiğim zaman söz konusudur. Albert Libertad'ın neden tüm kimliklerini yaktığını da işte bu bağlamda anlayabiliriz. Çok daha sonraları, Johannesburglu siyah işçilerde yankısını bulan bu eylem, polis kontrolünü reddetmenin çok daha ötesindedir: Binlerce ad arasında bir seçim yapabilmek için insanın kendi adından vazgeçmesidir. İşte size perspektif değişikliğinin enfes bir diyalektiği: Mevcut güçler, feodal beyin adı gibi gücümü gerçekte yansıtan bir ad taşımamı yasakladıkları için herhangi bir adla çağrılmayı reddediyorum. Aniden adsızlığın altında gerçek hayatın zenginliğini, dışavurulamaz şiiri, aşkınlığın bekleme odasını keşfediyorum. Lewis Carroll'un sivrisineğinin Alice'e anlattığı adsız ormana giriyorum: "Mürebbiye seni derse çağırmak isterse, 'Gel buraya!' diye bağıracaktır sadece; çünkü

söyleyebileceği ad yoktur ve elbette gitmek zorunda değilsin, bunu biliyorsun." Radikal öznelliğin ormanında kendimizi nasıl da mutlu hissederiz!

Bence, Giorgio de Chirico, Alice'in ormanına giden yol hakkında hayranlık duyulacak kadar çok şey biliyor. Adlar konusunda geçerli olan, yüzün temsil edilmesi konusunda da geçerlidir. Fotoğraf rolün, pozun mükemmel ifadesidir. Fotoğraf ruhu hapseder ve onu yoruma tabi tutar; işte bu yüzden, bir fotoğraf her zaman hüzünlüdür. Bir nesneyi inceler gibi inceleriz onu. Ve insanın kendisini, ne kadar çok olursa olsun, çeşitli yüz ifadeleriyle özdeşleştirmesinin bir kendini nesneleştirme biçimi olduğu yeterince doğrudur. Mistiklerin Tanrı'sı, en azından, bu tuzaktan kaçabilecek bir sağduyuya sahipti. Ama şimdi -Libertad'ın neredeyse çağdaşı olan- Chirico'ya dönelim. (İktidar, insan olsaydı, başarıyla engellediği potansiyel muhaliflerinin sayısından onur duyardı.) Chirico'nun figürlerinin boş yüzleri, insanlık dışılığın mükemmel bir biçimde suçlanmasıdır. Onun ıssız meydanları ve taşlaşmış arka planları, yaptığı şeylerin ortasında -onu özünden yoksun bırakan ve kanını emen ideolojilerin ezici gücünü berraklaştıran bir kent alanında donmuş kalmış şeyler- insanlıktan çıkmış insanı sergiler. (Kimin vampirce manzaralardan söz ettiğini unuttum şimdi. Belki Breton'du.) Bunun da ötesinde, ağız ve burunlarının olmayışı yeni yüzleri akla getiriyormuş, neyi var neyi yoksa insanlığa yatırabilecek bir mevcudiyeti somutlaştırıyormuş gibi görünmektedir. Bence, bu hayaletimsi mevcudiyet, kolektif yaratımınkidir. Chirico'nun figürleri yüzleri olmadığı için *herkesi* canlandırırlar.

Modern kültür kendi hiçliğini dışavurmak için çok çaba harcar ve kendi boşluğundan bir göstergebilim yaratırken, Chirico, bu yokluğun sadece onun ardında yatan bir bildirim aracı olarak canlandırıldığı tablolar -yani gerçekliğin şiirini ve sanatın, felsefenin, insanın tasavvurunu- sunar bize. Şeyleşmiş bir dünyanın göstergesi olarak boş alan, tuval ile tam canalıcı bir yerde birleşmiştir: Bunun ima ettiği şey, çehrenin artık temsili evrenin bir parçası değil de günlük *praksisin* bir parçası haline gelmek üzere olduğudur.

Günün birinde, 1910 ve 1920 arasında yaşanan on yılın tartışma götürmez zenginliği açıkça anlaşılacaktır. Ne kadar ilkel ve

önseziye dayalı olursa olsun, bu yılların dehası, sanat ve hayat arasındaki uçuruma bir köprü kurma yolunda ilk kez çaba harcanmasında yatar. Gerçeküstücü macera bir yana, aşkınlığın bu öncüsünün ölümü ile sitüasyonist projenin başlangıcı arasındaki dönem boyunca hiçbir şeyin başarılamamış olduğunu açıkça söyleyebileceğimizi düşünüyorum. Toplumsal devrim alanından çok, sanat alanında son kırk yıla damgasını vuran eski kuşağın hayal kırıklığı, bu fikri sadece güçlendirebilir. Dada, Malavich'in beyaz karesi, *Ulysses*, Chirico'nun tuvalleri; hepsi de bütünlüklü insanın varlığıyla birlikte, şey durumuna indirgenmiş olan insanın yokluğunu ortaya koydular. Ve bugün, bütünlüklü insan, insanların çoğunluğunun yasaklanmış bir yaratıcılık göstergesi altında sığındıkları bir projeden başka bir şey değildir.

6 Üniter dünyada, tanrıların sakin bakışları altındaki maceralar ve hac yolculukları, değişmeyen bir evrendeki değişim paradigmalarıydı. Ezeli bir biçimde verilmiş olan bu dünyada artık keşfedilebilecek bir şey kalmamıştı, ama yolların kesiştiği yerde hacıyı, şövalyeyi ya da gezgini bekleyen şey vahiydi. Aslında, vahiy her bireyin kendi içindeydi. Kötü niyetli bir araştırıcının hiçbir şey bulamayacağı yerde, saf bir jestin aniden ortaya çıkardığı büyülü pınar fışkırıncaya kadar, araştırıcı onu kendi içinde arayarak ya da uzak topraklarda aramaya çıkarak dünyayı dolaşacaktır. *Pınar* ve *kale*, Ortaçağ'ın yaratıcı imgelemine hâkimdi. Buradaki simgesel tema açıktır: Hareketin altında yatan değişmezlik ve değişmezliğin altında yatan hareket.

Heliogabalus'un, Tamerlane'in, Gilles de Rais'in, Tristan'ın, Perceval'ın büyüklüğü nerede yatıyor? Bir kez yenildiklerinde, yaşayan bir Tanrı'ya geri dönmeleri; tanrı korkusu maskesi altında hüküm sürmek ve ölmek için, tatminsiz insanlıklarını terk ederek yaratıcı ile özdeşleşmeleri olgusunda. Değişmezliğin Tanrı'sı olan insanın ölümü, kendi tırpanının gölgesinde hayatın çiçek açmasına izin verir. Ölü Tanrı'mız, eski yaşayan Tanrı'dan ağır basar; çünkü burjuvazi Tanrı'yı tamamen terk etmemiş, sadece onun cesedini havalandırmanın bir yolunu bulmuştur. (Romantik tutum, bu cesedin çürürken saçtığı kokuya bir tepki, *ha-*

yatta kalmanın getirdiği koşullar karşısında tiksintiyle burnun tıkanmasıdır.)

Çelişkilerin parçaladığı bir sınıf olarak burjuvazi, kendi egemenliğini dünyanın dönüştürülmesi üzerinde kurmuş olsa da kendisini dönüştürmeyi reddeder. Hareketten kaçmak isteyen bir harekettir o. Üniter toplumlarda, değişmezlik imgesi hareketi kucaklamıştır; parçalanmış toplumlarda, değişim değişmezliği yeniden üretmek ister. (Savaşlar ya da yoksullar ve köleler hep olacak.) Bu yüzden iktidardaki burjuvazi, yalnızca boş, soyut, bütünden koparılmış olduğu takdirde değişime -kısmi değişikliğe, parçalardaki değişime- hoşgörüyle yaklaşabilir. Değişime alışmak artık içsel olarak yıkıcı olsa da tüketim toplumunun işleyişinin temel bir önkoşuludur. İnsanlar otomobillerini, modayı, fikirlerini, vb. her zaman değiştirmek zorundadırlar. Zira böyle olmasaydı, şimdiden kendisini güç kırıntıları olarak parça parça satışa çıkartmak zorunda bırakılmış olan bir otorite biçimine son verebilecek daha radikal bir değişim gerçekleşebilirdi: O, ne pahasına olursa olsun tüketilmek zorundadır ve bedellerden bir tanesi, herkesin onunla birlikte tüketilmesidir. Ne acıdır ki, bu acele ölüm koşusu, bu umutsuz ve sözde sonsuz yarış, bizi her türlü gerçek gelecekten yoksun bırakır: Telaşlı bir biçimde kendini gizleyen ve geleceğe yönelen geçmiş uzanır önümüzde. Aslında ne kadar dayanıksız olduklarını saklamaya çalışan ve birbirinin tıpatıp aynısı olan 'yenilikler', onyıllardan beri, heves ve zevklerin piyasasında boy göstermektedir. Aynı şey, rol süpermarketleri için de geçerli. Burjuvazi öncesi çağdaki gibi rolün sahip olduğu nitel gücün yitirilmesini telafi edebilecek çeşitli rollerin nereden bulunacağı sorunu sistemin karşısına dikilmiştir. Bunun umutsuz bir görev olmasının iki nedeni vardır. Birincisi, rollerin nicel doğası tanımı gereği bir sınırlamadır ve kaçınılmaz olarak niteliğe dönüşme talebini doğurur. İkincisi, yenilik yalanı gösteri sefaletinin içinde belirir. Sürekli olarak yeni rollere ihtiyaç duyulması, yeni yapımlara, şeffaf soytarılığa başvurulmasını gerektirir. Önemsiz değişimlerin çoğalması, gerçek bir değişim arzusu uyandırsa da onu asla doyurmaz. İktidar, yanılsamalardaki değişime ivme kazandırır, bu suretle, radikal değişim gerçekliğinden kaçamaz.

Sorun, sadece rollerdeki artışla birlikte, onların ayırt edilemez bir hale gelmiş olmaları değil. Zaten, bu durum onları parçalıyor ve gülünç bir hale sokuyor. Öznelliğin nicelleştirilmesi, en olağan eylemler ve en sıradan vasıflar için gösteri kategorileri yaratmıştır: Bir gülümseyiş biçimi, göğüs ölçüleri, saç şekli. Başrollere çok az rastlanır. Saniyelik rollerin ise düzinesi bir paradır. Übü-Stalinler, Hitlerler ya da Mussoliniler bile en sönük mirasçılardır ancak. Çoğumuz, bir gruba katılırken ve başkalarıyla ilişki kurmaya çalışırken yaşanan rahatsızlığı iyi biliriz. Bu duygu, sahne korkusu, insanın üzerine aldığı rolü başarıyla yapamayacağından duyduğu korku anlamına gelir. Bu kaygının gerçek kaynağını, sadece resmen denetlenebilen tutumların ve pozların parçalanması yoluyla anlayabiliriz. Çünkü bu kaygı, rollerle başa çıkma konusundaki beceriksizliklerimizden değil de gösterinin, şeylerin düzeninin içinde kendimizi kaybedişimizden ileri gelir. *Médicine et homme total* (Tıp ve Bütünlüklü İnsan) adlı kitabında, Solié, nevrotik rahatsızlıkların kaygı verici bir şekilde yaygınlaşması hakkında şunları söylüyor: "Yaradılıştan hastalık diye bir şey yoktur, hatta yaradılıştan hasta insan diye bir şey de yoktur: Var olan tek şey, dünyada sahici ya da sahici olmayan bir biçimde var olmaktır". Görüntülerin çalmış olduğu enerjinin, sahici bir biçimde yeniden yaşama istemine dönüşümü, görüntüler diyalektiğinin bir işlevidir. Sahteliğin reddedilmesi, şiddeti nedeniyle, tüm bu süre içinde yabancılaşma gösterisini yönetenleri ortadan kaldırmak için iyi bir fırsat yakalamış olan neredeyse biyolojik bir savunma tepkisi uyandırır. Bu durum, bir mizansen olmasına rağmen idol, ressam, düşünür, uzman olmaktan gurur duyanları düşündürmelidir. Kitlesel öfke patlamaları, hiçbir zaman Krakatoa yanardağı felaketinin rastlantısallığı anlamında rastlantısal değildir.

Çinli bir filozofa göre: "Kavşaklar boşluğa yönelirler. Tam anlamıyla kavşak olan bir kavşakta, kıpır kıpır varlık kaynar". Yabancılaşma tüm insan faaliyetlerine uzanır ve onları en uç noktada birbirlerinden ayırır. Ama, aynı zamanda kendi tutarlılığını da yitirir ve her yerde yaralanmaya daha açık hale gelir. Gös-

terinin dağılmasında, Marx'ın "kendi bilincine varan yeni hayat, çoktan yıkılmış olanı yıkar ve çoktan reddedilmiş olanı reddeder" dediği şeyi görüyoruz. Dağılmışlığın altında birlik, bitkinliğin altında yoğun enerji, benliğin parçalanmasının altında radikal öznellik, başka bir deyişle nitelik yatar. Ama, dünyayı yeniden yaratma isteğinde, sevgiliyle sevişme isteğinden çok daha fazla şey vardır.

Gündelik hayatın duyarsızlaştırılmasından sorumlu olan etkenlerin zayıflaması ile birlikte, hayatın güçleri rollerin gücünü denetleme eğilimi gösterirler. Perspektifin tersine çevrilmesi burada başlar. Modern devrimci teori, aşkınlığa götürecek bir gedik açmak için, çabalarını bu alanda yoğunlaştırmalıdır. Kapitalizmin ve Stalinizmin yol açtığı bir hesap ve kuşku dönemine, yasadışı bir evre olarak *oyun çağı* meydan okur ve kendini yaratır.

Rollerin üstesinden gelebilmek için pratik taktiklerin geliştiği koşullar, gösterinin yozlaşması durumu, bireysel deneyim ve kolektif reddetme eylemleridir. Rolleri, kolektif olarak tamamen ortadan kaldırabiliriz. Devrimci hareketlerin içinde gerekli özgürlüğe kavuşmuş olan kendiliğinden yaratıcılık ve neşeli hava bunu yeterince gösteriyor. İnsanlar yaşama sevincine kapıldıklarında, ne liderlik kalır ne de mizansenler. Ancak, yığınları devrimci neşeden yoksun bırakarak onların efendisi haline gelinebilir, yığınların daha ileri gitmesi ve zaferlerini yaygınlaştırmaları önlenebilir. Bu arada, sitüasyonistler gibi, kendilerini teorik ve pratik eylemlere adayan bir grup için, politik ve kültürel gösteriye yıkıcı bir güç olarak sızmak şimdiden mümkündür.

Bize zarar verecekleri noktaya kadar güçlendirmeden rolleri nasıl sürdüreceğimizi ve kendimizi onlardan korurken, onları koruyucu kalkan olarak nasıl kullanacağımızı; bizden çektikleri enerjiyi nasıl geri alacağımızı ve dağıttıkları yanıltıcı gücü nasıl edimselleştireceğimizi; Jacques Vaché'nin oyununu nasıl oynamamız gerektiğini bireysel olarak -ve bu yüzden tamamen geçici bir tarzda- öğrenmeliyiz.

Eğer rolünüz başkalarına da bir rol dayatıyorsa, kendiniz olmayan bir güçten yararlanın ve sonra bu hayaletin dolaşmasına izin verin. Saygınlık mücadelelerinin galibi yoktur; o halde bunları dikkate bile almayın. Kahrolsun anlamsız çekişmeler, boş tar-

tışmalar, forumlar, Marxist Düşünce Haftaları ve Panelleri! Akreple yelkovan gerçek özgürleşme saatini gösterdiğinde, vurun öldüresiye! Sözcükler öldürmez.

İnsanlar sizle bir şey mi *tartışmak* istiyorlar? Size hayranlar mı? Yüzlerine tükürün. Sizle dalga mı geçiyorlar? Alayları içinde kendilerini tanımalarına yardımcı olun. Aslında roller gülünçtürler. Çevrenize bir bakın. Rollerden başka bir şey görüyor musunuz? Umursamaz bir eda ile, serinkanlı bir espri duygusuyla yaklaşın onlara. Onlarla kedi fare oyunu oynayın. Böylece etrafınızdaki birkaç kişi, kendi kendilerinin farkına varmak ve gerçek bir iletişimin öngerekliliklerini keşfetmek için iyi bir fırsat yakalayabilirler. Unutmayın ki, bütün roller aynı şekilde yabancılaştırıcı olsa da içlerinden bazıları küçümsenmeyi daha az hak eder. Basmakalıp davranış biçimleri, deneyimi ve onun yabancılaşmış taleplerini zorlukla gizleyen biçimler içerirler. Bence, ideolojinin varsayılan hazır ekranından bir radikalizm vaadi yansıdığı ölçüde, belirli devrimci imgelerle geçici ittifaklara gidilebilir. Bunun bir örneği, genç Kongolu devrimciler arasındaki Lumumba kültüdür. Ne olursa olsun, kendimize ve başkalarına karşı biricik uygun yaklaşımın görülmedik ölçüde radikal talepler öne sürmek olduğunu unutmadığımız sürece yanlışa düşmek olanaksızdır.

XVI. ZAMANIN BÜYÜLEYİCİLİĞİ

Zamanın akıp geçtiğine inansınlar diye insanlara *büyü* yapılmıştır ve bu inanç, gerçekten de akıp geçen zamanın temelidir. İnsanlar dünyayı değiştirmeyi başaramadıkça, zaman, insanların kendilerini teslim ettikleri uyumun yıpranmasıdır. Yaş bir roldür; görüntüler düzleminde yaşanan zamanın hızlandırılmasıdır, *şeylere* bağlanmadır.

Uygarlığın getirdiği huzursuzlukların artışı, şimdi terapatik yöntemlerin her dalını yeni bir demonoloji doğrultusunda zorluyor. Nasıl eskiden dua, büyücülük, cinnet, cin çıkarma, karabüyü toplantıları, başkalaşımlar, muskalar ve benzerleri hem tedavi edecek hem de acı çektirecek bir kötülük potansiyeli taşıyorsa, bugün de (ve çok daha etkili bir biçimde) ezilenlere teselli veren aygıt -tıp, ideoloji, dengeleyici roller, tüketim aletleri, toplumsal değişim hareketleri- ezene ve sadece ezene hizmet ediyor. *Şeylerin düzeni* hastalıklıdır: Bu, liderlerimizin ne pahasına olursa olsun gizledikleri bir şeydir. Wilhelm Reich, *Bedensel Boşalmanın İş-*

levi'nin hoş bir paragrafında, Viyanalı genç bir işçi kadını aylar süren bir tedaviden sonra nasıl tedavi edebildiğini anlatır. Kadın, hayat ve çalışma koşullarının neden olduğu bir bunalım içindedir. Reich, iyileşti diye kadını evine geri yollar. Ancak, kadın on beş gün sonra intihar eder. Reich'ın boyun eğmeyen dürüstlüğü, herkesin bildiği gibi, onun psikanalitik kurumdan dışlanmasına, tecrit edilmesine, bir hapishanede kuruntular içinde ölümüne neden olmuştur: Bizim yeni-cinbilimcilerimizin ikiyüzlülüğü cezasız kalmamalıdır.

Dünyayı örgütleyenler, hem acı çekmeyi hem de bununla başa çıkmak için gerekli uyuşturucuları örgütlerler; bunu herkes bilir. Çoğu insan, nevrozun verdiği zevkler ile gerçek hayata dönüşün travmatik beklentisi arasında koşuşturup duran bir uyurgezer gibi yaşıyor. Ne var ki, hayatta kalmanın sadece organizmanın doyum noktasına kadar bir yığın aneljeziğin yüklenmesiyle mümkün olduğu düşünüldüğünde her şey yerli yerine oturur. Yine de, büyüsel benzetme, burada tıbbi benzetmeden daha uygun düşmektedir: Büyücüler böyle bir durumda, ters tepki beklerler, demek ki bizim de beklememizde bir sakınca yok. İnsanların şartlandırılmasını, yoğun bir büyülenme ile karşılaştırmamın nedeni, başkaldırı tehlikesinin yaklaşmasıdır.

Böylesi bir büyülenme, özgül yasalara -biçimsel benzetme, organik birlikte varolma, işlevsel simetri, simgesel ilişkiye- göre, birbirinden en uzak nesneleri bile uyumlu bir bütünde birleştiren uzamsal bir ağı varsayar. Bu benzerlikler, bazı davranış biçimlerinin uygun işaretlerle sonsuz sayıda birleşmeleri yoluyla ortaya çıkmışlardır. Başka bir deyişle, genel bir şartlandırma sisteminin aracılığıyla. Modern toplumda ortaya çıkan şartlandırma, propaganda, reklamcılık ve medyanın rolünü yüksek sesle mahkûm etme modası, dikkatleri oraya çekerek daha büyük ve daha temel bir gizemlileştirmeye güç katmak için düzenlenmiş kısmi bir cin çıkarma biçimi olarak düşünülebilir. Magazin basınında rastladığımız rezaletler, sosyete basınının daha ince yalanlarına yapılan dalkavuklukla yarışır. İktidarın insanlığı yönlendirmek ve onu kendi çizdiği perspektifin içine zalimce tıkmak için kullandığı dev çekiçler medya, dil ve zamandır. Bu çekiçler her ne kadar öyle pek gelişmiş araçlardan sayılmasalar da in-

sanların bunlara karşı bir direniş bilincini geliştiremedikleri, hatta kendiliklerinden yaptıkları şeyleri bile bilmedikleri düşünülürse, bu araçların etkilerinin neden bu kadar olağanüstü bir biçimde arttığı anlaşılabilir.

Stalin'in göstermelik duruşmaları, bir insanın bir yığın hayali suçu itiraf etmesini ve kurşuna dizilmek için halka yalvarmasını sağlamanın sadece biraz sabır ve inat gerektirdiğini göstermiştir. Şimdi, madem bu tür yöntemlerin bilincine varmış ve onlara karşı hazırlıklı bir durumdayız, öyleyse nasıl oluyor da bizi denetleyen bir dizi mekanizmanın, "insan zayıf bir yaratıktır; doğar, büyür ve ölür" şeklinde bir yasayı dayatarak o aynı sinsi inandırıcılığı emrindeki çok daha güçlü araçlarla ve daha büyük bir inatla- kullandığını göremiyoruz? İnsanın bilinciyle onayladığı bir şeyi, elbette beden de onaylar. Materyalist bir ışık tarafından aydınlatılması gerekirse de Artaud'nun şu yorumuna hayranım: "Ölüm zorunlu olduğu için ölmüyoruz: Ölmemizin nedeni, çok da uzak olmayan bir zamanda bilincimizin ölümü zorunlu bir şey olarak kavramaya zorlanmış olmasıdır."

Uygun olmayan bir toprağa ekilen bitkiler ölürler. Hayvanlar, çevrelerine uyum gösterirler. İnsan ise çevresini dönüştürür. Öyleyse ölüm bitkiler, hayvanlar ve insanlar için aynı şey olamaz. Bir bitki uygun bir toprakta bir hayvan gibi yaşar; ona uyum gösterir. İnsan ise, çevresini dönüştüremediği takdirde bir hayvan durumuna düşer. Uyum gösterme, hayvanların dünyasına ait bir yasadır.

'Stres' teorisyeni Hans Selye'ye göre, genel uyum sendromunun üç evresi vardır: Alarm tepkisi, direniş tepkisi ve tükeniş tepkisi. Görüntü açısından, insan ölümsüzlük adına mücadele vermiştir, ama gerçek hayat açısından, o hâlâ daha hayvani uyum düzeyin-dedir: Çocuklukta kendiliğinden tepkiler, yetişkinlikte güçlenme, yaşlılıkta tükenme. Günümüzde, insanlar kurtuluşu görüntülerde bulmak için ne kadar zorlanırlarsa, görüntünün geçici ve tutarsız yapısı, onlara köpek gibi yaşayıp saman sapları gibi öldükleri duygusunu o kadar derinden hissettirir. İnsanlar dünyayı kendi isteklerine göre değiştirebilmek için yaratmış oldukları toplumsal örgütlenmenin artık bu amaca hizmet etmediği gerçeğiyle bir gün yüz yüze geleceklerdir. Bu gün öyle çok uzaklarda da olamaz. Çünkü tüm bu örgütlenmenin vardığı şey, özel mülkiyetin,

insanın insan tarafından sömürülmesinin, hiyerarşik otoritenin tarihi boyunca evrilmiş olan kurtuluş ve bireysel kendini gerçekleştirme yöntemlerinin kullanımı ve daha üstün bir örgütlenme biçiminin yaratılmasını engelleyen bir yasaklar sistemidir.

Kapalı, boğucu bir sistemde yaşıyoruz. Bir alanda kazandığımız her şeyi, başka bir alanda yitiriyoruz. Örneğin, ölüm, modern tıp tarafından nicel olarak yenildiği halde, hayatta kalma düzleminde nitel olarak yeniden ortaya çıkmıştır. Uyum sağlama, dünyanın insan gereksinimlerine uyarlanması gibi temel bir projeyi terk etme pahasına, demokratikleşmiş ve herkes için kolaylaşmıştır.

Elbette, ölüme karşı mücadele veriliyor. Ama ne yazık ki, bu mücadele uyum sağlama sendromunun koyduğu sınırlar içinde veriliyor. Ölüm, ölüm tedavisinin bir parçasıdır. Sanki asıl amaç direniş aşamasını yaşlılığa kadar olabildiğince uzatmak değilmiş gibi terapatik çabalar temelde tükeniş evresinde yoğunlaşırlar. Bu yüzden ağır silahlar ancak beden yaşlanıp zayıf düşünce ortaya çıkartılırlar. Çünkü, Reich'ın da çok iyi kavramış olduğu gibi, insanın uyum sağlamaya ilişkin talepler öne sürerek yıpranmaya büyük bir hınçla saldırması, kaçınılmaz olarak -uyum sağlama ilkesinin nasıl olursa olsun aşılmasına karşı çıkan- toplumsal örgütlenmeye yönelik doğrudan bir saldırı anlamına gelmektedir. Toplumsal patolojinin bütünlüğüne dokunmadıkları için kısmi tedaviler her zaman tercih edilmiştir. Ama, gündelik hayatın her köşesine sinen bir sahtekârlıktan duyulan rahatsızlık iyice yayıldığı zaman, bu kısmi tedavilerin çoğalması ne işe yarayacak? Hastalıklı bir toplumun yaşatılmasında, cin çıkarmanın ve büyücülüğün temel rolü insanların kafasına ne zaman dank edecek?

"Kaç yaşındasın?" sorusunun içinde, kaçınılmaz olarak güce yapılan bir gönderme vardır. Günler, aylar ve yıllar bizi sınıflandırmaya, çevremizi kuşatmaya yarar. Zamanın akışı hep şu ya da bu otoritenin oluşumu açısından -bir tanrının, bir mesihin, liderin başa geçmesi ya da bir şehrin fethedilmesine ilişkin süreçler- ölçülmemiş midir? Üstelik, aristokratik anlayışa göre, biriken bu zaman bir otorite ölçüsüydü: Derebeyinin nüfuzu, yaşlanması ve soy ağacının eskimesiyle birlikte daha da artardı. Bir

aristokrat ölürken, geçmişin derinliklerinden gelen bir enerjiyle güçlenen yaşama gücünü bırakırdı vârislerine. Burjuvazinin ise tersine geçmişi yoktur ya da her halükârda parçalı gücü kalıtsal bir ilkeye dayanmadığı için bunların hiçbirisini tanımaz. Burjuvazi, böylece aristokrasiyi taklit etmek zorunda kalmıştır; aile albümündeki fotoğraflar nostaljik bir biçimde atalarla özdeşleşmeyi sağlarken, bengi dönüşün döngüsel zamanıyla özdeşleşme de doğrusal zamana ait kısa aralıkların birbirini kesik kesik izlemesi şeklinde kötü bir biçimde taklit edilmenin ötesine geçmemiştir.

Yaş ve ölçülebilir zamanın başlangıç noktası arasındaki bağlantı, yaş ve güç arasındaki ilişkiye ihanet eden tek şey değildir. İnsanların ölçülebilen yaşının bir rolden başka bir şey olmadığına inanıyorum. O, hayatın dışında -bu nedenle, görüntüler düzleminde ve uyumun dikte ettiği şeylere göre- yaşanan zamanın hızlandırılmasını gerektirir. Güç kazanmak, bir 'yaş' daha büyümektir. Daha eski çağlarda, güç sahibi olanlar ya soylular ya görmüş geçirmiş yaşlılar, yani 'ihtiyarlar' ya da 'büyükler'di. Günümüzde, gençler bile yaşın ayrıcalıklarından yararlanıyorlar. Gerçekten de, yeni bir tüketici sınıf olarak 'teenager'ı keşfeden tüketim toplumu, erken yaşlılığı teşvik eder: Tüketmek, görüntüleri gösteri yararına, gerçek hayatın zararına güçlendirerek sahtelik tarafından tüketilmek demektir. Tüketici kendisini zincirlediği şeyler tarafından öldürülür, çünkü bu şeyler (mallar, roller) ölüdürler.

Sahip olduğunuz her şey, karşılığında size sahip olur. Sizi bir şeyin sahibine dönüştüren her şey, sizi şeyler düzenine uydurur ve yaşlandırır. *Akıp geçen zaman, benliğin yokluğunun yarattığı boşluğu dolduran şeydir.* Zamanın arkasından ne kadar hızla koşarsanız, zaman o kadar hızlı kaçar elinizden: İşte tüketimin yasası. Onu durdurmaya çalışırsanız, sizi yıpratır ve bir sabah uyanıp aynaya baktığınızda erkenden ihtiyarladığınızı hissedersiniz. Zamanı olduğu yerde, şimdinin içinde yakalamak gerek; oysa şimdi henüz yaratılmış değil.

Hiç yaşlanmamak, hiç ölmemek üzere geldik dünyaya. Sadece, çok erken geldiğimizi düşünebiliriz. Geleceği sağlıklı bir biçimde küçümsemek, bize zengin bir hayattan zengin bir parça sunacaktır.

HAYATTA KALMA VE ONA KARŞI SAHTE MUHALEFET

Hayatta kalmaya çalışarak yaşama tavrı iktisadi buyruklara boyun eğen hayattır. İçinde bulunduğumuz dönemde, hayatta kalma, tüketilebilen her şeye indirgenmiş hayattır (XVII). Sözde devrimcilerimiz bu sorunu formüle etmeyi bile düşünmeden önce, hayat aşkınlık sorununa cevap vermiştir. Aşılmayan her şey çürür ve çürüyen her şey aşkınlığı teşvik eder. Bu iki eğilimin de bilincine varmayan düzmece muhalefet, kendisinin de kopmaz bir parçası olduğu dağılma sürecini hızlandırır; böylece aşkınlığın işini kolaylaştırır. Ancak bunu, öldürülen bir adamın katilinin işini kolaylaştırması anlamında yapar. Hayatta kalma, yaşanmaz bir hal alan aşkınlıktan yoksun kalma durumudur. Hayatta kalmanın salt reddedilmesi bizi güçsüzlüğe mahkûm eder. Devrimci olarak yola çıkan hareketlerin defalarca terk ettikleri radikal taleplerin özüne geri dönmeliyiz (XVIII).

XVII. HAYATTA KALMA HASTALIĞI

Kapitalizm hayatta kalmanın gizemini çözmüştür. Teknik olanaklar açısından büyük bir zenginlik yaşanırken, gündelik hayat hoşgörülemez bir sefaletin içine itilmiştir. Hayatta kalma, hayat üzerinde bir tasarruf haline gelmiştir. Kolektif hayatta kalma uygarlığının, insanları bireysel hayatlarında giderek daha çok zaman öldürme doğrultusunda yönlendirmesiyle işler öyle bir noktaya gelebilmiştir ki, ölüm güçleri kolektif hayatta kalmanın karşısında zaferlerini ilan etmişlerdir. Tek umut, yıkım tutkusunun bir hayat tutkusuna dönüştürülmesindedir.

İnsanlar bugüne kadar, sadece dünyayı dönüştüren bir *sisteme* uygun hareket ettiler. Bugün ise görevimiz, sistemin dünyanın dönüştürülmesine uygun hareket etmesini sağlamaktır.

Toplumsal örgütlenme dünyayı değiştirmiştir ve değişen dünya, toplumsal örgütlenmeye karşı başkaldırıya yol açmıştır. Ancak, bu mücadelenin seyrinde kendisi de dönüşmekte olan hiyerarşik örgütlenme eğer doğanın denetimini eline alırsa, bireye özgürlük ve yaratıcılıktan düşen pay sadece toplumsal kurallara uyum sağlama gerekliliğinden geriye kalanlar olur. Her halükârda, bu ancak genel devrimci bir hareket ortalarda görülmediği takdirde doğrudur.

Tarihte bireye ait olan zamanın en büyük bölümü ölü zamandır. Ama, biz daha dün bilinçlendik ve bu olguya hoşgörü gösteremez olduk. Çünkü, burjuvazi yaptığı devrimle iki alanda başarılı olmuştur: Bir yandan, insanın dünyanın dönüşümünü hızlandırabileceğini ve (iyileştirmenin yönetici sınıfa, zenginliklere, kapitalist başarıya katılmak olarak anlaşıldığı yerde) kendi bireysel hayatını iyileştirebileceğini göstermiştir. Öte yandan, kurduğu düzen, bireyin özgürlüğünü müdahalelerle ortadan kaldırmış (üretim, tüketim, hesap yapma gereksinimini dayatarak) gündelik hayatta daha çok zaman öldürmemizi sağlamış ve rastlantısal piyasa yasalarının, getirdiği savaş ve sefaletle birlikte kaçınılmaz döngüsel bunalımların ve 'sağduyu' tarafından uydurulan kısıtlamaların ("İnsan tabiatını değiştiremezsiniz", "Fakirler her zaman olacak", vb.) karşısında boyun eğmiştir. Burjuvazinin ve onun sosyalist mirasçılarının politikası, bir yandan gaz pedalını kökleyen, diğer yandan umutsuzca frene basan bir sürücünün politikasıdır: Ne kadar çok hızlanırsa, yavaşlama çabaları da o kadar çılgınca, korkutucu ve yararsız olur. Bir araya gelerek çılgın bir tüketim temposunu yaratan şeyler, bir yandan iktidarın dağılma hızı, öte yandan Eski Dünya'nın çöküşünden doğan koşut bir evrenin, yeni bir düzenin ya da yeni bir boyutun oluşumuna iyice yaklaşmış olmaktır.

Aristokratik uyum sisteminden 'demokratik' uyum sistemine geçiş, bireysel teslimiyetin edilgenliği ile doğayı dönüştüren toplumsal dinamizm arasındaki uçurumu -insanın güçsüzlüğü ile yeni tekniklerin gücü arasındaki uçurumu- acımasızca genişletmiştir. Tefekkür tutumu, feodal sisteme, ölümsüz tanrıların desteğiyle ayakta duran gerçekten hareketsiz bir dünyaya tam olarak uyuyordu. Ama, teslimiyet ruhu tüccarların, imalatçıların, bankerlerin ve zenginliklerin peşinde koşan kâşiflerin dinamik vizyonuyla pek uyuşmuyordu; insanın vizyonu, açığa vurulan değişmeze değil, değişmekte olan ekonomik dünya ile doyurulması olanaksız bir kâr hırsı ve sürekli bir yenilenme zorunluluğuna aşinaydı. Bununla birlikte, burjuvazinin eylemi nerede her şeyin fani olduğu duygusunu, umudu yaygınlaştırmış ve bunların değer kazanmasına yol açmışsa, iktidar sahibi *sıfatıyla* burjuvazi, orada insanı bu faniliğin içine *hapsetmeye* çalışmıştır. Burjuvazi eski donmuş te-

olojinin yerine, bir eylem metafiziği kurmuştur. Her iki ideoloji de gerçekliğin hareketini gizlemesine rağmen, ilki bunu ikincisinden çok daha başarılı ve uyumlu bir biçimde yapıyordu: Aristokratik tasarı daha tutarlı, dahası bütünseldi. Çünkü, değişmeyenin hizmetine bir değişim ideolojisi sunmak, bundan sonra hiçbir şeyin bilinçten saklayamayacağı ve onun için gerekçelendiremeyeceği bir paradoks yaratır. İşte bu yüzden, teknolojinin ve konforun yaygınlaştığı dünyamızda, içe dönük, içleri kurumuş, boş hayatlarını yaşayıp giden ve ayrıntılar yüzünden ölen insanlar görürüz. Bize mutlak bir özgürlük vaat edilmişti; oysa bahşedilen şey bir kâbus, komşularımızın gözetim altında tuttuğu birkaç santimetrekarelik bir bireysel özerklik alanı oldu. İncir çekirdeğini doldurmayan işlerle uğraştığımız, beş para etmez fikirlerin uzayzamanı.

Burjuva devriminden önce, yaşayan bir Tanrı'nın bağrındaki ölüm olasılığı, çok yönlü bir gerçekliğin bütünlüğüne özenen yanıltıcı bir boyutu gündelik hayata soktu. Sonuçta, insan henüz sahteliğin alanında hapisken, kendisini gerçekleştirmenin yanına bile yaklaşamaz. Peki ya ölmüş bir Tanrı'nın -güçlerini yitirmiş, dağılan bir Tanrı'nın- gölgesinde yaşanan hayata ne demeli? Burjuvazi, insan hayatı üzerinde tasarrufa giderek, Tanrı'dan vazgeçmiştir. Bununla da kalmamış, iktisadi alanı kutsal bir buyruğa, hayatı da iktisadi bir sisteme çevirmiştir. Bu model, geleceği programlayanların rasyonelleştirmeye, güzelce planlamaya ya da başka bir deyişle, 'insanileştirme'ye hazırlandıkları modeldir... Hiç endişelenmeyin, onlar hiç de ölü bir Tanrı'dan daha az sorumlu olmayacaklardır.

Kierkegaard hayatta kalma hastalığını ne güzel anlatmış: "Başkaları da kendi çağlarındaki kötülüklerden yakınmışlardı. Beni bıktırıp usandıran bizim çağımızın bayağılığı olmuştur; çünkü o, tutkudan yoksun bir çağdır... Meğer, hayatım baştan aşağı tek renkmiş". Hayatta kalma, zorunlu ihtiyaçlara, soyut hayat biçimine, insanı üretim ve tüketime sokmak için gereken asgari faaliyete indirgenmiş olan hayattır. Dinlenmek ve yiyip içmek Romalı bir kölenin hakkıydı. İnsan Hakları'ndan yararlanan bizler, yiyip içmek ve kendimizi geliştirmek için paraya, bir rol oynayabilecek yeterli bilince, iktidar kazanılabilecek ye-

terli inisiyatife ve iktidarla caka satmak için yeterli edilgenliğe sahip olduk. Bizim özgürlüğümüz, *karmaşık hayvanlar* gibi uyum sağlama özgürlüğüdür.

Hayatta kalma, rölantideki bir hayattır. Görüntüler düzeyinde kalmak çok fazla enerji harcamayı gerektirir! Medyada her gün nasıl hayatta kalacağınızı anlatan kişisel sağlık bilgilerine rastlarsınız: Güçlü heyecanlardan kaçının, tansiyonunuza dikkat edin, az yiyin, içkiyi fazla kaçırmayın, sağlıklı yaşayın. Yoksa rolünüzü sürdüremezsiniz. Geçenlerde *Le Monde*'da *'Sürmenaj: Bir Yönetici Hastalığı'* başlıklı bir yazı yayımlandı. Bizi tükettiği için hayatta kalma konusunda ekonomik davranmalıyız; o, ölüme ait olduğu için olabildiğince az yaşamalıyız onu. Eski çağlarda kimisi diri diri gömülür, kimisi de Tanrı'nın varlığı ile canlanırdı. Bugün hayata duyduğumuz saygı, ona dokunmamızı, onu canlandır-mamızı, onu uyuşukluktan kurtarmamızı yasaklıyor. İçimizde taşıdığımız ölüm ağırlığı bir doyum noktasına ulaştığı zaman eylemsizlikten ölürüz. Ne yazık ki, günlük eylemlerimizi yok eden ölümcül radyasyonun yoğunluğunu ölçebilecek bir bilim dalı yok. Kendimizi olmadığımız bir şeyle özdeşleştirerek, bir rolden diğerine, bir otoriteden diğerine, bir yaştan diğerine sürüklenerek, aslında bir dağılma süreci olan o sonsuz geçiş durumunun bir parçası olmaktan sonunda nasıl kurtulacağız?

Gizemli de olsa, hayatın içindeki somut bir ölümün varlığı, Freud'u 'ölüm içgüdüsü' şeklinde ontolojik bir belayı sorgulanamaz bir ilke olarak ortaya koyacak kadar büyük bir yanlışın içine itti. Reich'ın önceden göstermiş olduğu gibi Freud'un bu yanlışı, şimdi tüketim olgusu tarafından berraklaştırılmıştır. Ölüm içgüdüsünün üç yönü -Nirvana, tekrarlama dürtüsü ve mazoşizm- tam anlamıyla üç egemenlik tarzına, yani edilgen olarak kabul edilen zorunluluklar, geleneğe uymaktan gelen aldatılma ve kaçınılmaz bir yasa olarak algılanan dolayımlamaya dönüşmüştür.

Bildiğimiz gibi -bu durumda her zaman gücün tüketilmesine varan- malların tüketilmesi, kendi yıkımının tohumlarını ve kendi aşkınlığının koşullarını içinde taşır. Tüketici hiçbir zaman doyuma ulaşamaz ve ulaşmamalıdır: Tüketilebilir nesnenin mantığı yeni gereksinimlerin yaratılmasını ister; yine de bu tür sahte gereksinimlerin birikimi, sadece tüketici konumunda karşılaştığımız

güçlüklerin artışıyla sınırlı olan bir rahatsızlığı da arttırır. Üstelik, tüketim mallarının zenginliği sahici hayatı yoksullaştırır. İki biçimde olur bu: Birincisi, sahici hayatı *şeylerle* değiştirir. İkincisi, istense bile, bu şeylere bağlanmayı olanaksız kılar; bunun nedeni de onların *tüketilmek*, yani yok olmak zorunda oluşudur. İnsan ne sebeple hayattan yoksun kalırsa kalsın, bu her zamankinden daha büyük bir hayal kırıklığına, kendi kendini yiyen bir doyumsuzluğa dönüşür. Bu yaşama gereksinimi belirsizdir ve perspektifin tersine çevrildiği anlardan birini oluşturur.

Tüketicinin şeyler hakkındaki görüşlerinin denetlenmesiyle -şartlandırılmasıyla- birlikte hayatın yoksunluğu iktidarın tüketimde ve iktidar için kendini tüketmede bir yetersizlik olarak çıkar ortaya. Gerçek hayattan yoksunluğa geçici bir çare olarak bize önerilen şey, takside bağlanmış ölümdür. Bizi kansız bırakarak ölüme mahkûm eden bir dünya, doğal olarak kana susamışlığı yaymakla yükümlüdür. Hayatta kalma hastalığının herkesi sardığı yerde, yaşama arzusu kendiliğinden ölüm silahlarını, yani anlamsız cinayet ve sadizmin ortaya çıkışını kolaylaştırır. Çünkü ortadan kaldırılan tutku, yıkım tutkusunda yeniden doğmuştur. Bu koşulların sürmesi halinde hayatta kalma çağında hayatta kalacak kimse kalmayacaktır. Umutsuzluk öylesine büyüktür ki birçok insan, "Benim için hakiki ölümün korkusuz olduğu ivedi bir ölümün işaretini taşıyorum" diyen Antonin Artaud ile aynı fikirde olabilir.

Haz-kaygı ve doyumsuzluk hayatta kalmak için yaşayan insanın içine yerleşmiştir; sakatlanmış, özürlü bir insandır o. Her şey benliğini sonsuz bir şekilde yitirdiği bir kuyuya itmektedir onu. Bu kuyunun içinde kendisini nerede bulacaktır? Merkezi olmayan ve çok sayıda koridora sahip bir labirentin içindeki gezgindir o. Eşitlerin dünyasında her şeye eşittir. Kendisini öldürmeli mi? Gerçi kendini öldürmek bir direniş duygusunu taşır: İnsan yıkabileceği bir değere sahip çıkmalıdır. Hiçbir şeyin olmadığı yerde, yıkıcı eylemler hiçbir şeyi parçalayamaz. Bir boşluğu başka bir boşluğun içine fırlatamazsınız. "Sadece tek bir kaya parçası düşse ve beni öldürseydi, bu en azından bir çözüm olurdu" diye yazmıştı Kierkegaard. Böyle bir düşünce herkesi ürkütür, bundan etkilenmeyecek kimse tanımıyorum. Eylemsizlik en pro-

fesyonel katildir: Günde sekiz saatini alçaltıcı bir işe veren ve ideolojilerle beslenen, on sekizinde yaşlanmaya razı olan insanların eylemsizliği. Gösterinin sefil parlaklığının altında ürkütücü gelse de Kierkegaard'ın 'çözümü'ne can atan bitkin figürler vardır. Bu yüzden ürktükleri şeyi asla arzulamazlar, arzuladıkları şeyden asla ürküntü duymazlar.

Öte yandan, hayat tutkusu biyolojik bir gereksinim, yıkma ve yıkılmaya izin verme tutkusunun arka yüzü olarak da çıkar ortaya. "İnsandaki umutsuzluğun nedenlerinden bir tanesini bile ortadan kaldırmadıktan sonra, insanların umutsuzluktan kurtulmak için kullandıkları araçları denemeye ve kullanmaya hakkımız yoktur." Aslında, insanlar hem umutsuzluğun nedenlerini ortadan kaldırma araçlarına hem de kendilerini ondan kurtarmak için bu araçları harekete geçirme gücüne sahiptir. Hiç kimse şartlandırmanın etkisinin insanı, hayat potansiyelinin yüzde biri ölçüsünde hayatta kalmaya alıştırdığı gerçeğini görmezlikten gelme hakkına sahip değildir. Hayatta kalma hastalığı öylesine genel bir şeydir ki, en küçük bir deneyim yoğunluğu bile en büyük sayıda insanı ortak bir yaşama isteminde birleştirir. Umutsuzluğun yadsınması zorunlu olarak yeni bir hayatın kurulması haline gelir. Hayatın iktisadı, iktisadın ölümünü gerektirir ve bizi hayatta kalma alanının dışına çıkarır.

XVIII. DÜZMECE MUHALEFET

İktidarın gücü ve zayıflığının, bireyin salt bir öznellik birimine kadar parçalanışının ve gündelik hayat ile bu hayatı yıkan şeyler arasındaki yakın ilişkinin tarihsel olarak tanımlandığı bir aşkınlık an'ı gelir. Bu, genel ve tam bir aşkınlık olacak ve öznellik tarafından inşa edilecektir (1). Devrimci öğeler, ilk aşırılıklarını terk eder etmez, çaresiz bir biçimde reformist hale gelirler. Hayatta kalma reformizminin kök saldığı toprak, zamanımızda devrimci ruhun neredeyse genel olarak terk edilmesidir. Herhangi bir modern devrimci örgütlenme, eski büyük hareketlerin içindeki aşkınlığın tohumlarını görmelidir. Özellikle de liberalizmin çarpıttığı bireysel özgürlük projesini; sosyalizmin çarpıttığı kolektif özgürlük projesini; faşizmin çarpıttığı doğayı yeniden keşfetme projesini ve Marksist *ideolojilerin* çarpıttığı bütünlüklü insan projesini yeniden keşfetmeli ve gerçekleştirmelidir. Zamanın teolojik terimleri içinde ifade edilmiş olsa da bu son proje, 'uzmanlar'dan oluşan yeni ruhbanla birlikte yüzyılımıza oldukça uygun bir biçimde yeni yeni mezardan çıkarılan büyük Ortaçağ sapkınlıklarını ve onların ruhban sınıfı karşıtı öfkelerini dile getirmişti (2). *Küskün* insan *hayatta kalmayı* tam olarak başaran insandır. O, aşkınlığın mümkün olduğu bilincinden yoksun, dağılma çağının insanıdır (3). *Küskün* insan gösterinin dağıldığının bilincine vararak nihilist olur. Aktif nihilizm devrimciliğin öncesidir. Dağılmanın bilinci olmaksızın aşkınlığın bilinci olmaz. 'Hooligon'lar Dada'nın meşru mirasçılarıdır (4).

1 *Aşkınlık sorunu.* Reddediş çok biçimli, aşkınlık ise tek biçimlidir. Modern hoşnutsuzlukla karşı karşıya kalan ve buna tanık olmaya zorlanan insanlık tarihi, aşkınlığı sürekli olarak kendi içinde taşıyan ve her zaman kendini yadsıma eğilimi gösteren radikal bir reddedişin tarihidir. Bu reddedişin sadece birkaç yönü belirli bir zaman diliminde bir arada ortaya çıkmışsa da bu durum hiçbir zaman tanrı, monark, şef, sınıf ya da örgüt diktatörlüğünün temel kimliğini gizleyemez. Bir isyan ontolojisine kapıyı aralamak büyük aptallıktır. Tarihin hareketi, doğal yabancılaşmayı toplumsal yabancılaşmaya dönüştürerek insana kö-

lelik durumunda özgürlüğü öğretir: Ona hem isyanı hem de boyun eğmeyi öğretir. İsyanın metafizikçilere duyduğu gereksinim, metafizikçilerin isyana duyduğu gereksinimden daha azdır. Binlerce yıldır birlikte yaşadığımız hiyerarşik güç, isyanı bastıran baskının bir açıklamasını sunduğu gibi isyanın neden hâlâ devam ettiğine ilişkin bir açıklama da sunar.

Feodalizmin yıkılması ve kölesiz efendilerin yaratılması bir ve aynı projedir. Her birisi kendi yolunda yarım kalan sonraki devrimler (Paris Komünü, Bolşevik Devrimi) bu projenin dış hatlarını berraklaştırmış ve gerçekleşmesini farklılaştırmışken, aynı projenin Fransız Devrimi'ndeki kısmi başarısızlığının anısı onu daha bildik bir hale getirmiş ve çekici kılmayı sürdürmüştür.

Tarihteki bütün *felsefeler*, tarih *bilincinin* aşkınlığın zorunluluğu bilincinden neden ayrılamadığını gösteren bu başarısızlığın istisnasız suç ortaklarıdır.

Nasıl oluyor da aşkınlık an'ı toplumsal ufukta giderek daha kolay seçiliyor? Aşkınlık sorunu taktik bir sorundur. Bunu kabaca şöyle özetleyebiliriz:

1/a. İktidarı ortadan kaldırmayan her şey onu arttırır, ama iktidarın yok etmediği her şey onu zayıflatır.

b. Tüketim gereksinimleri üretim gereksinimlerini aştığı ölçüde, zorunluluklar dayatan yönetimin yerini baştan çıkaran bir yönetim alır.

c. Tüketim hakkının demokratik bir biçimde genişlemesiyle birlikte en geniş insan grubunun (elbette değişik derecelerle) otorite uygulama hakkı genişleyerek kendisini dayatır.

d. İnsanlar Otoritenin büyüsüne kapılır kapılmaz güçsüz düşerler ve reddetme yetenekleri azalır. İktidar da bu yüzden hem güçlenir hem tüketilebilir bir düzeye iner ve gerçekten de tüketilir; har vurup harman savrulur ve *zorunlu olarak* örselenmesi kolay bir hale gelir.

Aşkınlık konusu bu güç ve zayıflık diyalektiğinin içinde bir andır. Radikal eleştirinin tartışılmaz görevi, bu an'ı tanımlamak ve çabuklaştırmak için taktik bir çalışma yapmaktır ve bu arada biz de böyle bir radikal eleştiriyi çevremizdeki *olguların* kışkırttığını unutmamalıyız. Günlük haberlere sızarak ve davranışlarımızın çoğuna damgasını vurarak modern dünyanın yakasını bırakmayan

bir çelişkinin üstünde oturur aşkınlık. Bu, iktidarsız bir reddediş - yani reformizm- ile vahşi bir reddediş -yani nihilizm (etken ve edilgen iki tipinin ayırt edilmesi gerekir)- arasındaki çelişkidir.

2/ Hiyerarşik gücün yayılımı, güç alanını genişletebilir, ama aynı zamanda onun göz alıcılığını da ortadan kaldırır. Çoğu insan toplumsal örgütlenmenin içinde hayatta kalır, çoğu da onu küçümserken, serseri ve asalak olarak toplumun kıyısında yaşayanların sayısı çok daha azdır. Ancak bir işverene, bir monarka, bir lidere ya da bir role gerçekten saygı duyan insanların sayısı da çok azdır. Herkes *gündelik hayatında* kendisini hayat kavgasının merkezinde bulur. Buradan iki sonuç çıkar:

a. Birincisi, birey sadece toplumsal atomizasyonun kurbanı değil, aynı zamanda parçalanmış iktidarın da kurbanıdır. Öznellik tarih sahnesine çıkar çıkmaz tehdit altında kaldığı için, en can alıcı devrimci talep haline gelmiştir. Bundan böyle, uyumlu bir kolektivitenin kuruluşu, toplulukçuluk (komüniteryanizm) üzerine değil, daha çok öznellik üzerine kurulacak olan devrimci bir teoriyi -başka bir deyişle, bireysel örneklerin, *bireylerin* deneyiminin üzerine kurulu bir teoriyi- gerektirecektir.

b. İkincisi, global bir reddedişin önkoşullarını yarattığı için, direniş ve reddedişin aşırı parçalanması ironik bir biçimde kendi karşıtına döner. Yeni bir devrimci kolektif, bir öznellikten diğerine sıçrayan zincirleme tepkime aracılığıyla ortaya çıkacaktır. Bütün bireylerden bir insan topluluğunun oluşturulması, perspektifin tersine çevrilmesini sağlayacaktır. Çünkü bu olmadan hiçbir aşkınlık mümkün değildir.

3/ Son bir konu da, perspektifin tersine çevrilişinin popüler bilinci ele geçirmesidir. Herkes kendini yadsıyışını bu kadar yakından yaşadığından ölüme bu kadar yakın olmak hayatın güçlerini asileştirir. Nasıl insan yaklaştıkça uzak yerlerin albenisi yavaş yavaş silinip giderse, iyice yakından bakıldığında perspektif de öyle silinip gider. İktidarın yapabildiği tek şey insanları şeylerden oluşan bir dekorun içinde tutarak ve onların gözüne girmek için beceriksizce çaba harcayarak, huzursuzluğu ve yabancılaşmayı yaygınlaştırmaktır. Sanki burnumuzun dibindeki bir resme bakıyormuşuz gibi vizyon ve düşünce, değerler bulanıklaşır, anamorfik çarpıtmalar bizi zora sokarlar. Resim perspektifindeki de-

ğişim (Uccello, Kandinsky), tesadüfi bir biçimde toplumsal hayat düzeyindeki bir değişimle çakışmıştır. Tüketimin ritmi, zihni uzak ve yakının ayırt edilemediği bir ara döneme itmiştir. Norman Cohn, *Pursuit of the Millennium* (Binyılın Peşinde) adlı kitabında, 1270 yılında Suabiya'lı sapkınların "Tanrı katına eriştiklerini, Tanrısallığın yüceliklerine erişerek Tanrı'yı terk ettiklerini; sık sık kendilerinin artık Tanrı'ya ihtiyaç duymadıklarını söylediklerini" yazmıştı. Onlar özgürlüğe götürecek araçlara sahip değillerdi. Ama bugün olgular onların can attığı özgürlük durumuna ulaşmak için savaşan kitlenin yardımına koşacaktır.

2 *Sefaletten Vazgeçme ve Vazgeçmenin Sefaleti.* Hemen hemen her devrimci hareket, tam bir değişim arzusunu somutlaştırır. Ancak hemen hemen her devrimci hareket bugüne kadar yalnız bazı ayrıntılarda değişiklikler yapabilmiştir. Silahlı halk kendi iradesinden vazgeçer geçmez ve vekillerin iradesine kayıtsız şartsız boyun eğer eğmez, kendi özgürlüğü üzerindeki denetimi yitirir ve anlaşılmaz bir biçimde yeni baskıcılarına devrimci lider unvanını bağışlar. Deyim yerindeyse, bu, parçalanmış iktidarın 'kurnazlığı'dır: Bu iktidar, parçalanmış devrimleri, perspektifin tersine çevrilmesinden uzak, bütünlükten ayrılmış, paradoksal bir biçimde onları yaratan proletaryadan kopmuş devrimler haline getirir. Totaliter rejim birkaç kısmi özgürlük kazandıktan sonra tam özgürlük talebinden vazgeçilmesi karşılığında ödenen bir bedeldir ve bunda hiçbir gizem yoktur. Başka türlü nasıl olabilir? İnsanlar bu bağlamda bir talihsizlikten, bir lanetten söz ederler: Kendi evlatlarını yiyen devrim gibi. Sanki Makhno'nun yenilgisi, Kronstad ayaklanmasının ezilmesi ya da Durruti'nin katledilmesi, ilk Bolşevik hücrelerin yapısında, hatta belki de Marx'ın Birinci Enternasyonal'deki otoriter duruş noktasında zaten büyük bir yer kaplamıyormuş gibi. 'Tarihsel zorunluluk' ve 'koşullar gereği' gibi sözler sadece, devrimci projeden vazgeçmelerini, aşırılıktan vazgeçmelerini meşrulaştırmak zorunda olan liderlerin zorunluluğu ve gereğidir.

Vazgeçme, aşkınlıktan yoksun kalmakla aynı kapıya çıkar. Ve ihtilaf politikası, kısmi reddediş ve parça parça talepler, aşkınlığı

engelleyen şeyin ta kendisidir. En kötü insaniyetsizlik, uzlaşma için ortaya atılan ve art arda gelen başarıların oluşturduğu bir tabakanın altında kalan fosilleşmiş bir kurtuluş isteğinden başka bir şey olmamıştır. Liberalizm, sosyalizm ve Bolşevizm özgürlük bayrağı altında yeni hapishaneler inşa ettiler. Barikatları, kızıl bayrağı ve geçmişin en güzel devrimci anlarını tekrar tekrar gündeme getiren sol, yabancılaşma içinde çoğalan konfor gibi sefil bir hedefi büyük bir beceriyle öne çıkararak bu hedef uğruna savaş veriyor. Bu yolla bir zamanların radikal itkilerine iki misli ihanet edilmiş, onlardan iki kat daha fazla vazgeçilmiştir: Onlar önce taşlaştırılmış, ardından gün ışığına çıkarılmış ve bir havuç olarak kullanılmıştır. 'Devrim' her yerde gayet güzel işler başarmıştır: İşçi-papazlar, papaz-eroinmanlar, komünist generaller, kızıl hükümdarlar, "devrimci" yöneticiler... Radikal moda, Watney'in Red Barrel (Kızıl Namlu) birasını 'Kızıl Devrim Geliyor' sloganı altında satışa çıkarabilen bir toplumla mükemmel bir uyum sergiliyor. Bunların hepsi de elbette sistem için riskli. En içten hissedilen devrimci arzuların sürekli olarak karikatürleştirilmesi, bu arzuların genelde peşkeş çekilmesine karşı olan bir tepkide kristalleşen bu tür duyguların canlanması şeklinde bir ters tepki de yaratabilir. İmalar asla yok olmaz!

Yeni bir başkaldırı dalgası, ister sağcı ister solcu olsun, profesyonel politikanın dışında kalan ve hoşgörülebilir bir değerlendirme hatası ya da cehalet nedeniyle bu alanları ele geçiren gençleri toparlayıp düzene sokma eğilimindedir. Bütün akımlar nihilizmin gelgitinde birleşirler. Önemli olan, bu karışıklığın altında yatan şeyin ne olduğudur. Gündelik hayattaki devrim, bütün ideolojilerin içinde korunan, karşı çıkılan ve iki yüzlü bir biçimde olduğundan farklı gösterilen topyekûn bir kendini gerçekleştirmenin tohumlarını yeteneklerine göre farklı derecelerde görebilenlerin -sonuçta ya gizemli ya da gizemleştirici olmaktan kurtulanların- işi olacaktır.

Eskiden Hıristiyanlık bir isyan ruhuna sahipti; ama bugün bu ruhu anlamak için, kendisini hâlâ Hıristiyan olarak gören bir insanı adamdan saymam. Bu gibilerin sapkın geleneğin mirasını almaya

ne hakları ne de yetenekleri vardır. Günümüzde sapkınlık imkânsız bir durumdur. Bir zamanlar birçok güzel isyanın ardındaki itkiyi ifade etmiş olan teolojik dil belli bir dönemin işaretiydi ve o zaman geçerli olan tek dildi. Şimdi çeviri zorunludur, ama bu onun güçlük çıkarmayacağı anlamına gelmez. Yaşadığım dönemi ve onun bana yaptığı nesnel yardımı bir yana bırakırsam, Özgür Ruh Biraderleri'nin on üçüncü yüzyılda söylediği şu sözlere yirminci yüzyılda ne ekleyebilirim: "İnsan Tanrı ile öylesine bütünleşebilir ki, ne yaparsa yapsın günaha girmez. Ben, doğanın özgürlüğünün bir parçasıyım ve tüm doğal arzularımı tatmin ediyorum. Özgür insan, zevk aldığı her şeyi tam olarak yapma hakkına sahiptir. Özgür bir insanın, kendi doğasının yönlendirdiği tek bir eylemi bile engellenirse, tüm dünyanın yıkılıp yok edilmesi evladır." Johann Hartmann'ın şu sözlerine hayranlık duymamak elde mi? "Özgür insan tüm yaratıkların başı ve efendisidir. Her şey onundur ve her istediğini kullanma hakkı vardır. Eğer birileri onu engellemeye çalışırsa, özgür insan onları öldürme ve mülkiyetlerine el koyma hakkına sahiptir." "Tanrı tarafından yaratılmış olan her şey ortak mülkiyettir, gözün gördüğü ve imrendiği ne varsa el koyun" diye bağırarak dolandırıcılık, yağmacılık ve silahlı soygunlarını haklı çıkaran Brunn'lü John'un sözleri için de aynı şey geçerlidir. Ya da Pifles d'Arnold'u ve onların zaten çok temiz oldukları için günah işleyemeyecekleri şeklindeki inançlarını hatırlayın (1157). Hıristiyan ruhunun bu mücevherleri, Hıristiyanların mahmur gözlerini her zaman kamaştırmıştı. La Madeleine Kilisesi'ne bomba koyan Pauwels'in (15 Mart 1894) ya da bir papazı boğazlayan genç Robert Burger'ın (11 Ağustos 1963) eylemlerinde, büyük sapkın geleneğin -belirsiz, ama ağırbaşlılığı ortaya seren- izleri görülebilir. Köylü ayaklanmasını ve isyanı kışkırtan Meslier ve Jacques Roux'nun, Hıristiyanlığın devrimci köklerine gerçekten bağlı olan ve onlara geri dönüşü savunan papazların son -ve olası son- örnekleri olduğunu düşünüyorum. Günümüzün birleştirici güçlerini savunan mezheplerin yandaşlarının bunu anlaması olanaksız. Bu güçler, Roma'dan olduğu kadar, Moskova'dan da ilham alırlar ve vaizleri *Opus Dei*'nin yaratıklarına dahil oldukları kadar sibernetikçi

ayaktakımından da sayılabilirler. Yeni bir ruhban sınıfı oluşturarak sapkınlığı aşma yolu Tanrısallık açısından zor olmasa gerek.

Hiç kimse, liberalizmin, özgürlüğe duyulan susuzluğu dünyanın her köşesine yaydığı için tam bir saygınlık kazandığını yadsıyamaz. Basın özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, yaratım özgürlüğü; bütün bu "özgürlükler" hiçbir işe yaramasa bile, en azından liberalizmin birer yalan anıtı olarak dikili dururlar. En zarif mezar taşı yazısı şu olabilirdi: Her halükârda, özgürlüğü özgürlük adına hapsetmek hiç de azımsanacak bir iş değildir. Liberal sistemde bireylerin özgürlüğünü tahrip eden şey, insanların karşılıklı birbirlerinin işlerine burunlarını sokmaları olmuştur: Bir insanın özgürlüğü başkasınınkinin bittiği yerde başlar. Bu temel ilkeyi reddedenler kılıçtan geçirilmişlerdir; kabul edenler ise adaletin kılıcıyla yok edilmişlerdir. Kimse ellerini kirletmez: Bir düğmeye basılır; polis giyotini ve devlet müdahalesi iner tepeden. Bunun iyi bir iş olduğu su götürmez. Devlet, liberalin kötü vicdanı, yüreğinin derinliklerinde tüm sorumluluğu inkâr ettiği için ona baskı yapan bir aygıttır. Her günkü işlere gelince, işçinin özgürlüğünü uygun sınırları içinde tutmak, kapitalistlerin özgürlüğüne kalmıştır. Gelgelelim, bu ikiyüzlülüğü kınamak için sahneye akıllı sosyalist çıkar.

Nedir sosyalizm? Liberalizmi içine düştüğü çelişkiden, yani bireysel özgürlüğü korurken aynı zamanda onu yok etmekten kurtarmanın bir yoludur. Sosyalizm, bireylerin birbirlerinin işlerine burunlarını sokma yoluyla birbirlerini yadsımalarının önüne geçmeyi önerir (ve bundan daha değerli bir amaç da olamaz). Ancak, sosyalizmin gerçekte bulduğu çözüm bundan çok farklıdır. O, bireyi özgürleştirmeden müdahaleleri ortadan kaldırmayı amaçlar; daha da kötüsü bireysel iradeyi kolektif bir sıradanlığın içinde eritir. Aslında, sosyalizmin kurulmasından etkilenen sadece ekonomik alandır; ve oportünizm -yani, gündelik hayat alanındaki liberalizm- tüm faaliyetlerin tepeden, bürokratik olarak planlanması ile, terfi manevraları ile, liderler arasındaki iktidar mücadeleleri ile gayet güzel uyuşmaktadır. Böylece, ekonomik rekabet ve girişim özgürlüğünü ortadan kaldıran sosyalizm, müdahaleye bir dü-

zeyde son verirken, kabul edilen tek özgürlük biçimi olarak iktidar tüketimi yarışını da sürdürür. Bu nedenle, kendi kendini sınırlayan bir özgürlükten yana olanlar iki kampa bölünmüşlerdir: Üretimde liberalizm yanlıları ve tüketimde liberalizm yanlıları. Bunların arasında çok büyük farklılıklar vardır.

Birinci Enternasyonal tartışmalarının tutanaklarında rastladığımız iki açıklama, sosyalizmin içinde radikalizm ve radikalizmden vazgeçiş arasındaki çelişkinin güzel bir örneğini sunuyor. 1867 yılında yaptığı bir konuşmada Chémalé şöyle demişti: "Ürün aynı değerdeki bir başka ürünle *mübadele* edilmeli; mübadelenin daha düşük değere sahip başka bir malla yapılması hile, sahtekârlık, soygun demektir". Ona göre, sorun mübadelenin nasıl rasyonalleştirileceği, adil bir hale getirileceğidir. Bu durumda sosyalizmin görevi kapitalizmi düzeltmek, ona insani bir yüz kazandırmak ve özünden (kârdan) yoksun bırakmaktır. Kapitalizmin sona ermesi kime yarayacaktır? 1867'den beri araştırılan konu budur işte. Gelgelelim, bu tür sosyalizmle birlikte var olan başka bir sosyalizm anlayışı daha vardı. 1866'da, aynı Enternasyonal İşçi Birliği'nin Cenevre Kongresi'nde, geleceğin Komüncüsü Varlin bu anlayışı şu şekilde dile getirmişti: "Bir insanın *başka bir insanı çalıştırması* gibi *bir şey* sürdükçe, özgürlük olmayacaktır." Ama böyle bir özgürlük sosyalizmin içinde devam etmektedir; yine de bugün sosyalizme karşı genel bir savaş ilan etmeksizin bu özgürlüğü ortaya salmaktan daha çılgınca bir şey olamaz.

Marxist projenin, günümüz Marksizminin bütün türleri tarafından terk edilmiş olduğunu söylemek gereksiz. Sovyetler Birliği, Çin ve Küba'da bütünlüklü insanın yaratılmasına dair ortak ne vardır? Aşkınlık ve radikal bir değişime yönelik devrimci arzuyu besleyen maddi sefalet azaltılmış, ama yepyeni bir sefalet doğmuştur: Vazgeçme ve uzlaşmadan doğan bir sefalet. Sefaletin terk edilmesi ve terk etmenin sefaleti. Marx'ın kendisini bile bıktırarak, sonunda "Ben bir Marksist değilim" dedirten şey, onun özgün projesinin parçalanmasına ve ancak bölük pörçük bir biçimde etkili olmasına izin vermiş olduğu duygusuna kapılması değil miydi?

Faşizmin iğrençliği bile bir yaşama isteminden kaynaklanır; ne var ki, yadsınmış, batan bir ayak tırnağı gibi içe dönmüş bir ya-

şama isteminden. Yaşama istemi güç istemine, güç istemi edilgen itaate, edilgen itaat ise ölüm isteğine dönüşür. Çünkü nitel alanda yalnız tek bir parçaya razı olmak, her şeyden vazgeçmek demektir.

Faşizmi yok etmek için her türlü araçtan yararlanalım, ama aynı yakıcı alev tüm ideolojileri ve onların çanak yalayıcılarını da yaksın.

Koşulların zorlamasıyla şiirsel enerji her yerde bir yana atılmış ya da terk edilmesine izin verilmiştir. Tecrit edilmiş insan tecritten kurtulma çabası içindeyken, bireysel iradesini, öznelliğini de terk eder. Ödülü ne olur? Topluluk yanılsaması ve daha yoğun bir ölüm aşkı. Vazgeçme, iktidar mekanizmalarının bir insanı hapsetmesinin ilk adımıdır.

Başlangıçta bir yaşama isteminden kaynaklanmayan hiçbir düşünce ve tekniğe rastlanmaz; bizi ölüme götürmeyen hiçbir resmi düşünce ve teknik yoktur. Eski vazgeçişlerin izleri, insanların henüz pek iyi bilmediği tarihsel bir veridir. Bu izlerin araştırılması, tam aşkınlığın silahlarını dövmektir. Radikal öz, nitelik boyutu nerede? Bu soru, zihnin ve hayatın alışkanlıklarını dağıtacak bir güce sahip olduğu gibi, bir aşkınlık stratejisinde, yeni radikal direniş şebekelerinin inşasında da bir rol oynayabilir. Ontolojinin oluş-olarak-varlıktan vazgeçişe tanıklık ettiği bir yerde, bu, felsefeye ve bizi toplumsal örgütlenmeye saldırma ihtiyacından 'kurtarmak' isteyen bir kurtuluş yönteminin, yani psikanalizin büyük bir bölümüne uygulanabilir. Çalınmış, şiddete maruz kalmış, şartlandırma yoluyla anımsanmanın ötesinde çarpıtılmış tüm rüyalara ve arzulara uygulanabilir. İnsanın kendisi ve dünya hakkında oluşturduğu görüşler tarafından çok sık olarak yadsınan kendiliğinden eylemlerinin temelde radikal olan doğasına uygulanabilir. Ayrıca meşru oyun kategorilerinin -ruletten savaşa, lince kadar- içine tıkılıp kalması yüzünden gündelik hayatın hiçbir anında sahici bir oyuna yer bırakmayan oyuncu dürtüye uygulanabilir. Son olarak devrimin ayrılmaz bir parçası olan, bugün için ise verme zevkinden büyük ölçüde koparılmış olan aşka uygulanabilir.

Niteliği bir yana atarsanız, size kalan tek şey umutsuzluktur. Umutsuzluk, her çeşidiyle insanları öldürmek için tasarlanmış bir

sisteme, hiyerarşik iktidar sistemine, yani reformizm, faşizm, cahilce apolitiklik, sıradanlık, aktivizm ve pasifizm, öncülük ve ideolojik mastürbasyona elverişli olur. Joyce'un bir arkadaşı şunları anımsamaktadır: "Joyce'un bütün o yıllar boyunca ne Poincaré, Roosevelt, De Valera ya da Stalin'den ne de Cenevre, Locarno, Habeşistan, İspanya, Çin, Japonya, Prens olayı, Violette Nozielre'den tek bir kelime dahi söz ettiğini işittim." Gerçekten de *Ulysses* ve *Finnegan's Wake*'e ekleyecek neyi olabilirdi? Bireysel yaratıcılığın *Kapital*'i yazılır yazılmaz Leopold Bloom'ların yapabileceği tek şey birleşmek, sefil bir hayatta kalma tavrından kurtulmak ve varoluşlarının yaşanmış gerçekliğindeki, "iç monolog"larının zenginliğini ve çeşitliliğini gerçekleştirmektir. Joyce, hiçbir zaman Durruti'nin silah arkadaşı olmamış; ne Asturyalı ne de Viyanalı işçilerle omuz omuza çarpışmıştı. Ama, o, bir yandan kendisini, Joyce'u, yani tam bir öznellik adamını terk ederken, beri yandan da bir eleştirmenin söylediği gibi bir 'kültür anıtı' olan *Ulysses*'i anonimliklerine terk ettiği yeni meseleler üzerine yorum yapmayacak kadar inceydi. Edebiyatçıların korkaklığı karşısında, *Ulysses* bir tanıklıktır. Vazgeçme cesareti bulamamaya gelince, ona tanık olan hep 'unutulmuş' radikal an'dır. Bu yüzden, devrimler ve karşı devrimler, zaman zaman tek bir gün içinde -hatta en az olaylı günde bile- birbirini izlemiştir. Ama, radikal edim ve ondan vazgeçme bilinci her zaman daha yaygın ve daha ayrım gözetici olmuştur.

3 *Küskün insan.* Haz, kurtuluş ve can çekişme çabalarının bir arada tek bir ürpertinin içinde ifade edildiği bu sürüngenler dünyasına girince, iktidarın tüketilebilir parçalar halinde dağıtılması ölçüsünde, hayatta kalma alanı da kısıtlanır. Düşüncesizlik ve dar görüşlülük, burjuvazinin, evrim halindeki mağara adamı uygarlığına, tüm modern rahatlıkların tamamladığı bir barınak kalıntısının yaratılmasının ideal örneğini oluşturduğu bir hayatta kalma uygarlığına ait olduğunu uzun zaman önce göstermişlerdir. Burjuvazinin büyüklüğü ödünç alınmış bir giysidir: Feodal hasmının yerini dolduramayınca onun sırtından aldığı cüppeyi -feodal erdemin, Tanrı'nın, doğanın, vb. soluk gölgelerini-

hasmının karşısında çıplak kalmamak için geçirdi sırtına. Bu varlıkları doğrudan kontrol etme yeteneğine sahip olmadığını anlamasıyla birlikte art arda gelen -ama hiç de ölümcül olmayan- darbeleri savuşturması ve ayrıntıların içinde boğulması bir oldu. Burjuvazinin gülünçlüğüyle alay eden Flaubert, Paris Komünü'nü ezmesi için onu silah başına çağırmıştı.

Aristokrasi, burjuvaziyi saldırganlaştırmış, proletaryayı ise savunmaya itmişti. Proletarya, burjuvazi için neyi temsil eder? Gerçek bir düşman değil, olsa olsa umutsuzca gizlemeye çalıştığı bir suçluluk duygusu. Geri çekilen ve saldırıya asgari elverişli bir mevzi arayarak, reformun değişimin tek meşru biçimi olduğunu ilan eden burjuvazi, parçalanmış devrimlerinin üzerine ihtiyatlı bir kıskançlık ve küskünlük örtüsü örter.

Hiçbir başkaldırının, başlangıçta parçalanmış dürtülerle hareket etmediğini ve onun bu noktaya sadece ajitatörlerin ve elebaşıların şiirinin, yerini otoriter bir liderliğe bırakmasıyla birlikte ulaştığını belirtmiştim. *Küskün* insan, devrimcinin resmi versiyonudur: Aşkınlık olasılığının bilincine elveda der; perspektifin tersine çevrilmesi zorunluluğunu kavramaz ve kıskançlık, kin ve umutsuzluğun kemirdiği, onun ezilmesi için çok güzel tasarımlanmış olan bir dünyaya karşı bu duyguları silah olarak kullanmaya çalışır. Tecrit edilmiş insan, *iktidarı* tamamen reddetmekle mutlak olarak kabul etmek arasında gidip gelen bir reformisttir. Onun hiyerarşiyi yadsımasının nedeni, kendisinin içinde olmayışıdır ve böylece de bir asi olarak, devrimci 'liderler'in tasarımlarının ideal bir kölesi haline gelir. İktidar için, engellenen ihtiraslardan daha güçlü hiçbir destek yoktur; işte bu yüzden kazananları bu amansız rekabette kaybedenlerin önüne atar ve kaybedenlerin kuyruk acısını onlardan çıkararak avunmalarını sağlar.

Güce duyulan nefret, perspektifin tersine çevrilmesinden yoksunsa, sadece iktidarın üstünlüğünü kabul etmenin başka bir biçimi haline gelir. Bir merdivenin altından geçerek batıl inançlara sahip olmadığını kanıtlamaya çalışan insan, aslında tam tersini kanıtlamaz mı bize? Otoritenin içindeki mevkilere yönelik saplantı halindeki bir nefret de, oralarda yükselmeye duyulan bir susuzluğun giderilmemesi de aynı ölçüde yıpratıcıdır ve insanı fakirleştirir; gerçi bu aynı şey değildir, çünkü her şeyden önce,

insanın iktidara karşı mücadelesinde, onun iktidara kendini satmasından çok daha fazla bir insanilik vardır. Aslında hayat kavgası ile ölmemek için verilen mücadele arasında dağlar kadar fark vardır. Hayatta kalma alanı içindeki isyanlar ölüm kıstası ile ölçülürler; bu da onların niçin her zaman kendi militanlarının kendilerinden vazgeçmelerini ve *herkesin* gerçekte uğrunda savaştığı yaşama isteminden *a priori* olarak vazgeçmesini gerekli gördüklerini açıklar.

Ufkunda bir kısıtlamalar duvarından başka bir şey olmayan bir asi ya kafasını bu duvara toslar ya da inatçı bir aptallıkla onu savunmaya başlar. İnsanın iktidarı reddetmesinin ya da kabul etmesinin önemi yok; kendisini zorunlulukların ışığında görmesi, zaten her şeyi iktidarın bakış açısından görmesi anlamına gelir. İşte burada, Rozanov'un sözleriyle, iğrenç kurtçukların kaynadığı bir kesişme noktasında buluyoruz insanı. Dört bir yandan kuşatılarak üretimsiz bir hale geldiğini ve sadece mezarlık bekçiliği yaptığını anlamadan, her türlü müdahaleye direnir ve etrafına bir kıskançlık duvarı örer. O, var oluştan yoksun olma durumunu içselleştirmiştir. Daha kötüsü, temiz bir oyun (fair play) ilkesine büyük bir şevkle sarılır ve iktidara karşı savaşmak için iktidarın iktidarsızlığını ödünç alır. Böyle bir özverinin yanında, katıksızlığın -katıksız rolü oynamasının- bedeli gerçekten de çok azdır. En uzlaşmacı insanlar incir çekirdeğini bile doldurmayacak konularda, nasıl dürüst olduklarını abartılı bir biçimde anlatıp övünürler! Orduda terfi etmeyi reddettikleri, bir fabrika kapısında birkaç bildiri dağıttıkları ya da kafalarına cop yedikleri için herkese tepeden bakarlar ve kendilerine düzdükleri methiyeler şu ya da bu komünist partisinde ahmakça sürdürülen militanlıkla bir arada gider.

Arada bir kesişme noktasındaki bir insanın kafasında bir şimşek çakar ve önünde fethedeceği bir dünyanın olduğunu, daha çok bir hayat alanı içinde yitip gideceği daha büyük bir yıkıntıya ihtiyacı olduğunu anlar. İktidarın reddedilmesi, kolayca iktidarın el koyduğu şeylerin -örneğin, asinin benliğinin- reddedilmesini içine alıverir. İktidarın zorunlulukları ve yalanlarına yaptığı göndermelerle, insanın kendisini olumsuz olarak tanımlaması, ge-

nellikle insana biraz olsun yeni bir ruh katacak bir ironiden yoksun biçimde karikatürleştirilen bir isyan öğesi olarak zihne yerleşen zorunluluklara ve yalanlara varır. İnsanın isyankârlığı bu şekilde yitip gittiğinde, kendisini bireysel olarak bağladığı bu zincir kadar kırılması zor bir zincir kalmaz. Kendi özgürlüğünü özgürlüksüzlüğün hizmetine koştuğu zaman, en sonunda özgürlüksüzlüğün artışı onu da köleleştirir. Özgürlüğü elde etme çabası kadar hiçbir şeyin özgürlüksüzlüğe benzemediği doğru olsa da özgürlüksüzlüğü şöyle ayırt ederiz: Bedeli özgürlüğünkü kadar yüksek olsa bile, bir kez satın alındığında, tüm değerini yitirir.

Duvarlar bizi sıkıştırır ve soluksuz kalırız. Ne kadar çok insan soluk almaya çalışırsa, durum o kadar kötüleşir. Global baskının dayattığı zorunlu koşullara göre olumlu ve olumsuz biçimler arasında gidip gelen hayat ve özgürlük göstergelerinin belirsizliği, bir elin diğerinin işini devamlı olarak bozduğu bir karışıklığı genelleştirme eğilimindedir. İnsanın kendisini yetersiz biçimde kavraması, başkalarını da kendi olumsuz simgeleri, rolleri temelinde kavrama -ve böylece onlara nesneler olarak yaklaşma- cesaretini verir ona. Hepsi de, aslında hayatta kalarak refaha eren bürokratlar ve evde kalmış kızlar, yaşamak için başka bir neden olabileceğini bilemezler. İktidarın göreve gelme umutlarının kökeninde de bu sıkıntının paylaşılmasının yattığını söylemek gereksiz. Kafa karışıklığı ne kadar büyükse, şans o kadar güler insana.

Miyopluk ve röntgencilik, insanın çağın toplumsal sıradanlığına uyum göstermesinin iki önkoşuludur. Dünyaya anahtar deliğinden bakmak! Tüm uzmanların yapmamızı istedikleri ve *küskün* insanın yapmaktan hoşlandığı şey bu işte! Başrol oynayamayacağından salonda en iyi yeri kapmak için koşturur. Umutsuzca ağzına sakız yapacağı beylik laflara ihtiyaç duyar: Bütün siyasetçiler hırsızdır, De Gaulle büyük adamdır, Çin işçi cennetidir, vb. Tek tek zorbalardan nefret etmekten, önemli kişilere saygı göstermekten hoşlanır. *Sistemler* çok karışık gelir ona. Pis Yahudi, sünepe yerli gibi kaba imgelerin başarısını anlamak ne kolay! Düşman bir yüzünü gösterir ve kitleler hemen hayran oldukları bu yüzü, anayurdun koruyucusu, şef, Führer yüzü olarak taklit ederler.

Küskün insan potansiyel bir devrimcidir, ama bu potansiyelin

gelişmesi çok erken bir bilinç aşamasından geçmeyi gerektirir: Önce bir nihilist olur. *Can sıkıntısını* örgütleyenleri, ona, kaba hatlarıyla bu şekilde gözüken yöneticileri, uzmanları, ideologları öldürmezse, o zaman bir otorite adına ya da ideolojik tüketim adına öldürmeye başlar. Eğer durum en sonunda şiddete ve kaba bir patlamaya neden olmazsa, testere dişli konformizmini her yere yayarak, hem isyanı hem de baskıyı alkışlayarak bir roller denizinde debelenmeyi sürdürecek ve kendi kininin anlamsız katılığına takılıp kalacaktır. Ortaya çıkan bu sonuçta onarılmaz bir kafa karışıklığı onun alınyazısıdır.

4 *Nihilist.* Nihilizm tanımları içinde Rozanov'unki en iyisidir: "Gösteri bitti. Seyirciler salonu terk etmek üzere ayağa kalktılar. Vestiyerden paltolarını alıp eve dönme vakti... Salondan çıktılar... Ne paltoları var ne de evler."

Nihilizm mitin çöküşünden doğmuştur. Mitsel açıklama -Cennet, Kefaret, Allah'ın İradesi- ile gündelik yaşam arasındaki çelişki gün ışığına çıktığında, tüm değerler bir anaforda yok olup gitmiştir. İnsanın zayıflığı onu gizleyen tüm yanılsamalardan arınmış, herhangi bir gerekçeden yoksun kalarak tüm çıplaklığı ile ortaya çıkmıştır. Buna rağmen mit, iktidarın insanların üzerinde uyguladığı yöntemleri artık gerekçelendirmediği takdirde toplumsal eylem ve toplumsal deneylere ilişkin gerçek olasılıklar belirir. Mit, bu belirsizliğin sadece örtüsü değil, aynı zamanda nedeni de olmuştur. Bu yüzden, mitin parçalanması çok uzun bir süreden beri sahici deneyimden dinsel aşkınlığa ve soyutlamaya çekilmiş olan bir enerji ve yaratıcılığı serbest bırakır. Klasik felsefenin çöküşü ile Hıristiyan mitolojisinin yükselişi arasındaki dönemde umulmadık bir coşku taşıyan düşünce ve eylemlerin doğuşuna tanık olundu. Binlerce yaşam tarzı filiz verdi. Sonra da tam olarak yok edemediklerini meclise atayan Roma'nın mirası çıktı ortaya. Bunu on altıncı yüzyılda Hıristiyan mitolojisinin dağılması izledi. Ve yeni bir çılgın deneyim dönemi başladı. Artık hiçbir şey doğru değildi ve her şey mümkündü. Gilles de Rais bin çocuğu ölümcül bir işkenceden geçirmiş ve 1535 yılının devrimci köylüleri, cenneti yeryüzünde kurmak için yola çıkmışlardı. Ama 1789'dan

sonra yeni bir mitin yaratılması tamamen olanaksız hale geldiği için, bu yeni dağılma dönemi çok önemli bir noktada tüm önceki dönemlerden ayrılıyordu.

Hıristiyanlık bazı gnostik mezheplerin nihilizmini kısırlaştırmış ve onun kalıntılarından kendisine koruyucu bir kalkan oluşturmuştu. Ama burjuva dünyasının kurulması mit düzleminde nihilist enerjinin herhangi yeni bir yolla ortay çıkmasını olanaksız kıldı. Burjuva devriminin yarattığı nihilizm *somut* bir nihilizmdi. Görüldüğü gibi mübadelenin gerçekliği tüm ikiyüzlülüğe engel olur. Gösteri ortadan kalkana kadar nihilizmin gösterisinden başka bir şey olamaz. *Düşünceler*'i yazan Pascal'ın kendi fikrince Tanrı'nın büyük zaferi karşısında ortaya koyduğu dünyanın boşunalığı tarihsel gerçekliğin bir ürünü haline gemişti; Tanrı da mitin parçalanmasının kurbanı olmuş, *kayıplara* karışmıştı. Nihilizm, önündeki her şeyi silip süpürdü. Tanrı dahil.

Geçen yüz elli yılda sanata ve hayata yapılan en belirgin katkılar, ortadan kaldırılan değerler alanında özgür deneyimin ürünü olmuştur. De Sade'nin ateşli rasyonalizmi, Kierkegaard'ın iğnelemeleri, Nietzsche'nin kararsız ironisi, Maldoror'un şiddeti, Mallarmé'nin buz gibi duygusuzluğu, Jarry'nin *Umour*'u, Dada'nın negativizmi; bunlar, çürüyen değerlerden yayılan pis kokuları insanların bilincine sokmak için sınırsızca gelişmiş güçlerdi. Ayrıca perspektifi tersine çevirme arzusu, alternatif hayat biçimleri -Melville'in dediği gibi tüm bütünselliği, "bireysel saygınlıkların oluşturduğu o vahşi balina hayatı" alanını- keşfetme ihtiyacıyla birlikteydi.

Paradoks:

a. Nihilizmin ünlü havarileri temel bir silahtan yoksundu: Tarihsel gerçeklik duygusu; çürüme, aşınma ve parçalanmanın gerçekliği duygusu.

b. Burjuvazinin çöküş döneminde tarihi *yapanlar*, bu dönemde tarihin büyük yıkıcı gücüne ilişkin keskin bir bilinçten trajik bir biçimde yoksun kalmışlardı. Marx, Romantizm'i ve genelde sanatsal görüngüyü çözümlemede başarısızdı. Lenin, gündelik hayatın ve onun yozlaşmasının, Fütüristlerin, Mayakovski'nin ya da Dadacıların önemini bilerek görmezlikten geliyordu.

Nihilizm ve tarihsel bilinç güçlerini birleştirmek üzereydi: Marx, Kentish Town'ın sokak lambalarından da aşk ateşiyle kıvranan Mallarmé'den de iyiydi! Bu iki gücün arasındaki uçurum, inanıyormuş gibi gösterdikleri ölü değerleri büyük bir inatla tahrip eden resmi dünyanın nihilistlerine, edilgen tasfiyeciler sürüsüne açılan bir kapıydı. Hepsi de parçalanmışlığı kutsayan, hepsi de Büyük Uyku için büyük bir gayretle didinip duran ve şu ya da bu Düzen -aile, ahlâk, kültür, bayrak, uzay yarışı, margarin, vb.- adına kendilerini haklı çıkaran bu komünist bürokratların, faşist zalimlerin, kamuoyu oluşturucuların, karanlık işler çeviren politikacıların, Joyce'a özenen yazarların, neo-Dadaist düşünürlerin hegemonyasına daha ne kadar katlanacağız? Tarih bu şekilde gelişmeseydi, nihilizm belki de bir klişe haline gelmezdi. Ama ne yapalım ki tarih böyle gelişmiştir. Nihilizm kendi kendisini tahrip eden bir mekanizmadır: Bugün bir alevdir, yarın kül olur. Bugün yıkılmış eski değerler, 'modern' yazan eski etiket altında satışa çıkartılan tüketilebilir ve 'geleceğe endekslenmiş' değerlerin yoğun üretimine katkıda bulunuyor ve bizi kaçınılmaz bir biçimde, hâlâ yaratılması gereken bir geleceğe doğru, nihilizmin aşkınlığına doğru itiyorlar. Yeni kuşağın bilincinde *tarihin yıkıcı ve yapıcı eğilimleri* arasında yavaş yavaş bir uzlaşma gerçekleşiyor. Nihilizmin ve aşkınlığın ittifakı, bu aşkınlığın tam olacağı anlamına geliyor. İşte size bolluk toplumunda bulunabilecek tek zenginliğin yattığı yer!

Küskün insan, hayatta kalma olarak bildiğimiz ölümcül bir kaybın bilincine varır, bir nihilist olur. Yaşamayı öyle olanaksız görür ki hayatta kalmak bile olanaksızlaşır. İnsan bir kez bu boşluğa düşmeyegörsün onun için her şey parçalanır çöker. Geçmiş ve gelecek paramparça olur; bugün sıfırlanır. Ve bu sıfırlanmadan sadece iki yol, iki nihilizm türü doğar: *Aktif* ve *pasif* nihilizm.

Pasif nihilist, tüm değerlerin çöktüğünü söyleyen kendi aydınlanmış zihniyle uzlaşır. Nihilistçe son bir jest daha yapar: 'Davasını' belirlemek için zar atar ve Sanat adına, bir dilim ekmek uğruna onun adanmış kölesi olur... Hiçbir şey doğru değildir; öyleyse birkaç jest ezbere bilinse de olur. Joe Soap aydınları, pa-

tafizisyenler, gizli-faşistler, *acte gratuit*'nin* estetleri, paralı askerler, Kim Philby'ler, pop-sanatçıları, hayal gücü yüksek organizatörler; bando arabaları konvoyu geçerken her araba *credo quia absurdum est*'i (İnanıyorum, çünkü saçma) kendi versiyonuyla icra eder: Ona inanmazsınız, ama her nasılsa yaparsınız; ona alışırsınız ve hatta sonunda sevmeye bile başlarsınız. Pasif nihilizm konformizmin bir uvertürüdür.

Her şeyden önce, nihilizm hiçbir zaman bir geçişten, değişen, kötü tanımlanmış bir alandan, biri teslimiyet ve köleliğe, diğeri sürekli başkaldırıya götüren iki uç arasında dalgalanan bir dönemden başka bir şey olamaz. İki kutbun arasında ise intiharın ve yalnız katilin, Bettina'nın çok yerinde betimlediği devletin suçu olan suçlunun tampon bölgesi olarak ıssız bir toprak uzanır. Karındeşen Jack aslında ulaşılmazdır. Hiyerarşik iktidar mekanizmaları dokunamaz ona; devrimci irade de dokunamaz. Gücün yarattığı yıkımı kuvvetlendirmek yerine, yıkımın onu kendi oyununda yendiği, acımasızca yaralayan *Ceza Kolonisi*'nin aygıtının parça parça edip dağıtacağı bir şiddete sürüklediği sıfır noktası çevresinde döner durur. Maldoror çağdaş toplumsal örgütlenmenin dağılışını mantıksal sonuçlarına kadar götürür: Onun kendisini yok ettiği aşamaya. Toplumun bireyi mutlak olarak yadsımasına bir cevap olarak, bireyin toplumu mutlak olarak yadsıması. Perspektifin ters çevrildiği ölü nokta, hareket, diyalektik ve zamanın artık varolmadığı kara delik değil mi bu? Büyük reddedişin öğle vakti ve sonsuzluğu. Öncesinde kıyımlar; sonrasında yeni masumiyet. Ya Yahudilerin ya da aynasızların kanı.

Aktif nihilist olup biteni sadece bir kenardan seyretmez. Süreci hızlandırarak dağılmanın nedenlerini eleştiri süzgecinden geçirir. Sabotaj, dünyayı yöneten kaosa verilen doğal bir cevaptır. *Aktif nihilizm devrimcilik öncesidir, pasif nihilizm karşı-devrimcidir.* Ve çoğu insan trajikomik bir biçimde bu ikisi arasında dans eder. Bir Sovyet yazarının -belki de, Victor Chlovsky'nin- anlattığı; "Yaşasın Çar!" diye bağırmadan hücuma başlamayan Kızılordu askeri gibi. Ama, bir hattın çizilmesiyle, bu durum kaçınılmaz bir bi-

* Gerçeküstücülerin ortaya attığı 'bedelsiz eylem'. (ç.n.)

çimde son bulur ve insanlar kendilerini bir anda ve sonuna kadar barikatların ya bu yanında ya öbür yanında buluverirler.

Resmi dünyanın dışında kendin için dans etmeyi öğrenirsin. Ve taleplerini mantıksal sonuçlarına götürür, ilk terslikte uzlaşmayı kabul etmezsin. Tüketim toplumunun çılgın gibi yeni gereksinimler yaratmak zorunda oluşu acayip ve şok edici yeni ürünlerin büyük bir ustalıkla paraya çevrilmesidir. Kara mizah ve canavarlık, Madison Bulvarı'nda doğmuştur. Konformizm karşıtlığıyla flört, egemen değerlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Değerlerin çürüdüğü bilinci, satış stratejisinde bir rol oynar. Giderek yalnızca *döküntüler* pazarlanıyor. Eğer hâlâ ikna edilecek birileri varsa, süpermarketlerde satışa sunulan ve 'kurşun delikleri'nden tuz akan Kennedy heykelciğinden yapılma tuzluk onları ikna etmek için yeterli olurdu. Bir zamanlar Ravachol ve Ressam Peter'ın gülüp geçmesine neden olacak olan bir şaka, şimdi son derece kolay bir biçimde sadece piyasanın işleyişine yardımcı oluyor.

Çürümenin bilinci en yüksek düzeyini Dada'da buldu. Dada'da gerçekten nihilizmi aşabilecek tohumlar da gizliydi; ancak o, bu tohumları geri kalan her şeyle birlikte çürümeye terk etti. Öte yandan, gerçeküstücülüğün tüm belirsizliği, onun yanlış bir anda yapılan doğru bir eleştiri olması gerçeğinde yatıyor. Gerçeküstücülüğün, Dada'nın yarım bıraktığı aşkınlığa ilişkin eleştirisi tamamen haklı çıkarken, iş kendisine gelince, ne zaman Dada'yı aşmaya çalışsa, bunu Dada'nın ilk nihilizmine geri dönmeden, Dada-karşıtı Dada'nın üzerine yerleşmeden, Dada'yı tarihsel olarak anlamadan yaptı. Tarih, gerçeküstücülerin hiçbir zaman uyanmadıkları bir karabasandı: Komünist Parti'nin karşısında savunmasızdılar, İspanyol iç savaşı boylarını aşıyordu. Tüm havlamalarına rağmen, iyi eğitilmiş köpekler gibi resmi solun arkasından sessizce geldiler.

Marx'ta ya da Engels'de en ufak bir ilgi uyandırmasa da Romantizmin belirli özellikleri, sanatın, -kültür ve toplumun nabzı- çürüme ve dağılan değerlerin ilk işareti olduğunu kanıtlamıştır. Bir yüzyıl sonra Lenin, bu duruma en ufak bir ilgi göstermezken, Dadacılar sanatsal zehri tüm topluma yayılan bir kanser belirtisi olarak görebiliyorlardı. *Nahoş* sanat sadece her yerde iktidarın ya-

sası gibi oluşan hoşnutsuzluk sanatını yansıtır. 1916'nın Dadacıları bunu çok inandırıcı bir biçimde kanıtlamışlardı. Bu çözümleme-nin ötesine geçmek tek bir anlam taşır: Silah başına! Günümüzde tüketimin bok yığını içinde çoğalan neo-Dadacı larvalar daha kârlı bir iş bulmuşlardır!

Son çözümlemede, Freud'dan daha tutarlı bir şekilde kendilerini ve kendilerinde hoşnutsuzluk yaratan uygarlığı tedavi etmeye çalışan Dadacılar gündelik hayatı yeniden canlandıracak ilk laboratuvarın kurucularıdır. Faaliyetleri teorilerinden çok daha radikaldi. Grosz, "Sorun zifiri karanlıkta çalışmaktı. Nereye gittiğimizi bilmiyorduk," diyordu. Dada grubu dünyanın çeşitli yerlerine saçılmış bütün bu ıvır zıvır ve çöp yığınını emen bir huni gibiydi. Huninin diğer ucundan yeniden ortaya çıkan her şey dönüştürülmüş, orijinal ve yepyeniydi. İnsanlar ve şeyler aynı kaldıkları halde tamamen yeni anlamlar kazanmışlardı. Perspektifin tersine çevrilmesi, yitik deneyimin yeniden keşfinin büyüsü içinde başlamıştı. Yıkım perspektifinin tersine çevrilmesine ilişkin taktikler eski dünyanın katı yapısını parçaladı. Bu başkaldırı, kesinlikle 'herkesin yazdığı şiir'in ne anlatmak istediğini gösterdi; gerçeküstücülerin sonunda mağlup olduğu edebi zihniyetten yükselen uzun bir çığlık...

Dada'nın başlangıçtaki zayıflığı onun olağandışı alçakgönüllülüğünden geliyordu. Descartes'ın, "Benden önce insanların olup olmadığını bilmek bile istemiyorum" sözlerini her sabah tekrarlandığı söylenen Tzara'yı düşünün. Kendisini bir Papa kadar ciddiye alan bu soytarıda, daha sonra Stalinci sürülere katılarak, Ravachol, Bonnot gibi adamların ve Makhno'nun köylü ordusunun hatırasına tüküren aynı kişiyi görmek zor değil. Dada, aşkınlığın olanaksızlığından dolayı sona ermiş olsa bile, suçlanması gere-kenler yine de aşkınlık olanağı doğduğu zaman -kitleler ayağa kalkıp kendi yazgılarını kendi ellerine aldıkları zaman- gerçek fırsatları yakalamak için geçmişi araştırmakta başarısız kalan Dadacılardır.

İlk uzlaşma, sonuçlar açısından her zaman berbattır. Dada'nın ilk hatası, mirasçılarına da geri dönülemez bir biçimde bulaştı: Gerçeküstücülüğün tüm tarihini etkiledi ve en sonunda habisleşti. Bunun kanıtı neo-Dadacılıktır. İtiraf etmek gerekirse, gerçeküstücüler geçmişe bakıyorlardı. Ama sonuç ne oldu? Onlar bir

Sade'ın, bir Fourier'nin ya da bir Lautréamont'un yıkıcı dehasını haklı olarak kabul etmiş olsalar da yapabildikleri tek şey, ilerici ders kitaplarında kahramanlarına birkaç ürkek dipnot yazmakla onlara onur bahşettiklerini düşünerek, haklarında bir sürü güzel şey yazmaktı. Onların kazandığı başarı ve ün, daha çok neo-Dadacıların günümüzdeki çözülme gösterisinde öncellerine atfen kazandıkları başarıya benzemektedir.

Dada ile karşılaştırılabilecek biricik modern görüngü "hooligan" lardır. Sanata ve burjuva değerlere karşı aynı küçümseme. İdeolojinin aynı şekilde reddedilmesi. Aynı yaşama istemi. Aynı tarihsel körlük. Aynı barbarca isyan. Aynı taktiksizlik.

Nihilist bir hata yapar: Başka insanların da nihilist olduğunu ve başkalarının nihilizminin aktif bir tarihsel faktör olduğunu fark etmez. Aşkınlığın olasılığına ilişkin bir bilinci yoktur. Ne var ki, aslında ilerleme hakkındaki tüm bu lafların ilerlemenin olanaksız olabileceği korkusundan başka hiçbir şeyi ifade etmediği hayatta kalma tavrının günümüzdeki egemenliği, eski devrim yenilgilerinin bir sonucudur. Hayatta kalmanın tarihi, sonunda bu yenilgileri zaferin müjdesine dönüştürecek olan tarihsel harekettir. Karabasana benzeyen hayatın bilinci ile geçmişteki gerçek devrimci hareketin yeniden keşfi birleşmek üzeredir. Vakitsiz etkisiz hale getirildikleri noktada, tüm eski isyan ve başkaldırıların en radikal yönlerine yeniden sahip çıkmalı ve içimize attığımız tüm şiddeti bu işin hizmetine koşmalıyız. Gizli kalmış yaratıcılığın zincirleme patlaması, er geç hiyerarşik güç dünyasını yıkmayı başaracaktır. Son çözümlemede, *nihilistler bizim tek müttefikimizdir.* Onların da bugünkü gibi yaşamayı sürdürmesi olanaksızdır. Onların hayatları da kanayan bir yara gibidir. Devrimci bir perspektif, baskı yıllarında yaratılmış olan tüm gizli enerjiyi onların yaşama isteminin hizmetine koşabilir. Geçmişteki vazgeçme bilincini tarihsel bir dağılım bilinciyle birleştiren herkes, gündelik hayatın ve dünyanın dönüştürülmesi amacıyla silahbaşı yapmaya hazırdır. De Sade'ın da söyleyebileceği gibi: *Ey nihilistler, devrimci olmak istiyorsanız biraz daha gayret!*

II.

Perspektifin tersine çevrilmesi

XIX. PERSPEKTİFİN TERSİNE ÇEVRİLMESİ

İktidarın ışığı sönmek üzere. Topluluk yanılsamasının gözleri bir maskenin delikleridir; bireysel öznelliğin hiçbir şey göremediği delikler. Bireysel görüş açısı, sahte kolektif katılımın görüş açısı üzerinde egemen olacaktır. Bütünlük Ruhu içinde, öznelliğin silahlarıyla toplumsal alana saldırıya geçmeli ve her şeyi benlikten yola çıkarak yeniden inşa etmeliyiz. Perspektifin tersine çevrilmesi, yadsımanın olumluluğudur; Eski Dünya'nın kabuğunu çatlatan meyvedir.

1 Bir gün Bay Keuner'e 'perspektifin tersine çevrilmesi' fadesiyle ne anlatmak istediği soruldu. Keuner karşılık olarak şu öyküyü anlattı. Birbirlerini çok seven iki kardeş, günün birinde garip bir işe koyuldular. Günlük olayların kendilerinde yarattığı izlenimi anlamak için bunları kaydetmeye karar verdiler. Mutlu oldukları her an için beyaz, yaşadıkları her talihsizlik ya da üzüntü için siyah bir çakıltaşını bir kavanoza koyacaklardı. Her günün sonunda kavanozlara bakıp bunları karşılaştıracaklardı. Aradan kısa bir süre geçtikten sonra kavanozlardan birinin siyah, diğerinin ise beyaz taşlarla dolu olduğunu gördüler. Aynı şeyleri ya-

şamalarına rağmen neden bunları birbirine tamamen zıt bir şekilde algıladıklarını düşündüler, işin içinden çıkamadılar ve bir ihtiyara akıl danışmaya karar verdiler. "Durumu bana yeterince açıklayamadınız" dedi yaşlı bilge. "Yaptığınız seçimin nedenini önce kendinize sorun, daha sonra da bunlar hakkında birbirinizle konuşun." Evlerine dönen iki kardeş yaşlı adamın öğüdünü tutmaya başladı. Ama değişen bir şey yoktu. Kardeşlerden biri hâlâ siyah, diğeri ise hâlâ beyaz taşları topluyordu. Yalnız kavanozlardaki taşların sayısı eskisine göre çok azalmıştı; eskiden günde otuz-kırk taş toplayan kardeşler, artık taş çatlasa yedi-sekiz taşı geçemiyorlardı. Derken, kederli görünen iki kardeş yaşlı bilgenin kapısını çaldı. Birinci kardeş, "Birkaç gün önce kavanozum zifiri karanlık gibi kapkara taşlarla doluydu. Sürekli bir umutsuzluk içinde yaşıyordum. Yalnız alışkanlığın gücüyle yaşamaya devam ettiğimi itiraf ediyorum. Şimdi ne yaparsam yapayım günde sekiz taştan çoğunu toplayamıyorum. Ancak bu sekiz sefalet göstergesi öyle katlanılmaz bir hal aldı ki böyle giderse yaşamaya devam edemeyeceğim." Sıra diğer kardeşe gelince, o da şöyle dedi: "Her gün beyaz taşları biriktiriyordum. Ben de bugünlerde ancak yedi-sekiz taş biriktirebiliyorum. Ama bu yaptığım bende öyle güzel bir etki yaratıyor ki, bu mutlu anları sürekli yaşamak istiyorum, hatta eskisinden daha yoğun bir şekilde yaşamak istiyorum. Aslında hep bu mutlulukları yaşamak istiyorum ve bu arzu bana azap veriyor." Yaşlı bilge "Güzel, güzel" diyerek gülümsedi: "Her şey iyi gidiyor, yalnız sabırlı olun. Ha, aklıma gelmişken söyleyeyim, bu kavanoz ve çakıltaşı oyunu sizde niye bu kadar heyecan uyandırıyor diye sorun kendinize." Bir süre sonra iki kardeş yaşlı bilgeyi tekrar ziyarete geldiler. Şunları söylediler: "Evet bizden istediğiniz gibi o soruyu kendimize çok sorduk; ama, bir türlü cevabını bulamadık, köyde önümüze gelene de sorduk. Hepsinin huzuru kaçtı. Şimdi köyün bütün aileleri akşam olunca kapı önlerinde oturuyor ve siyah-beyaz çakıl taşlarını tartışıyorlar. Sadece yaşlılar ve köyün ileri gelenleri bu tartışmalara katılmak istemiyorlar. Bize gülüp geçiyorlar ve 'çakıltaşı çakıltaşıdır, siyah olsa ne yazar beyaz olsa ne yazar' diyorlar." Yaşlı bilge bu kez sevincini gizleyemedi: "Her şey düşündüğüm gibi gidiyor. Merak etmeyin. Yakında her şey

çözülecek. Şimdiden önemini kaybetti bile. Hatta diyebilirim ki çok yakında bunu hepten unutacaksınız." Kısa bir süre sonra her şey gerçekten de yaşlı bilgenin düşündüğü gibi gelişti. Köyün insanlarını büyük bir sevinç kapladı. Hareketli bir geceden sonra şafak sökerken, güneşin ilk ışıkları sivri kazıklar üzerindeki köyün yaşlı ve ileri gelenlerinin yeni kesilmiş başlarına vurdu.

2 Dünya hep geometrik olmuştur. İnsanların birbirlerini görmeleri, konuşmaları ve temsil etmeleri için gereken açı ve perspektif, üniter sistemlerin tanrıları tarafından önceden, mutlak olarak belirlenmişti. Daha sonra insan -burjuva insan- bu tanrılara kötü bir oyun oynadı: Onları doğdukları, büyüdükleri, yaşlandıkları ve öldükleri tarihsel süreci yansıtan bir perspektife yerleştirdi. Tarih, tanrıların alacakaranlığı olmuştu.

Tanrı bir kez tarihselleştirilince, kendi maddi doğasından, efendi-köle diyalektiğinden, sınıf mücadelesinden ve hiyerarşik toplumsal gücün tarihinden ayırt edilemez oldu. Böylece, bir anlamda, burjuvazi sadece onu görüntüler düzleminde derhal sınırlandırmak için perspektifin tersine dönmesini dayatıyor: Tanrı yok edilmiştir; ancak onu tutan payandalar hâlâ boş gökyüzüne doğru yükselmektedir. Kutsal değerler katedralini yerle bir eden patlama, çok yavaş ilerleyen şok dalgaları yaratmış olmalı; çünkü iki yüzyıl sonra, bugün bile mitik yapının ön cephesinin büyük parçalarının gösterinin içinde öğütülmesi sürüyor. Burjuvazi, neredeyse mutlak yok oluşuna yaklaşmış olan bir Tanrı'nın dinamitlenme evresidir. Gerçekten Tanrı öyle bir yok olacaktır ki, onun maddi köklerinin bütün izleri de -insanın insan tarafından sömürülmesi- onunla birlikte yok olacaktır.

Burjuvazinin kısmen egemen olduğu ekonomi ve güç mekanizmaları, iktidarın Tanrı'nın hayaletini başından atmasını sağlarken, bir yandan da onun maddi temelini açığa serdi. Ama ne pahasına? Papazların ve liderlerin 'gasp ettikleri' güce karşı Tanrı'nın mutlak gücüne sığınan, dünyevi otoriteye karşı çıkan mistiklere Tanrı, insanı muhteşem bir şekilde yadsıyarak bir sığınak sunarken bugün iktidar insana inmiş, onu kandırmaya çalışmış, kendisini tüketilebilir bir şey olarak sunmuştur. O, insanın

üzerine giderek daha büyük bir ağırlıkla çöküyor, insan ömrünü salt hayatta kalmaya indirgiyor ve zamanı, rolün tözü dışında hiçbir töz kalmayıncaya kadar sıkıştırıyor. Daha şematik olarak ifade etmek gerekirse, iktidar bir açıyla; uç noktaları gökyüzünde yitip giden, daha sonra uçları bulutların arasında belirirken yavaş yavaş genişleyen ve en sonunda tümüyle görünmez oluncaya kadar genişleyerek, bizi sadece bir dizi eşit ve silik noktayla baş başa bırakan bir dar açıyla karşılaştırılabilir. Nihilizm anını temsil eden bu doğrunun ötesinde, birincisinin ne bir yansıması ne de tersine çevrilişi olan yeni bir perspektif doğar. O daha çok birbiriyle çatışma içinde olmayan, tutarlı ve kolektif bir dünyayı yaratan uyumlu bireysel perspektiflerden oluşan bir bütündür. Farklı farklı da olsalar tüm bu açılar aynı yöne açılırlar: Bireysel irade ve kolektif irade birleşir.

Şartlandırmanın işlevi, insanın hiyerarşi içindeki konumunu belirlemek ve düzene koymaktır. Perspektifin tersine çevrilmesi bir tür karşı-şartlandırmayı gerekli kılar. Bu yeni bir şartlandırma biçimi değil, yeni bir oyun ve oyun taktikleridir. *Aşırma* (*détournement*).

Perspektifin tersine çevrilmesi bilgiyi *praksise*, umudu özgürlüğe ve dolayımlamayı bir dolaysızlık tutkusuna dönüştürür. O, birbirinden ayrılmayan üç ilkenin katılım, iletişim, kendini gerçekleştirmenin üzerine oturtulmuş bir insan ilişkileri sisteminin zaferini kutsallaştırır.

Perspektifi tersine çevirmek, şeyleri artık topluluğun, ideolojinin, ailenin ve diğer insanların gözleriyle görmeye son vermektir. İnsanın kendisini sağlam bir zemin olarak kavraması, kendisini bir çıkış noktası ve merkez olarak görmesidir. Her şeyi öznelliğin üzerinde kurması ve öznelliğini sonuna kadar götürmesidir. Doyurulmamış yaşama arzum karşısında, iktidarın kendisi sadece çok daha geniş bir ufukta görünen uzak bir hedeftir. İktidar kendi güçlerini harekete geçirerek amacıma zarar veremez: Tersine, ben onun hareketlerini izleyebilir, tehlikeyi ölçebilir ve sakin sakin onun geçit törenini seyredebilirim. Ne kadar zayıf olursa olsun, yaratıcılığım, yine de, kafamı ambale eden tüm bilgilerden çok daha iyi bir kılavuzdur. İktidarın gecesinde, onun ateşi düşman kuvvetlerini sahilde tutar. Bu kuvvetler, kültürel

şartlandırma, her türlü uzmanlık ve hepsi de doğaları gereği ister istemez totaliter olan dünya görüşleridir. Buna karşın, herkesin en büyük silahı yaratıcılıktır; ama bir tılsım gibi, bu silah da bilerek kullanılmalıdır. Yaratıcılık, kendi doğasına zıt bir biçimde, yalanların ve baskının hizmetinde seferber edildiğinde, hastalıklı bir farsa dönüşür: Sanatın kutsanması. Üstelik, iktidarı yıkmak üzere tasarlanan eylemler ile özgür bireysel iradeyi yaratmak üzere tasarlanan aynı olsa da erimleri farklıdır; iyi bir stratejistin de bildiği gibi savunma ve saldırı hazırlıkları farklı tarzlarda yapılır.

Perspektifin tersine çevrilmesini, bir tür iradecilikle seçmedik. Bizi o seçti. Tarihsel bir *hiç* durumunda olduğumuz için bir sonraki adım ancak *her şeyin* değişmesi olabilir. Topyekûn devrimin -ya da daha çok, onun zorunluluğunun- bilinci, *tarihsel* olabileceğimiz tek yol, istenen koşullar altında tarihi sona erdirmek için kullanacağımız son şanstır. Katılacağımız oyun, yaratıcılığımızın oyunudur. Bu oyunun kuralları toplumu yönetenlerin koyduğu kuralların tam karşıtıdır. Kaybedenlerin kazandığı bir oyundur bu: Söylenmemiş şeylerin söylenenlerden daha önemli olduğu, yaşananların görüntüler düzeyinde gösterilenlerden daha önemli olduğu bir oyun. Ve bu oyun sonuna kadar oynanmalıdır. Baskıyı iliklerinde hisseden bir insan, nasıl olur da *içten pazarlıklar olmadan yaşama* arzusunun sunduğu cankurtaran sandalını alabora edebilir? Çıktıkları yolda şiddeti ve radikal taleplerini terk edenlere lanet olsun! Nietzsche'nin söylediği gibi, öldürülen hakikatler zehir saçarlar. Eğer perspektifi tersine çevirmezsek, iktidarın perspektifi bizi kendimize karşı çevirmeyi başaracaktır. Alman faşizmi, Spartaküs'ün kanından doğdu. Ne kadar önemsiz olursa olsun gündelik hayattan el etek çekmemiz, en kısa yoldan toptan ölümümüzden başka bir şey istemeyen düşmanımızın işine yarar.

XX. YARATICILIK, KENDİLİĞİNDENLİK VE ŞİİR

İnsan günün yirmi dört saati yaratıcılık durumunda yaşar. Özgürlüğün ortaya çıkar çıkmaz tahakküm mekanizmaları tarafından planlı bir şekilde kullanılması, bireysel yaratıcılıktan ayrılması olanaksız olan sahici bir özgürlük fikri biçiminde bir tepkiye yol açar. Zorunlulukların bilincinin yok olacağı yaratma tutkusunun yerini alsın diye üretim, tüketim ya da örgütlenmeye davet artık başarısızlığa uğramıştır(1). Kendiliğindenlik, yaratıcılığın varoluş tarzıdır: Tecrit edilmiş bir durum değil, öznelliğin dolaysız bir deneyimidir. Kendiliğindenlik, yaratma tutkusunu somutlaştırır ve onun pratikte gerçekleşmesini sağlar: Radikal öznelliğin taleplerine uygun olarak dünyayı değiştirme isteminin, şiirin önkoşuludur(2). Nitelikli olan, yaratıcı kendiliğindenliğin ortaya çıktığı yerde vardır ve temele ilişkin doğrudan bir iletişimi gerektirir. O, şiirin şansıdır. Olasılıkların berraklaşması, bilgi ve pratik potansiyelin artışı ve zekânın kullanım biçimidir; ölçütüdür. Nitel sıçrama, tüm devrim dönemlerinde görülen bir zincirleme tepkimeyi hızlandırır; böyle bir tepkime, özgür ve tam bir yaratıcılığın skandalı tarafından başlatılmalıdır(3). Kendiliğindenliğin gerçeklik üzerindeki etkisini güçlendirdiği ölçüde şiir, yaratıcı kendiliğindenliğin örgütleyicisidir. Şiir, yeni gerçekliklere kapıyı açan edimdir. Radikal teorinin gerçekleşmesi, en yetkin devrimci edimdir.

1 Tarih boyunca ortak payda olarak hiyerarşik toplumsal güce sahip olan bu parçalanmış dünyada sadece tek bir özgürlüğe -payı değiştirme, bir efendiyi diğerlerine tercih etme özgürlüğüne- hoşgörü gösterilmiştir. Bu seçme özgürlüğü anlayışı -özellikle de Doğu ve Batı'da modern dünyanın en berbat totalitarizmlerinin resmi öğretisine dönüştükten sonra- çekiciliğini gün geçtikçe yitirmiştir. Günümüzde genelleşmiş olan işveren değiştirmenin reddi devlet gücünün yeniden yapılandırılmasına fırsat verir. Endüstrileşmiş ya da yarı-endüstrileşmiş dünyanın bütün hükümetleri, kalkınma düzeylerine göre az ya da çok prototip bir

model seçme eğilimi taşıyorlar: Ortak hedefleri, eski tahakküm biçimlerini rasyonelleştirmek; 'otomatikleştirmek'tir. Ve ilk özgürlük fırsatını burada buluruz. Burjuva demokrasileri, açıkça göstermişlerdir ki, bireysel özgürlükler sadece birbirlerini sınırlandırdıkları ve birbirlerini yok ettikleri ölçüde hoşgörülebilirler. Bir hükümet ne kadar geniş ufuklu olursa olsun, özgürlük *pelerininin* ardına sakladığı kılıcını herkese göstermeden o pelerini dalgalandıramaz. Aslında, özgürlüğün sürekli olarak hatırlatılması, onu kendi köklerini bireysel yaratıcılıkta aramaya; izin verilmiş, yasal, hoşgörüyle yaklaşılabilir şeklindeki resmi tanımını kırmaya -despotizmin hayırseverliğinden kurtulmaya- zorlar.

Özgürlük ikinci bir fırsatı, kendi yaratıcı özgünlüğüne yeniden kavuştuğu ve iktidarın tüm mekanizmalarına bağlı hale geldiği zaman yakalar. Soyut sömürü ve tahakküm sistemlerinin insan yaratımı olduğu, yaratıcılığın saptırılması ya da göreve atanması yoluyla ortaya çıktıkları ve geliştikleri açıktır. Otorite, sadece gösterinin içine hapsedebileceği yaratıcılık biçimlerine katlanabilir ya da katlanmak ister. Ama insanların resmen yaptığı hiçbir şey gizlice yaptıklarıyla karşılaştırılamaz. İnsanlar yaratıcılığı genellikle sanat yapıtlarıyla bağdaştırırlar, ancak herkesin günde bin kez sergilediği yaratıcı enerjinin yanında sanat yapıtları nedir ki? Doyurulmamış arzuların taşması, gerçekliğe bir yer bulma düşleri, hem karmakarışık hem de son derece açık ve net duygular, isimsiz başkaldırıları ifade eden fikirler ve jestler! Bütün bu enerji, elbette bilinmez kalmış ve uygun ifade araçlarından yoksun bırakılmış, hayatta kalma tarafından hapsedilmiş ve nitel zenginliğini kurban ederek ve gösteri kategorilerine uyarak çıkış noktaları bulmaya zorlanmıştır. Cheval'in sarayını, Watt Kulesi'ni, Fourier'nin yaratıcı sistemini ya da gümrükçü Rousseau'nun resimsel evrenini düşünün. Daha da önemlisi, gördüğümüz rüyaların inanılmaz zenginliğini -renkleri, nitel olarak Van Gogh'un en güzel tablolarını aşan parlaklıkta manzaralar- düşünün. Her bireyin dış devinimleri ruhsuz bir rutinin gereksinimlerini karşılasa bile o, kendi içinde sürekli olarak ideal bir dünya tasarlamaktadır.

Ne kadar yabancılaşırsa yabancılaşsın, hiç kimse yasakların ve yalanların işe karışamadığı bir *camera obscura*'dan, bölünmez bir

yaratıcı özden yoksun (ya da onun bilincine varmamış) olamaz. Herhangi bir toplumsal örgütlenme kontrolünü, insanlığın bu yanına kadar genişlettiği takdirde robotlar ve cesetler dışında elinde tahakküm kuracağı hiçbir şey olmayacaktır. Ve bir anlamda, yaratıcı enerjinin bilincinin, oldukça paradoksal bir biçimde, tüketim toplumunun telafi edici çabaları arttıkça gelişmesinin nedeni de budur.

Argus burnunun dibindeki tehlikeyi görmez. Niceliğin hüküm sürdüğü yerde, nitelin yasal hiçbir varlığı yoktur; ama bu durum onu koruyan ve besleyen şeyin ta kendisidir. Manik bir durumda, niceliğin peşinde koşmanın getirdiği doyumsuzluğun, gerçekte, niteliğe yönelik radikal bir arzudan kaynaklandığı olgusunu önceden belirtmiştim. Tüketim özgürlüğü açısından, baskı ne kadar haklı gösterilirse, bu çelişkinin yol açtığı rahatsızlık, tam bir özgürlüğe duyulan susuzluğu o kadar arttırır. Üretime dayalı kapitalizmin bunalımı, işçinin harcadığı enerjinin içindeki bastırılmış yaratıcılık öğesini açığa çıkarmış ve Marx, zorunlu emek ve üreticinin sömürülmesi yoluyla, yaratıcılığın bu yabancılaşmasını kesin bir biçimde ortaya koymuştur. Kapitalist sistem ve benzerleri (düşmanlıklarına rağmen) üretim cephesinde kaybettiklerini tüketim alanında telafi etmeye çalışıyorlar. Bunun altında yatan fikir, gerçekte, yavaş yavaş üretimin buyruklarından kendilerini kurtaran insanların tüketici olmaktan gelen yeni yükümlülüklerle kapana kıstırılmalarıdır. 'Boş zamanların' ıssız alanlarını azalan iş saatleri sayesinde en sonunda özgürlüğe kavuşturulmuş bir yaratıcılığa açan müşfik hümanist havarilerimiz, aslında sadece tüketime dayalı ekonominin resmi geçit alanında eğitim yapabilecek bir ordu yetiştiriyorlar. Bizzat tüketimin iç diyalektiğinin tüketicinin yabancılaşmasını ortaya serdiği düşünülürse, bireysel yaratıcılığın son derece yıkıcı güçlerini hapsetmek için nasıl bir hapishane tasarlanmalı? Daha önce de göstermiş olduğum gibi, yöneticilerimizin son şansı, hepimizi kendi edilgenliğimizin örgütçüsüne dönüştürmektir.

Dewitt Peters dokunaklı bir içtenlikle şöyle diyor: "Eğer her isteyene boya, fırça, tuval verilseydi, sonuçlar çok ilginç olabilirdi." Eğer bu politika tiyatro, plastik sanatlar, müzik, edebiyat, vb. gibi iyi tanımlanmış ve iyi denetlenen alanlara ve genelde tüm

diğerlerinden tecrit edilmeye duyarlı bir alana uygulansaydı, o zaman sistem insanlara bir sanatçının bilincini, yani yaratıcılıklarını müzelerde ve kültür vitrinlerinde sergilemeyi meslek edinenlerin bilincini verme umudu taşıyabilirdi. Böyle bir kültürün popülerliği iktidarın başarısı için mükemmel bir gösterge olabilir. İyi ki bu sayede başarılı bir biçimde 'kültür kazandırılan' insanların şansı şimdilerde çok az. Sibernetikçiler, insanları otoriter bir kararname ile belirlenen sınırlar içinde, özgür deneyime katılmak için ikna edebileceklerini gerçekten düşünüyorlar mı? Ya kendi yaratıcı yeteneklerinin bilincine varan mahkûmlar kendi hücrelerini özgün graffiti ile süslemeyi yeterli görecekler mi? Onlar yeni yeni ortaya çıkan deney hırsını belki de ateşli silahlar, arzular, rüyalar, kendini gerçekleştirme yöntemleri gibi alanlara uygulamaya daha yatkındırlar. Özellikle de kalabalığın arasına bir yığın ajitatör doluştuğundan beri. Ama neyse ki sanatsal edilgenliğin örgütlenmesi anlamına gelen yaratıcılığın mümkün olan en son telafi yolu başarısızlığa mahkûm.

Paul Klee şöyle yazıyordu: "Ulaşmaya çalıştığım yer, insan, hayvan, bitki, ateş, su ve bizi saran tüm güçlere uygulanabilecek tek bir açıklayıcı ilkenin bulunduğunu sandığım yaratım kaynaklarının en uç noktasıdır." Doğrusu, bu nokta sadece iktidarın yalancı perspektifine göre uzaktadır: Yaratımın tüm kaynağı bireysel yaratıcılıktır; ancak bu başlangıç noktası temel alındığında, ister varlık ister şey olsun, her şey şiirin muazzam özgürlüğüyle uyum içinde bir düzene kavuşur. Bu, yeni -herkesin varoluşunun her anında tüm gücüyle ister istemez uğrunda mücadele verdiği- perspektifin başlangıç noktasıdır. "Öznellik biricik hakikattir" (Kierkegaard).

İktidar gerçek yaratıcılığı kullanamaz. 1869' da, Brüksel polisi, kapitalistlerin uykularını kaçıran Enternasyonal'in ünlü altınlarını ele geçirdiğini sandı. Karanlık bir köşede saklanan dev bir kasa bulmuşlardı. Ne var ki, kasayı açınca içinde sadece kömür olduğunu gördüler. Enternasyonal'in som altınının düşman eller değince kömürleşeceğini polis ne bilsin!

Bireysel yaratıcılığın laboratuvarı, gündelik hayatın en değersiz metallerini devrimci simya yoluyla altına dönüştürür. Asıl amaç yaratıcılığın çekim gücünü serbest bırakarak köleliğin bilincini, iktidarsızlığın bilincini ortadan kaldırmaktır. Yaratıcı enerjinin ve

kendinden emin bir dehanın fışkırmasıyla iktidarsızlık mucizevi bir şekilde yok olur. Gösterinin içindeki prestij yarışı düzleminde hiçbir işe yaramayan megalomani, şartlandırmanın birleşik güçlerine karşı benliğin verdiği mücadelede önemli bir evredir. Gerçek hayatın kıvılcımı olan yaratıcı kıvılcım, en parlak ışıklarını şu anda üstümüze çökmüş olan nihilizmin karanlığında saçmaktadır. Hayatta kalma tavrının daha iyi örgütlenmesi projesi başarısız kalırken, kıvılcımlar giderek çoğalacak ve yavaş yavaş bu kez bireysel iradelerin birbirlerine uyumluluğuna dayanan tek bir ışıkta; yeni bir örgütlenme vaadinde birleşecektir. Tarih bizi radikal öznellik ile dünyayı değiştirme olasılığının kesiştiği kavşaklara; perspektifin tersine çevrileceği kavşaklara götürüyor.

2 *Kendiliğindenlik.* O, bireysel yaratıcılığın gerçek varlık kipi, yaratıcılığın kaynağında kirlenmemiş ve henüz göreve atama mekanizmaları tarafından tehdit edilmeyen ilk, lekesiz biçimidir. Genel anlamda, yaratıcılık düşünebileceğimiz en eşit şekilde dağıtılmış şey olmasına rağmen, kendiliğindenlik seçkin bir azınlıkla sınırlanmış görünüyor. Ona sahip olmak, iktidara karşı uzun süreli direnişin bir birey olarak kendi değerinin bilincine varmasını sağladığı insanlara ait bir ayrıcalıktır. Devrimci dönemlerde bu, çoğunluktur, devrimin gün be gün ilerlediği dönemlerde ise düşünebileceğimizden de çok sayıda insan anlamına gelmektedir. Çünkü, yaratıcılık ışık saçmaya devam ettikçe kendiliğindenliğin şansı tükenmeyecektir.

Tzara, 1919'da, "Yeni sanatçı protesto eder," diye yazıyordu. "O artık resim yapmaz, doğrudan doğruya yaratır." Geleceğin yeni sanatçıları, yaşanacak durumların mimarları da en özlü -ve de en radikal talep olarak- kuşkusuz aciliyet isteyeceklerdir. 'Özlü' dedim; çünkü, her şeyden önce bunun 'kendiliğindenlik' sözcüğünün çağrıştırdıklarıyla karıştırılmaması gerekir. Kendiliğin-denlik, ne içsel yasaklardan, hatta bilinçaltı yasaklardan doğabilir ne de yabancılaştırıcı soyutlama ve gösteri mahiyetinde göreve atamanın sonuçlarından sonra hayatta kalabilir. O bir fetihtir, sunulan bir şey değil. Bireyin yeniden yaratılması, bilinçaltının yeniden yaratılmasıdır (rüyaların yaratılması).

Kendiliğinden yaratıcılığın bugüne kadar sahip olmadığı şey, kendi şiirinin berrak bilinciydi. Sağduyu, kendiliğindenliği her zaman teorik bir uyarlanma, soyuta aktarım ihtiyacı içindeki bir başlangıç, önaşama olarak görmüştü. Bu anlayış, kendiliğin-denliği tecrit eder, onu kendinde-şey olarak görerek yalnızca gösteri içinde (örneğin, soyut resim) aldığı gülünç biçimiyle tanır. Gerçekte, kendiliğinden yaratıcılık, kendi gelişimi için yeterli tohumları içinde taşır. O kendi şiirine sahiptir.

Bence, kendiliğindenlik dolaysız deneyimdir; her yönden tehdit altında kaldığı halde henüz yabancılaşmamış, henüz sahteliğe kapılmamış olan yaşanan dolayımsızlığın bilincidir. Deneyimin merkezi, herkesin kendisine en yakın olacağı yerdedir. Bu eşsiz uzay-zamanın içinde, gerçekliğin bizi zorunluluktan bağışık kıldığı inancını taşıyoruz. Bizi her zaman yabancılaştıran şey zorunluluğun bilincidir. Kendimizi gıyaben, deyim yerindeyse, *in absentia* (yokluğumuzda) tanımamız öğretildi bize. Ama tüm bahaneleri ortadan kaldırmak ve olmayan bir geçmişle olmayan bir geleceği aynı boşluğa bırakmak bir an olsun gerçek hayatın bilincine varmakla olur. Şimdiki zamanın bilinci, bir tür doğaçlama içinde deneyimle uyum içindedir. Bunun bize verdiği -tecrit edilmişlikten gelen bir yoksulluğun içine yuvarlanmış olsa da başka insanlarla aynı zevki paylaştığı için potansiyel bir zenginlik taşıyan- haz, caz müziği sevgisiyle büyük bir benzerlik taşıyor. Dauer'in belirttiği gibi gündelik hayatta doğaçlama, en iyi anlarında cazla ortak çok şeye sahip: "Afrika ritim anlayışı, işitsellikten çok vücut hareketleriyle algılanmasından dolayı Batı ritim anlayışından ayrılır. Teknik, esas olarak ritim ve ölçünün zamana yüklediği statik dengeye, süreksizliğin dahil edilmesidir. Müzikal ritim ve uygun ölçüyle birlikte zamanın dışına çıkan coşkun ağırlık merkezlerinin varlığından kaynaklanan bu süreksizlik, ona uygulanan statik vuruş ve serbest (ecstatic) vuruş arasında sürekli bir gerilim yaratır."

Yaratıcı bir kendiliğindenlik an'ı, erişebileceğimiz en küçük birimde perspektifin tersine çevrilmesinin ortaya çıkışıdır. O, bütünsel bir harekettir; yani, bir ve birçoktur. Hazzın patlayışı öyle bir şeydir ki, kendimi yitirerek kendimi bulurum; varoluşumu unutarak kendimi gerçekleştiririm. Dolaysız deneyimin bilinci, bu

salınımda, bu doğaçlama caz müziğinde yatar. Çözümleyici bir amaçla deneyime yaklaşan bir düşünce, tersine, bu deneyimden uzak kalacaktır. Bu, gündelik hayatla ilgili tüm derinlemesine kafa yormalara ve elbette, şu ankine de uygulanabilir. Onunla savaşmak için yapabileceğim tek şey, şu göreve atama işini biraz daha zorlaştıracak şekilde sürekli bir özeleştiri öğesini işe katmaktır. Önünde ne kadar yol kaldığından başka bir şey düşünmeyen bir gezgin, yol boyunca hayal kuran yol arkadaşından daha kolay yorulur. Aynı şekilde, deneyime kaygıyla yaklaşmak da sadece ona engel olur, onu soyutlar ve yalnızca bir gelecek anılar dizisine dönüştürür.

Eğer deneyimin içinde gerçek bir temele sahip olacaksa, düşünce özgür olmalıdır. Bunu başarmanın yolu, *ötekini aynılık* kavramı çerçevesinde düşünmektir. Kendinizi oluştururken, yeri geldiğinde sizi ' oluşturacak bir başkasını hayal edin. Benim kendiliğindenlik anlayışım budur işte: Hâlâ 'benlik'ten ve dünyadan kopmamış olan, erişilebilecek en yüksek düzeyde bir özbilinç.

Bununla birlikte, kendiliğindenliğe giden yolları bulmak zordur. Endüstrileşmiş uygarlıklar bu yolları bozmuştur ve gerçek hayatı bulsak bile, en iyi şekilde onu nasıl kavrayabileceğimizi anlamak kolay olmaz. Bireysel deneyim, deliliğin tuzağına da düşebilir; delilik için bir bahanedir. Kierkegaard bunu şöyle anlatmıştı: "Can simidimin olduğu doğru; ama beni sudan çekip çıkaracak halatı göremiyorum. Şeyleri yaşamanın korkunç bir yolu bu". Halat elbette var; ve belki herkes onu yakalayabilir, ama birçok insan ağır davranmaları yüzünden onun varlığını anlamadan önce neredeyse kaygıdan ölecektir. Ama o var ve adı da radikal öznellik: Tüm insanların sahici bir kendini gerçekleştirme iradesine sahip olduklarının ve onların öznelliklerinin, başkalarındaki bu öznel iradenin algılanmasıyla güçlendiğinin bilinci. Yaratıcı kendiliğindenliğe bir fırlatma rampası kadar stratejik bir önem yükleyen şey, insanın başkalarında kendinin bir parçasını bulacak kadar onlara yönelmesi değil, kendisinden çıkıp dışa dönmesidir. Bizi yöneten kavramları ve soyutlamaları, geçerli kılmak için değil, tersine, düzeltmek, ayakları üstüne oturtmak, ortaya çıktıkları ve hiç terk etmedikleri alana geri ka-

zandırmak için, kendi kaynaklarına, deneyime döndürmeliyiz. İnsanların bireysel yaratıcılıklarının evrensel yaratıcılıktan ayrılamayacağını zaman geçmeden kavramalarının zorunlu önkoşulu budur. Tek otorite insanın kendi deneyimidir: Ve herkesin bir diğerine kanıtlaması gereken şey de budur.

3 *Niteliksel.* Herkese eşit ölçüde dağıtılmış olmasına rağmen yaratıcılığın ancak özgül durumlarda doğrudan, kendiliğinden bir ifadeye kavuşabildiğini söylemiştim. Bu durumlar devrim öncesi anlardır, hayatı değiştiren ve dünyayı dönüştüren şiirin kaynağıdırlar. Onlar, elbette kayranın modern karşılığının göstergesi olan nitelik altında sınıflandırılmalıdır. Tanrısal nefretin mevcudiyeti, en ilkelinden en karmaşığına -Haçlı St. John'dan Claudel gibi bir salağa- kadar bir anda herkesin üzerine çöken usandırıcı bir tinsellik tarafından açığa vurulmuştur. Aynı şekilde bir jest, bir tutum, belki yalnız tek bir kelime bile şiirin şansının açıldığını; gündelik hayatın tam olarak kurulmasının, perspektifin global olarak tersine çevrilmesinin -kısaca, devriminiçkin olasılıklar olduğunu göstermeye yetebilir. Niteliksel, bu olasılıkların özünü ifade eder ve berraklaştırır; bu, özün dolaysız iletişimidir.

Bir gün Kagame, okuyup yazması olmayan Ruandalı yaşlı bir kadının, "Bu beyazlar da amma kuş beyinli. Kafaları hiç çalışmıyor" diye şikâyet ettiğini duydu. Kagame, "Nasıl bu kadar aptal olabilirsin?" diye azarladı kadını. "Beyazlar öyle mükemmel şeyler yaptılar ki, umarım bunları bir gün sen de yapabilirsin." Yaşlı kadın alaycı alaycı güldü. "Bak, beni dinle. Bir yığın şey biliyor olabilirler. Ama, yine de, bir boktan anlamayan kuş beyinliler işte." Yaşlı kadın haklıydı, çünkü teknolojik uygarlığın, nicelikselleştirilmiş mübadelenin ve bilimsel bilginin laneti, bunların, insanların kendiliğinden yaratımını *doğrudan* serbest bırakacak araçları yaratamamış olmalarıdır. Bunlar, aslında, insanların dünyayı dolayımsız bir tarzda *anlamalarını* bile sağlayamıyorlar. Hiç kuşku yok ki, Belçikalı yöneticinin kendi daha üstün zekâsının güveniyle vahşi bir hayvana bakar gibi tepeden baktığı yaşlı Ruandalı kadının ifade ettiği duygular, bir vicdan

azabının ifadesi olan ve bu yüzden de kaba bir aptallığın çarpıttığı şu beylik lafta da bulunabilir: "O kadar çok inceledikten sonra, bir de baktım ki, hiçbir şey bilmiyormuşum." Çünkü, bir bakıma, bütünün bakış açısını terk etmedikçe, incelemenin bize bir şey öğretmediğini söylemek yanlıştır. Bu tutumun görmek ya da öğrenmek istemediği şey -niteliğe hangi düzeyde ne tür bir destek verirse versin- niteliğin çeşitli evreleridir. Doğrudan merkezi bir asansör aracılığıyla ve dolaylı olarak dıştan helezonik bir merdivenle birbirine bağlanan yan yana dizili bir blok apartmanı düşünelim. Ayrı ayrı apartmanlarda yaşayan insanlar, birbirlerine doğrudan ulaşabilirler; oysa helezonik merdivenlerden yavaş yavaş çıkanlar birbirlerinden kopukturlar. İlki, her düzeyde niteliksele ulaşmak demektir; ikincisinin bilgisi zaman içinde bir adımla sınırlıdır ve bu yüzden ikisi arasında bir diyalog mümkün değildir. 1848'in devrimci işçileri, Marx ve Engels'in kitabının temel derslerini kendi içlerine sindirmiş olmakla birlikte, kuşkusuz *Komünist Manifesto*'yu okuyamıyorlardı. Aslında, Marxist teoriyi gerçekten radikalleştiren şey buydu. *Manifesto*'nun teorik düzeyde ifade ettiği işçi sınıfının nesnel koşulları, en cahil işçinin bile yeri geldiğinde Marx'ı *hemen* anlamasını olanaklı kıldı. Kültürünü bir alev makinesi gibi kullanan yetişmiş insan, akademik bir dille anlatılan şeyi kendi gündelik hayatının canlı gerçekliğinde yaşayan eğitimsiz insanla uyumlu yaşamalıdır. Gerçekten de eleştirinin silahları, silahların eleştirisine katılmak zorundadır.

Tek bir hamlede sıçrayabileceğimiz daha yüksek bir aşamaya sadece niteliksel izin verir. Bu, kendisini tehlikeye atan her grubun öğrenmesi gereken derstir; barikatların pedagojisidir. Ne var ki hiyerarşik gücün sınıflandırılmış dünyası, bilgiyi de aynı şekilde sınıflandırılmış olarak tasarlayabilir: Helezonik merdivenlerde inip çıkan insanlar; birbirleriyle karşılaşan, birbirlerini geçen, birbirlerine çarpan, kazık atan, değişik tip ve sayıdaki basamakların uzmanlarıdır. Sonuçta ne fark eder? En altta, beylik şeylerle tıka basa doldurduğu beyniyle kendi kendine öğrenen insanı, tepede ise kelebek koleksiyonu yapar gibi fikir koleksiyonu yapan entelektüeli buluyoruz: Aptallığın aynadaki yansıları. Miguel de Unamuno ile aşağılık Millan Astray, ücretli düşünür ile

ona küfreden arasındaki karşıtlık boş bir karşıtlıktır: Nitelikselin göze çarpmadığı yerde zekâ sadece bir soytarı külahıdır.

Simyacılar Büyük Hedefleri için gereken elementlere *materia prima* (temel madde-ç.n.) derlerdi. Paracelsus'un buna dair betimlemesi niteliksele tam olarak uyar: "Fakirin ona zenginden daha çok sahip olduğu açıktır. İnsanlar onun iyi yönlerini çarçur ederler ve kötüsünü elde tutarlar. O hem görülebilir hem de görülmeyebilir. Çocuklar sokakta onunla oynarlar. Ama cahil insan her gün onu ayaklarının altında çiğner." Uzmanlaşmış düşüncenin ve sınıflandırılmış bilginin burçları yıkılırken, bu niteliksel *materia prima* bilincinin birçok zihinde giderek daha keskin bir şekle bürüneceği beklenebilir. Yaratıcı bir mesleği olanlar ve yaratıcılığı engelleyen bir mesleği olanlar, sanatçılar ve işçiler, proleterleşme süreci tarafından aynı nihilizmin içine itilmişlerdir. Yaratıcılığın görev başına getirilmiş biçimlerine karşı direnişin eşlik ettiği bu süreç, bir kültürel mallar yığını -plaklar, filmler, ucuz kitaplar- arasında ortaya çıkar ve bu mallar bir kez tüketim yasalarından kurtarılırlarsa, hemen gerçek yaratıcılığın hizmetine girerler. Ekonomik ve kültürel tüketim mekanizmalarının sabote edilmesinin bir örneği de kendi radikalizmlerine gerekçe bulma umuduyla kitap çalan gençlerdir.

Niteliğin ışığı üzerlerine düştüğü zaman, en farklı bilgi türleri birleşir ve en ağır basan gelenekleri bile yıkabilecek güçte bir manyetik köprü inşa ederler. İçten bir kendiliğinden yaratıcılığın gücü bilgiyi katsayısal olarak çoğaltır. Kendi imalatı aletleri ve önemsiz fonları kullanan bir Alman mühendis geçenlerde siklotronun yerini alabilecek bir cihaz imal etti. Eğer küçük bir teşvik bile bireysel yaratıcılığın böyle sonuçlar vermesine yol açabiliyorsa, bireyde varlığını sürdüren özgürlük ruhu, kolektif biçimde tüm tabuları büyük bir neşeyle yıkmak, büyük toplumsal şenliği kutlamak için yeniden doğduğunda ortaya çıkacak olan niteliksel şok dalgaları ve zincirleme tepkimelerden kimbilir ne enerji harikaları açığa çıkacaktır.

Yeni tip bir şartlandırma yaratmaktan uzak bütünleşmiş bir devrimci grubun görevi, şartlandırmanın sıfır yoğunluğa indiği güvenlikli bölgeler kurmaktır. Niteliksel şok taktiklerine başvurulmadıkça, her insanın kendi yaratıcı potansiyelinin bilincine

varmasını sağlamak çok talihsiz bir iştir. Nicel üyelik ilkesine dayanan kitle partileri ve diğer gruplaşmalardan bu yüzden hiçbir şey beklemiyoruz. Oysa, üyelerinin radikal eylemleri ya da düşünceleri temelinde oluşturulan ve kesin bir teorik ayrım aracılığıyla sürekli bir pratik hazırlık durumunu koruyan bir mikro topluluktan bir şeyler beklenebilir. Bu çizgide başarıyla kurulan hücreler, bir gün halkın çoğunun yaratıcılığını özgür bırakabilmeye yetecek etkiyi kullanma fırsatını bulabilirler. Anarşist teröristin umutsuzluğu umuda, bir Ortaçağ şövalyesine layık taktikleri modern bir stratejiye dönüştürülmelidir.

4 *Şiir.* Şiir nedir? Yaratıcı kendiliğindenliğin örgütlenmesi, tutarlılığın iç yasalarına uygun olarak nitelikselin kullanılmasıdır. Şiir, Yunanlıların *poien* dedikleri 'yapma', burada, başlangıçtaki katıksızlığına, yani bütünlüğüne kavuşturulmuştur.

Nitelikselin yokluğunda şiir var olamaz. Bu yoklukta nitelikselin karşıtını buluyoruz: Enformasyon, geçiş programı, uzmanlaşma, reformizm. Bunlar, parçalanmışlığın büründüğü çeşitli biçimlerdir. Ne var ki nitelikselin varlığı, tek başına kendiliğinden şiiri garanti edemez. Zengin bir göstergeler ve olasılıklar karmaşası, karışıklık içinde yitip gidebilir, tutarsızlıktan dağılabilir ya da çatışan amaçlar tarafından yok edilebilir. Oysa, etkililik ölçütü her zaman üstün gelir. Demek ki şiir, bütünüyle eylemde somutlaşmış radikal teoridir; bir arada tutma taktikleri ve devrimci stratejidir; gündelik hayatın büyük kumarının en heyecanlı kısmıdır.

Şiir nedir? 1895'te, Fransa'da, yanlış yönlendirilen ve başarısızlığa mahkûm demiryolu işçilerinin grevinde, bir sendikacı ayağa kalktı ve grevcilerin amaçlarının birkaç kelime ile nasıl ortaya konulabileceğinin çok güzel bir örneğini verdi: "Bilinçli olarak kullanılan iki metelik, bir lokomotifi hareketsiz bırakır." Hükümet çevrelerinin ve kapitalistlerin direnci anında kırıldı. Burada şiirin yeni gerçeklikleri ortaya çıkaran, perspektifi tersine çeviren bir eylem olduğu açıktır. *Materia prima* herkesin uza-

nabileceği bir mesafededir. Onu en etkili biçimde kullanmasını bilenlerse şairlerdir. Üstelik iki metelik, bizzat gündelik hayatın yarattığı ve kullanılır kıldığı rakipsiz bir enerjinin bolluğuyla karşılaştırıla-maz bile: Yaşama isteminin, dizginsiz arzuların, aşk tutkusunun enerjisi, korku ve kaygının gücü, yıkım dürtüsünün vahşi çağrısı. Evrensel olarak yaşanan ölüm, yaşlılık ve hastalığa ilişkin duygulardan nasıl bir şiirsel başkaldırı doğabilir bir düşünsenize. Herkesin yazdığı tek gerçek şiir olan gündelik hayatın uzun devrimi, hâlâ marjinal durumdaki bu bilinci çıkış noktası olarak alacaktır.

"Şiir nedir?" diye sorar estetler. Ve biz de dosdoğru cevap veririz: Şiir ender olarak şiirdir. Çoğu sanat yapıtı şiire ihanet eder. Şiir ve iktidar birbiri ile uzlaşmazken, tersi nasıl olabilir? Olsa olsa sanatçının yaratıcılığı, son sözü söyleyeceği günü bekleyen, bitmemiş yapıtlar içinde hapsedilmiş, örtülmüştür. Ne yazık ki sanatçılar ona ne kadar önem verirlerse versinler, kusursuz bir iletişimin müjdecisi olduğu düşünülen bu son söz, yaratıcılığın isyanı sanatı kuşatmadıkça, söylenmeyecektir.

Afrika sanat yapıtı -şiir, müzik, heykel ya da mask- yaratıcı bir kelam, eylem halindeki sözcük oluncaya kadar, *işlev* görünceye kadar tamamlanmış muamelesi görmez. Aslında, bu Afrika sanatının dışında da doğrudur. Dünyada işlevsiz kalmaya çalışan ve daha sonraki telafi aşamasında bile, kendisini yaratan aynı istemle, yani yaratım anının coşkusu içinde sürekli yaşama istemiyle tutarlı bir işleve sahip olmak istemeyen sanat yoktur. Neden en büyük sanat yapıtları hiçbir zaman bitmeyecekmiş gibi görünür? Büyük sanat her fırsatta gerçekleşme, deneyime katılma hakkını haykırır da ondan. Sanatın yapısındaki bugünkü çözülme bu oka en uygun yaydır.

Günümüzde bütün sanat biçimlerinin yozlaşması tarafından kirletilen biçiminden kurtulmuş nitel boyutlarının bize ulaştığı resim, yazı, müzik ya da taş mimari dışında hiçbir şey, geçmiş kültürü geçmişin kültünü oluşturan şeylerden koruyamaz. Tabii ki bu, De Sade, Lautréamont; ama ayrıca Villon, Lucretius, Rabelais, Pascal, Fourier, Bosch, Dante, Bach, Swift, Shakespeare, Uccello ve diğerleriyle birlikte gerçekleşir. Hepsi de kendi kültürel kozasını parçalayabilir ve tarihin, onlara gelecek sanatçıların havan

toplarına mermi olma görevini yüklediği müzelerde ortaya çıkarlar. Bu yüzden eski bir sanat yapıtının değeri, onun içinden süzülebilecek radikal teorinin boyutları temelinde, yeni yaratıcıların yepyeni bir şiir türü yaratmak amacıyla ve aracılığıyla ondan çıkarabileceği yaratıcı bir kendiliğindenliğin çekirdeği temelinde ölçülebilir.

Radikal teorinin en güçlü yanı, yaratıcı kendiliğindenliğin başlattığı bir eylemi sona erdirmeden ya da başka bir yere aktarmadan erteleme yeteneğidir. Tersine, sanatsal yaklaşım, en güzel anlarında, dünyaya yeniden ve yeniden kendini yaratmak isteyen öznel bir faaliyetin damgasını vurmak ister. Radikal teori, şiirsel gerçekliğe, süreç içindeki gerçekliğe ve değişim halindeki bir dünyaya sımsıkı bağlıyken, sanat daha büyük bir yitirme ve bozulma riski taşıyarak aynı yolda ilerler. Sadece kendisine karşı, kendi zayıf yanına -en estetik yanına- karşı silahlanmış bir sanat, telafi edilmekten yakasını kurtarabileceği umuduna sahiptir.

Çok iyi bildiğimiz gibi tüketim toplumu sanatı tüketilebilir bir ürün çeşidine indirger. Bu indirgeme ne kadar bayağı biçimde yapılırsa, dağılma süreci o kadar hızlı olur ve aşkınlık o kadar çok fırsata sahip olur. Sanatçının, vakit kaybetmeden ulaşmak istediği iletişim kesilmiş ve gündelik hayatın en basit ilişkilerinde bile yasaklanmıştır. Ressamlar ve şairlerin uzak yeni iletişim biçimleri arayışı artık kolektif çabanın bir parçası haline gelmiştir. Bu yolla sanattaki eski uzmanlaşma nihayet sona ermektedir. Artık sanatçılar yoktur, çünkü herkes sanatçıdır. Geleceğin sanat yapıtı tutkulu bir hayatın kurulması olacaktır.

Yaratılan nesne kendisini yaratan süreçten, yaratım ediminden daha az önemlidir. Bir sanatçıyı yaratan müze değil, kendi yaratıcılık durumudur. Ne yazık ki, sanatçılar kendilerini pek yaratıcı olarak görmezler: Çoğu kez teşhirci bir biçimde galerilere yönelik oynarlar. Bir sanat yapıtının önünde tefekküre dalmak yaratıcıya atılan ilk taştı. Bu tutumu önce sanatçı cesaretlendirmişti. Oysa, bugün bu tutum, onu mahveden şeydir: Şimdi bir tüketim gereksiniminden, en kaba ekonomik buyrukların bir ifadesinden başka bir anlam taşımaz. Artık sözcüğün klasik anlamıyla bir sanat yapıtına benzeyen hiçbir şey kalmamasının nedeni budur. Böyle bir şey olamaz da. Ama çok daha iyisi olur. Şiir başka

yerde de bulunabilir: Yarattığımız olgularda ve olaylarda. Eskiden hep marjinal olarak yaklaşılan olguların şiiri, şimdi herkesin ilgi merkezinde, gündelik hayatın merkezinde, aslında hiçbir zaman terk etmemiş olduğu bir alanda duruyor.

Gerçek şiir sanatının, şiirlere aldırdığı yok. Mallarmé, Kitabı arayışında, şiiri yok etmekten başka bir şey istemiyordu. Şiiri gerçekleştirerek ortadan kaldırmaktan daha iyi bir yol ne olabilirdi? Ve gerçekten de Mallarmé'nin çağdaşlarından birkaçı tam böyle bir 'yeni şiir'in parlak yorumcuları olarak kendilerini kanıtlamışlardı. *Hérodiade*'in yazarı, anarşistleri "katıksızlığın melekleri" olarak betimlediği zaman onların şaire bombalarıyla sözcüklerin içinde saklanmış ve şairin hiçbir zaman kullanamayacağı bir anahtarı sunduklarını mı sezmişti yoksa?

Şiir her zaman bir yerlerdedir. Onun sanatı son zamanlarda terk etmesi, bireysel eylemlerde, öncelikle bir hayat tarzında ve böyle bir tarz arayışında yerleştiğini görmeyi kolaylaştırmıştır. Bu şiir nerede bastırılmışsa, orada filizlenmiştir. Vahşice yok edildiğinde, şiddetle yeniden doğar, isyancılara gayda çalar, ayaklanmadan haberdar eder ve bürokratlar tarafından aziz hikâyelerine hapsedilinceye kadar tüm büyük devrimci karnavallara hayat verir.

Yaşanmış şiir, tarih boyunca kendini kısmi isyanlarda, -Cœurderoy'un çok yerinde olarak "tek kişinin isyanı" dediği- suçta bile etkili bir şekilde göstermiştir. İnsanlığın içinde teslim alınamaz olan her şeyin; yani, yaratıcı kendiliğindenliğin yetkin bir koruyucusudur. Bireyi ve toplumu sahte bir topluluk temelinde değil de öznellik temelinde birleştirme isteği, yeni şiiri herkesin *kendi başına* kullanması gereken bir silaha dönüştürmüştür. Bundan böyle şiirsel deneyim prim yapacaktır. Kendiliğindenliğin örgütlenmesi, kendiliğindenliğin kendi işi olacaktır.

XXI. KÖLESİZ EFENDİLER

İktidar, efendilerin köleliğe özgü koşulları sürdürdükleri toplumsal örgütlenmedir. Tanrı, Devlet, Örgüt: Bu üç sözcük, özerkliğin ve tarihsel belirlenimin iktidar açısından öneminin iyi bir işaretidir. Üç ilke art arda egemen olmuştur: Egemenlik ilkesi (feodal güç), sömürü ilkesi (burjuvazinin gücü), örgütlenme ilkesi (sibernetik güç) (2). Hiyerarşik toplumsal örgütlenme, kutsallığın yok edilmesi ve mekanizasyon yoluyla gelişmiştir, ama aynı zamanda çelişkileri de keskinleşmiştir. İnsanı, ne derece insani tözden yoksun bırakmışsa, kendisine o derece bir insan yüzü kazandırmıştır. O, efendilerin aleyhine özerklik kazanmıştır (yöneticiler işbaşındadırlar, ama onları yöneten de İktidarın çeşitli mekanizmalarıdır). İktidarın direktiflerini uygulayanlar teslimiyetçi bir köleler ırkının -Theogonis'in anlattığı başı eğik doğan ırkın- modern torunlarıdır. Onlar, tahakküm etmenin sağlıksız hazzını bile yaşayamazlar. Bu efendi-kölelerin karşısına çıkanlar zengin devrimci geleneklere sahip redciler, yeni proletaryadır. Bu cepheleşmeden geleceğin kölesiz efendileri ve hem çocukluğun canlı projelerini hem de büyük aristokratların tarihi projelerini gerçekleştirebilecek olan daha yüksek bir toplum biçimi doğacaktır (1, 3).

1 Platon, *Theages*'te, "Eğer mümkün olsaydı, herkes tüm insanların efendisi ya da daha doğrusu Tanrı'nın ta kendisi olmak isterdi," diye yazar. Efendilerin ve tanrıların zayıflığı düşünüldüğünde yeterince cılız bir tutku. Köleler yöneticilere sadakat yemini ettikleri için, efendiler ve Tanrı da yönettikleri kişilerin eksiklikleri nedeniyle zayıftırlar. Efendi, yabancılaş-manın olumlu kutbunu, köle ise olumsuzunu bilir: Ama her ikisi de tam efendiliği yadsır.

Feodal derebeyi bu efendi-köle diyalektiğinin içinde nasıl davranır? Tanrı'nın kölesi ve insanların efendisi -mitin kurallarına

göre Tanrı'nın kölesi olduğu *için* insanların efendisi- olarak Tanrı ile ilişkisinde, kendisini saygılı bir teslimiyetin ardındaki lanetlenmişliğini gizlemeye mahkûm edilmiş olarak bulur; çünkü sadakat gösterdiği ve insanlar üzerindeki gücünün kaynağı olan tek bir Tanrı vardır. Kısaca, aristokrasi ile monark arasında süren aynı ilişkiyi Tanrı ile kendisi arasında yeniden üretir. Bir kral nedir? Tanrı'nın seçtiği bir seçkin. Tahtın sürekliliği mücadelesinin genellikle eşitler arasındaki bir yarışmayı andırması anlamlıdır. Feodaller krala hizmet ederler; ama onun güçteki eşiti olarak. Aynı zamanda, eğer Tanrı'ya boyun eğiyorlarsa, bunu onun rakipleri sıfatıyla da yaparlar.

Eski efendilerin hoşnutsuzluğunu anlamak güç değil. Tanrı aracılığıyla yabancılaşmanın olumsuz kutbunda, ezdikleri kişiler yoluyla olumlu kutbunda yer alırlar. Olumlu yabancılaşmanın can sıkıntısını bu kadar yakından yaşarken gerçekten Tanrı olmayı nasıl isteyebilirlerdi? Ve nasıl kendilerini tiranlaştıran Tanrı'yı yok etmek istememezlik edebilirlerdi? Yüce ve kudretlilerin 'olmak ya da olmamak'ı feodal dönemde her zaman çözülmesi olanaksız olan, Tanrı'yı muhafaza ederken nasıl yadsımalı sorununa -başka bir deyişle, Tanrı'nın aşılması, Tanrı'nın gerçekleştirilmesi sorununa- dönüşmüştü.

Tarih, böyle bir aşkınlığı gerçekleştirmeye yönelik biri mistiklerin, diğeri de büyük inkârcıların olmak üzere iki pratik atılımı kaydediyor. Üstat Eckart, "Beni Tanrı'dan kurtarması için Tanrı'ya dua ediyorum," diyordu. Aynı şekilde, Suabiyalı sapkınlar da 1270'de, Tanrı katına yükseldiklerinden ve tanrısallığın olası en yüksek derecesine ulaştıklarından dolayı Tanrı'yı terk ettiklerini söylemişlerdi. Bir diğer yolu, olumsuz yolu izleyen Heliogabalus, Gilles de Rais ya da Erszebet Bathory, kendilerini olumlu olarak yabancılaştıran aracıları, yani kölelerini bertaraf ederek tam bir efendiliğe ulaşmaya çalışıyorlardı. Onlar bütünsel insana, sapkınlık yolunu izleyerek, tam bir insaniyetsizlik aracılığıyla erişmek istemişlerdi. Ama, buradan anlaşıldığı gibi, yasaksız bir saltanat süren yöneticiler ve isyan eden köleler mutlak olarak aynı yoldaydılar: Ayrı ayrı olsalar da birlikte kolkola seyahat eden Caligula ve Spartaküs, Gilles de Rais ve Dosza Gyorgy ile birlikte tepenin doruğunda ve eteklerindedirler. Kölelerin tam

isyanının -tam isyan diyorum; çünkü Hıristiyan, burjuva ya da sosyalist isyanlar gibi yarı yolda kalmış isyanlardan söz etmiyorum- feodal derebeylerinin aşırı isyanlarına benzediğini öne sürmek yetmez. Çünkü aralarında bir fark vardır. Aslında köleleri ve onların torunlarını (proletarya, idareciler, sefil ve edilgen bireyler) ilga etme isteği, sonunda yeniden icat edilen doğanın ve şeylerin dönüştürülmeye gösterdikleri direnişin getirdiklerinin dışında, güçlük çıkarmayan dünyaya hâkim olma isteğine eşsiz bir fırsat sunar.

Bu fırsat, tarihsel sürecin bir parçasıdır. Tarih vardır, çünkü ezilenler vardır. Doğaya karşı mücadele ve bu mücadeledeki çeşitli toplumsal örgütlenme biçimlerine karşı mücadele, her zaman için nihai olarak insanın kurtuluşu uğruna bir mücadele, bütünlüklü insan uğruna bir mücadele olmuştur. Köle olmayı reddetmek, dünyayı gerçekten değiştiren tek şeydir.

Öyleyse tarihin amacı nedir? Köleliğe karşı köleler tarafından, "özgül koşullar altında" yapılan (Marx) tarihin ancak bir amacı olabilir: Efendilerin yok edilmesi. Efendi, tarihi yapanları -ve zorunlu olarak *ona* karşı yapanları- katletmek suretiyle tarihi reddederek ondan kaçamazsa, asla bir çıkış yolu bulamaz.

Bu durumun yarattığı paradokslar şunlardır:

1– Eski efendilerin en insani yanı mutlak tahakküm özlemlerinde yatar. Böyle bir proje, tarihin ve onun kurtarıcı eğiliminin bütünüyle engellenmesini içeriyordu. Başka bir deyişle, tam bir insaniyetsizliği içeriyordu.

2– Tarihten kurtulma arzusu insanı sadece daha çok örselenebilir bir duruma getirir: Ondan kaçmak demek, örtüyü yırtıp atmak ve onun darbelerine maruz kalmak demektir. İnatçı muhafazakârlık, üretim güçlerinin diyalektiğine olduğu kadar, her yönüyle gerçek hayatın tekrarlanan saldırılarına karşı da duyarlıdır. Efendiler tarihin kurbanlarıdır. Tarih, mevcut piramidin tepesinde, üç bin yıllık bir gecikmeye değecek şekilde ezer onları; verdiği görüntü, insanı tarihin sanki bir Anlamı varmış gibi (kölelik dünyasının sonu, feodal dünyanın sonu, burjuva dünyasının sonu) konuşmaya ayartan bir *planın*, sistematik bir programın, bir kuvvet çizgisinin görüntüsüdür.

Efendiler tarihten kaçmak için, onun çekmecelerinde bir an

önce dosyalanmaya bakarlar; doğrusal zamana bağlı gelişime katılırlar, çünkü onu küçümsemektedirler. Tersine, tarihi yapanlar -devrimciler, özgürlük umudunun sarhoş ettiği köleler- zamansız olanın himayesi altında, *sub specie aeternitis,* (ezeli açıdan) hareket ediyor gibi görünürler; onlar yoğun olarak yaşanan doyumsuz bir hayatın susuzluğunu çekmektedirler ve değişen tarihsel koşulları göz önüne almadan bu amaca bağlı kalmaktadırlar. Belki de felsefi sonsuzluk kavramı, tarihsel bir kurtuluş arayışına sımsıkı bağlıdır, tam özgürlük yanlıları ve geleneksel tarihin sonu tarafından bir gün -felsefeyle birlikte- gerçekleştirilecektir.

3– Yabancılaşmanın olumsuz kutbunun, olumlusu üzerindeki üstünlüğü, tam bir isyanın mutlak efendilik projesini sadece olumsuz bir başlangıçtan yola çıkarak uygulayabileceği olgusunda yatar. Tarihin efendileri ortadan kaldırdığı hareketi başlatan ve tarihin ötesinde, şeyler üzerinde yeni bir gücün -nesnelere sahip olmak için varlıklara sahip olmak zorunda olmayan bir gücün- olanaklı olduğunu şimdiden görebilenler, zincirlerini kırmak için mücadele veren köleler olmuşlardır. Ne var ki, tarihin yavaş işleyişi düşünüldüğünde, efendilerin bir anda ortadan kalkamayacağı görülür. Ancak, efendiler, ortadan kaybolmak yerine yozlaşmışlardır; öyle ki efendilik kurumu, efendi olmaktan çok birbirlerinden sadece tükettikleri göreli güç miktarına göre ayrılabilen güç tüketen kölelerin var olduğu bir noktaya gelmiştir.

Üretim güçlerinin tam kurtuluşun maddi önkoşullarını ancak yavaş yavaş yaratması, bunların önce burjuva evresinden geçmesi kaçınılmazdı. Bugün, otomasyon ve sibernetik, sadece gerçekten insani bir tarzda uygulanabilseydi, eski efendilerin ve kölelerin rüyalarını gerçekleştirebilirdi, oysa eski sistemden elimizde kalan tek şey, her bireyin biraz karışık ve kısmi bir biçimde hem köle hem de efendi olduğu toplumsal açıdan şekilsiz bir mağmadır. *Eşit değerlerin* egemenliği, yine de geleceğin efendilerine gebedir: Kölesiz efendilere.

Yeri gelmişken, De Sade'a saygılarımı sunuyorum. Onu aristokrasinin son büyük asisi olarak nitelendirmemize yol açan şey, tarihin büyük bir dönüm noktasında ortaya çıkmasının yanı sıra şaşırtıcı derecede zengin ufkudur. *Sodom'un Yüzyirmi Günü*'nde, tüm uşaklarını katlederek mutlak efendiliğe ve dünyevi cennete

elveda diyen Selling Şatosu'nun sahiplerini anlatır bize. Marki ve cumhuriyetçi olan De Sade, kendi kişiliğinde, kötü büyük efendinin buz gibi mantıksal hedonizmi ile en sonunda hiyerarşinin zincirlerinden kurtulmuş bir öznelliği öne çıkaran devrimci iradeyi, gidebileceği yere kadar, birleştirmişti. Hem olumlu hem de olumsuz yabancılaşmayı ortadan kaldırmaya yönelik umutsuz çabaları, bütünlüklü insan teorisyenlerinin arasında birinci sırayı almasını sağlar. Devrimcilerin onu Marx okur gibi dikkatle okumalarının tam zamanıdır. (İtiraf etmek gerekirse, devrimci uzman-larımızın Marx hakkındaki bilgisi, neredeyse onun Stalin ya da olsa olsa Lenin ve Troçki takma adıyla yazdıklarıyla sınırlı.) Her şeye rağmen, gündelik hayatı radikal bir biçimde değiştirmek isteyen hiç kimse ne iktidarın bu büyük muhaliflerini ne de Tanrı'nın bahşettiği otorite tarafından kendilerini engellenmiş hisseden eski efendileri gerçekten görmezden gelemez.

2 Burjuvazinin gücü feodal gücün kırıntılarıyla beslenir. Burjuvazinin devrimci eleştirisi, aristokratik otoriteyi önce aşındırdı, sonra çiğneyip ezdi ve parçaladı. Ama bu yıkım görevi, hiçbir zaman mantıksal sonucuna, yani, hiyerarşik gücün ortadan kaldırılmasına kadar götürülmedi. Tersine, bu otorite bir ölünün bağlanmış çenesi gibi aristokrasinin ölümünü gülünç bir biçimde canlı tuttu. Kendi parçalanmış güçlerine inatla bağlı kalan burjuva liderleri, parçalardan bir bütün yapmaya çalıştılar (gerçekten de bu, totalitarizmin özüdür), ama kendi uydurdukları saygınlıklarının giderek azalışını ve gösterinin eski püskü dekorları içinde yok oluşlarını görmek onların kaderiydi. Mitin ağırlığı ve otoriteye duyulan inanç ortadan kalkınca, elde kalan hükümet biçimleri sadece maskaraca bir terör ve aptalca demokrasiydi. Bonaparte'ın ne güzel oğulları olmuştu! Louis- Philippe, III. Napoleon, Thiers, XIII. Alphonso, Hitler, Mussolini, Stalin, Franco, Salazar, Nasır, Mao, De Gaulle... kötülük tohumlarını dünyanın her köşesine saçan bir yığın damızlık Übü. Bu goriller dün, en azından kendi otoritelerinin sürgünlerini koparıyorlar ve Olympos'un gazabıyla tehdit ediyorlardı. Oysa, bugün onların cılız halefleri, kamunun gözünde en azından sefil bir saygı elde etseler,

ne kadar şanslı sayılacaklar. Artık başrol yok. Beni yanlış anlamayın lütfen. Bütün saçmalığına rağmen Franco'nun öldürücü olmadığını söylemiyorum. Ancak, iktidarın aptallığının, iktidardaki aptallıktan çok daha öldürücü bir katile dönüşmek üzere olduğunu söylüyorum.

Bizim ceza sömürgemizin kafa karıştırma makinesi gösteridir. Efendi-kölelerimiz gösterinin sadık uşakları, aktörleri ve sahne yöneticileridir. Onları yargılamak kimin umrunda? Onların 'biz suçsuzuz' diye yalvarıp yakaracaklarından emin olabiliriz. Ve gerçekten de suçsuzlar. Onlar kendi sinizmlerinden çok başkalarının kendiliğinden itiraflarına, terörden çok gönüllü kurban olmaya ve kaba kuvvetten çok yaygın mazoşizme ihtiyaç duyarlar. Yöneticinin özrü, yönetilenlerin cesaretsizliğidir. Ama, şimdi herkes yönetilmektedir; kuralları herhangi bir kişiye olduğu kadar sözde yöneticilere de uygulanan soyut bir iktidar, kendi kendine yeten bir örgütlenme tarafından bir şey gibi manipüle edilmektedir herkes. Ve *şeyleri* yargılayamazsınız; sadece onların zarar vermesini engellersiniz.

Ekim 1963'te, sosyolog Fourastié, geleceğin liderine ilişkin olarak şu sonuca vardı: "Lider eski *büyülü* gücünü yitirmiştir; o şimdi *eylemi başlatan* kişidir ve böyle kalmaya devam edecektir. Kesin karar alma mekanizması iş ekiplerinin sorumluluğunda olacaktır. *Sonuçlara varmaya ve karar almaya yeterli* birisi de olsa, lider bir komitenin başkanı olacaktır." (Vurgular benim.) Burada, efendinin tarihsel evrimindeki üç aşamayı görüyoruz:

1. Feodal toplumun karakteristiği olan tahakküm ilkesi.

2. Burjuva toplumunun karakteristiği olan sömürü ilkesi.

3. Sibernetik toplumun karakteristiği olan örgütlenme ilkesi.

Gerçekte, her üç ilke de her zaman işbaşındadır. Sömürü ve örgütlenme olmadan tahakküm olmaz. Ama, ortaya çıktıkları dönemle birlikte onların göreli önemleri değişir. Bir aşamadan diğerine geçilirken, efendilerin bağımsızlığı ve sorumluluk alanları azalır. Onların insanlıkları sıfıra yaklaşırken, içi boşalmış gücün insaniyetsizliği sonsuzluğa yönelir.

Tahakküm ilkesi altında, efendi, kölelerinin varoluşunun kendi varoluşunu sınırlandırmasını engeller. *Sömürü ilkesi* altında, patron, işçilerine ancak kendi varoluşuna güç katabilecek ve onu ge-

liştirebilecek kadar bir varoluş bahşeder. *Örgütlenme ilkesi*, bireysel varoluşları, herkesin liderlik ya da yöneticilik kapasitesinin derecesine göre sınıflandırarak parçalar: Örneğin, bir ustabaşı üretkenlik, temsilcilik gibi konularda dikkatle değerlendirildikten sonra, %56 lider, %40 idareci ve -Fourier'nin de söyleyebileceği gibi- %4 belirsiz olarak betimlenebilir.

Tahakküm bir hak, sömürü bir sözleşme, örgütlenme *şeylerin* düzenlenmesidir. Tiran kendi güç istemine göre hüküm sürer; kapitalist kâr yasasına göre sömürür; örgütçü programlar ve programlanır. Birincisi keyfiliğe, ikincisi adalete, üçüncüsü rasyonelliğe ve nesnelliğe başvurur. Derebeyinin insaniyetsizliği, kendisini arayan bir insaniyettir. Sömürücünün insaniyetsizliği, teknolojik ilerlemeyi, hayatın hoş yanlarını, açlık ve hastalıklar karşısındaki başarılarını insanlığa bir rüşvet olarak sunarak kendi özgürlüğünü satın almaya çalışmasında yatar. Sibernetikçinin insaniyetsizliği kendisiyle tam bir uyum içindeki insaniyetsizliktir. Böylece, efendinin insaniyetsizliği giderek daha az insani olmaya başlamıştır. Ölüm kampları, anlamsız savaşlara giren feodal baronların öldürücü öfkesinden farklı bir canavarlık düzenidir. Ama, teknokratik örgütlenmeyi programlayanların çok yakın bir gelecekte bizim için hazırlıyor oldukları o genel şartlandırmanın soğuk eliyle karşılaştırıldığında, Auschwitz'deki klinik kıyım hâlâ lirik bir niteliğe sahiptir. Kral fermanıyla infazın, beyin yıkama yöntemlerinden çok daha 'insani' olduğunu söylemiyorum. Cellatın ipi ve giyotin arasında gönüllü bir tercih! Hayır, bu sadece tahakküm etmekten ve insanları ezmekten alınan o kuşkulu hazzın ortadan kalkma eğiliminde olduğu anlamına geliyor. İnsanları hiçbir erotik zevk almaksızın sömürme ihtiyacını kışkırtan kapitalizmdi. Ne sadizm ne acı çektirmekten alınan olumsuz zevk ne de *çarpıtılmış* bir insanlık; sadece şeylerin saltanatı mükemmelliğe ulaşmıştır. Hedonizm ilkesinden vazgeçtikleri zaman, efendiler efendiliğin kendisinden vazgeçmiş oldular. Bu hatayı düzeltmek kölesiz efendilere kalmıştır.

Üretime dayalı kapitalizmin düzenlediği mekanizmalar, şimdi tüketim diktatörlüğü tarafından daha da geliştiriliyor. Örgütlenme ilkesinin işlevi, ölü şeylerin insanların üzerinde tam bir egemenlik kurmalarıdır. Makinelerin kontrolü makine sahiplerinden onların

kullanılışını örgütleyen teknisyenlerin eline geçer geçmez, üretim araçlarının sahipleri tüm güçlerini yitirirler. Bu örgütçüler bile kendi planları ve sistemleri tarafından yutulmaya mahkûmdurlar. O zaman en basit makinenin bile patronların varoluşunun son gerekçesi, patronların insanlığından arta kalan son dayanak olduğu görülecektir. Sibernetik üretim ve tüketim örgütü, gündelik hayatın kontrolünü, planlamasını ve rasyonelleştirilmesini kaçınılmaz kılmıştır.

Uzmanlar, gündelik hayat alanında çoğalan şu güdük efendiler, köle-efendilerdir. Bereket versin ki, hiç şansları yok. Daha 1867'de, Birinci Enternasyonal'in Basel Kongresi'nde, Francau şöyle diyordu: "Çok uzun bir zamandan beri diplomalı düklerin ve bilim krallarının himayesi altındaydık. Artık, kendi işimizi kendimiz görelim; ne kadar beceriksiz olursak olalım, hiçbir zaman başkalarının bizim adımıza yaptıklarından daha kötüsünü yapamayız." Bunlar oldukça akıllı sözler; ve uzman sürülerinin gündelik hayatın bütün yanlarını asalaklaştırdığı günümüzde daha da geçerli. Büyük Kafkaesk sibernetik aygıtın çekim gücüne kapılanlar ile içlerinden gelen en derin dürtülere kulak veren ve ne pahasına olursa olsun bu aygıttan kurtulmaya çalışanlar arasında açık bir kutuplaşma ortaya çıkıyor. Eski efendilerin kampında insanlık iddiasında bulunabilecek hiç kimse kalmadığı için ikinci grup, insani olan her şeyin tek vasisidir. Bir yanda, hepsi de aynı hızla boşluğa düşmekte olan şeylerden; diğer yanda, tam bir özgürlük umudunun sarhoş ettiği kölelerin projesinden başka bir şey kalmamıştır geriye.

3 *Kölesiz efendiler ya da aristokrasinin aristokratik aşkınlığı.* Efendi de Tanrı'nın düştüğü çukura düşer. İnsan sevgisinden, yani insanı ezmenin verdiği hazzı sevmekten uzak kalır kalmaz, hedonizm ilkesini terk eder etmez, bir robot gibi yuvarlanır kalır. Şeylerin düzenlenişinin, tuğla ve harç kadar edilgen ve hareketsiz varlıkların manipülasyonunun verdiği haz çok sınırlıdır. İnce zevkleri olan bir Tanrı bile canlı varlıklara, yiyip içen, soluk alan canlı vücutlara; korku ve alçakgönüllülükle titreşen ruhlara ihtiyaç duyuyor. Tanrı kendi büyüklüğünü hissetmek

için, ibadetten, isyankârlıktan, kaçamaktan, hatta dine küfretmekten coşku duyan kullara sahip olmalıdır. Katolik Tanrı hakiki özgürlüğü dağıtmaya pek heveslidir, ama bir tefeci gibi sadece faizle dağıtır bu özgürlüğü. Kıyamet Günü'ne kadar insanla kedi fare oyunu oynar; işi bitince de insanı bir güzel midesine indirir ve yalanmaya başlar. Ortaçağ'ın sonuna doğru burjuvazinin sahneye çıkışıyla birlikte, bu Tanrı yavaş yavaş insanileşmiştir. Ne var ki bu, paradoksal bir biçimde olmuştur; çünkü Tanrı da bu süreçte nesne haline gelmiştir, insan da. Calvin'in Tanrısı insanları önceden belirlenmiş bir yazgıya mahkûm ederek keyfi hükümden alacağı hazdan feragat eder: Artık istediğinin kafasını, istediği zaman ezmekte serbest değildir. Bu Tanrı, tanrısal kaprisleri olmayan, ölçülebilir, iskonto oranı kadar soğuk, iş ilişkilerinin Tanrısı'dır. Dolayısıyla utancından yüzünü gizler: *Deus absconditus* (Gizli Tanrı). Diyalog kopmuştur, Pascal'ın umutsuzluğu ve Descartes'ın ne ya pacağını bilmediği bir ruhla baş başa kalmaktan duyduğu utanç da bundan dolayıdır. Sonra -çok daha sonra- Kierkegaard, insanın öznelliğini dirilterek öznel bir Tanrı'yı diriltmeye çalışmıştır. Ama, artık yapacak bir şey yoktur: O zamana kadar Tanrı insanın zihninde çoktan 'Büyük Dışsal Nesne' olmuştur. İnci mercandan yapılmış, taşlaşmış bir dodo kadar ölüdür o. Bu arada onun ölüm kucaklayışının *rigor mortis*'ine (ölüm katılığı-ç.n.) (yani, gücün hiyerarşik Biçimi) yakalanan insanlar şeyleşmeye ve insani olan her şey de yok olmaya mahkûm görünüyor. İktidar perspektifinden bakıldığında şeylerden -tanrısal fosil kalıntılarından- başka bir şey görülmüyor. Ve gerçekten de insan bilimleri denen sosyoloji, psikoloji ve ekonominin 'nesnel' araştırmalarına ışık tutan budur.

Efendiyi hedonizmden vazgeçmeye zorlayan şey nedir? Onu tam bir doyuma ulaştıracak olan bizzat efendilik durumu, hiyerarşik üstünlük ilkesine bağlılığı değilse nedir? Hiyerarşi parçalara bölünürken, efendiler -ama güçten düşmüş efendiler- çoğalırken, tarih iktidarı demokratikleştirirken, bu vazgeçişin alanı sadece genişleyebilir. Böylece efendilerin kusurlu zevkleri, kusurlu efendilerin zevklerine dönüşür. Birahanelerde başlattıkları isyanlarını faşizmin ölüm yürüyüşüyle sonuçlandıran burjuva efendileri -Übüesk plepler- gördük. Ama, kısa bir süre içinde,

köle-efendilerimiz -hiyerarşik insanın son başkalaşımı- böyle bir cenaze töreninin kuşkulu hazzına bile ulaşamayacaklardır. Onlara kalan tek şey, şeylerin melankolisi, kasvetli bir huzur, sıkıntı veren roller ve *bir hiç olmanın* bilincidir.

Bizi yöneten bu *şeylere* ne olacak? Ortadan kaldırılmak zorunda mı kalacaklar? Elbette, bu güç sahibi-köleleri tasfiye etmeye en eleverişli olanlar her türden köleliğe karşı mücadele verenlerdir. Ne derebeylerinin ne de kapitalistlerin ezemediği kitlesel yaratıcılık, programlanmış zorunluluklara ve teknokratik planlamaya hiçbir zaman dalkavukluk etmeyecektir. Soyut bir biçimin, bir sistemin tasfiye edilmesi için gereken tutku ve coşkunun, nefret edilen efendilerin öldürülmesi için gerekenden daha az olduğu itirazı yükselebilir. Ama, bu sorunu yanlış bir açıdan, İktidar açısından, görmek olur. Çünkü, burjuvazinin tersine, proletarya sınıf ayrımlarına ve hiyerarşiye son verilmesini savunur. Saint-Just'ün hoş bir gururla, "Bir cumhuriyeti kuran her şey, ona karşı koyan her şeyin tam bir yıkımıdır" diyerek bize anımsattığı gibi burjuvazinin rolü sadece olumsuz olmuştur.

Burjuvazi -en sonunda kendisine çevrilecek olan silahları- sadece feodal sisteme karşı bilerken, proletarya kendi aşkınlığının olasılığını kendi içinde taşır. Proletarya, yönetici sınıfın ya da teknokratik örgütlenmenin an be an gaspettiği bir şiirdir, ama hiçbir zaman zincirlerini koparacak bir noktaya ulaşmamıştır. Salt hayatta kalmanın tüm dayanılmaz ağırlığını tek başına hissettiği için, proletarya yaşama iradesinin tek koruyucusudur. Aldığı hazzın uzun soluklu olması ve yaratıcı enerjinin kendiliğinden şiddeti bir gün zorunluluk duvarlarını yıkacaktır. Proletarya bu sanatın açığa çıkaracağı tüm neşe ve kahkahaya zaten sahiptir; çünkü gücünü ve tutkularını kendisinden alır. Ayrıca, nasıl yeni bir kayıt eskisini silerse, proletarya önüne çıkan her şeyi *inşa* sürecinde *yıkacaktır*. Şeylerin gücü, kendisini ortadan kaldırma eylemi içindeki proletarya tarafından ortadan kaldırılacaktır. O, sonradan akla gelen, lüks ve umursamaz bir fikir sayesinde, proletaryanın üstünlüğünden sakince yararlanan biri tarafından sergilenen kayranın erdemi sayesinde ortadan kalkacaktır. Kölesiz efendileri bir yana fırlatacak olanlar, sözde devrimci solun mastürbasyoncularının hayal ettiği gibi hümanizmin otomatları değil, yeni pro-

letaryadır. Kitlelerin isyancı şiddeti proletaryanın yaratıcılığının bir yönünden başka bir şey değildir: Bu sınıf sanki hayatta kalmanın kendi kendisini mahkûm ettiği idam cezasını infaz edecekmiş gibi kendini ortadan kaldırma konusunda sabırsızdır.

Şeyleşmiş düzenin yıkılması için gerekli olan başlıca üç tutkuyu belirtmeyi -biraz yapay da olsa- yararlı görüyorum:

1– Mutlak güç tutkusu. İnsanlar araya girmeden, nesneleri doğrudan doğruya insanın hizmetine sunma tutkusu. Başka bir deyişle, güç kırıntılarına sahip olan kölelerin ve şeylerin düzenine ayak uyduranların yıkımı. "Köleleri, görüntülerine bile katlanamadığımız için ortadan kaldırmalıyız." (Nietzsche).

2– Yasakları ezme, zincirleri kırma tutkusu. De Sade'ın dediği gibi, "Kanuni hazlar, sadece çok daha ilginç keyiflerle değil; tüm toplumsal tabuları yıkmak ve tüm kanunları altüst etmenin verdiği karşılıksız neşeyi somutlaştıran hazlarla nasıl olur da karşılaştırılabilir?"

3– Başarısız devrimler tarihinde olduğu kadar bireyin hayatında da, *mutsuz bir geçmişi düzeltme,* boşa çıkan umutları canlandırma ve gerçekleştirme *tutkusu.* Nasıl ki, atalarının işlediği suçlar nedeniyle XVI. Louis'yi cezalandırmak doğru idiyse, tutku da bize, özgür bir insana iğrenç gelen Komüncülerin katledilmesinin, 1525'te köylülere yapılan işkencelerin, sürek avıyla katledilmiş devrimcilerin, katledilmiş işçilerin, sömürgecilerin yok ettiği uygarlıkların, geçmişten kalan ve bugün hâlâ kökü kazınmamış olan baskıların anısını canlı tutarak intikam almak için her türlü nedeni sunar; insanın hırsını şeylerden çıkarması yersizdir. Hayatın son döneminde geçmişin muhasebesini yapmak tutkulu bir uğraşa dönüşür, çünkü bu artık tarihsel bakımdan olanaklıdır: En sonunda Babeuf, Lacenaire, Ravachol ya da Bonnot'nun kanını, kendileri de kâr ve ekonomik mekanizmaların üzerinde kurulmuş bir düzen tarafından köleleştirilmiş oldukları halde, insanın kurtuluşunun önüne zalimce engeller koyanların hepsinin karanlık torunlarının kanıyla temizleme fırsatına sahibiz.

İktidarı devirmekten, kölesiz bir efendi olmaktan, geçmişi düzeltmekten alınan hazzın temel öğesi, her bireyin öznelliğidir. Devrimci hareket, herkese kendi tarihini yapma fırsatı sunmaktadır. *Özgürce kendini gerçekleştirme amacı, her zaman öz-*

nelliği kucaklamalı ve böylece bir amaç olmaktan çıkmalıdır. Sadece bunu başlangıç noktası kabul ederek, her türlü doyumun hepimizin elinin altında olacağı baş döndürücü bir yüksekliğe razı olabiliriz.

Şeylerin eski düzenini yıkanlar, onun kendi kafalarına yıkılmasından kaçınmalılar. Şartlandırmaya, gösteriye ve hiyerarşik örgütlenmeye karşı bir tür kolektif koruma yaratılmadıkça, tüketim toplumunun hepimizi kendi anaforuna çekmesi tehlikesi var. Sığınaklar, gelecekte saldırılara kalkışabileceğimiz bir tarzda inşa edilmeli. Hiyerarşik çürümeden kurtulan eski efendilerin projelerinin gerçekleştirilmesi, şimdiden bunu içinde taşıyan mikrotoplumların görevi olacaktır. 'Kötü büyük efendi'nin aşılması, Keats'in hayranlık uyandıran ilkesinin -çocuklarımızı kölelikten kurtarmak için ortadan kaldırılması gereken ne varsa, ortadan kaldırılmalıdır- tam olarak uygulanması demektir.

Bu aşkınlık üç alanda aynı anda gerçekleştirilmelidir: *(a)* Ataerkil toplumsal örgütlenmenin aşılması; *(b)* hiyerarşik gücün aşılması; *(c)* öznel keyfiliğin, otoriter kaprislerin aşılması.

a. Aristokrasinin büyülü gücü soy ağacında, bu yolla kuşaktan kuşağa geçen otoritede yatar. Burjuvazi, feodal otoritenin temellerini yıkar, ama toplumun genel örgütlenmesi ile birlikte aile kurumunu da istemeden yıkar. Burjuvazinin bu olumsuzluğu, kuşkusuz onun en büyük erdemi, en 'olumlu' yanıdır. Ama burjuvazinin yoksun olduğu şey, aşkınlık olasılığıdır. Aileyi feodalizmde almış olduğu biçimiyle gerçekten aşabilecek ne vardı? Buna tek olası cevabı şudur: Bireysel yaratıcılığın, bütünüyle kolektif yaratıcılığa yarar hale getirildiği ve onun tarafından güçlendirildiği; dolayımsız yaşanan *şimdinin*, feodalizmin *geçmişten* aldığı bir potansiyel enerji kaynağına dönüştüğü tutarlı grupların oluşturulması. Derebeyinin hiyerarşik sistemde hapsedilmiş göreli güçsüzlüğü, burjuva ailesinin kısıtladığı bir çocuğun zayıflığına benzer.

Çocuk başka hiçbir hayvanın bilmediği bir özgürlük deneyimine razı olur, ama aynı zamanda nesnel olarak anababasına bağımlı kalmayı sürdürür; onların bakımına ve sevgisine muh-

taçtır. İnsan yavrusunu, diğer türlerin yavrusundan ayıran şey, dünyayı dönüştürecek sınırsız bir duyguya, yani *şiir* duygusuna sahip olması gerçeğidir. Ama onun, yetişkinlerin büyük ölçüde böyle bir şiirle savaşmak için kullandıkları tekniklere, örneğin çocukları şartlandırma tekniklerini anlamasına izin verilmez. Ve çocuk bu teknikleri anlayacak kadar büyüdüğünde, o kadar yıpranmıştır ki, 'olgunlaşma', çocukluğunu üstün kılan her şeyin yitirilmesi anlamına gelir. Eski efendilerin dünyası, çocukların evreniyle aynı laneti taşır: Her iki örnekte de, kurtuluş teknikleri ele geçirilmez. İnsan bir yandan *uyum sağlama* yasaları tarafından kısıtlanırken, öte yandan dünyanın *dönüştürülmesini* hayal ettiği için mahkûm edilmektedir. Burjuvazi, dünyayı dönüştüren teknolojiyi iyice geliştirdiği zaman -toplumsal enerjinin makinenin sağladığı paha biçilmez desteğe sahip olmadığı bir dünyada, bu enerjiyi odaklamanın en iyi yolunun bu olduğu her ne kadar tartışılsa da- hiyerarşik örgütlenme bir anakronizm, insanın dünya üzerindeki gücünün gelişimini frenleyen bir engel olur. İnsanın insan üzerindeki gücü, yani hiyerarşi, asıl düşmanı gözden uzak tutar; şeyler düzeniyle bütünleşmekten yana olduğu için, çevrenin dönüştürülmesini yasaklar ve bu çevre neyse ona uyum sağlama ihtiyacını dayatır.

b. Sonuç olarak, dünyaya bakışımızı yabancılaştıran toplumsal sahnenin yıkımı, grup içindeki tüm hiyerarşinin tam olarak reddine dayanır. Bu bağlamda, proletarya diktatörlüğü kavramına göz atmaya değer. Tarihsel olarak, proletarya diktatörlüğü proletarya üzerinde bir diktatörlüğe dönüşmüş; başka bir deyişle kurumsallaştırılmıştır. Lenin'in yazdığı gibi, "Proletarya diktatörlüğü bazen kanlı, bazen kansız; bazen şiddete dayalı, bazen barışçıl olan amansız bir mücadele; eski dünyanın kuvvetlerine ve geleneklerine karşı askeri ve ekonomik, eğitsel ve yönetsel bir mücadeledir." Proletaryanın doğasında devamlı bir despotizmin kurulması diye bir şey olmadığı gibi, isteyerek kabul edilen bir diktatörlüğün yürütülmesi gibi bir şey de yoktur. Bununla birlikte, zorunlu olarak düşmanı ezme ihtiyacı, onu, elinde çok istikrarlı bir baskı gücünü yoğunlaştırmaya zorlar. Dolayısıyla, proletarya diktatörlüğü kendisini yadsıyan bir diktatörlük olmak zorundadır: Proletaryanın kendisi için olduğu kadar, parti ve proletarya için de

"zafer, aynı zamanda ortadan kalkma anlamına gelir." Proletarya kendi yadsınmasını gündemin baş sırasına yerleştirmek için diktatörlük uygulamalıdır. Topyekûn özgürlük projesinin karşısına dikilen herkesi, proletarya *sıfatıyla* proletaryanın ortadan kalkmasına karşı çıkan herkesi -koşullar gereği kanlı ya da kansız bir biçimde- tasfiye etmekten başka bir seçeneği yoktur. Çoğalan zararlı böcekler gibi, bu düşmanlar tamamen yok edilmelidir. Üstelik, proletarya sahici bir hayat arayışı içinde kendinden emin bir enerjiyi bu eğilimlere -örneğin, rollere- karşı harekete geçirerek, her bireyin içindeki statü ve prestije ilişkin en küçük bir kararsızlığı bile silmelidir.

c. Rollerin sonu öznelliğin zaferidir. Bu öznellik, bir kez kabul edilir ve baş köşeye oturtulursa, paradoksal bir biçimde yeni bir nesnelliği yaratır. Yeni bir nesneler dünyası -dilerseniz, yeni bir 'doğa'- bireysel öznelliğin talepleri temelinde oluşturulacaktır. Burada, yine çocuğun bakış açısıyla feodal derebeyinin bakış açısı arasında bir analoji buluyoruz. Çünkü her iki örnekte de -farklı biçimlerde de olsa- toplumsal yabancılaşma perdesi mümkün olanı maskelemiştir.

Çocukluk yalnızlıklarının önünde açılan o ilkel enginliği insan nasıl unutabilir? Çocukken her sopa sihirli bir değnekti. Derken, uyumlu olmak, toplumsallaşmak ve sosyal bir insan olmak zorunda kaldık. Yalnızlık ıssızlaştı; çocuk kendisine rağmen büyümeyi seçti ve enginlik bir masal gibi bir anda bitiverdi. Dünyada hiç kimse ergenliğin kasvetli günlerinden tam olarak kurtulamamıştır. Bu arada çocukluğun kendisi de, tüketim toplumu tarafından yavaş yavaş sömürgeleştirilmektedir. Şimdiden 'on yaşından küçükler' büyük tüketici ailelerde 'teenager'larla aynı düzeyde görülen bir kategori olmuştur; çocukluğunu yaşamaktan çok onu 'tüketen' çocuk rekor bir sürede büyür. Eski efendilerin tarihsel çöküşü ile çocukluk âleminin hızlı çöküşü arasındaki benzerlik çarpıcıdır. İnsani öğenin çürümesi ulaşabileceği son noktaya varmıştır. Bütünlüklü insana hem bu kadar uzak hem bu kadar yakın hiç olmamıştık.

Eski derebeyi ve efendinin keyfi gücünün, rezil bir biçimde başkasının ezilmesine dayanması, onun çocuk kaprisinden daha aşağıda yer almasına neden olur. Feodal keyfilikte somutlaşmış

olan öznellik -"Sana istersem ölüm, istersem zenginlik veririm"-, dışavurumundaki zayıflık nedeniyle engellenmiş ve lekelenmiştir. Efendinin öznelliği aslında başkalarının öznelliğini yadsıyarak gerçekleşmiştir: Başkalarını prangaya vurarak kendisini de prangaya vurmuş olduğu için bu zincirleri taşımak zorunda kalmıştır.

Çocuk bu kusurdan bir yarar sağlamaz: Göz açıp kapayıncaya kadar saf öznellik hakkını yitirir. Artık sonsuza kadar çocukluğunu tüketmiş ve bir yetişkin gibi davranmaya zorlanmıştır. Ve hayatı boyunca içindeki çocuğu bastırarak büyümelidir; öyle ki yaşlandığı zaman ve ölüm döşeğinde bir yetişkin olarak yaşamış olduğunu iddia edebilsin.

Çocuğun oyunu -soylunun oyunu gibi- özgürleştirmeyi, başa dönmeyi, bir şans daha vermeyi gerektirir. Bugün, bunun için tarihsel açıdan uygun bir andır. Egemen öznelliği ile birlikte; kendiliğindenliğin ilk kımıldanışı olan kahkahası ile birlikte; dünyayı kendi ışığıyla, nesnelere garip bir biçimde bildik bir görünüş veren, doğrudan benlikten gelen bir ışıkla aydınlatma biçimiyle birlikte çocukluk, ancak eski efendilerin projesinin hayata geçirilmesi ile kurtarılabilir.

Şeylerin güzelliği bizim için yitirilmiş bir güzelliktir; onları İktidarın ve tanrıların pençelerinde ölüme terk ederek onların varoluş tarzlarıyla ilişkimizi de yitirdik. Bir zamanların gerçeküstücülüğü o güzelim hayalleri şiirsel ışıma yoluyla boşuna canlandırmaya çalıştı: Tek başına imgelemin gücü, şeylerin hapsedildiği toplumsal yabancılaşmanın kabuğunu kırmaya yetmez; ve ne yaparsanız yapın, onları öznelliğin serbestçe at koşturacağı bir biçimde geri getiremezsiniz. İktidarın bakış açısından, bir taş, bir ağaç, bir mikser, bir siklotron hep ölü birer nesnedir; onları başka türlü görme ve değiştirme isteğine karşılık bir yığın mezartaşıdır. Onlar ne amaçla yapılmış olurlarsa olsunlar, bu şeylerin bende büyük bir heyecan yarattıklarını biliyorum. Makinelerin oyun, fantezi ve özgürlüğün hizmetine verildikleri andan itibaren, ateşli bir coşku yaratabileceklerini biliyorum. Her şeyin -taşlar ve ağaçlar dahil- canlı olduğu bir dünyada, üzerinde edilgen bir biçimde kafa yorulan bir gösterge olamaz. Her şey neşeden söz eder. Öznelliğin zaferi şeyleri yeniden hayata döndürmeye yazgılıdır; dolayısıyla, öznelliğin şu anda ölü şeyler ara-

cılığıyla var olan katlanılamaz tahakkümü, görünüşe rağmen bir gün daha yüce bir hayat durumunu gerçekleştirmek için tarihsel bir fırsat yakalamayacak mı?

Bu nasıl mı olacak? Bir zamanlar bir sapkının Ruysbroeck'e söylediği şeyi bugünün dilinde -uygulamanın dilinde- yeniden kurarak: "Ben olmasam, Tanrı hiçbir şey bilemez, hiçbir şey isteyemez ya da yapamaz. Tanrı'yla birlikte yarattım kendimi, her şeyi ve cenneti, yeryüzünü ve yeryüzünün tüm yaratıklarını avuçlarımda tutuyorum. Ben olmasam hiçbir şey olmaz."

Yeni ufuklara açılmayız. Hâlâ, toplumsal yabancılaşmanın getirdiği sınırlamalarla kuşatılmış durumdayız, ama en azından bunlar bizi yutmuyorlar. İnsanlar yüzyıllardan beri, kurtların kemirdiği ve her geçen gün daha kolay bir biçimde küçük küçük delikler açtıkları bir kapının önünde dikiliyorlar. Her şeyin başladığı yer, kapının arkasıdır. Öyleyse omuz vurup onu kırmanın zamanı gelmiştir. Proletaryanın karşı karşıya olduğu sorun, artık iktidarı nasıl ele geçireceği sorunu değil, onu sonsuza kadar nasıl ortadan kaldıracağı sorunudur. Hiyerarşi dünyasının ötesinde, olasılıklar beklenmedik bir biçimde önümüze serilecektir. Hayatın, hayatta kalmanın üzerindeki önceliği, tarihin sona erdirilmesine yönelik tarihsel harekettir. Gerçek rakiplerimizi iyi tanımalıyız; onları bulup çıkarmak, onlarla şeylerin çocuksu tarafında buluşmak bize kalmıştır.

İnsanlık evrenle bir diyaloğu, yeryüzünün ilk sakinlerinin girmiş oldukları, ama artık daha yüksek bir düzlemde, tarih öncesine bakmayı olanaklı kılan bir düzlemde, kozmolojik gizemle yüz yüze gelen ilkel insanın içini titreten korkudan uzak bir düzlemde girilebilecek bir diyaloğu yeniden başlatabilir mi? Başka bir deyişle, evrene -zamanın şafağından beri aşılanmış olan tanrısal anlamın yerini alabilecek şekilde- insani bir anlam yükleyebilir mi?

Ya diğer bir sonsuzluğa, vücudun sinirsel uyarılarının, kas faaliyetlerinin ve maceracı hayallerin tamamladığı gerçek insana ne olacak? İnsanlar bir gün bunların efendisi haline gelemezler mi? Polis devletinin şartlandırma teknikleriyle insanlar üzerinde çoktan uygulamaya konmuş, şaşırtıcı; ama yine de kötülük saçan

kontrol mucizeleri, kolektif irade tarafından özgürlüğüne kavuşturulmuş bireysel irade tarafından başarıyla aşılamaz mı? Eğer insanlar köpeğe, tuğlaya, Yeşil Bereliye dönüştürülebiliyorsa, onların da insanlara dönüştürülemeyeceğini kim söyleyebilir?

Yanılmaz olduğumuza hiçbir zaman yeterince inanmadık. Belki de, gurur yüzünden, bu erdemin tekelini kişileştirilmiş, şekil değiştirmiş biçimlere -İktidar, Tanrı, Papa, Führer, Başka İnsanlar- verdik. Aslında, Toplum, Tanrı ya da kadiri-mutlak Adalete değindiğimiz zamanlarda -fısıldayarak ve dolaylı da olsakendi gücümüzden söz ediyoruz demektir. En azından tarih öncesinin bir adım ilerisinde ve bireysel yaratıcılığın tüm enerjisinin açığa çıkarılacağı bir toplumsal örgütlenme olan yeni bir örgütlenme biçiminin eşiğindeyiz; böylece dünya hepimiz tarafından uyumlu bir yer haline getirildiği kadar her birimizin rüyalarıyla da şekillendirilecektir.

Ütopya mı? Zerre kadar değil. Alçakgönüllülük zırıltısı artık yeter! Böyle bir dünyaya ilişkin umuda bütün gücüyle sıkı sıkı sarılmayan *kimse* yok. Elbette birçok kişi bu umuda olan ilgisini yitiriyor; ama ona sıkı sıkı sarılmak yerine, düşerken, daha fazla umutsuz bir enerji harcıyor. Herkes kendi öznelliğinin zafer kazanmasını istiyor; bu yüzden de insanların birleşmesi bu ortak arzuda aranmalı. Hiç kimse başkalarının yardımı olmadan, öznelliğin bir odağı ve kendi üyelerinin öznelliğinin sadık bir dışavurumu olan bir grubun yardımı olmadan kendi öznelliğini güçlendiremez. Sitüasyonist Enternasyonal, bugüne kadar ne pahasına olursa olsun, radikal bir öznelliği savunmaya hazır biricik grup olmuştur.

XXII. DENEYİMİN UZAM-ZAMANI VE GEÇMİŞİN DÜZELTİLMESİ

Çözülmenin ve aşkınlığın diyalektiği, ayrışmış ve üniter uzam-zamanın da diyalektiğidir(1). Yeni proletarya, çocukluğu ve çocukluğun uzam-zamanını gerçekleştirme yeteneğine sahiptir(2). Ayrılığın tarihi, yavaş yavaş tarihin 'tarihselleştirme' amacının içinde çözülme eğilimindedir(3). Doğrusal zamana karşı döngüsel zaman. Yaşanan uzam-zaman dönüşümün uzam-zamanıdır; oysa rollerin uzam-zamanı uyum sağlamanın uzam-zamanıdır. Geçmişin işlevi ve onun geleceğe yansıtılması, şimdinin yasaklanmasıdır. Tarihsel ideoloji, aralarındaki bir yakınlaşmayı ya da karışmayı engelleyerek, bireysel kendini gerçekleştirme iradesi ile tarih yapma iradesinin arasına bir duvar örer (4). Şimdi, henüz yaratılmakta olan bir uzam-zamandır; geçmişin düzeltilmesini içerir(5).

1 Uzmanlar türlerin hayatta kalmasını örgütler ve tarihin programlanması işini gelişmiş projelerine bırakırlarken, dünyayı değiştirerek hayatı değiştirme isteği kitleler arasında görülmedik ölçülerde artıyor. Bu noktaya tüm bir insanlık gibi, her özgül bireyin kendisini yok olma ya da aşkınlığın dışında hiçbir çıkış yolu olmayan genel bir umutsuzlukla yüz yüze bulduğu yerde ulaşıldı. Tarihsel ve bireysel gelişmenin kaynaşma eğiliminde olduğu bir çağda yaşıyoruz, çünkü her ikisi de aynı yöne - bir *şey* olma durumuna ve bu durumun reddine doğru- gidiyorlar. Türlerin ve milyonlarca bireyin tarihleri, ya ölmek ya da *her şeye*

yeniden başlamak konusunda bir anlaşmaya varmış görünüyor. Geçmiş, hayat kıvılcımları ile birlikte ölüm tohumlarını da taşıyarak bu yolla geri dönüyor bize. Ve çocukluğumuz da şimdi -Lut'un lanetinin tehdidi altında- o buluşma yerine koşuyor.

Bu tehdidin, çocuğa ideoloji ve yararsız metaların zorla tüketilmesiyle dayatılan korkunç bir büyüme sürecine karşı bir isyan patlamasını başlatabileceği umut edilebilir. Rüyalar ve arzular açısından, feodal derebeyinin iradesi ile çocuğun öznel arzuları arasında büyük bir benzerlik vardır. Çocukluk potansiyelinin gerçekleştirilmesi, kesinlikle eski efendilerin projesinin -çocuğun yoksun olduğu şeyler açısından zengin, en büyük fatihlerin en güçsüz kaldıkları yerde kesin bir güce sahip olan teknokratik çağın yetişkinleri olan bizler tarafından sonuçlandırılacak bir projenin- gerçekleştirilmesini içerecektir. Kolektif tarihi ve bireysel alınyazısını, bir Tamerlane ya da bir Heliogabalus'un en dizginsiz rüyalarını bile aşarak birleştirmek bize düşüyor.

Hayatta kalma tavrı karşısında hayatın önceliği, tarihi sona erdirecek olan tarihsel harekettir. Gündelik hayatın yaratılması ve tarihin gerçekleştirilmesi, bundan böyle bir ve aynı projedir. Yeni bir hayatın ve yeni toplumun yaratılması nasıl mümkün olacak? Gündelik hayatta devrimin doğası ne olacak? Kısaca şöyle: Çürümenin gerçekliğinin bilinci, aşkınlık zorunluluğunun bilincini beslerken, aşkınlık çürümenin yerini alacaktır.

Tarihte ne kadar geriye gidersek gidelim, tüm eski aşkınlık çabaları, perspektifin tersine çevrilmesine ilişkin bugünkü çabaların bir parçasıdır. Bu çabalar uzam ve zaman engellerini aşarak aslında bu engelleri parçalayarak- dolayım olmaksızın onun içinde doğrudan bir rol oynarlar. Hiç kuşku yok ki, ayrılıkların sonu -uzam ve zaman arasındaki- tikel bir ayrılığın sona ermesiyle başlar. Ve daha önce de gördüğümüz gibi, bu en eski birliğe dönüş, çocukluğun uzam-zamanının, üniter toplumların uzam-zamanının ve uzun bir süredir beklenen bir aşkınlık olasılığını ve çözülmenin diyalektiğini somutlaştıran parçalanmış toplumların uzam-zamanının eleştirel bir çözümlemesini gerekli kılar.

2 Tedavi edilmeyen bir hayatta kalma hastalığı, bir genci mutsuzluğu yüzünden okunan ve pişmanlık içinde, bir şey anlamadan geçip giden bir gençliğin peşine düşen yaşlı bir Faust'a dönüştürebilir. *Teenager,* bir tüketicinin ilk kırışıklıklarını taşır yüzünde. Onu altmış yaşındaki bir insandan ayıran çok az şey vardır. Büyük bir hızla tüketir ve kendisini sahteliğe kaptırdığı oranda erkenden yaşlanır. Eğer kendisine gelmesi uzun sürerse, geçmiş ona kapılarını kapatacaktır: Yeniden yapmak amacıyla bile olsa, eski yaptıklarına dönmek için yeni bir fırsat daha yakalayamayacaktır. Onu, dün birlikte oynadığı çocuktan ayıran öyle çok şey var ki! Gösteri toplumunda, bir imaj karşılığında çocukluğun şiirinden, özgürlüğünden ve öznel zenginliğinden isteyerek vazgeçmiş, piyasanın değersiz alanına balıklama dalmıştır. Ancak, o ve onun gibiler bir an durup düşünür ve bu karabasandan çarpışarak kurtulmaya çalışırlarsa, düzenin kuvvetleri gerçekten korkulu bir rakiple -çocukluğunu savunmak için teknokrasinin en korkunç silahlarını, bunları icat edenlere çevirebilecek güce sahip bir rakiple- yüz yüze kalabilirler. İlkel silahlarına rağmen, Lumumba devriminin genç Simbalarının gösterdikleri olağanüstü yiğitliği unutmadık. Çileden çıkmış, ancak çok daha iyi silahlanmış ve gündelik hayatın her köşesine uzanan bir savaş alanına yayılmış bir kuşaktan çok daha fazlası beklenebilir!

Çünkü, gündelik hayatın her alanı çocuklukta, bir bakıma embriyonik olarak yaşanır. Çocuğun zamanı yetişkininki gibi akmadığından, çocuk bir sürü olayı birkaç güne, hatta birkaç saate sığdırır. İki aylık bir tatil onun için bir sonsuzluktur. Oysa yaşlı bir insan için iki ay göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir andır sadece. Çocuğun günleri, yetişkin zamanından bir kaçıştır; bu günler öznelliğin, tutkunun, gerçekle iç içe yaşanan düşlerin büyüttüğü bir zamandır. Bu evrenin dışında, eğitimciler elde saat büyük bir sabırla çocuğun yetişkin zamanının halayına katılmasını bekliyorlar. *Zamana sahip olanlar* onlar. Çocuk başlangıçta yetişkinlerin zamanına ilişkin uygulamaları kendisine bir müdahale olarak yaşar. Ancak, giderek boyun eğer ve büyümeye razı olur. Şartlandırma yollarına aklı ermeyen çocuk, bir hayvan yavrusu gibi kapana kısılır. Eleştiri silahlarına sahip olduğunda ve

bunları içinde hapsolduğu zamana karşı kullanabilecekken, yıllar onu bu hedefin çok ötelerine sürüklemiş olur; artık çok geçtir. Ama çocukluğu kanayan bir yara gibi içinde kalacaktır.

Bu yüzden, toplumsal örgütlenmenin bilimsel araçlarla yok etmek istediği bir çocukluk hiçbirimizin yakasını bırakmıyor. Pazar araştırmacıları şimdiden, "Şu küçük dolarlara bir bakın!" diye bağırırlarken (Vance Packard), psikososyologlar gözetleme kulesinde bekliyorlar. Yeni bir ondalık sistem.

Çocuklar sokakta oynuyorlar. Bir tanesi aniden gruptan ayrılıyor, yanıma yaklaşıyor ve o güne kadar duyduğum en güzel düşleri anlatıyor. Önceden bilmiş olsaydım, belki de beni kurtarabilecek bir şeyi, yani yaş kavramının dışında olan ve yüzlerce olayın sadece geçip gitmesini değil; gerçekten yaşanmasını, sürekli yeniden yaratılmasını sağlayan yaşama yeteneğini öğretiyor bana. Ve her ne kadar kendimi anlayamadığım şeylerin ortasında bulsam da her şey bana açık ve net görünüyor. Sahte arzulardan oluşan bir yığın katmanı aşarak içimden dizginsiz bir bütünlük içgüdüsü -tarih ve sınıf mücadelesinin bütün derslerinin gösterdiği yıkıcı güce sahip olan bir çocukluk- fışkırıyorsa, bunda şaşırtıcı olan ne var? Yetişkinlerin dünyasında çocukluğu gerçekleştirme görevini yeni proletaryaya değilse, kime emanet edebiliriz?

Yeni ve iyi bildiğimiz bir dünyanın, sadece uzay ve zamanın birliğinden yoksun bir dünyanın kâşifleriyiz. Ama bu, hâlâ daha ayrılıklarla, parçalanmışlıklarla yüklü bir dünya. Vücutlarımızın yarı-barbarlığı, gereksinimlerimiz ve kendiliğindenliğimiz (bilincin geliştirdiği çocukluk) yüzyıllarca süren aristokratik yönetimin asla keşfetmediği ve burjuvazinin hayal bile edemediği yerlere gizlice gireceğimiz anahtarları verir bize. Bu yolla, sona ermemiş uygarlıkların labirentine girebilir ve tarihin usul usul tasarladığı tüm aşkınlık girişimlerine katılabiliriz. Çocukluğa dönüş arzumuz, arzularımızın çocukluğuna katılır yeniden. Bize hâlâ kapalı olan ve bir anlamda hâlâ tamamlanmamış bir geçmişin yabanıl derinliklerinden tutkuların yeni bir topografyası boy gösterir.

3 Hareketsizliğin içindeki hareket olan üniter toplumların zamanı döngüseldir. Bu toplumlar kendi yollarında ilerlerken, varlıklar ve şeyler Tanrı-merkezli bir yörüngede döner dururlar. Hem hiçbir yerde olmayan hem her yerde olan; ama hiç değişmeyen bu Tanrı-merkezlilik, sonsuz bir gücün sürekliliğinin ölçüsüdür. O kendi kendisinin ölçüsü olduğu gibi, çevresinde eşit mesafelerde dönen, evrilen, ilerleyen ya da gerileyen; ama hiçbir zaman bütünüyle tükenmeyen ve hiçbir zaman kendi yörüngelerinden kurtulmayan her şeyin ölçüsüdür. "Hâlâ birinci olan on üçüncü geri gelir." (Nerval).

Üniter sistemlerin *uzamına* gelince, onun örgütlenmesini belirleyen şey zamandır. Tanrı'nın zamanından başka bir zaman olmadığı için Tanrı'nın yönettiğinden başka bir uzam da olamaz. Bu uzam, merkezden çevreye, cennetten yeryüzüne, birden birçok'a doğru genişler. İlk bakışta, burada zamana yer yoktur: İnsanı ne Tanrı'ya yaklaştıran ne de ondan uzaklaştıran bir zamandan söz edilebilir. Tersine, tanrıya götüren yol uzamsal bir niteliğe sahip görünür: Manevi yücelmenin ve hiyerarşik yükselmenin yukarıya giden yolu. Zaman sadece ve sadece Tanrı'ya aittir; oysa insanlara bahşedilen uzam, özellikle insani ve indirgenemez bir niteliktedir. İnsan ya yükselir ya alçalır; toplumsal dünyada ya ilerler ya çöker; ya kurtuluşunu garanti altına alır ya da lanetlenme tehlikesini yaşar. Uzam, insanın varlığı anlamına gelir: O, göreli özgürlüğün boyutudur; zaman ise insanı kendi çemberine hapseder. Eğer, zamanı kendine doğru çeken, kullarına ayırdığı tüm uzamı maddi olmayan noktada yoğunlaştıran ve çemberi arzulayan bir merkezde, yani kendisinde bir kez daha bir araya getiren Tanrı değilse, nedir Son Yargı Günü? İnsanın maddiliğini (yani, insanın uzamda kapladığı yeri) yok etme arzusu, açıkça kendi kölesine tam olarak sahip olamayan ve bu yüzden kölenin de kısmen sahip olamadığı bir efendinin projesidir.

Süreklilik bir kayıştır; hayatımız dediğimiz bölümü aşındırarak bizi ölüme sürükler. Ne var ki tarih boyunca bu ayrım hep böyle açık bir biçimde ortaya çıkmamıştır. Aynı burjuva toplumu gibi, feodal toplum da ayrılıkların toplumudur; çünkü ayrılık özel mülkiyetin yarattığı bir sonuçtur. Ama burada feodalizmin avantajı, büyük bir gizemlileştirme yeteneğine sahip olmasıdır.

Mit ayrılıkları birleştirme ve üniter bir hayatı mümkün kılma gücüne sahiptir. Böyle bir hayatın sahte olduğu doğrudur, ama en azından o sahtelik Bir'dir ve uyum içinde bir arada yaşayan bir topluluk (aşiret, klan, krallık) tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir. Tanrı dağılmış uzam ve zamanın aşkınlığının imgesi ya da simgesidir. Tanrı'nın içinde 'yaşayan' herkes bu aşkınlığa katılırsa da çoğunluğun katılımı dolaylı bir tarzda olur. Başka bir deyişle, onlar gündelik hayatın sınırları içinde, salt ölümlülerden papazlara, şeflere ve Tanrı'ya yükselen tam bir hiyerarşik uzamın zorunluluklarına uyarlar. Teslimiyetlerinin ödülü sonsuz bir hayat, uzamsız bir süreklilik, Tanrı'nın içinde saf bir faniliktir.

Ne var ki bu düzenlemeyi pek umursamayanlar da vardı. Onlar, bunun yerine dünyanın mutlak efendiliğinin sunduğu sonsuz bir şimdiyi hayal ediyorlardı. Çocukların şeffaf zaman-uzamı ile birlik özlemi içindeki büyük mistiklerin zaman-uzamı arasında her zaman şaşırtıcı bir benzerlik göze çarpmıştır. Palamaslı Greguar, 'aydınlanma'yı, bir tür biçimsiz birlik bilinci olarak betimlemişti (1341): "Işık, uzam ve zamanın dışında vardır... Tanrısal enerjiye katılan kişinin bir anlamda kendisi Işık olur; Işık'la birleşir ve tıpkı Işık gibi, böyle bir kayradan payını almayan kişilere bilinmez gelen her şeyin tam bilincine varır."

İfade edilemez bir şey olmasa bile belirsiz kalmaya mahkûm olan bu ne yapacağını bilmez emel, geçici burjuva çağı sayesinde popülerleşmiş ve berraklaşmıştır. Burjuvazi son darbeyi aristokrasiye ve onun tinselliğine yönelterek, bu emeli somutlaştırmış ve bunu da kendisinin uğradığı tam bir çözülme sayesinde gerçekleştirmiştir. Ayrılıkların tarihi, ayrılıkların sona ermesi ile birlikte sona yaklaşır. Feodal üniterlik yanılsaması, yavaş yavaş özgür bir biçimde kurulan bir hayatın özgürlükçü birliğinde, maddi bakımdan güvenceye kavuşturulmuş bir hayatta kalma dünyasının dışında kalan bir dünyada yavaş yavaş somutlaştırılmıştır.

4 Einstein'ın uzam ve zaman hakkındaki kurguları, kendi tarzlarında Tanrı'nın ölümünü anımsatır. Mit, artık uzam ve zaman aralığını gözden gizleyemez olduğunda, bilinç Romantizm'in altınçağını yaratan bir sıkıntıya (zamanın geçişi ve ben-

zer konular hakkında egzotik, nostaljik duyguların etkisi) miras kalır.

Burjuva zihniyetine göre zaman nedir? Tanrı'ya ait olmaktan çıkan zaman, iktidarın -ve dolayısıyla parçalanmış iktidarın- zamanı olmuştur. 'An'ı -döngüsel zamanın zayıf bir yansıması olan an'ı- ölçü birimi alan, ezilip toz haline gelmiş bir zaman. Artık bir çemberin çevresi değil; daha çok sonlu ve sonsuz bir doğru olan zaman. Her bireyi Tanrı'nın zamanına göre ayarlayan bir mekanizma değil; daha çok, sanki Oluş'un laneti bizi her nedense gelecekte bile kendi sırtımızdan başka hiçbir şeyi görmemeye, insan yüzünü bilmemeye, ona erişememeye mahkûm etmiş gibi, herkesin boşuna birbirinin ardından koşuşturup durduğu bir durumlar dizisi. Zamanın merkezinde bulunan Kadir-i Mutlak'ın görüş alanında kendisini gösteren dairevi uzam değil, özgül bir diziliş düzenine göre oluşturdukları doğrunun gerçekte ayrılmaz bir parçaları oldukları halde güya bağımsız olan bir dizi küçük nokta.

Ortaçağlarda -kum saatinin iki bölmesi arasında bir o tarafa, bir bu tarafa akıp duran kum hep aynı kum olsa da- zaman *akıyordu.* Tersine, duvar saatinin *dairevi* yüzüyle temsil edilen zaman ise birimlere bölünmüştür ve asla geri dönmez. İşte size biçimlerin ironisi: Yeni zihniyet, biçimini ölü bir gerçeklikten alır; ve burjuvazi -kol saatlerinden eşekçe hümanist özlemlere kadar- her şeye döngüsel bir görüntü kazandırdığından, bu şekille birlikte zamanın ölümüne, kendi zamanının ölümüne çekicilik kazandırmak istemiştir.

Ne var ki artık yapılacak bir şey yok: Bizimkisi saat imalatçısının zamanıdır. İktisadi buyruklar, insanları ne yapacaklarına bileklerindeki işaretlere bakarak karar veren yürüyen kronometrelere çevirmiştir. Bu, işin, ilerlemenin, üretkenliğin, ürünlerin son kullanma tarihlerinin, tüketim ve planlamanın zamanıdır. Gösteri zamanı, öpücük zamanı, şipşak fotoğraf zamanı. Her şeyin uygun zamanı ve her şey uygun zamanda. Vakit nakittir. Metazamanı. Hayatta kalma-zamanı.

Uzam-zaman doğrusunun bir noktası, geleceği geçmişe dönüştüren makinedeki bir yerdir. Zaman, yaşanan uzamı kontrol eder; ama bunu, onun geçip gitmesine neden olarak, onu geçici kılarak dışarıdan yapar. Ne var ki bireysel hayatın uzamı ne salt bir

uzamdır ne de onu süpüren zaman salt geçicidir. Durumu daha yakından inceleyelim.

Geçici doğrunun her uç noktası özgül ve biriciktir; bununla birlikte yeni bir nokta eklenir eklenmez, önceki nokta doğrunun tekdüzeliğinde silinir, ayırt edilemeyen bir geçmişte unufak olur gider. O, hiç algılanamaz olur. Böylece her nokta kendisini ortadan kaldıracak doğruyu uzatmaya yarar.

Bu sürekli yıkım ve yenilenme örgüsü, iktidarın ayakta kalma tarzıdır; ama aynı zamanda, gücü tüketmeye teşvik edilen insanlar onu yıkarlar ve ayakta kalarak güçlendirirler. Çünkü, iktidarın her şeyi yok etmesi demek, kendisini de yok etmesi; hiçbir şeyi yok etmemesi ise yok edilmesi demektir. İktidar, sadece tüketim diktatörlüğünün gün be gün şiddetlendirdiği bu çelişkinin iki kutbu arasında dikilerek devam edebilir. İktidarın varlığını koruma yeteneği, yalnızca insanların sürekli varoluşuna, yani onların ebediyen *hayatta kalmalarına* dayanır. İşte, birbirinden ayrılan uzam-zaman sorununun bugün devrimci bir açıdan ortaya konulmasının nedeni budur.

Yaşanan uzamın bir rüyalar, arzular ve olağanüstü yaratıcı dürtüler evreni olup olmamasının önemi yok: Süreklilik açısından o sadece bir diğerini izleyen bir noktadır ve ortaya çıkışını sadece tek bir ilke, yani kendi kendisini yok edişi yönlendirir. O, kendi kalıntılarının, bellek parıltılarının ve tarihsel araştırmanın hammaddesi olduğu geçmişin bilinmeyen doğrusunda ortaya çıkar, evrilir ve silinir gider.

Yaşanan uzamdaki noktaların avantajı, onların kısmen genel şartlandırmadan kaçabilmeleri olgusunda yatar; elverişsiz yan, özerk bir varoluşlarının olmamasıdır. Gündelik hayatın uzamı, yakalayıp kullanabileceği öyle az bir zamana sahip ki! Aynı nedenle, akıp-geçen-zaman kendisini yaşanan uzama sokar ve zamanın aktığı duygusunu, yıkım ve ölüm duygusunu içe döndürür.

Gündelik hayatın anlık uzamı, 'dışsal' zamanın bir parçasını çalar ve bu sayede kendisine küçük bir üniter uzam-zaman alanı yaratır. Bu, ayrıcalıklı an'ın, yaratıcılığın, hazzın, orgazmın uzam-zamanıdır. Bu simyanın arenası an'dır; ama öyle yoğun yaşanır ki çoğu insanın üzerinde benzersiz bir büyü uyandırır. Dışarıdan bakıldığında, iktidarın bakış açısına göre, bu ateşli anlar

hiçbir önem taşımayan noktalar, geçmişin gelecekten çaldığı salt anlardır. Nesnel zaman çizgisi, dolaysız bir öznel şimdilik olarak şimdi hakkında bir şey bilmez ve bilmek de istemez. Salt noktalara -neşe, zevk, hülya- hapsolmuş öznel bir hayata gelince, o hiç de zamanın akıp geçtiğini, doğrusal zamanı, şeylerin zamanını bilmez. Tersine, o, sadece bir şimdi olduğu için, şimdinin tam bir bilgisine ulaşmak ister.

Demek ki yaşanan uzam onu sürükleyen zamandan küçük bir parçasını aşırır ve ondan bir şimdi meydana getirir ya da en azından böyle yapmak ister, zira şimdi her yerde henüz yaratılmaktadır. Aşkın, şiirin, hazzın üniter uzam-zamanını yaratmak ister o: Ölü zamanın olmadığı bir doğrudan deneyimdir. Bu arada, doğrusal zaman -nesnel zaman, akıp geçen zaman- olumsuz zaman, ölü zaman, yıkımın geçiciliğinin ifadesi biçiminde gündelik hayata ayrılan uzamı kaplar. *Roller*in zamanıdır bu; hayatın kendisinin içinde somutluğun çözülmesini teşvik eden zamandır, sahici bir biçimde yaşanan uzamın yadsınmasıdır, gösteriye dayalı işlevler ve görüntülerle yer değiştirerek bu uzamın bastırılmasıdır. Bu melez birliğin yarattığı uzam-zaman, tamamen sadece ve sadece hayatta kalmanın uzam-zamanıdır.

Özel hayat nedir? Gerçek uzam-zaman (an) ile sahte uzam-zamanın (rol) hayatta kalma doğrusu boyunca yok olmaya doğru giderken bir noktada, bir an içinde birleşmesidir. Sürekli bir karşılıklı etki yaşandığı için, elbette özel hayatın gerçek yapısı bu ikiliğe tam olarak uymaz. Böylece, gündelik hayatı çok küçük bir alana sıkıştırarak her yandan kuşatan yasaklar, onu akan-zamanın egemenliği altındaki metalara ve rollere dönüştürmek, ona salt tekrarları benimsetmek ve hızlandırılmış zaman gibi yanıltıcı bir görüntüler uzamı yaratmak isterler. Ne var ki, bu arada sahteliğin yarattığı, yanlış bir biçimde yaşanan uzamın yarattığı sıkıntı, gerçek bir zamanı, öznelliğin zamanını, şimdiyi arayışı teşvik eder. Dolayısıyla özel hayat diyalektik terimlerle şöyle ifade edilir: *Gerçekte yaşanan uzam + yanıltıcı bir gösteri zamanı + yanıltıcı bir gösteri uzamı + gerçekte yaşanan zaman.*

Yanıltıcı zaman yarattığı yanıltıcı uzamla ne kadar çok işbirliği içindeyse, şeyler haline gelmeye, salt mübadele değeri olmaya o kadar çok yaklaşırız. Sahici yaşamın uzamı sahici bir bi-

çimde yaşanan zamanla ne kadar çok işbirliği yaparsa, insanın efendiliği o kadar çok ortaya çıkar. Üniter bir tarzda yaşanan uzam-zaman, yaklaşan gerilla savaşının ilk çekirdeği, gündelik hayattaki devrimi hâlâ gizleyen gecede parlayan bir nitelik kıvılcımıdır.

Bu nedenle nesnel zaman sadece saydam uzamı geçmişe iterek yok etmeye koyulmaz, bir yandan da rolü yoğunlaştıran hızlandırılmış bir ritim yükleme çabasıyla onu için için kemirir (rollerin yanıltıcı uzamı daha çok bir hayat yanılsamasını yaratan bir filmdeki karelerin tekrarlanması gibi bir tutumun hızla tekrarlanmasıyla yaratılır). Rol, öznel bilince, akıp-geçen-zamanı, yaşlanmanın ve ölümün zamanını işler. Artaud'nun 'bilincin zorlandığı tekdüzelik' dediği şeyi görüyoruz burada. Dışarıdan zamanın doğrusallığı tarafından, içeriden rolün geçiciliği tarafından tahakküm altına alınan öznelliğin bir şey, değerli bir meta olmaktan başka bir seçeneği yoktur. Üstelik tarih bu süreci hızlandırır. Aslında, resmi zamanın bir tüketim zamanı olduğu toplumda, artık roller zamanın tüketilmesidir. Ve burada da baskının tek yanlılığı, aynı şekilde tek yanlı bir muhalefet doğuracaktır. Zamanımızda ölüm nedir? Öznelliğin olmayışı, şimdiki zamanın olmayışı.

Yaşama istemi her zaman bir bütün olarak tepki verir. Çoğu insan zamanı yaşanan uzamın yararına kullanmak gerektiğini şimdiden öğrenmiş durumdadır. Eğer onların deneyimin yoğunluğunu arttırma, sahici uzam ve zamanı genişletme çalışmaları tecrit edilmişliğin kayalarına toslamıyor, karışıklığa düşmüyor ya da son bulmuyorsa, nesnel zamanın, ölüm zamanının sonsuza dek ezilip yok edilmeyeceğini kim söyleyebilir? Her şeyden önce, devrimci an sonsuz bir gençlik iksiri değil midir?

Doğrudan deneyimin uzam ve zamanını zenginleştirme projesi, onun neden yoksullaştığını doğru olarak değerlendirmeyi varsayar. Doğrusal zaman insanları sadece dünyayı *değiştirmekten* alıkoyar ve böylece ona *uyum göstermeye* zorlar, bunun dışında onlar arasında bir destek bulamaz. Özgür bir biçimde yayılan yaratıcılık, iktidar için bir numaralı halk düşmanıdır. Ve ya-

ratıcılığın gücü üniter olanda yatar. İktidar, nasıl, yaşanan uzam-zaman birliğini parçalamaya kalkar? Bunu deneyimi bir metaya dönüştürerek, onu gösteri piyasasına çıkararak ve (on beşinci bölümde tartışıldığı gibi) roller ve basmakalıp davranışlar alanında arz ve talep dalgalanmalarına terk ederek yapar. Dahası belirli türde bir özdeşleşimin yardımıyla, geçmiş ve geleceğin birleşik çekimi şimdiyi ortadan kaldırır. Son olarak, deneyimin üniter bir uzam-zamanı yaratma (yani, yaşanası durumlar yaratma) iradesini hapsetmeye ve onu bir tarih ideolojisiyle birleştirmeye çalışır. Şimdi de bu son iki noktayı inceleyelim.

İktidarın bakış açısından yaşanan anlar diye bir şey yoktur (deneyim adsızdır): Sadece geçmişin çizgisini oluşturan ve art arda gelen anlardan oluşan bir çizgi vardır. Tüm bir şartlandırma sistemi kitlesel pazarlamaya yönelik bir biçimde şeylere ilişkin bu görüşü geliştirmiş ve her türlü gizli ikna çabaları onu içselleştirmemize yardım etmiştir. Bunun sonuçlarını görmek çok zor değil. Sözü edilen bu şimdiki zaman nereye gitmiştir? Gündelik varoluşun karanlık bir köşesinde gizleniyor olabilir mi? Çok zor. Aslında silinmiştir o.

Her şey, anılar ve beklentilerdir. Geçmiş randevular, gelecek randevular: Bize görünen iki hayalet. Geçen her saniye beni sadece gelecek an'ın içine taşır. Her saniye geri dönülmez bir biçimde beni kendimden uzaklaştırır; asla şimdiki zaman yoktur. Gereksiz telaşlar, hayran olunacak şekilde herkese geçici bir nitelik vermeye, (çok doğru bir şekilde, söylediğimiz gibi) zaman geçirmeye ve hatta zamanın doğrudan insanların içinden -bir yandan girip diğer yandan çıkarak- geçip gitmesine yarar. Schopenhauer'ın "Kant'tan önce zamanın içindeydik; Kant'tan beri zaman bizim içimizde" sözleri, bilincin artık yaşlanmanın ve bir ayağı çukurda olmanın geçiciliğinden haberdar olduğunu anımsatmanın hoş bir yolu. Ama Schopenhauer, bir filozof olarak kendisini bir umutsuzluk mistisizmi geliştirmeye sürükleyen şeyin, kesinlikle gelecek ve geçmiş arasında apaçık bir ayrılığa indirgenmiş bir zamanın insanları içine ittiği derin acılar olduğunu görmemiştir.

Umutsuzca bir baş dönmesi, insanın gerçekten de hiçbir yere

varmadan -ve hiçbir zaman kendisinden sorumlu olmaksızın- sürekli zikzaklar çizerek ilerlediği, iki an arasında bir seçim yapamadığı kaçınılmaz bir kaderdir. Ah bir de tutku dolu bir bekleyiş olsaydı; Eski bir an'ın büyüsünü yaşıyorsunuz, örneğin bir aşk anı'nın; sevdiğiniz kadın geri dönmek üzere, bundan eminsiniz, şimdiden öpüşünü hissediyorsunuz. Böyle tutku dolu bir beklenti, aslında oluşturulması gereken bir durumun zihinde canlandırılmasıdır. Ne yazık ki, çoğu kez, anı ve beklentilerin atlıkarıncası, şimdiyi ölü zamanın değirmen suyunda, kaçıp gitmiş bir anlar dizisinde sürükleyip götürerek şimdinin deneyimlerini ve beklentilerini engeller.

İktidar için, gelecek yalnızca tekrarlanan bir geçmiştir. Beklenti dolu bir hayalgücü, bilinen bir sahtelik dozunu, önceden tam bir boşlukla doldurulduğu bir zamana yansıtmıştır. Tek anımsadığımız önceden oynadığımız rollerin anılarıdır; tek geleceğimiz ise zaman dışı bir yeniden yapımdır. Bize sürekli olarak varlığını anımsatan iktidarın zaman zaman kendisini göstermesini saymazsak, insan belleği hiçbir gereksinime yanıt vermemelidir. Ve bu anımsatma, *Nihil nove sub sole** biçimini alır; bu da, "Her zaman liderleriniz olacaktır" şeklinde yorumlanabilir.

Bana 'farklı bir zaman' olarak satmaya çalıştıkları gelecek, tüm zamanımı boş boş oturarak geçirmeme izin verilen 'farklı bir uzam'ın tam bir bütünleyicisidir. Bize her zaman 'zamanı değiştirin', 'güneşte yanın, renginizi değiştirin', 'modayı değiştirin' ya da 'rolleri değiştirin' diyorlar: Anlaşılan değişmeden kalacak tek şey yabancılaşma olacaktır. 'Ben başkası' olduğumda, o başkası da geçmiş ve gelecek arasında salınıp durmaya mahkûm olur. Ve rollerin *asla* şimdiki zamanı yoktur. Hiçbir rahatlık getirmemeleri, insanı daha sağlıksız kılmaları şaşırtıcı değil: Eğer bir insan şimdiyi yaratamıyorsa -rol yaparken, *burası* hep başka bir yerdir- nasıl güzel bir geçmişi anımsamayı ya da güzel bir geleceği düşlemeyi bekleyebilir?

İnsanı böyle bir geçmiş-gelecekle özdeşleme tuzağına itme çabasında olan iktidarın en büyük başarısı, tarihi kontrol eden bi-

* Güneşin altında yeni hiçbir şey yok. (ç.n.)

reysel ve kolektif iradenin baş aşağı yürümesini sağlayan tarihsel ideolojiye başvurmasında yatar.

Zaman zihinsel bir algı biçimidir, insani bir buluş olmaktan çok dışsal gerçeklikle diyalektik bir ilişkidir; bu nedenle, yabancılaşmaya ve insanlığın yabancılaşmanın içinde ve ona karşı yürüttüğü müdahaleye bağımlı bir ilişkidir.

Bütünüyle çevreye uyum göstermek zorunda olan hayvanlarda zaman bilinci yoktur. Ne var ki insanlar, uyum göstermeyi reddederler ve dünyayı değiştirmeye çalışırlar. Demiurgos* olma tutkusu sonuca ulaşmadığında, bu insanı, hayvani bir edilgenliğe indirgenmiş olduğunu bilmenin acısına uyum sağlamak zorunda olmaktan dolayı kıvrandırır. Uyum zorunluluğunun bilinci, ayrıca akıp geçen bir zamanın da bilincidir; işte bu nedenle, zaman insanın acılarına sımsıkı bağlıdır. İnsan değişim arzularını ve yeteneğini çiğneyen koşullara uyum göstermeye ne kadar zorunluysa, zaman bilincinin cenderesi onu o kadar soluksuz bırakır. Hayatta kalma hastalığı, sadece yabancılaşmış uzam ve zamanın gözden kaybolmasının bilinci, yabancılaşma bilincidir. Bilincin yaşlanmasının nesnel koşullarının yanı sıra yaşlılık bilincinin reddedilmesi, tarih yapma iradesinin daha canlı, daha inandırıcı ve herkesin öznelliğinin zorunluluklarına daha uygun bir biçimde dışavurulacağı anlamına gelir.

Bir tarih ideolojisinin tek bir amacı vardır: İnsanları tarih yapmaktan alıkoymak. İnsanları şimdiki zamandan koparmak için, onları zamanın akıp geçtiği bir alana sürüklemekten güzel bir yol var mı? Bu görev tarihçiye düşer. Tarihçi geçmişi bir düzene sokar, resmi zamanın çizgisine göre onu bölümlere ayırır ve ardından olayları *ad hoc* (amaçlara uygun-ç.n.) kategorilere sokar. Bu kolayca kullanılabilir kategoriler de geçmiş olayları karantinaya alır. Demir kafesler onların hayata katılmasını, eskinin küllerinden yeniden doğmalarını, bir kez daha gündelik hayatımızın caddelerinde koşup eğlenmelerini engelleyerek, geçmiş olayları tecrit eder ve kapalı tutar. Olay, deyim yerindeyse, derin dondurucuya konulmuştur. Onu geri getirmek, yeniden yapmak, tamamlamak ya da aşmaya çalışmak suçtur. Sadece *orada*dır, estetlerin rahatlıkla tefekküre dalabilecekleri bir yerde sonsuza

* Platon'un felsefesinde kâinatı yaratan ilke. (ç.n.)

kadar bitkisel hayattan çıkamayacaktır. Aynı geçmiş olayın geleceğe nakledilmesi için yapılacak tek şey, küçük bir vurgu değişikliğidir. Gelecek tarihçilerin kendini tekrarıdır. Tarihçilerin önceden haber verdiği gelecek, bir anılar -*kendi* anılarının- kolajıdır. Tarihin anlamına ilişkin övgüler düzülen bir anlayışı, Stalinci düşünürler öylesine kabalaştırmışlardır ki işi tüm insanlığın geçmişine değil, geleceğine de ipotek koymaya kadar vardırmışlardır.

Başka bir zamanla ve başka bir kişilikle özdeşleşmeye zorlanan bugünün bireyi, tarihselcilik adına şimdiki zamanından koparılmaya izin vermiştir. Sahici bir hayattan aldığı zevki gösterinin uzam-zamanında yitirmiştir: "Yoldaşlar, Tarih sahnesine çıkmak üzeresiniz!" Üstelik, tarihsel bir yükümlülüğün kahramanlığını *reddedenler,* psikolojik alanda onu tamamlayan başka bir gizemlileştirmenin kurbanı olurlar. Tarih ve psikoloji işbirliği içinde çalışır; bu iki kategori sınırlamaların yoksulluğunda kaynaşır. Tarih ile sakin, tatlı bir hayat arasında seçim yapılır.

Tarihsel olsun olmasın, bütün roller çürüyor. Tarihin bunalımı ve gündelik hayatın bunalımı artık birbirinden ayrı değil. Bu, patlayıcı bir karışım. Şimdi görev, tarihi öznel amaçlara yönelterek yıkmaktır; ve bu tüm insanlığın katılımıyla olacaktır. Marx, bundan başka bir şey istememişti, diyebiliriz.

5 Bir yüzyılın büyük bir bölümünde, önemli resim akımları zaman zaman dalga geçercesine uzamla oyun oynamışlardır. Yeni bir uzama ilişkin yorulmak bilmez ve ateşli arayışı ifade etmek için sanatsal yaratıcılıktan daha donanımlı hiçbir şey yoktur. Ve, sanatın artık pek bir çözüm getirmediği duygusunu açığa vurmayı mizahtan daha iyi ne başarabilir? (İlk İzlenimcileri, Pointilistleri, Fovistleri, Kübistleri, Dadacı kolajları ve ilk soyut ressamları düşünüyorum.)

Sanattaki çürüme ile birlikte, önce sanatçıların hissettiği sıkıntı giderek daha çok insanın bilincini etkilemeye başladı. Hayatın sanatını yapmak şimdi yaygın bir istek olmuştur. Bu arada, meyveleri araştırmacılar tarafından dikkatsizce bir yana fırlatılmış olan tüm bir sanatsal geçmiş vardır: Yoğun bir şekilde yaşanan uzam-zaman bağlamında bu keşifleri somutlaştırmanın zamanı gelmiştir.

Sözünü ettiğim anılar, ölümcül yaraların anılardır. Bitmeden bir yana atılan şeyler çürürler. Geçmiş çok yanlış bir biçimde onarılmaz gibi görülmüştür. İronik bir biçimde, bizi kesin olarak geçmişe inandıran insanlar, tam da zamanlarını onu tahrif ederek ve en son modaya göre süsleyip püsleyerek geçirenlerdir. Onlar daha çok, Orwell'ın *1984*'ündeki, sonraki gelişmelerin aksini kanıtladığı eski resmi haber bültenlerini yeniden yazan zavallı Winston'a benziyorlar.

Unutmanın sadece tek bir yolu var: Geçmişi gerçekleştirerek silmek; aşma yoluyla çürümeden kurtulmak. Zamanın ne kadar gerisine gidersek gidelim, geçmiş olgular hiçbir zaman son sözlerini söylememişlerdir. Şimdiki zamanda radikal bir değişiklik, onları her zaman müzelerin raflarından gün ışığına çıkarabilir ve uzanıp tutabileceğimiz bir hayata sokar. Geçmişi düzeltmekle ilgili olarak, Victor Serge'in *İşgal Altındaki Şehir*'de sunduğundan daha acılı bir tanıklık (ya da benim aklımda kalan daha iyi bir örnek) yoktur.

Bolşevik Devrimi'nin en sıcak günlerinde Paris Komünü üzerine verilen bir dersin bitiminde, bir asker dersliğin arka sıralarında bulunan deri bir koltuktan yavaşça doğrulur. "Alçak bir sesle, ama otoriter bir edayla şunları söylediği işitilir: 'Millière'in katledilişinin öyküsünü anlatın bize.'

"Ayakta duran iri yarı adamın başı öne eğik olduğundan gür sakallı kocaman çenesi, somurtuk ağzı ve kırışıklıklar içindeki alnı belli belirsiz seçiliyordu; sanki yüzüne Beethoven'in ölüm maskı takılmıştı. Koyu mavi paltosu ve silindir şapkasıyla Dr. Millière'in Paris sokaklarında nasıl sürüklendiğini, Pantheon'un basamaklarında diz çökmeye zorlanırken 'Yaşasın İnsanlık' diye haykırdığını ve birkaç adım ötede duran Versaille nöbetçisinin: 'İnsanlığının da, senin de canın cehenneme!' şeklindeki karşılığını dinledi.

"Toplantı salonunun dışında, aydınlanlatılmamış caddeye çöken koyu karanlıkta, iri yarı köylü, öğretmene yaklaştı... Bir an duraksadı, ama anlam yüklü bu duraksama, açık bir paylaşımın verdiği güvenin bir belirtisiydi.

" 'Geçen sene Kulakların isyanı sırasında, ben de Perm hükümetindeydim... Arnould'nun *Komün'de Ölenler* adlı yazısını yeni okumuştum; güzel bir yazıydı. Böylece Millière de aklımdan çıkmaz oldu. Dinler misin yurttaş; onun öcünü kendi ellerimle aldım!

Hayatım boyunca unutamayacağım kadar güzel bir gündü. Biliyorum, böyle günler kolay kolay gelmez. Millière'in öcünü tam olarak aldım. Kilisenin merdivenlerinde hiç vicdan azabı duymadan, yörenin en zengin kapitalistini vurdum. Herifin adını hatırlayamıyorum şimdi. Zaten pek umurumda değil.'

"Kısa bir sessizlikten sonra konuşmasına devam etti: 'Ama bu kez 'Yaşasın İnsanlık!' diye bağıran bendim."

Geçmişteki isyanlar yaşadığım an içinde yeni bir boyut, ortaya çıkışlarını haykıran içkin bir gerçeklik boyutu kazanırlar. Luxemburg Parkı ve Saint Jacques Meydanı'nda tüfek sesleri ve bastırılan Komün'ün çığlıkları yankılanır hâlâ. Gerçi, daha çok tüfek sesi duyulacak, daha çok cesetler yığılacak. Bir gün, tüm zamanların devrimcileri ile dünya devrimcileri birleşecek ve Federeler Duvarı'nı cellatların kanlarıyla temizleyecekler.

Şimdiyi yaratmak, geçmişi düzeltmek, çevremizin psiko-coğrafyasını değiştirmek, düşlerimizi ve arzularımızı onları hapseden ana damardan kurtarmak, bireysel tutkuların uyumlu bir kolektif dışavuruma kavuşmasına izin vermek demektir. 1525 isyancılarını Mulelist isyancılarından, Spartaküs'ü Pancho Villa'dan ya da Lucretius'u Lautréamont'dan ayıran zaman uçurumu, sadece benim yaşama istemim ile aşılabilir.

Bugünkü neşemizi öldüren şey, mutlu yarınlara ilişkin beklentilerimizdir. *Hiçbir şey* içermediğinden, gelecek sonsuzluktan da kötüdür. Projeler, planlar, uzun vadeli bakış açıları havada kalırlar. Alt kat ortada yokken, çatı üzerine planlar yapmanın anlamı yoktur. Şimdiki zamanı sağlam bir şekilde inşa edince gerisi gelir.

Beni ilgilendiren sadece şimdinin çabukluğu, çokluğu. Eleştirilere aldırmadan, büyük bir ışıkla yıkanırcasına bugünle yıkanmak, başka zamanları ve başka uzamı gündelik deneyimin dolaysızlığına indirgemek istiyorum. Schwester Katrei'nin mistik formülünü somutlaştırmak istiyorum: "İçimdeki her şey içimdedir; içimdeki her şey çevremdedir; içimdeki her şey benimdir; ve hiçbir yerde içimde olmayan hiçbir şey görmüyorum". Çünkü, bu artık öznelliğin haklı zaferinden, tarihin şimdi artık kavrayışımıza soktuğu bir zaferden başka bir şey değil. Sadece geleceğin Bastille'lerini yıkmak, geçmişi yeniden kurmak ve her saniyeyi, sanki sonsuz bir döngüde sonsuzca yinelenen bengi dönüş gibi yaşamak zorundayız.

Sadece şimdiki zaman, bütünlüğe kavuşma özlemi duyar. İnanılmaz bir yoğunluk noktasıdır o. Dolaysız deneyimi kalıcı bir tutku olarak yaşamak için zamanı yavaşlatmayı öğrenmek zorundayız. Bir tenis şampiyonu, çok zorlu bir maç esnasında, çok zor ve kritik bir topu karşılarken nasıl bir anda her şeyi yavaş çekimde gördüğünü; böylece durumu tartabileceği, mesafeleri değerlendirebileceği ve mükemmel bir vuruş yapabileceği yığınla zaman bulduğunu anlatmıştı. Aslında, gerçek yaratım bölgesinde zaman genişler. Sahtelik bölgesinde ise tersine hızlanır. Şu anki şiirin üstadları kimler olursa olsun, Denizler Kraliçesi'ne âşık olan küçük Çinli çocuğun yaşadıklarına benzer maceralara atılmak onların da beklentisi olabilir. Çocuk âşık olduğu Kraliçe'yi aramak için okyanuslara yelken açtı. *Karaya* döndüğü zaman gül toplayan bir ihtiyarla karşılaştı. İhtiyar çocuğa dedi ki: "Çok garip. Dedem seninle aynı isimdeki bir çocuğun denizlerde kaybolduğunu söylemişti."

Esoterik geleneğe göre, "Tüm zaman anda bulunur". *Pistis Sophia*'daki, "Bir ışık günü dünya tarihinin bin yılıdır" şeklindeki açıklama tarihin sınavından geçmiştir. Bu, kelimesi kelimesine Lenin'in 'yüzyıllara bedel devrim günleri' sözlerine çevrilebilir.

Görev her zaman şimdiki zamanın çelişkilerini çözmektir; hiçbir zaman yarı yolda durmak ya da insanın kafasının 'dağılması'na izin vermek değil, ama doğrudan doğruya aşkınlığa yönelmektir. Bu görev kolektif, ateşli, şiirsel ve şakacıdır (Bœhme'ye göre sonsuzluk oyun dünyasıdır). Ne kadar yoksul olursa olsun şimdi, her zaman gerçek zenginliği, yaratım olasılığının zenginliğini içerir. İçimi neşeyle dolduracak kesintisiz şiirdir bu. Ama onu benden uzak tutan her şeyi sizler zaten biliyorsunuz; çünkü aynısını siz de yaşıyorsunuz.

Ölü zamanın girdabında boğulmaya, yaşlanmaya razı olmaya, vücudumdan ve aklımdan geriye bir şey kalmayıncaya kadar yavaş yavaş tükenmeye bırakabilir miyim kendimi? Sürekliliği hiçe sayan bir yolda en iyisi ölmek. Yurttaş Anquetil, *Dünya Tarihi* kitabında (Paris, Cumhuriyet'in VII. Yılı), dünyanın hiçliğine krallığın en güzel ve akıllı kırk fahişesiyle birlikte bir kalede inzivaya çekilecek kadar içerleyen bir İranlı prensin öyküsünü anlatır. Prens bir ay geçmeden aşırı zevk ve sefadan can vermiş. Böyle bir sonsuzlukla karşılaştırılırsa, ölüm nedir ki? Öleceksem, bırakın beni, bir kez de istediğim gibi öleyim.

XXIII. BÜTÜNSEL ÜÇLÜ: KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME, İLETİŞİM, KATILIM

İktidarın baskıcı birliği üç ayaklıdır: Onun üç işlevi zorunluluk, baştan çıkarma ve dolayımlamadır. Bu birlik sadece aynı biçimdeki üç parçalı, üniter bir projenin yansımasıdır; biçimi ise dağılım teknikleri tarafından tersyüz edilip çarpıtılmıştır. Kaotik ve gizli bir gelişme içindeki yeni toplum, insan ilişkilerinde herkesin, bir başkasının kendisini geliştirmesine katılımını arttıran bir saydamlığın politik ifadesini bulmaya koyulmuştur. Hayatta kalma için beslenme ve barınma neyse, hayat için yaratıcılık, aşk ve oyun odur (1). Kendini gerçekleştirme projesi, yaratım tutkusuna dayalıdır (2); iletişim projesi aşk tutkusuna dayalıdır (4); katılım projesi oyun tutkusuna dayalıdır (6). Bu üç proje nerede birbirinden ayrılırsa, orada iktidarın baskıcı birliği güçlenir. Radikal öznellik tutku yüklü bir hayatın kurulması için -içinde yaşadığımız zamanda, pratik olarak herkeste ayrımsanabilecek- bölünmez bir iradenin baskısıdır (3). Erotik, deneyimi zenginleştirme çabalarına pratik bir birlik kazandıran kendiliğinden tutarlılıktır (5).

1 Gündelik hayatın inşası aklın ve tutkunun olabilecek en mükemmel biçimde birbiriyle bütünleşmesini gerektirir. Her zaman hayatın üstüne çöken gizemin asıl görevi, hayatta kalmanın temelde ne kadar sıradan olduğunu gizlemektir. Yaşama istemi, bir ölçüde örgütlenme talebini gerektirir. Zengin, çok boyutlu bir hayat vaadinin herkes için çekiciliği, kaçınılmaz bir biçimde, işi bu tür arzuları bastırmak olan tam bir toplumsal gücün kısmen olduğu kadar bütünüyle de yönettiği bir proje biçimine bürünür. İnsanın yönetilmesinde uygulanan baskı üç katlıdır: Zorunluluk, yabancılaştırıcı dolayımlama ve gözbağcılık.

Buna karşın, yaşama istemi canlılığını ve tutarlılığını üçlü bir projeden alır: Kendini gerçekleştirme, iletişim ve katılım.

Eğer insanlık tarihi, hayatta kalma tarihinden ayrı olmamakla birlikte buna indirgenmeseydi; bu üçlü projenin diyalektiği, üretici güçlerin diyalektiği ile birlikte, insanların kendilerine ve birbirlerine yaptıkları çoğu şeyi yeterince açıklayabilirdi. Her isyan, her devrim, verimli bir hayat, insan ilişkilerinde tam bir açıklık, dünyanın dönüştürülmesinin kolektif bir biçimine yönelik ateşli bir arayışı gösterir. Tıpkı beslenme ve barınma gereksiniminin hayatta kalmayla ilgili olması gibi, insan bugün üç temel tutkunun da aynı şekilde hayatla ilgili olduğunu anlayabilir. Tıpkı yaşama isteminin hiçbir zaman hayatta kalma zorunluluğunu altüst etmeyi durdurmaması gibi, yaratım arzusu, aşk arzusu ve oyun arzusu da beslenme ve barınma gereksinimleri ile bir etkileşim içindedir. Açıkça, her öğenin rolü zaman zaman değişiklik gösterir; ama bugün onların tüm önemi onların ne ölçüde birleşebileceklerine bağlıdır.

Günümüzde, refah devleti ile birlikte, hayatta kalma sorunu, daha önce de göstermiş olduğum gibi, sadece tüm hayat sorununun bir parçası haline gelmiştir. Hayat-ekonomisi, yavaş yavaş hayatta kalma-ekonomisini içine almıştır. Bu bağlamda üç projenin ve onların temelinde yatan tutkuların dağılımı, giderek çok daha açık bir biçimde, hayat ve hayatta kalma arasındaki temelden hatalı ayrımın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ne var ki tüm varoluş iki perspektife -iktidar yönünden ayrılık, birlik yönünden devrim perspektiflerine- bölündüğü ve bu yüzden esas olarak belirsiz kaldığı için, kendimi her iki projeyi hem ayrı ayrı hem de birlikte ele almaya zorunlu hissettim.

Kendini gerçekleştirme projesi, öznelliğin fışkırdığı ve evrensel olarak egemen olmaya can attığı anda, yaratım tutkusundan doğar. İletişim projesi, insanların birbirlerinde birbirlerinin sevgisini kazanma arzusunu keşfettiklerinde ortaya çıkan aşk tutkusundan doğar. Katılım projesi, grup faaliyetleri her bireyin kendini gerçekleştirmesini kolaylaştırdığı zaman ortaya çıkan oyun tutkusundan doğar.

Birbirinden tecrit edildiklerinde, bu üç tutku birbirlerini çar-

pıtırlar. Birbirlerinden çözülen bu üç proje bozulmuştur. Kendini gerçekleştirme istemi, güç istemine dönüşmüş; statü ve rollere kurban edilmiştir. O, yasaklar ve yanılsamalar dünyasında hüküm sürer. İletişim istemi, nesneler arası ilişkilere dayalı bir nesnel yalana dönüşür; göstergebilimcilere insan kılığına bürünmüş göstergeler sağlar. Katılım istemi, yalnızlar kalabalığının içinde herkesin yalnızlığının örgütlenmesine yarar; topluluk yanılsamasının tiranlığına yol açar.

Diğerlerinden koparıldığında, bu tutkulardan herhangi biri önceden erişilmez olarak gördüğü metafizik bir vizyonun içine bir mutlak olarak sokulabilir. Filozoflarımız küçük bir şaka yaparlar: Önce ana şalteri kapatırlar, sonra da enerji akışının kesildiğini söylerler. Bu yüzden, tam kendini gerçekleştirme bir ucubeye, gölgelenmemiş iletişim bir hülyaya ve toplumsal uyum fikri geçici bir hevese dönüşür. Ayrılık gündemde kaldığı sürece, herkesin olanaksızlıklarla yüz yüze olduğu yeterince doğrudur. Her şeyi küçük küçük parçalara bölen ve belirli bir zaman dilimi içinde yalnız tek bir adım ilerleme anlamına gelen Kartezyen tuhaflık, zorunlu olarak eksik ve sakat bir gerçeklik yaratır. Düzenin ordularının sakatlar tarafından doldurulmasına şaşmamalı.

2 *Kendini gerçekleştirme projesi*

Maddi güvenlik garantisi, eskiden hayatta kalma mücadelesine ayrılmış olan büyük bir enerji kitlesini atıl bırakır. Güç istemi hiyerarşik köleliğin güçlendirilmesi için, bireysel hayatın serbestçe açılımına yarayacak bu serbest haldeki enerjiyi harekete geçirmeye çalışır (a). Evrensel baskı neredeyse herkesi, sahip oldukları tek bozulmamış şey olarak hissettikleri şeye, yani öznelliklerine doğru stratejik olarak çekilmeye zorlar. Gündelik hayatta devrim, öznelliğin dış dünyaya karşı her gün gerçekleştirdiği sayısız saldırının pratik biçimlerini yaratmalıdır (b).

a. Özel mülkiyetin tarihsel evresi, insanı, bu gerçek başarısızlığı telafi etmek için ideal bir biçimde yeniden yaratmaya zorlandığı bir Demiurgos olmaktan çıkardı. Herkes içinden Tanrı olmak ister, ama bu arzu bugüne kadar insanlığa zarar vermiştir. Hiyerarşik toplumsal düzenin insanı yıkarak dünyayı nasıl inşa ettiğini; mükemmelleşen yapısının ve mekanizmasının, onu programcıların da programlandığı dev bir bilgisayar gibi işlettiğini; sibernetik devletin tüm soğuk canavarların en canavarı olduğunu göstermiştim.

Bu koşullarda, yeterli beslenme, konfor, iş güvencesi ve güvenlik uğruna verilen mücadele, son derece gerçek olan önemi bir yana, toplumsal cephede, yavaş yavaş ama güvenli bir biçimde artçı çarpışmalar haline gelen çok sayıda saldırıya dönüşmüştür. Hayatta kalma mücadelesi, aç birer kurt gibi refah devletine saldıran bir enerji ve yaratıcılığı yutmuştur ve yutmaktadır. Yanlış çatışmalar ve yanıltıcı faaliyetlere rağmen, sürekli olarak uyarılan yaratıcı bir enerji, artık tüketim toplumu tarafından yeterince hızlı bir biçimde özümsenmiyor. Aniden boşta kalan bu canlılığa, zorlamaların da yalanların da fayda etmeyeceği bu erkeklik artığına ne olacak? Sanatsal ve kültürel tüketimin -ideolojik gösterinin- artık eski haline getiremeyeceği yaratıcılık, hayatta kalma koşullarının karşısına kendiliğinden dikilecek.

Asilerin hayatta kalmaktan başka yitirecek bir şeyleri yoktur. Ama insan onu iki şekilde yitirebilir: Hayattan vazgeçerek ya da hayatı kurmaya çalışarak. Hayatta kalma sadece yavaş bir ölüm olduğu için, her şeyi hızlandırmaya, olabildiğince çabuk bir biçimde ölmeye ve hayatta kalmanın yadsınmasını olumsuz bir biçimde 'yaşama'ya ilişkin son derece gerçek duygularla yüklü dayanılmaz bir istek vardır. Yine de insan, tüm enerjisini gündelik hayatı zenginleştirmeye yoğunlaştırarak, hayatta kalmaya karşı biri olabilir ve hayatta kalabilir. Hayatta kalma mutluluk veren yapıcı bir faaliyete katılarak yadsınabilir. Her iki çözüm de dağılma ve aşkınlık diyalektiğinin üniter, ama çelişkili eğilimini güçlendirir.

Kendini gerçekleştirme aşkınlıktan ayrılamaz. Ne kadar kudurmuş olursa olsun, umutsuzluğun isyanı, o otoriter ikilemin hayatta kalma ya da ölümün- tutsağı olarak kalır. *Şeylerin* dü-

zeninin kolayca uysallaştırıldığı bu yarı isyan, bu yabanıl yaratıcılık güç *istencidir.*

Güç istenci -iletişim ve katılımdan ayrılarak- tahrif edilmiş bir kendini gerçekleştirme projesidir. Hiyerarşik sistemin ağına yakalanan, baskı ve görüntülerin değirmenine su taşımaya mahkûm olan bir yaratım, bir özyaratım tutkusudur. Saygınlık ve aşağılanma, otorite ve teslimiyet güç istencinin tek dans müziğidir. Kahraman kendi rolünün ve tüfeğin gücünün kurbanı olur. Sonunda kendisini tükettiğinde, Voltaire'in öğüdünü tutar ve bahçesiyle uğraşır. Bu arada sıradanlığı ölümlülerin ortak yürüyüşüne model olur.

Kahraman, yönetici, süperstar, milyoner, uzman... ellerinde olan en değerli şeyi ne sıklıkta satışa çıkarmışlardır? Birkaç kişinin ya da (tam bir aptallar sürüsü gibi gördükleri) birkaç milyon kişinin onların posterlerini odalarına asmaları, isimlerini hatırlamaları, sokakta arkalarından bakmaları için kimbilir ne kadar çok şeyi kurban etmişlerdir?

Her halükârda, güç istenci, sahici bir yaşama istencinin izlerini taşıyacaktır. *Condottiere*'nin (İtalyan kiralık askerler-ç.n.) *virtu*'sunu (güzel sanat sevgisi-ç.n.), Rönesans Titanlarının bolluğunu bir düşünün. Ama, *condottiere* ölüdür ve gömülmüştür. Elimizde kalanlar ise sanayi kodamanları, gangsterler, kiralık katiller, sanat ve silah tüccarlarıdır. Maceracı ve kâşif artık çizgi roman kahramanlarıdır. Zerdüşt, Sils-Maria tepelerini bu insanlarla iskâna açmayı hayal etmiş; bu çocuk düşürmelerde gelecekteki ırkın belirtilerini görebileceğini düşünmüştür. Nietzsche, aslında kendi yanılsamaları tarafından çarmıha gerilen son efendidir. Onun ölümü, Golgotha komedisinin daha canlı ve zengin bir gösterimidir. İsa'nın ölümü, nasıl Tanrı'nın ortadan kalkışını açıkladıysa, onun ölümü de efendilerin ortadan kalkışını açıklıyor. Nietzsche belki de büyük bir duyarlılığa sahipti, ama bu, onun Hıristiyanlığın pis kokusunu ciğerlerine çekmesine engel olmamıştı. Hıristiyanlık güç istencine ne kadar tiksintiyle yaklaşmış olursa olsun, aslında onun bir koruma mekanizması, en inançlı muhafızıdır; çünkü o, kölesiz efendilerin görünecekleri yolun karşısına dikilmiştir. İşte, Nietzsche böyle bir Hıristiyanlığı anlamamış gibi yapmıştı. Yaşama istencinin asla güç istencinin öte-

sine geçmemeye mahkûm edildiği bir dünyayı kutsamıştı. Son yazılarını 'Çarmıha Gerilmiş Dionysus' diye imzalamıştı: O da bir efendi, kendisini kurban ettiği için suçlayacağı birisini arıyordu. Beytlehem büyücüsünün işlerine burnunu sokmak çok tehlikelidir.

Nazizm, tarihin, yerini alması için çağırdığı Nietzscheci mantıktır. Soru şuydu: Tüm gerçek efendilerin ortadan kalktığı bir toplumda, yeni efendiler kim olabilir? İşte cevap: Üstün-köle. Ne kadar kabak tadı verirse versin, Nietzsche'nin üstün insan kavramı bile Üçüncü Reich'ı yöneten uşaklar hakkında bildiklerimizden dağlar kadar farklıdır. Faşizmin bildiği tek üstün insan vardır: Devlet.

Devlet dediğimiz üstün insan zayıfın gücüdür. İşte bu nedenle, tecrit edilmiş bir bireyin talepleri her zaman resmi gösteride kusursuz oynanmış bir role uygundur. Güç istenci, teşhirci bir istençtir. Tecrit edilmiş birey, diğer insanlardan iğrenir; kendisinin de mükemmel bir örneğini oluşturduğu kitlelerden nefret eder. Aslında, herkesten çok nefret uyandıran odur. En kaba türden sahte bir topluluğun ortasında hava atmak onun 'dinamizmi'dir; 'tehlike tutkusu'nu en mükemmel bir şekilde sergileyebileceği alan, amansız iş rekabetidir.

Müdür, lider, sert adam, gangster şakadan pek anlamaz. Onun başlıca özelliği, yola devam edebilme yeteneğidir. Ahlâkı ise bir öncü, casus, izci ahlâkıdır: Onlar konformizmin özel timidir. "Yaptıklarımı hiçbir hayvan yapamazdı..." İnsanın *olamayacağı* şey olarak *görünme* isteği: Kendi varoluşunu hiçbir zaman yapmadığı kadar gürültülü bir şekilde ilan ederek, kendi varoluşunun boşluğundan kaçmanın bir yolu. Ama kendilerini kurban ettikleri için şeref duyanlar sadece uşaklardır. Burada mutlak olan şeylerin egemenliğidir: Kâh rolün yapaylığı kâh bir hayvanın 'sahiciliği' Bir insanın yapmayı reddedebileceği bir şeyi sadece hayvanlar yapabilir. Dalgalanan sancaklarıyla geçit töreni yapan kahramanlar - Kızılordu, SS, Fransız *paraşütçüleri*- Budapeşte, Varşova ve Cezayir'de insan kasaplığı yapan aynı kişilerdir. Orduların disiplini, acemilerin vahşiliğinden memnundur; bir polis hırlayacağı ya da yaltaklanacağı zamanı iyi bilir.

Güç istenci, hem köleliğe bir prim hem de köleliğe duyulan

nefrettir. Geçmişin büyük adamları kendilerini hiçbir zaman bir Dava ile özdeşleştirmediler. Davalarını, sadece kendi kişisel güce duydukları açlıklarını tatmin etmek için kullandılar. Ama, büyük Davalar dağılıp yok olmaya başlarken, söz konusu hırslı bireyler de ortalıktan silindiler. Yine de oyun devam ediyor. İnsanlar Davalara bel bağlıyorlar; çünkü kendi hayatlarını başlı başına bir Dava haline getirememişler. Dava ve onun gerektirdiği özveri yoluyla kendi yaşama istençlerine ilişkin arayışları boyunca sendeleyip geri kalıyorlar.

Özgürlük ve oyun arzusu bazen de kanun ve düzenin bekçileri arasında ortaya çıkar. Toprak sahiplerinin safına geçmeden önceki Salvatore Guiliano'yu, Billy the Kid'i, anarşist teröristlere çok yakın olan bazı gangsterleri düşünün. Cezayirli ya da Kongolu isyancılara sığınarak açık başkaldırının tarafını seçen ve -bütün tabuların yıkılması ve tam bir özgürlük özlemi şeklindeki- oyun arzularını sonuna kadar götüren Lejyonerleri ve paralı askerleri düşünün.

Gençlik çeteleri de geliyor aklıma. Güç istençlerinin çocuksuluğu, çoğu kez onların yaşama istençlerini bozulmamış olarak bıraktı. Suça yatkın genç her zaman işbirliğine duyarlıdır. Birincisi, tüketici olarak; çünkü maddi gücünün yetmediği şeyleri ister; sonra da, yıllar geçtikçe bir üretici olarak. Ama, bir çetenin içinde eğlence öyle büyük bir önem taşır ki, bunun olası sonucu her zaman gerçek bir devrimci bilinçtir. Eğer gençlik çetelerinin şiddeti, gösterişe ve genelde kuru gürültüye dayalı bir şekilde bol keseden savrulmamış ve bunun yerine bir isyanda ortaya çıkabilecek türde gerçek bir şiire yönelmiş olsaydı, o zaman oyun oynama kolaylıkla zincirleme bir tepkimeyi, nitel bir kıvılcımı başlatabilirdi. Gün boyu yutmak zorunda kaldığı yalanlardan herkes bıkmıştır. Tüm gereken, bir kıvılcım ve buna ek olarak taktiklerdir. Gençlik çeteleri, devrimci bilince sadece kendilerinin ne olduğunu anlayarak ve bunun ötesinde bir şeyleri isteyerek ulaşsalar, perspektifin büyük ölçüde tersine çevrilmesi için bir katalizör rolü oynayabilirlerdi. Bu tür çetelerden oluşan bir federasyon, o bilincin ilk belirtisi ve onun varoluşunun bir önkoşulu olabilirdi.

b. Şimdiye kadar hayatın özü sadece insanın özünde aranmıştır. Yaratıcılık hep bir yana itilmiş, kenar semtlere atılmıştır. Gerçekten de kentlerin tarihi, hayatın binlerce yıldır çevresinde örgütlenmiş olduğu eksenin maceralarının çok kesin bir yansıması olmuştur. İlk kentler, gökyüzünün ve yeryüzünün kesiştiği bir noktada, ya bir kale ya bir kutsal mekânın; ya bir tapınak ya da kilisenin çevresinde gelişmişlerdi. Sanayi kentleri ise kaba saba ve karanlık caddeleriyle birlikte bir fabrikayı ya da bir sanayi işletmesini kuşatırlar; idari merkezler bomboş, dümdüz bulvarlardan yönetirler. Nihayet, şehir planlamacılığının en son örneklerinde bir merkez bile yoktur. Sorun giderek netleşiyor: Onların sundukları referans noktası her zaman *başka bir yerdir.* Kendinizi sadece bu labirentlerde yitirmenize izin verilir. Oyunsuz. Bir araya gelmeksizin. Hayat olmadan. Sadece vitrinlerden oluşan bir çöl. Bir yol şebekesi.

Baskı artık merkezi değil; çünkü her yerde baskı var. Bunun olumlu yanı ise şu: Neredeyse tam bir tecrit koşulları içinde bulunan herkes, her şeyden önce kurtarılacak asıl kişinin kendisi olduğunu; *herkesin* kendisini yuvasında hissedeceği bir dünyayı kuracak şeyin kendi öznelliği olduğunu ve bu yüzden de kendisini merkez olarak seçmesi gerektiğini anlamaya başlıyor.

Herkesin kendi hakikatine, toplumsal olanın gerçek köklerine dönüşünün tek yolu, insanın kendisi hakkında açık bir bilince sahip olmasıdır. Bireysel yaratıcılık, toplumsal hayatın merkezi haline gelmedikçe, insanın tek özgürlüğü yok etme ve edilme özgürlüğü olacaktır. Eğer, siz başkaları için düşünürseniz, onlar da sizin için düşüneceklerdir. Ve sizin için düşünen bir kişi, sizi yargılayabilir; sizi kendi normlarına indirger ve niyeti ne olursa olsun işi sizi aptallaştırmaya kadar vardırabilir; çünkü aptallık, aptalların sandığı gibi zekâ yetersizliğinden değil, insanın kendi benliğinden vazgeçmesinden, onu bir yana itmesinden ileri gelir. Dolayısıyla, biri size ne yaptığınızı soruyor, sizden kendinizi tanımlamanızı istiyorsa, onu bir yargıç -yani düşman olarak- görün.

"Soyumu devam ettirecek evlatlar istiyorum; çocuklar istiyorum; havariler istiyorum; bir baba istiyorum; kendimi istemiyorum." İster Romalı ister Pekin kökenli olsun, Hıristiyanlığın önde gelenlerinden birkaç söz. Bunun ardından sadece mut-

suzluk ve nevroz gelir. Çekingenlikten kurtulmayı başka insanlardan yardım isteme ya da önerildiğinde reddetme noktasına kadar götürebilmek açısından, öznelliğim çok önemlidir. Sorun, insanın ne kendisini kendisinde ne de kendisini başka insanlarda yitirmesidir. Sorunlarının eninde sonunda toplumsal nitelik taşıdığını kavrayan insan, her şeyden önce kendisini bulmalıdır. Aksi halde, kendisini yadsımak dışında başkalarında bulabileceği hiçbir şey yoktur.

İnsanın kendi yeniden doğuşu sorununa yaklaşımı kadar zor ya da acı veren bir şey yok. Her insanın yüreğinde, kapısını sadece zihnin ve rüyaların bulabileceği gizli bir oda, bir *camera obscura*; tüm çocuksu özlemlerin gerçekleştiği, dünyanın ve 'benliğin' iç içe geçtiği sihirli bir çember vardır. Tutkular orada çiçek açarlar; bunlar havayı soluyarak zenginleşen parlak, zehirli çiçeklerdir. Kendime bir dünya yaratırım ve fantastik, tiranvari bir tanrı gibi hiçbir zaman bir başkası için yaşamayan varlıklarla doldururum orayı. En sevdiğim James Thurber öykülerinden birisi, Walter Mitty'nin kendini serseri bir kaptan, ardından ünlü bir cerrah, sonra soğukkanlı bir katil ve nihayet bir savaş kahramanı olarak hayal ettiği öyküdür. Walter Mitty, tüm bunları eski Buick'ine atlayıp köpek bisküvisi almak için şehre inerken hayal etmektedir.

Öznelliğin gerçek önemini ona ilişkin genel bir utancı öne sürerek gösterebiliriz. Zihni 'dağınık'ken, 'içe dönük'ken, 'taşlaşmış'ken, herkes bunun bir an önce geçmesini diler. Herkes kendi hayallerini sansüre uğratır. Ama yine de ahlâka, otoriteye, dile ve günlük kolektif hipnotik uykumuza en ölümcül darbeleri indirmek için didinip duranlar, zihnin hayaletleri ve kurguları değil midir? Zengin bir hayalgücü, tüm yaratıcılığın kaynağı, hayatın özünün damıtılması, eski dünyaya karşı gelecekte yapılacak akınların köprübaşı değil mi?

Kendi iç dünyası hakkında açık bir fikir sahibi olan herkes, kendi dışında farklı bir dünyayı görmeye başlar: Fikirler değişir, şeyler çekiciliklerini yitirir ve basit aletler haline gelirler. Hayalgücünün büyüsünde, şeyler sadece tutulmak, oynanmak, okşanmak, istenen biçimlerde parçalara ayrılıp yeniden birleştirmek için var olurlar. Öznelliğin asıl önemi kabul edildiğinde, bize yapılmış büyü bozulur. Başkalarından yola çıkan insan, kendisini

boş yere arar; aynı boş jestleri defalarca tekrarlar. Tersine, kendisinden yola çıkan insan, jestleri tekrarlamaz, onları geri sarar ve tekrar düşünür; düzeltir ve daha gelişmiş bir biçime sokar.

Hayal kurmak dünyanın en güçlü dinamosu olabilir. Hayal kurmak nasıl ütopyaları olanaklı kılıyorsa, modern teknoloji uzmanlığı da, hayallerin saf peri masalı güzelliğini öldürür. Modern teknoloji hayallerin hizmetine girdiği zaman tüm arzularım gerçekleşecek.

Şu anda, bu tekniklerden yoksun kalsa bile, öznellik hakikatten hiç bu kadar çok uzaklaşabilir mi? Varlığını hayal ettiğim her şeyi nesneleştirmem mümkün. Herkes, hayatında en az bir kez Lassailly ya da Neçayev'in yaşadıklarını yaşamıştır. Kendisini yazılmamış bir kitabın yazarı olarak gösteren Lassailly, sonunda gerçek bir yazar olur çıkar: *Roueries de Trialph*'ın (Trialph Üçkağıtçılıkları) yazarıdır artık. Var olmayan terörist bir örgüt adına Bakunin'den para koparmaya çalışan Neçayev, en sonunda eyleme geçen gerçek bir nihilist gruba kavuşmuştur. Nasıl görünmek istediysem, bir gün gerçekten öyle olmalıyım; çoktandır olmak istediğim o özel gösteri rolü gerçek olacak. Öznellik, böylece rolleri ve gösterinin yalanlarını kendi amacına göre ortadan kaldırır: Görüntüyü gerçeklikte yeniden kurar.

Öznel hayalgücü salt zihinsel değildir: Her zaman pratikte gerçekleşme peşinde koşar. Sanatsal gösterinin -ve her şeyden önce onun anlatıya dayalı tüm biçimlerinin- öznelliğin kendini gerçekleştirme arayışını sadece onu esir ederek ve edilgen bir özdeşleşim yoluyla kullandığına kuşku yok. Debord'un propaganda filmi *Critique de la Séparation* (Ayrılığın Eleştirisi), bu konuyu vurguluyor: "Normalde, başımıza gelenler, gerçekten dikkatimizi çekmeyi başaran, gerçek ilgimizi isteyen şeyler, tam da bizi ilgisiz ve uzak bir seyirci olarak bırakacak olan şeylerdir. Bununla birlikte, sanatsal dönüştürme, bizi çeken ve katılımımızı isteyen durumlara ilişkin algımızı körletme yeteneğine sahiptir. Bu paradoks, tersine çevrilmeli; tekrar ayakları üstüne oturtulmalıdır." Sanatsal gösterinin güçleri dağıtılmalı ve böylece donanımları bireysel hayallerin silah deposunu zenginleştirmelidir. Bireysel hayaller böyle silahlanırlarsa, artık kimse onlara bir fantezi sorunu olarak yaklaşmayacaktır. Sanatın gerçekleşmesi sorunu sadece bundan çıkar.

> Her öznellik biriciktir, ama hepsi de kendini gerçekleştirme projesine uyar. Sorun, onların çeşitliliğini ortak bir yöne götürmek, öznelliğin birleşik cephesini yaratmaktır. Yeni bir toplum kurma girişimlerinin hepsi de iki koşula bağlıdır: Birincisi, her bireyin öznelliği ya kolektif bir biçimde gerçekleşir ya da hiç gerçekleşmez; ikincisi, "Doğruyu söylemek gerekirse, insan sadece sevdikleri için savaşır. Başkaları için savaşmak sadece bunun sonucudur" (Saint-Just).

Öznelliğimi besleyen olaylardır. Bambaşka olaylar: Bir isyan, aşk acısı, bir toplantı, bir anı, çürük bir diş. Gerçekliğin oluşum halindeki şok dalgaları, öznelliğin derinliklerinde yankılanır. Sevsem de sevmesem de kendimi bu titreşimlerin içinde bulurum. Her şey beni aynı derecede etkilemese de hep aynı paradoks çıkar karşıma: Gerçekliğin şeylerin dizginsiz akışı tarafından uysallaştırıldığını ve farklı yerlere sürüklendiğini görmemle, gerçekliğe ilişkin hayal gücümle çalışan bir simyanın farkına varmam bir olmuştur. Hayal gücünün işleyişi ile nesnel dünya arasında bir köprü kurulmalıdır. Sadece radikal teori, bireyin çevre ve koşullar üzerindeki devredilemez haklarını onun kendisine yükler. Radikal teori bireyi kökten kavrar; ve bireyin kökleri onun öznelliğinde, diğer tüm bireylerle ortak sahip olduğu topraklardadır.

Kendi başınıza kurtulamazsınız, kendinizi tecrit ederek gerçekleştiremezsiniz. Ama kendisi ve dünya hakkındaki her şeyin bilincine varmış olan her birey, tanıdığı herkeste kendisininkine özdeş bir iradeyi -aynı arayışı, aynı çıkış noktalarını- görmezlikten gelebilir mi?

Tüm hiyerarşik güç biçimleri birbirinden farklıdır; bununla birlikte hepsi de aynı baskıcı görevi sürdürürler. Aynı şekilde, tüm öznellikler farklıdır, ama hepsi de kendini tam olarak gerçekleştirme arzusuna sahiptirler. 'Radikal öznellik' derken anlatmak istediğimiz budur.

Her bireysel öznellik, insanın dünyayı dönüştürerek, kendisini gerçekleştirme isteminde, her duyguyu, her deneyimi, her olasılığı sonuna kadar yaşama isteminde kök salmıştır. Yoğunluğu bilinç ve kararlılık derecesine göre değişse de ona herkeste rastlanır. Onun gerçek gücü, kendi çeşitliliğini yitirmeden katılabileceği kolektif birlik düzeyine bağlıdır. Bu zorunlu birliğin bilinci, insanın bir *kimlik refleksi* diyebileceği şeyden kaynaklanır; özdeşleşim hareketine tamamen karşıt bir hareket. Özdeşleşim yoluyla rollerin çokluğu içinde biricikliğimizi yitiririz; bir araya toplanan öznelliklerin birliği içinde, kimlik refleksi yoluyla, bireysel olanaklarımızın zenginliğini çoğaltırız.

Radikal öznellik, kimlik refleksinin, bireyin devamlı olarak kendisini *ötekilerde* arayışının üzerine kuruludur. Konfüçyüs der ki: "Tchou eyaletinde bir görevim sırasında, ölü annelerinin memesini emen domuz yavruları görmüştüm. Kısa bir süre sonra titreye titreye uzaklaşıp gittiler. Annelerinin artık onları görmediğini ve *artık onlara benzemediğini* hissetmişlerdi. Annelerinde sevdikleri şey, onun vücudu değil, ama o her neyse, onun vücudunu canlı tutan şeydi." Bunun gibi; başka insanlarda aradığım, benim onlarda saklı olan en zengin yanımdır. Kimlik refleksi yayılır mı? Böyle bir zorunluluk yok. Ama, bugünün tarihsel koşulları kesinlikle böyle bir gelişmeden yana.

Şimdiye kadar kimse, insanların beslenme, barınma ve bakımdan, zorluklardan ve felaketlerden korunmaktan ne gibi yararlar sağladığını sorgulamadı. Çok eski tarihlerden beri toplumsal kusurlara dönüşmüş olan teknolojinin kusurları, bu evrensel arzuların tatminini ertelemiştir. Bugün, planlı bir ekonomi, hayatta kalma sorunlarına kesin bir çözüm öngörmemize izin veriyor. Hayatta kalmaya ilişkin gereksinimler, en azından ileri derecede endüstrileşmiş ülkelerde tatmin edilme yolundadır; ancak tatmin edilmesi gereken şeyler arasında bir de insani tutkuların olduğu, bunların tatmininin herkes için hayati bir önem taşıdığı ve üstelik insani tutkuların tatmin edilmemesinin, maddi açıdan hayatta kalma alanındaki bütün kazanımlarımızı yok etmese bile sarsacağı acı bir gerçektir. Hayatta kalmaya ilişkin sorunlar yavaş ama güvenli bir biçimde çözülürlerken, aynı şekilde yavaş ama güvenli bir biçimde hayatta kalmanın gereksinimlerine

kurban edilen hayatın sorunlarıyla artarak şiddetlenen bir çatışmaya giriyorlar. Bu, bir bakıma meseleyi kolaylaştırıyor: Şimdilerde sosyalist tipte bir planlamanın hayatı genelde uyumlu kılmakla bağdaşmadığı açıkça görülüyor.

Radikal öznellik yeniden keşfedilen bir kimliğin birleşik cephesidir. Başka insanlarda kendilerini göremeyenler, sonsuza kadar kendilerine yabancı kalmaya mahkûmdurlar. Eğer onlar kendileri için bir şeyler yapamazlarsa, ben başkaları için hiçbir şey yapamam. 'Bilgi', 'tanıma', 'iyi adam', 'bizden' gibi sözcükleri bu bağlamda yeniden incelemeliyiz.

Bilgi, yalnız ortak bir projenin kabul edilmesine -kimlik refleksine- götürürse değer taşır. Asıl kendini gerçekleştirme, çeşitli tür bilgilerin birikimini gerektirir, ama eğer kendini gerçekleştirmenin hizmetine koşulmuyorsa, fazla bilgi değersizdir. Sitüasyonist Enternasyonal'in ilk yıllarının göstermiş olduğu gibi, tutarlı bir devrimci grubun başlıca düşmanları, bu gruba bilgi açısından en yakın oldukları halde, deneyim ve ona yükledikleri anlam açısından en uzak olanlardır. Aynı şekilde, grupla özdeşleşen 'taraftarlar' yolda bir engel haline gelirler. Onlar, işin özü dışında, radikallik dışında her şeyi bilirler. Kendilerine dair bir arayış konusunda yeteneksizdirler, bu yüzden bilgi arayışına girerler.

Kendimi anlayarak, başkalarının üzerimdeki kontrolünü ortadan kaldırırım. Böylece, kendilerini bende görmeleri için onlara izin veririm. Dünyaya özgürlük saçmadan kimse özgürlük içinde gelişemez.

"Kendim olmak istiyorum. Engelsiz bir yürüyüşe çıkmak istiyorum. Kendimi sadece özgürlüğüm içinde olumlamak istiyorum. Herkes aynısını yapabilir. Devrimin yazgısı ilgilendirmemeli bizi: Devrimin partilerin elinde kalmasındansa, herkesin elinde kalması daha güvenilir değil mi?" Bunları Cœurderoy söylüyor. Yüzde yüz katılıyorum. Hiçbir şey, bana başkaları adına konuşma hakkı vermez. Ben kendimi temsil ederim. Ama, aynı zamanda da, hayatımın sadece beni ilgilendirmediğini, hayat tarzımla ve daha yoğun ve daha özgür bir biçimde yaşamak için verdiğim mücadeleyle, binlerce insanın çı-

karlarına hizmet ettiğimi düşünmekten alıkoyamam kendimi. Dostlarım ve ben biriz ve bunu biliriz. Her birimiz kendi adına hareket etmekle, birbirimiz adına da hareket etmiş oluyoruz. Dürüstlük, gerçek katılıma götüren tek yoldur.

4 *İletişim Projesi*

> Herhangi birimizin sahip olmuş olabileceği gerçek iletişime ait en saf parıltıyı aşk sunar. Ama, genelde iletişim kesilirken, aşk giderek nazik bir noktaya gelir. Her şey âşıkları nesnelere indirgeme eğilimindedir. Aşk *praksisinin* yerini mekanik seks, gösteri tarzı davranış biçimleri alır. Devrimci yol dışında mutlu aşk yoktur.

Kendini gerçekleştirme, iletişim ve katılıma ilişkin üçlü projenin temelinde yatan üç tutku her ne kadar eşit bir öneme sahip olsa da aynı baskılara maruz değildir. Yaratıcılık ve oyun, yasaklar ve her türden çarpıtmayla mahvedilirken, aşk, baskıdan kaçmaksızın, hâlâ daha en özgür ve kolayca erişilebilir; denebilirse en demokratik deneyim olarak ayaktadır.

Aşk mükemmel bir iletişim modeli sunar: İki ayrı varlığın tam birleşmesi, orgazm. Dönüşmüş bir evrenin parıltısıdır aşk. Yoğunluğu, hep burada ve şimdi oluşu, fiziksel coşkunluğu, duygusal akışkanlığı, tehlikeli durumlar yaşamaya, değişikliklere can atması: Her şey aşkın dünyanın yeniden yaratılmasında temel bir eksen olacağını gösteriyor. Duygusal bakımdan taşlaşmış bir hayatta kalma, çok boyutlu tutkuların beklentisi içindedir. Böyle bir hayata duyulan arzuyu da, onun gerçekliğini de damıtan ve özetleyen sevişmelerimizdir. Âşıkların hayallerden ve birbirlerinin vücutlarından yarattıkları evren, saydam bir evrendir; âşıklar her yerde evlerinde olmak isterler.

Aşk, diğer tutkulardan çok daha fazla özgür kalabilmiştir. Yaratıcılığa ve oyuna resmi bir temsilcilik, onları kaynağında kurutmak için elinden geleni yapan şaşaalı bir onay 'bağışlanmıştır'. Aşk ise hep gizli kalmıştır, bu 'birlikte yalnız olmak'tır. Özel hayatın gizliliği konusundaki burjuva anlayışı onu koruduğu için

şanslıydı aşk: Çalışmaya ve tüketime ayrılan günden sürgün edilmiş ve sadece ay ışığının aydınlattığı gecenin karanlıklarına sığınmıştı. Böylece, gündelik faaliyetlerin karşı karşıya olduğu temizlik operasyonlarından kısmen de olsa kaçabilmişti. Aynı şey, iletişim için söylenemez. Ve şimdi günboyu süren sahte iletişimin külleri, gecelerin bu tutku kıvılcımını söndürmekle tehdit etmektedir. En basit aşk jestlerini bile kendi mantığını ona aktararak kirleten tüketim toplumu, sahteliği gecenin geç saatlerine kadar uzatıyor.

Sadece şeyler ve mekanik ilişkiler varken 'iletişim'den söz eden insanlar, saldırıyormuş gibi göründükleri şeyleşme sürecinden yana tavır alıyorlar. 'Anlayış', 'dostluk', 'birlikte mutlu olma', bir yığın ıvır zıvır. Sömürücüler ve sömürülenlerden, yöneticiler ve yönetilenlerden, oyuncular ve seyircilerden başka bir şey göremiyorum ben. Ve bunların hepsini de iktidar harman döver gibi ezmiştir.

Şeyler zorunlu olarak ifadesiz değiller. İnsanın kendi öznelliğini aşıladığı her şey, insanileşebilir. Ama özel mülkiyetin yönettiği bir dünyada, nesnenin tek işlevi, sahibini onaylamaktır. Eğer öznelliğim taşar, gözlerim kendi manzarasını yaratırsa, maddi ya da yasal sonuçlar dışında, ideal bir biçimde gerçekleşebilir bu. Güç perspektifi içinde, insanlar ve şeyler beğenilerim için değil, bir efendiye hizmet etmek için varlar; gerçekten mülkiyete dayalı bir düzenin işlevi olmayan hiçbir şey yoktur.

Neredeyse insanın yaptığı her şeyin fetişler tarafından yönetildiği dünyada gerçek bir iletişim olamaz. İnsanlar ve şeylerin arasındaki uzam bir boşluktur: Yabancılaştırıcı dolayımlar tarafından doldurulmuştur. Ve güç giderek soyutlaşırken, göstergeleri de bir yazmanlar, anlambilimciler ve mitoloji uzmanları topluluğu tarafından sistematik bir biçimde yorumlanma isteği içinde çoğalmış, kaotikleşmiştir. Sadece çevresindeki nesneleri görmek üzere eğitilmiş olan mülk sahibinin nesnel ve nesneleşmiş hizmetçilere ihtiyacı vardır. Sadece, tarihsel koşulların güçlendirdiği öznel hakikat, onların makineleşmesine karşı direnebilir. Baskının

daha etkili darbelerine karşı çıkmanın tek yolu dolaysız deneyimi Temel Yapı olarak kavramaktır.

Anlaşılan burjuvazi tüm biçimleriyle hazzı alçaltmaktan çok büyük bir haz duyuyor. İnsanların aşk özgürlüğünü (elbette fırsat düştükçe tek gecelik ilişkilerin işin içine karıştığı) evliliğin sefil *mülkiyetinin* içine hapsetmekle; aldatmanın ve kıskançlığın ortaya çıkmasına meydan vermekle kalmayan bu sınıf, nihayet âşıkları en temel düzeyde, fiziksel aşk eyleminin içinde bile ayırmayı başarmıştır.

Aşkın umutsuzluğu cinsel düş kırıklığından ileri gelmez. Kollarınızdaki insanın aniden uçup gitmesinden, iki kişinin birbirini bir anda nesneler olarak görmeye başlamasından ileri gelir. İsveç sosyal demokrasisi şimdiden güdümlü ve hijyenik seksi 'serbest aşk' markası altında pazarlamıştır bile.

Ama sonunda bu sahtelik dünyasının doğurduğu tiksinti, insan temasına karşı tatmin edilmemiş bir arzuyu yeniden canlandırır. Ne mutlu bir rastlantıdır aşk! Bazen, hiçbir şeyin bir kadın vücudunun duyarlılığı, cildinin pürüzsüzlüğü, kasıklarının ılıklığı kadar gerçek ve insani olmadığını düşünüyorum. Ve her şey gerçekten de böyleyse, sonsuz bir hayatın bile tüketemeyeceği bütünlüğe götürür bu...

Derken, en mahrem anlarda bile, nesnelerin atıl kütlesi aniden büyülü bir çekim oluşturur. Bir âşığın edilgenliği kurulan bağları çözer; diyalog daha başlamadan biter. Aşkın diyalektiği donar. İki heykel yan yana yatar. İki nesne.

Aşk her zaman öznellikten doğmasına rağmen -bir kadın onu sevdiğim için güzeldir- arzularım dilediğini nesneleştirmekten uzak kalamaz. Arzularım her zaman sevileni bir nesneye dönüştürür. Ama, arzularımın sevdiğim insanı bir nesneye dönüştürmesine izin verirsem, bu nesneyle çatışmaya ve alışkanlığın gücüyle de olsa ondan kopmaya kendimi mahkûm etmez miyim?

Âşıklar arasında tam bir iletişimi ne sağlayabilir? Şu aşağıdaki karşıtların birliği:

— Arzuladığım nesneden kendimi ne kadar uzaklaştırır ve ar-

zuma ne kadar büyük bir nesnel güç yüklersem, arzularım o nesne karşısında o kadar kayıtsız olur,

— bir nesneye yönelik olduğu ölçüde arzularımdan ne derece uzaklaşırsam ve arzularımın nesnesine ne kadar çok nesnel güç yüklersem, arzularım sevilen kişide o kadar çok varlık nedeni bulur.

Toplumsal olarak, kişinin kendi tutumlarıyla oynadığı bu oyun, insanın az çok kalıcı bir biçimde 'asıl' partnerine bağlı kalırken, aynı zamanda partnerlerini değiştirmesiyle dışavurulabilir. Tüm bu rastlaşmalar, her iki partnerin de onayladığı tek bir formülasyonun iletilmesi olabilirdi. Her zaman şöyle diyebilmek istemişimdir: "Beni sevmediğini biliyorum, çünkü yalnız kendini seviyorsun. Ben de aynen öyleyim. Öyleyse, sev beni."

Aşk sadece radikal öznelliğe dayalı olabilir. İnsanların kendilerini kurban ettikleri tüm aşk biçimlerine bir son vermenin zamanı gelmiştir. Başka insanların aracılığıyla yalnız kendini sevmek, onların kendilerine yönelik sevgileri aracılığıyla da başkaları tarafından sevilmek. Aşk tutkusunun öğrettiği budur; bunlar sahici iletişimin biricik koşullarıdır.

Aşk aynı zamanda bir maceradır da; sahteliğin ötesindeki bir yaklaşımdır. Bir insana gösteriye ve teşhirciliğe yönelik bir yaklaşım göstermek, insanın kendisini en başından şeyleşmiş bir ilişkiye mahkûm etmesidir. *Playboy*, bu işin uzmanıdır. Hakiki tercih gösterisel baştan çıkarma -dil dökme- ile niceliksel baştan çıkarma -baştan çıkarmaya çalışmadığı için baştan çıkarıcı olan insanın tavrı- arasındadır..

Sade, iki olası tutumu betimliyor. Bir yanda *Sodom'un 120 Günü*'nde, baştan çıkardıkları zavallıya öldüresiye işkence ederek tatmin olabilen çapkınlar (bir şeyin itaat etmesi için ona acı çektirmekten daha uygun ne olabilir?) var. Diğer yanda, *Yatakodasında Felsefe*'deki tüm yaptıkları birbirlerinden aldıkları zevki arttırmak olan sıcak ve neşeli çapkınlar var. İlk kitaptakiler nefret ve isyan dolu eski efendiler, ikinci kitaptakiler ise birbirlerinde sadece kendi zevklerinin yansımasını keşfeden kölesiz efendiler.

Günümüzde baştan çıkarma, baştan çıkaranın arzulanan kişiyi bir nesne olduğu için affetmeyi reddetmesi yüzünden sadistçedir. Tersine gerçekten baştan çıkaran insan, arzunun bütünlüğünü kendi içinde taşır; bir rol oynamayı reddeder ve baştan çıkarıcılığını da bu reddedişe borçludur. Sade'da bu Dolmancé, Eugénie ya da Madame de Saint-Ange olabilirdi. Ne var ki kendi yaşama istencini somutlaştırdığı için kendisine cazip gelen kişide kendi yaşama istencini gördüğü takdirde, bu bütünlük, arzulanan kişi için var olabilir. Gerçek baştan çıkarıcılık sadece dürüstlükle baştan çıkartır. Ve herkes baştan çıkartılmaya değmez. Schweidneitz'in *Béguines*'i (Rahibeler) ve onların on üçüncü yüzyıldaki dostlarının, cinsel yaklaşıma direnmenin kaba bir ruhun göstergesi olduğunu söylemekle anlatmak istediği şey budur. Özgür Ruh Biraderleri de aynı şeyi ifade etmiştir: "Tanrı'nın içinde yaşadığını bilen herkes kendi Cennetini kendi içinde taşır. Aynı zamanda, insanın kendi tanrısallığından habersiz olması gerçekten çok büyük bir günahtır. İnsanın dünyevi yaşamda kendi içinde taşıdığı Cehennem'in anlamı budur."

Cehennem, ayrılığın bıraktığı boşluk, beraber olmadan yan yana yatan âşıkların ıstırabıdır. İletişimsizlik, her zaman devrimci bir hareketin çöküşüne benzer. Yaşama istencinin yenilgiye uğradığı her yerde ölüm istenci hüküm sürer.

Aşk mitlerden, imgelerden, gösteri kategorilerinden kurtarılmalı; sahiciliği güçlendirilmeli ve kendiliğindenliği yenilenmelidir. Onun gösterinin içinde şeyleşmesi ve yankılanmasıyla mücadele etmenin başka yolu yok. Aşk ne tecrit edilerek ne de parçalanarak hayatta kalabilir; o tüm insan faaliyetinin dönüştürülmesi isteğine, âşıkların her yerde kendilerini özgür hissedecekleri bir dünyanın kurulması zorunluluğuna bağlıdır.

Aşk an'ının doğumu ve ölümü anılar ve arzuların diyalektiğine bağlıdır. Bu an'ın *başlangıcında,* mevcut arzular ve en erken tatmin edilen arzuların anıları (yakınlaşmaya direnmeme) birbirini güçlendirme eğilimi taşırlar. O *anda,* anılar ve arzular çakışırlar: Aşk an'ı özgün bir biçimde yaşanan deneyimin uzam-zamanı, hem eski anıların hem de geleceğe nişanlanan arzu okunun şim-

diden kucaklanmasıdır. *Tükeniş* aşamasında, anılarda ateşli anlar hâlâ sürer, ama arzular yavaş yavaş çekilir. Arzular yaklaşan mutsuzluğu sezerken, şimdiki zaman dağılır; anılar eski mutluluklara özlemle dönerler. *İlişkinin bozulması* ile birlikte ayrılık gerçekleşir. Yakın geçmişteki başarısızlık unutulamaz ve sonunda arzular da tükenir.

Her türlü iletişim çabasında olduğu gibi aşkta da sorun, tükeniş aşamasından kaçınmaktır. Şöyle düşünülebilir:

— İnsanın aşk an'ını mümkün olduğunca çok yönde geliştirmesi; başka bir deyişle onu ne yaratıcılıktan ne de oyundan koparmayı reddetmesi, onu anlık bir aşamadan bir durumun gerçek inşa aşamasına yükseltmesi;

— bireysel kendini gerçekleştirmelerin içindeki kolektif deneyimlerin özendirilmesi; partner olabilecek çeşitli insanları biraraya getirerek aşk karşılaşmalarının olasılıklarının çoğaltılması;

— insanın kendisini tanıması, iletişim kurması ya da katılıma yönelik her türlü çabanın can damarı olan haz ilkesinin sürekli olarak güçlendirilmesi. Haz birleşmenin ilkesidir; aşk ortak bir *an'ın* içinde yaşanan birlik arzusudur; dostluk ortak bir projede birliktir.

5 *Erotik olan ya da Hazzın Diyalektiği*

> Kendisinde bir tutarlılık aramayan haz yoktur. Onun kesintiye uğraması, tatmin edilmemesi Reichçi 'donma'- ya (stasis) benzer bir kargaşaya yol açar. İktidarın baskısı insanları sürekli bunalım durumunda tutar. Böylece haz işlevi, tıpkı onun yokluğunda ortaya çıkan kaygının işlevi gibi temelde toplumsal bir işlevdir. Erotik, birleşmiş tutkuların gelişmesi, yokluklarında devrimci tutarlılığın olamayacağı bir birlik ve çeşitlilik oyunudur ('Can sıkıntısı her zaman-karşı devrimcidir' *Sitüasyonist Enternasyonal,* sayı, 3).

Wilhelm Reich en nevrotik davranışı, 'orgazm iktidarsızlığı' dediği orgazm bozukluklarına yükler. Kaygının, tam bir orgazmı yaşayamamaktan, önsevişmenin harekete geçirdiği tüm cinsel uyarıyı boşaltmakta başarısız kalan bir cinsel birleşmeden kay-

naklandığını savunur. Biriken ve harcanmayan enerji serbest kalır ve kaygıya dönüşür. Kaygı da yeri geldiğinde gelecekteki orgazm potansiyelini engellemeye devam eder.

Ama gerilim ve onun sona erdirilmesi sorunu yalnızca cinsellik düzeyinde var olmaz. Gerilim tüm insan ilişkilerini niteler. Ve Reich bunu sezdiği halde, mevcut toplumsal bunalımın aynı zamanda orgazmik bir bunalım olduğunu da güçlü bir şekilde vurgulayamadı. Eğer, "Nevrozun enerji kaynağının, cinsel enerjinin birikimi ve boşalması arasındaki eşitsizlikte yattığı" doğruysa, bana öyle geliyor ki, bu nevrotik enerji de insan ilişkilerinin harekete geçirdiği enerjinin birikim ve boşalması arasındaki eşitsizlikten doğuyor. Aşk an'ında tam bir mutluluk hâlâ mümkündür, ama insan bu an'ı sürdürmek, toplumsal hayata sokmak istediğinde, Reich'in 'donma' dediği şeyden kaçınamaz. Tatminsizlik ve cinsel yetersizlik dünyası, sürekli bir bunalım dünyasıdır. Hiç nevroz tanımayan bir toplum neye benzeyebilirdi? Tek ölçüsü haz olan sonsuz bir şölen.

La Mettrie, "İnsanın sevdiği her şey dişidir" diye yazmıştı. "Aşk imparatorluğu hazzın sınırlarından başka sınır tanımaz". Ama haz genelde sınır tanımaz. Çoğalmayan haz uçup gider, tekrarlama ise onu öldürür; haz bütünlükten ayrılamaz.

Erotik, tutarlılık arayışı içindeki hazdır. Tutkuların gelişmesi açık yürekli, bağımsız ve birleştirici olur. Sorun, aşk an'ında yaşanan o tam mutluluk durumunu toplumsal hayatta yeniden yaratmaktır. Bir kişiyle olduğu kadar, birçok kişiyle de ilişki geliştirmenin, yani kolektif zevk arayışına bireyin özgür ve saydam katılımının önkoşullarını yaratmaktır.

Freud, Eros'un amacını birleştirme ya da birlik arayışı olarak tanımladı. Ama gruptan kopma ve dışlanma korkusunun, derinlerde yatan iğdiş edilme korkusundan ileri geldiğini savunduğu zaman, sorunu yanlış bir yönden görmüştü: İğdiş edilme korkusu, dışlanma korkusundan ileri gelir. Yanılsama ürünü bir toplulukta bireylerin tecrit edilmesini görmezlikten gelmek zorlaşırken bu kaygı daha belirgin bir hale gelir.

Eros, birleşme peşinde koşarken bile temelde narsisttir ve ken-

disine âşıktır. Kendisini sevdiği kadar seveceği bir dünya ister. Norman Brown, *Eros ve Thanatos*'da bu çelişkiye işaret eder. Şöyle sorar: Narsistçe bir yönelim nasıl dünyadaki varlıklarla birliğe götürür? "Eğer hazzın somut gerçekliğine, cinselliğin temelde vücudun zevke yönelik bir faaliyeti olarak tanımlanmasına dönersek ve aşkı, ego ile haz kaynakları arasındaki ilişki olarak görürsek, aşktaki Ego ve Öteki arasındaki soyut çatışma aşılabilir." Daha kesin söylersek haz kaynağı, vücuttan çok dünyadaki özgür faaliyet olanağında yatar. Hazzın somut gerçekliği, insanın kendisini izin veren herkesle birleştirmesi özgürlüğüne dayalıdır. Hazzın gerçekleşmesi gerçekleşmenin hazzıyla, iletişimin hazzı hazzın iletişimiyle, hazza katılım katılımın hazzıyla gelişir. İşte bu nedenledir ki narsisizim dış dünyaya döner; Brown'un sözünü ettiği narsisizim sadece toplumsal yapıların toptan yıkımına götürebilir.

Haz yoğun olduğu oranda tüm dünyayı talep eder. "Âşıklar birbirlerine büyük, hep daha büyük bir haz verirler," diyordu Breton. Gerçekten devrimci bir slogan!

Batı uygarlığı çalışma uygarlığıdır ve Diyojen'in gözlemlediği gibi, "Aşk işsizin işidir." Zorunlu çalışmanın yavaş yavaş kalkmasıyla birlikte, aşk yitirdiği tüm toprakları geri almaya yönelir. O, eskiden beri her türlü otoriteye doğrudan bir tehdit oluşturur. Erotik, birleştirici olduğu için çeşitliliğin de kabul edilmesi anlamına gelir. İnsanların sakin mutluluklarından daha etkin bir propaganda tanımaz özgürlük. Hazzın büyük bir kısmının gizliliğe zorlanmasının, aşkın yatak odasına kilitlenmesinin, yaratıcılığın kültürün kuytu köşelerine hapsedilmesinin, alkol ve uyuşturucuların kanunun gölgesi altında sinmesinin nedeni budur.

Hayatta kalma etiği, takıntılı tekrarı daha iyi teşvik etmek için hazların çeşitliliğini ve onların çeşitlilik içindeki birliğini lanetler. Ama eğer haz-kaygı, tekrar ile tatmin oluyorsa gerçek haz farklılık içindeki birliği sayesinde tatmin olabilir. En basit erotik model iki kişiliktir. İki insan kendi deneyimlerini olabildiğince saydam ve özgür bir biçimde yaşarlar. Mutluluk saçan bir suç ortaklığı, ensestin tüm büyüsüne sahiptir. Onların ortak deneyim zenginliği, sadece bir erkek ve kız kardeş ilişkisine götürebilir. Büyük aşklar hep ensestvari bir şeyler taşımışlardır; bu, kız ve

erkek kardeşler arasındaki sevginin ta başından beri bir ayrıcalık taşıdığı ve her yolla özendirilmesi gerektiği düşüncesinden ileri gelir. Şu aptalca eskiçağ tabusunun yıkılmasının ve bir 'kız-kardeşleşme' (sororisation) sürecinin harekete geçirilmesinin tam zamanı: Tüm dostları aynı zamanda karılarım ve kız kardeşlerim de olan, bana hem eş hem de kız kardeş olacak birisine sahip olmak isterdim.

Erotizmin dünyasında hazzın yadsınmasından, haz-kaygıya dönüştürülmesinden başka bir sapkınlık yoktur. Su aktığı sürece, kaynak kimi ilgilendirir? Çinlilerin dediği gibi: Birbirimizin içinde hareketsizken hazzın kucağındayızdır.

Sonuç olarak haz arayışı oyun ilkesinin en iyi güvencesidir. O, kendini kurban etmeye, zorlamaya ve yalanlara karşı gerçek katılımı korur. Hazzın ulaştığı gerçek yoğunluk derecesi, öznelliğin dünyayı kavrayış ölçüsüdür. Böylece kapris, doğan arzunun oyunu olur; arzu, doğan tutkunun oyunudur. Ve tutku oyunu, tutarlı ifadesini devrimin şiirinde bulur.

Bu, haz arayışının acıyla uyuşmadığı anlamına gelir mi? Hiç de değil; ama acıya yeni bir anlam yüklenmeli. Haz-kaygı, ne haz ne de acıdır; sadece kaşınmak ve bu kaşıntının giderek dayanılmaz bir hal almasına izin vermektir. Gerçek acı nedir? Arzu ya da tutku oyununda bir terslik; alınacak bir başka haz için ona uygun bir tutkuyla çığlık atan olumlu bir acı.

6 *Katılım projesi*

Örgütlü hayatta kalmaya dayalı bir toplum sadece sahte, gösteriye dayalı oyun biçimlerine hoşgörü gösterebilir. Ama gösterinin bunalımıyla birlikte, neredeyse varoluşun dışına kovalanan oyun tutkusu her tarafta yeniden doğmak üzeredir. Bu olumsuz tutumu aşmış olarak, o şimdi toplumsal başkaldırı biçimini alıyor ve şimdiden gerçek katılıma dayalı gelecekteki toplumu müjdeliyor. Oyun pratiği liderlerin, kurban olmanın ve rollerin reddedilmesini; herkesin kendisini gerçekleştireceği bir özgürlüğü ve tüm toplumsal ilişkilerde saydamlığı gerektirir (a). Taktikler oyunun polemik aşamasıdır. Bireysel ya-

ratıcılık, kendisini yoğunlaştıracak ve güçlendirecek bir örgütlenme ihtiyacı içindedir. Taktikler belirli bir tür hedonistçe önseziyi gerekli kılarlar. Ne kadar sınırlı olursa olsun, her eylemin amacı düşmanın tam imha-sıdır. Endüstri toplumları kendi özgül gerilla mücade-lesi biçimlerini geliştirmelidirler (b). Tüketim toplumu-nun dağıttığı maddi ve manevi değerlerin tek devrimci kullanımı onları yıkmaktır: Aşkınlığın asıl silahı

a. İktisadi zorunluluk ve oyun bir araya gelmez. Mali işlemler korkunç bir ciddiyet taşır: Parayla dalga geçemezsiniz. Feodal ekonominin içindeki oyun öğeleri, para mübadelesinin getirdiği rasyonellik tarafından yavaşça ayıklanmıştır. Mübadeleyle oyun oynamak standart eşdeğerleri pek hesaba katmadan ürünlerin takas edilmesi anlamına gelir. Ama, kapitalizm dünyaya kendi ticari ilişkilerini dayattığı andan itibaren, böyle kaprisler yasaklanmıştır; ve bugünkü meta diktatörlüğü, bu sistemin bu ilişkileri her yerde, hayatın her düzeyinde uygulamak istediğini açıkça gösterir.

Yüksek Ortaçağ'da, kır hayatının pastoral ilişkileri, feodalizmin salt iktisadi zorunluluklarını bir tür özgürlük sağlayarak yumuşattı; angarya içinde, adaletsizliğin içinde, ağır borç yükü altında bile oyun sık sık önplanda kalıyordu. Gündelik hayatın tümünü üretim ve tüketimin savaş alanlarına fırlatan kapitalizm, onu aynı zamanda bir kâr kaynağı olarak elde tutarken, oyun itkisini ortadan kaldırmaktadır. Böylece, son on beş-yirmi yıldır, bilinmeyenin kitle turizmine, maceranın bilimsel seferlere, büyük savaş oyununun işlemsel stratejiye ve değişikliğin verdiği zevkin salt zevk değişikliklerine dönüşmesinin insanlara çekici geldiğini görüyoruz.

Çağdaş toplum tüm gerçek oyunları yasaklamıştır. Oyun sadece çocuklara ait bir şey haline gelmiştir. (Ve çocuklar bile aygıt-benzeri oyuncaklarla oynamaya zorlanarak giderek daha çok edilgenleştirilmektedirler.) Yetişkin için sadece sahte ve sınırlı oyun biçimlerine izin var: Yarışmalar, TV oyunları, seçimler, casinoda kumar, v.b. Yine de bu tür saçmalıkların hiçbir zaman insanın oyun arzusu kadar güçlü bir şeyi doyuramayacağı açıktır;

özellikle, günümüzde oyun oynama tarihte hiç görülmedik ölçüde gelişebilecekken.

Kutsal düzen, dinle ilgisi olmayan ve putkırıcı oyunla nasıl başa çıkacağını biliyordu: Bunun tanığı katedrallerde görebileceğimiz saygısız ve müstehcen oymalardır. Onları kapatmayan Kilise, sinik kahkahayı, iğneleyici fanteziyi ve nihilistçe küçümsemeyi kucaklayabilmiştir. O örtünün altında şeytani oyun emniyetteydi. Bununla birlikte, burjuva güçler, diğer insan ilişkilerine bulaşacağı korkusuyla oyunu karantinaya almak, özel bir hücrede gözetim altında tutmak zorunda kaldılar. Ticaretten ayrılan bu ayrıcalıklı ve aşağılık alan, sanatsal yaratıcılığın alanını oluşturdu. Ve böylece, iktisadi emperyalizm bu alana da el atarak onu kültürel bir süpermarkette yeniden geliştirinceye kadar işler böyle gitti.

Oyun itkisinin oyunun üstünü örten yasaklar tabakasını yarıp çıktığı yer gerçekten de onun en uzun yaşadığı alan olan sanattı: Bu patlamaya Dada adı verildi. "Dadacı olay, seyircinin yaşattığı ilkel-usdışı oyun içgüdüsünü canlandırdı," diyordu Hugo Ball. Şakaların ve skandalların yazgısını paylaşır paylaşmaz, sanat onunla birlikte çökmeye, burjuvazinin zaferi uğruna yaratılan Ciddiyet Ruhu'nun tüm yapısıyla birlikte yıkılmaya mahkûmdu. Sonuçta, zamanımızda oyun isyan kılığına bürünmüştür. Bundan böyle, topyekûn oyun ve gündelik hayatta devrim bir ve aynı şeydir.

Oyun arzusu onu yasaklayan hiyerarşik toplumu yıkmaya yönelir. Gerçek katılıma dayalı olan yeni tip bir toplumun motoru olur. Böyle bir toplumun -oyunun tam bir özgürlüğe sahip olacağı bir toplumun- ayrıntılarını sezmek olanaksız; ama aşağıdakileri sayabiliriz sanırım:

– tüm liderlerin ve hiyerarşilerin reddi
– kendini kurban etmenin reddi
– rollerin reddi
– hakiki bir kendini gerçekleştirme özgürlüğü
– saydam toplumsal ilişkiler.

Hakiki oyunların hepsi kuralları ve kurallarla oynamayı gerektirir. Oynayan çocukları seyredin. Onlar, oyunun kurallarını bilirler, bunların hepsini hatırlayabilirler; ama her zaman çiğnerler, her

zaman onlardan kurtulmanın yeni yollarını hayal ederler. Yine de çocukların mızıkçılık yapması, yetişkinlerdeki çağrışıma sahip değildir. Mızıkçılık oyunun bir parçasıdır, mızıkçılığına oynarlar, çekişmelerinde bile yapmacıktırlar. Onların gerçekte tek yaptıkları şey, düşünmeden yeni oyunlar yaratmaktır. Ve bazen başarı kazanırlar: Yeni bir oyun bulunur ve ortaya çıkarılır. Onlar, oyun sürerken bile onun akışını durdurmadan oyuna can katabilirler.

Ne zaman bir otorite kendisini gösterir, mutlak hale gelir ve büyülü bir haleye kavuşursa, o zaman oyun son bulur. Ne kadar neşeli olursa olsun, oyunculuk da her zaman belirli bir örgütlenme ruhunu ve bunun istediği disiplini gerektirir. Bir oyunun lideri varoluşunun zorunlu olduğunu kanıtlasa bile, onun gücü hiçbir zaman her bireyin özerk gücü pahasına kullanılmaz. Daha çok, o, her bireysel iradenin odağı, belirli her arzunun kolektif karşılığıdır. Dolayısıyla katılım projesi, her bireyin kararlarının ilgili herkesin kararı olmasına izin veren tutarlı bir örgütlenmeyi ister. Sayısal olarak küçük gruplar, mikro-topluluklar bu tür deneyimler için en iyi koşulları sunarlar. Onların içinde oyun, bireysel hevesleri, arzuları ve tutkuları uyumlu hale getiren komünal hayatın yol açtığı karışıklıkların tek yargıcı olabilir. Söz konusu oyun, resmi dünyanın dışında yaşamak isteyen bir grubun kabul ettiği isyancı bir oyunsa, bu özellikle doğrudur.

Oyun itkisi kendini kurban etmeyle uyuşmaz. Kaybedebilirsiniz, ceza ödeyebilirsiniz, kötü bir derece yapabilirsiniz; ama bu, oyunun mantığıdır, Davanın, kendini kurban etmenin mantığı değil. Kurban olma fikri ortaya çıkar çıkmaz, oyun kutsallaşır ve kurallar törenlere dönüşür. Oynayanlar için kurallar ve kurallarla oynamak oyunun ayrılmaz bir parçasıdır. Tersine, kutsal alanda ritüellerle oynanamaz; onlar sadece bozulabilir, çiğnenebilir (sunağa işemenin hâlâ Kilise'ye saygı göstermenin bir yolu olduğunu unutmayalım). Sadece oyun, kutsallığı ortadan kaldırabilir, tam bir özgürlüğe giden yolu açabilir. Bu bir yıkım ilkesi, iktidara hizmet eden her şeyin anlamını değiştirme özgürlüğüdür: Örneğin, Chartes Katedrali'ni, bir lunaparka, bir labirente, bir atış kulübüne, hayali bir manzaraya, v.b. dönüştürme özgürlüğüdür.

Oyun oynayan bir grupta, can sıkıcı ufak tefek işler oyunda puan kaybetme karşısında ödenen cezai bedeldirler. Ya da daha

basitinden alırsak, boş zamanı aktif bir dinlenme biçimi olarak değerlendirmeye yarayabilirler: Tam karşıtı bir biçimde bir uyarıcı değerine sahip olduklarını varsayarak ve oyunun yeniden başlamasını heyecanlı hale getirerek. Böyle durumların oluşturulması sadece varlık ve yokluk, zenginlik ve yoksulluk, haz ve acı diyalektiğine, karşıt kutbun yoğunluğunu belirginleştiren her bir kutbun yoğunluğuna dayalı olabilir.

Ne olursa olsun, bir kurban etme ve zorlama atmosferinde kullanılan herhangi bir teknik, etkinliğinin çoğunu yitirir. Araçsal değerleri baskıcı bir işlevle iki katına çıkar ve baskı altındaki yaratıcılık, baskı aygıtının etkinliğini azaltır. Yabancılaşmamış bir emeğin, yani üretken işin olası tek temeli, oyunsal çekiciliktir.

Oyunun içindeki roller, kaçınılmaz olarak, rollerle oyun oynamayı gerektirir. Gösteriye dayalı rol tam bir inandırıcılık, oyunsal bir rol ise tersine, belirli bir uzaklık ister. Tıpkı dramatik tiradların arasında *sotto voce* (fark ettirmeden-ç.n.) şaka yapmayı seven profesyonel aktörler gibi insan kendisini biraz yukarıdan seyretmelidir. Gösteri organizasyonu böyle bir şeyin derinliğinden tamamen yoksundur. Marx Kardeşler, rolle oynadığınız takdirde bir rolün neye dönüşebileceğini göstermişlerdi; bu, sinemanın pek içine alamayacağı ve insanların gerçek hayat rolleriyle oyun oynamaya başlamalarıyla birlikte olacak olanlar konusunda fikir veren bir örnektir.

Eğer insan kalıcı bir rol, ciddi bir rol oynamaya başlarsa, ya oyunu bozacak ya da oyun onu bozacaktır. Bir provokatörün mutsuzluğunu düşünün. Provokatör kolektif oyunlarda uzmandır. Onların tekniklerine hâkimdir, ama diyalektiğine değil. Zaman zaman grubun saldırgan eğilimlerini dışavurabilir -provokatör her zaman dolaysız saldırı eylemini kışkırtır-; ama sonunda, her zaman grubun savunma gereksinimlerini somutlaştırmasını engelleyen rol ve görevinin taleplerinin ihanetine uğrar. Bu çelişki, onun değişmez alınyazısıdır. En iyi provokatör kim olabilir? *Kısacası,* lider haline gelen bir elebaşı.

Oyun itkisi bireyin çıkarları ile aynı çıkarlara sahip bir topluluğun olası tek temelidir. Hain, provokatörün tersine devrimci gruplarda tamamen kendiliğinden boy gösterir. Hain ne zaman çıkar ortaya? Bir grupta oyun ruhu ve onunla birlikte, gerçek bir

katılım olasılığı kaçınılmaz olarak ortadan kalktığı zaman. Hain kendisine önerilen katılım türü aracılığıyla kendisini ifade edemeyen ve bu katılımın karşısında, onu düzeltmek için değil, yıkmak için 'oynayan' kişidir. İhanet devrimci grupların yaşlılık hastalığıdır. Oyunu satmak, tüm diğer ihanetlerin de gerekçesi olan *temel* ihanettir.

Radikal öznelliğin bilincini somutlaştırdığı ölçüde, katılım projesi insan ilişkilerinin saydamlığını arttırır. İsyan oyunu iletişim projesinin bir parçasıdır.

b. Taktikler. Taktikler oyunun polemik aşamasıdır. Onlar doğmakta olan şiir (oyun) ile kendiliğindenliğin örgütlenmesi (şiir sanatı) arasındaki zorunlu sürekliliği sağlarlar. Esas olarak teknik bir nitelik taşıyan taktikler, kendiliğindenliğin genel bir karışıklık içinde silinip gitmesini engellerler. Çoğu kitlesel ayaklanmalarda taktik yokluğunun ne kadar acı sonuçlar getirdiğini biliyoruz. Ve yine, hazırlıksız tarihçilerin kendiliğinden devrimlere nasıl yaklaştıklarını da biliyoruz. Hiçbir ciddi inceleme yok, hiçbir yöntembilimsel çözümleme yok, Clausewitz'in savaş üzerine kitabının düzeyine yaklaşan hiçbir şey yok. Burjuva generalleri Napoleon'un savaşları hakkında ne kadar çok araştırma yapıyorsa, devrimciler de Makhno'nun savaşlarını o kadar çok gözden kaçırıyorlar.

Daha ayrıntılı bir çözümleme olmadığı için birkaç açıklama daha gerekiyor:

Yeterli hiyerarşik örgütlenmeye sahip bir ordu bir savaşı kazanabilir, ama bir devrimi değil. Disiplinsiz bir topluluk ise hiçbirisini yapamaz. Öyleyse sorun, bir hiyerarşi yaratmadan nasıl örgütlenileceği; başka bir deyişle, oyunun liderinin sadece 'lider' haline gelmesinin nasıl engelleneceğidir. Otorite ve sertliğin yerleşmesine karşı tek koruyucu, oyuncu bir tutumdur. Silahlı yaratıcılık karşısında hiçbir şey tutunamaz. Villa'nın ve Makhno'nun birlikleri, zamanın en sert profesyonel askerlerini bozguna uğrattılar. Ama bir kez oyunculuk donuklaşmasın, savaş hemen yitirilir. Devrim yenilir, lider yenilmez olur. Villa neden Celaya'da yenildi? Çünkü yeni taktik ve stratejik oyunlar yaratacağı yerde eskilerinde takılıp kaldı. Villa teknik olarak, Ciudad Ju-

arez'in anılarından etkilenmişti. Juarez'in adamları evlerin duvarlarını delerek sessizce ilerledikten sonra düşmana arkadan saldırıyorlardı. Villa, Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği askeri gelişmelerin -makineli tüfek yuvaları, havanlar, siperler vb.- önemini kavrayamamıştı. Politik olarak, belirli bir dar görüşlülük onun sanayi proletaryasının desteğini kazanmanın önemini görmesini engelliyordu. Villa'nın *Dorados*'unu yenilgiye uğratan Obregon'un ordusunda işçi milislerinin ve Alman askeri danışmanlarının olması anlamlıydı.

Devrimci orduların gücü yaratıcılıklarında yatar. Genellikle, bir isyanın ilk günleri bir ilerlemedir; bunun en basit nedeni kimsenin düşmanın kurallarına en küçük bir dikkat bile göstermemesi; yeni bir oyun bulmaları ve herkesin onun geliştirilmesine katkıda bulunmasıdır. Ama bu yaratıcılık sönerse, kendisini tekrarlamaya başlarsa, devrimci ordu düzenli bir orduya dönüşürse, o zaman kör bir bağlılık ve histeri askeri zayıflığı telafi etmek için boşuna harcanır. Eski zaferlere duyulan hayranlık feci yenilgilere götürür. Davanın ve Liderin büyüsü, yaşama istenci ve fetih istencinin bilinçli birliğinin yerine geçer. 1525'te, iki yıl boyunca prenslere sahilden geçit vermeyen ve dinsel bir fanatizmi taktiklere yeğleyen 40.000 köylü Frankenhaussen'de kılıçtan geçirildi; feodal ordu sadece üç kişi kaybetti. 1964'te, Stanleyville'de, yenilmez olduklarına inanan yüzlerce Mulelist, iki makineli tüfekle korunan bir köprüye saldırarak katledilmeye davetiye çıkardılar. Oysa önceden, yollara fil tuzakları döşeyerek Ulusal Kongo Ordusu'nun kamyonlarına ve silahlarına el koymuşlardı.

Hiyerarşik örgütlenme de, tam bir disiplinsizlik de yetersizdir. Klasik savaş sanatında, bir taraf kendi yetersizliğini teknik üstünlüğü ile kapatarak, yetersiz bir düşman üzerinde zafer kazanabilir. Devrimci savaşta, asilerin şiirsel gücü düşmana sürpriz yapar ve böylece onu tek olası avantajından, teknik avantajından yoksun bırakır. Ne var ki, gerilla taktikleri kendilerini tekrar etmeye başladığı zaman, düşman kendi kurallarıyla oynamayı öğrenir ve bir anti-gerilla kampanyası, şimdiden önüne geçilmiş olan kitlesel yaratıcılığı yok edecek ya da en azından bloke edecek her türlü fırsata sahip olur.

Liderlere kör bir biçimde itaat etmeyi reddeden birlikler arasında savaşın gerekli kıldığı bir disiplin nasıl sürdürülebilir? Çoğu kez, devrimci orduların ya teslimiyet gibi bir belanın içine düştükleri ya da hiçbir şeye aldırış etmeyen bir haz arayışının derin mavi sularına daldıkları söylenebilir.

Özgürlük adına kendini kurban etmeye ve kendinden feragate çağrı, gelecekteki köleliğin temel taşıdır. Yine de vakitsiz bir sevinç ve gelişigüzel bir haz arayışı kaçınılmaz olarak baskının habercisidir ve düzenin Kanlı Pazar Günleri geri gelir. Hayır, oyun tutarlılığa ve disipline sahip olmak zorundadır, ama bunları getiren de haz ilkesinin kendisi olmalıdır. Acı riski olası en büyük haz arayışının bir parçasıdır. Bu arayışta harcanan enerjinin kaynağı nedir? Örneğin, Devrim-öncesi Fransa'sında, şamatacı bir asker grubunun kaç kez geri püskürtülürse püskürtülsün bir şehre tekrar tekrar saldırma şevkinin başka bir açıklaması yok. Onları dürten şey gelecek olan şölene -bu örnekte, ganimet ve sefahat şölenine- ilişkin ateşli bir bekleyişti. Haz uzun uzun hazırlandığı oranda etkili olur. En etkili taktikler hesaplı bir hedonizmden ayırt edilemez. Vahşi ve sade bir yaşama istemi, savaşçının en ölümcül -ve onu ciddiye almayanın kendisine çevrilebilecek- gizli silahıdır: Bir asker kendi hayatı sallantıda olduğu zaman, üzerinde otorite kurmaya çalışan herkesi vurmak için tüm nedenlere sahiptir. Bu yüzden, devrimci bir ordu, her üyesini kendi adına ve her şeyden önce kendi egemenliğinde usta bir taktisyen yaparak, onu kendi doyumu doğrultusunda mantıksal olarak ve tutarlı bir biçimde çalışmasını bilen bir insana dönüştürerek kazanımını arttırır.

Gelecek mücadelede, yoğun bir biçimde yaşama arzusu eski yağma güdüsünün yerini alacaktır. Taktikler bir haz bilimine dönüşecektir. Haz arayışının kendisinin haz verici olduğu da doğrudur. Üstelik, bu taktikler her gün öğrenilebilir. Silahlı çatışma olarak bilinen oyun biçimi, herkesin gündelik hayatın her an'ında, az çok bilinçli olarak aradığı serbest oyundan temelde farklı değildir. Basit günlük deneyimlerinden, kendisini neyin öldürmeye çalıştığını, neyin özgür bir birey olarak güçlendirdiğini öğrenmeye hazır olan herkes, zaten gerçek bir taktisyen olma yolundadır.

Ne var ki tecrit edilmiş bir taktisyen diye bir şey yoktur. Sadece gündelik hayat taktisyenlerinin oluşturduğu bir federasyon,

eski toplumu yıkma arzusunun ihtiyaçlarına cevap verebilir. Böyle bir federasyonu kurmak, teknik ihtiyaçlarını karşılamak Situasyonist Enternasyonal'in acil amaçlarından biridir: Strateji, bireyin gündelik hayat taktikleri temelinde devrimin fırlatma rampasının kolektif bir biçimde inşa edilmesidir.

Zaman zaman belirsiz bir insanlık kavramı, kendiliğinden devrimci hareketlerin içinde bir ölçüde kararsızlığa yol açar. İnsanları temel ilgi haline getirme arzusu, çoğunlukla felç edici bir hümanizme götürür. Devrimciler gelecekteki cellatlarını ne kadar sık bağışlamışlardır! Düşman kuvvetlerine yeniden toparlanma fırsatı vermek için ne kadar çok ateşkes yapmışlardır! Hümanist ideoloji gericiliğe hizmet eder ve en kötü zalimliği destekler: Stanleyville'deki Belçikalı paraşütçüleri hatırlayın.

Özgürlük düşmanlarıyla hiçbir uzlaşma yapılamaz ve hümanizm insanlığı ezenlere uygulanamaz. Karşı-devrimcilerin amansızca ezilmesi insani bir eylemdir; çünkü bürokratlaşmış hümanizmin zalimliklerinin önüne geçmenin tek yoludur.

Son olarak, kendiliğinden isyanın diğer bir sorunu da onun kısmi eylemler aracılığıyla bütünsel iktidarı tahrip etmek zorunda kalmasının yol açtığı paradoksal bir olgudan kaynaklanır. Tek başına iktisadi kurtuluş mücadelesi hayatta kalmayı herkes için olanaklı bir hale getirmiştir, ama herkese hayatta kalmanın sınırlarını da dayatmıştır. Şimdi kitlelerin her zaman daha genel bir amaç, kendi koşullarında daha bütünsel bir dönüşüm, bir bütün olarak hayatta değişiklik için mücadele vermiş olduklarına kuşku yok. Elbette, tüm dünyanın bir hamlede değiştirilebileceği fikrinde mistik bir boyut vardır; işte bu nedenle çok kolay bir biçimde en kaba reformizme bürünebilir. Kıyamet öğretisi ve aşamalı reform talebi sonunda, diyalektik dışı bir biçimde çözülen karşıtlıkların kutsal olmayan ittifakını gerçekleştirir. Sahte devrimci partilerin uzlaşmalara her zaman sanki taktikmiş gibi yaklaşmaları şaşırtıcı değildir.

Devrim ne küçük zaferlerin biriktirilmesiyle ne de tüm cephelerde saldırıya geçerek başarı kazanabilir. Gerilla savaşı topyekûn bir savaştır. Her cephede -kültürel, politik, ekonomik ve

toplumsal- hesaplanmış bir yıldırma; işte Sitüasyonist Enternasyonal'in çizdiği yol budur. Gündelik hayatın üzerinde yoğunlaşma, savaşın bölünmezliğini sağlayacaktır.

c. Aşırma. En genel anlamında, aşırma *(détournement)* şeylerin yeniden oyuna sokulmasını her yanıyla kucaklar. Bu, oyunun, parçaların hiyerarşisi içinde donup kalmış varlıkları ve şeyleri kavradığı ve yeniden birleştirdiği eylemdir.

Bir akşam karanlık basarken dostlarımla birlikte Brüksel'deki Adalet Sarayı'nı gezdik. Aşağısındaki yoksul konutları çiğneyen ve zarif Louise Bulvarı'nı bekliyormuş gibi dikilen bu çirkin yapıdan belki günün birinde nefes kesecek güzellikte açık bir alan ortaya çıkar. Koridor labirentlerinden, merdivenlerden ve yan yana odalardan geçerken, orayı yaşanabilir bir yer haline getirmek için ne yapılabilir diye tartıştık. Bir süre için düşman topraklarını işgal ettik; hayal gücümüzü kullanarak, hırsız barınağını ilk kez en şaşırtıcı maceraların gerçekten yaşanabileceği fantastik bir lunaparka, güneşli ve güzel bir kubbeye dönüştürdük. Kısaca, yıkım yaratıcılığın en temel dışavurumudur. Hayal kurma dünyayı altüst eder. Yıkım, bazen nesir konuşan Mösyö Jourdain'e; bazen *Ulysses*'i yazan James Joyce'a benzer. Yani, ya kendiliğinden olabilir ya da epey bir düşünce gerektirir.

Lautréamont'un aşırmayı sistemli olarak kullanmasına bayılan Debord'un, tekniğin gerçekten sınırsız olanaklarına ilk kez dikkatleri çektiği tarih 1955'ti. 1960'ta, Jorn şunları yazacaktı: "Aşırma, şeylerin *değerlerini yitirebilecekleri* olgusunun olanaklı kıldığı bir oyundur. Eski kültürün her öğesi ya yeniden oluşturulmalı ya da bir yana atılmalıdır". Debord bu anlayışı daha da geliştirmiştir (*Internationale Situationniste,* no. 3): "Aşırmanın iki temel ilkesi, başlangıçta bağımsız olan (ilk anlamını bile tamamen yitirebilecek) her öğenin önemini yitirmesi ve her öğeye yeni bir anlam yükleyen yeni bir göstergenin örgütlenmesidir." Yakın tarih insanın daha duyarlı olmasını sağlar. Bundan böyle, şunlar açıktır:

– Giderek daha çok şey çürür ve dağılırken, aşırma kendiliğinden ortaya çıkar. Tüketim toplumu yeni anlamlı bütünler yaratmak isteyenlere avantaj sağlar.

– Kültür artık özellikle ayrıcalıklı bir sahne değildir. Aşırma sanatı, gündelik hayatın örgütlenmesine karşı tüm direniş biçimlerinin ayrılmaz bir parçası olabilir.

– Dünyamızı kısmi hakikatler yönettiğinden, aşırma bütünlüğün hizmetindeki biricik tekniktir. Devrimci bir edim olarak, aşırma isyan pratiği için en tutarlı, en kitlesel ve en uygun şeydir. Bir tür doğal evrim -oyun arzusu- yoluyla, insanların görülmedik ölçüde aşırı ve radikal bir tavır almalarına yol açar.

Maddi ve manevi deneyimimiz zihnimizde dağılıp gidiyor. Onun dağılımı tüketim toplumunun gelişmesinin doğrudan bir sonucudur. Aşırmanın değer yitirme süreci böylece çağdaş tarihin işidir. Aşırma aşkınlık taktiklerinin bir parçası; temelde olumlu bir edim haline gelmiştir.

Tüketim mallarının bolluğu her yerde ileri atılan bir adım olarak alkışlarla karşılanırken, bu malların toplum tarafından kullanılış tarzı bildiğimiz gibi, onların tüm olumlu yanlarını geçersiz kılmaktadır. *Aygıt,* temelde kapitalist ve bürokratik rejimlerde bir kâr kaynağı olduğu için başka bir amaca hizmet etmesine izin verilmez. Tüketimciliğin ideolojisi, ambalajladığı malı sabote eden ve mutluluğun maddi temelini yeni bir kölelik biçimine dönüştüren bir üretim hatası gibi hareket eder. Bu bağlamda, aşırma metaların yeni yeni biçimlerde kullanımını yaygınlaştırır; metaların daha iyi *kullanımlarını,* öznelliğin aslında ilkin onu zayıflatmak için piyasaya sürülmüş olan şeylerden güç kazanmasını sağlayan kullanımları keşfeder. Gösterinin bunalımı aldatmaca amacıyla seferber edilmiş olan güçleri canlı hakikatin kampına geçirir. Taktikler ve strateji sorunu, ticari zorunlulukların dağıtılması için zorladığı silahları nasıl kapitalizme çevirmeli sorusu çevresinde döner durur. Bir yıkım elkitabına ihtiyacımız var; 'Tüketmemeye Yönelik Bir Tüketici Elkitabı'na.

İlk silahlarını sanatsal alanda ortaya koymuş olan aşırma, şimdi her türden silahın kullanım sanatına dönüşmüştür. 1910-25 yıllarındaki kültürel bunalımın ortasında ortaya çıkarak, toplumsal çözülmenin uzandığı her alana yavaş yavaş yayılmıştır. Buna rağmen, sanat aşırma teknikleri için daha hâlâ geçerli bir

deneyim alanı sunar; ve geçmişten öğrenilecek daha çok şey vardır. Gerçeküstücülük çuvalladı, çünkü tamamen ortadan kalkmamış olan Dadacı karşı-değerleri yeniden kullanmaya çalıştı. Nihilist bir bunalımdan tamamen temizlenmemiş değerlerin üzerine bir şeyler kurmaya yönelik herhangi bir çaba da aynı şekilde sonuçlanırdı: Toplumsal örgütlenmenin egemen mekanizmalarının düzeltilmesi. Çağdaş sibernetikçiler, sanata karşı, belirli öğeler *değerlerini hiç yitirmemiş olsalar bile,* ne türden olursa olsun apayrı öğelerin birikimine alkış tutacak kadar 'ortak' bir tavır takınmışlardır. Pop-art ya da Jean-Luc Godard; hurdacının özrü.

Sanat alanında, yeni ajitasyon ve propaganda biçimlerine ilişkin geçici bir arayış da mümkün. Örneğin, 1963'te, Michèle Bernstein alçıdan oyuncak askerler, otomobiller, tanklar ve benzerlerinden oluşan eserler üretti. Eserlerine 'Bonnot Çetesi'nin Zaferi', 'Paris Komününün Zaferi', 'Budapeşte 1956 İşçi Konseyi'nin Zaferi' gibi adlar vermişti. Bu eserler, belirli tarihsel olayların şeyleştirilmekten kurtarılması anlamına gelmektedir. Onlar aynı anda iki amaca hizmet etmek için yapılmıştır: İşçi hareketinin tarihini düzeltme ve sanatın gerçekleşmesi amacına. Ne derece sınırlı ve spekülatif olursa olsun, bu ajitatif sanat türü, herkesin yaratıcı kendiliğindenliğine kapıları açar, özellikle çarpıtılmış sanat alanında, yıkımın kendi özeleştirisini de içeren tek dil, tek eylem türü olduğunu kanıtlayarak bile olsa bunu yapar.

Yaratıcılığın sınırları yok. Aşırmanın sonu yok.

XIV. İÇ DÜNYA VE YENİ MASUMİYET

İç dünya öznelliğin çorak ülkesidir; güç kalıntıları ve gücün aşınmasının yaşama istenci ile karıştığı alandır (1). Yeni masumiyet insanın içindeki canavarları serbest bırakır ve içinden çıktığı şeylerin eski düzenine karşı, iç dünyanın bulanık şiddetine başvurur (2).

1 İktidar hastalığından rahatsız olmuş ve onun yüzünden acı çeken öznelliğin vahşi bir ufku vardır. Bu alan hâlâ süren nefretlerin doldurduğu, intikam tanrılarının, kıskançlık tiranlarının yerleştiği, hayal kırıklıklarının kendini gösterdiği bir alandır. Her yere yayılmış olduğu halde, çok fazla çürümüş sayılmaz. O, iç dünyadır.

İç dünya öznelliğin çorak ülkesidir. En çıplak biçimiyle acımasızlığı taşır; bir polisin acımasızlığı ve bir asinin acımasızlığı; baskının acımasızlığı ve isyan şiirinin acımasızlığı. İsyanın amaçlarına hiçbir zaman başvurmadığı halde gösteri içinde hapsolmaya

karşı direnen hayalperestin süper-uzam-zamanı, iktidar perspektifi tarafından çarpıtılan bireysel iradenin kuralları gibi korkunç biçimler alır. Gündelik hayatın artan sefaleti, gündelik hayatı her türden deneyime açık tam bir kamu alanına, yaratıcı kendiliğindenlik ve bunun çürümesi arasındaki savaşın yürütüldüğü savaş meydanına dönüştürmüştür. Gözüpek bir akıl kâşifi olan Artaud bu belirsiz savaşı büyük bir açıklıkla betimleyebilmişti:

> "Bilinçdışı sadece rüyalarda bana aittir; orada bile yavaş yavaş kaybolduğunu gördüğüm şeyin, reddetmiş olduğum bir doğum lekesi ya da leke taşıyan bir biçim olup olmadığını söyleyemem. Bilinçaltı iç dünyamın öncüllerinden doğmuştur; ama orada egemen olanın kim olduğunu bilmiyorum, sanırım bu ben değilim; daha ziyade içimde düşünen, ama bilmediğim nedenlerle bedenimde ve benliğimde benim yerimi almaktan başka bir düşüncesi olmayan bir karşıt istemler yumağı. Ancak, kendimi tam bir bilinçle donattığım bilinç eşiğimde, bütün bu karşıt istemlerin ayartmaya başvurarak beni aldatmaya ve dikkatimi dağıtmaya çalıştıklarını açıkça görebiliyorum: Kendimi *orada* hissettiğim sürece, onların verdiği tüm huzursuzluktan bana ne!.. İşte böylece akıntıya karşı ilerleyerek, kendimi hareket ederken ve *arzularken* görünceye kadar bilinç eşiğimi taramam gerektiğini hissedeceğim noktaya ulaşırım." Artaud daha sonra şunu da eklemiştir: "Beni orada tutan 'peyote' idi."

Rodezli keşişin bu macerası bir uğursuzluk işaretiydi. Artaud'nun gerçeküstücü hareketten kopuşu anlamlıydı. O, grubu, Bolşevizmle ittifak yaptığı için; devrimi kendi hizmetine sunacağı yerde, kendisini bir devrimin -Kronstadt'ın kanının bulaştığı bir devrimin- hizmetine sunduğu için kınadı. Artaud, gerçeküstücülüğün en verimli talebi olan öznelliğe verdiği öncelik üzerinde devrimci bir tutarlılıkla durmadığı için ona saldırmakta haklıydı. Ama, onun gerçeküstücülükle bağlarını koparmasıyla, kendisini tekbenciliğe (solipsizm) ve gizemli düşüncelere kaptırması bir oldu. Dünyanın dönüştürülmesi yoluyla öznel iradenin gerçekleştirilmesi anlayışını tümüyle terk etti. İçinde olup biteni dışsallaştırmak yerine, onu kutsallaştırmaya ve simgelerin katı dünyasında sürekli bir mitsel gerçeklik keşfetmeye yöneldi. Bu tür bir esine giden tek yol iktidarsızlığın yoludur. İçten gelen kı-

vılcımları dışavurmakta duraksayan insan sadece yanıp kül olur, tüketim yasalarına ve idcolojinin Nessus gömleğine uygun olarak kendisi tükenir. İdeoloji, ister uyuşturucu ister sanat, psikanaliz, teosofi ya da devrim ideolojisi olsun, tarihi azıcık bile değiştirmeyen bir şeydir.

Hayal gücünün dünyası gerçek başarısızlıklarını dengelemesi için zihne bahşedilen paralel bir dünya değil, olası çözümlerin kesin bilimidir. O, iç ve dış arasındaki uçuruma köprü kuracak bir güçtür. Eylemsizliğe mahkûm bir *praksis.*

İç dünya hayaletleri, takıntıları, öfke patlamaları, sadizmi ile birlikte, hapsedilmekten çılgına dönmüş vahşi hayvanların kafesine benzer. Herkes rüyalar, uyuşturucu, alkol ya da duygusuzlaşma yoluyla onun derinliklerine inmekte özgürdür. Onun şiddeti sadece özgür olmak ister. Sadece dans eden ve öldüren bir bilince -Norman Brown'ın 'Dionizyak bilinci'ne- ulaşmak için bile olsa insanın kendisini koyvereceği iyi bir iklim.

2 İsyanların kızıl şafağı gecenin korkunç yaratıklarını kovamaz. Onları şehirlere ve kırlara saçarak, ışıktan ve ateşten giysiler giydirir. Yeni masumiyet gerçeğe dönüşen kötü rüyalardır. Öznellik, önüne çıkan her şeyi mahvetmeden kendisini yaratamaz; bunun gerekli kıldığı şiddeti iç dünyadan alır. Yeni masumiyet, yok etmenin uzak görüşlü yapıcılığıdır.

En barışsever insanlar kanlı rüyalar görürler. İnsanın hemen öldüremediklerine karşı sabırlı olabilmesi; silahlarını zorla alamadığı kişileri nezaketle buna ikna etmesi çok zordur. Beni neredeyse köleleştirmeyi başarmış olanlara karşı büyük bir nefret borcum var. Nedenleri ortadan kaldırılmadan bir nefret nasıl ortadan kalkabilir ki? Ayaklanmaların barbarlığı, kundaklama, insanların vahşiliği; burjuva tarihçilerini dehşete düşüren tüm bu aşırılıklar, kanun, düzen ve hiyerarşik baskı güçlerinin soğukkanlı vahşeti karşısında doğru panzehirdir.

Yeni masumiyette, iç dünya bir anda patlar ve baskı yapılarını silip süpürür. Katıksız şiddet oyunu, devrimci oyunun katıksız şiddeti tarafından aşılır.

Özgürlük şoku mucizeler yaratır. Hiçbir şey onun karşısında direnemez; ne kafa karıştırmalar ne vicdan azabı ne suç ne önemli olma duygusu ne de iktidarın dünyasının yarattığı insanlıktan çıkarma. Pavlov'un laboratuvarında su borusu patladığı zaman, suların içinde kalan köpeklerden hiçbirisi en küçük bir şartlandırılmışlık belirtisi bile göstermedi. Toplumsal başkaldırının büyük dalgaları, insanların üzerinde patlayan bir borunun köpekler üzerinde yarattığı etkiden daha azını mı yaratır? Reich, duygusal engelleri olan ve kalın bir zırh giymiş olan nevrotiklere duygusal patlamalar tavsiye ediyordu. Bu tür nevrozun bugün özel bir yaygınlık kazandığını sanıyorum; bu sadece hayatta kalma hastalığıdır. En tutarlı öfke patlaması, belki de genel bir isyan ile şaşırtıcı bir benzerlik gösterecektir.

Üç bin yılın karanlığı on günlük devrimci şiddete dayanamaz. Toplumun yeniden inşası zorunlu olarak herkesin bilinçaltının aynı zamanda yeniden inşasını da içine alacaktır.

Gündelik hayatta devrim adalet, ceza, işkence kavramlarını -mübadelenin ve parçalanmışlığın saltanatının belirlediği kavramları- siler. Yargıç olmak istemiyoruz, sadece köleliğin yıkılmasının dışında, yeni bir masumiyeti, erdemli bir hayatı yeniden keşfeden kölesiz efendiler olmak istiyoruz. Amaç düşmanı yargılamak değil, yok etmektir. Bir köyü kurtardığı zaman Durruti köylüleri topluyor ve faşistleri göstermelerini istiyordu. Onlar derhal infaz ediliyordu. Gelmekte olan devrim de aynısını yapacaktır. Hem de sakin sakin. Ondan sonra bizi yargılayacak kimse olmayacak: Hepsini teker teker yutacağımız için ortada yargıç margıç kalmayacak.

Yeni masumiyet, yaşama sanatını kesintiye uğratmaktan başka bir şey yapmamış olan ve bugün sahici hayattan arta kalan azıcık şeyi bile tehdit eden şeyler düzeninin yıkılması demektir. Kendi özgürlüğümü savunmak için gerekçe bulmaya ihtiyacım yok. İktidarın beni yasal bir özsavunma içine itmediği bir an bile yok. Yeni masumiyetin kendiliğinden adaleti, anarşist Duval ile onu tutuklamaya gelen polis arasındaki şu söz düellosunda çok iyi ifade edilmiştir:

"Duval, seni kanun namına tutukluyorum!"

"Ben de seni özgürlük namına tutukluyorum!"

Şeylerin kanı dökülmez. Onların ölü ağırlığını sırtlarında taşıyanlar şeylerin ölümüyle ölürler. Victor Serge, Razumovskoye'nin yağmalanması sırasında, bazı devrimcilerin porselenleri kırdıkları için eleştirildiklerini yazar. Onların cevabı şuydu: "Hayatı değiştirmek için dünyanın bütün porselenlerini kıracağız. Eşyaları çok fazla, halkı çok az seviyorsunuz... insanları ancak eşyaları sevdiğiniz kadar seviyorsunuz; onları yeterince sevmiyorsunuz." Yok etmek zorunda olmadığımız her şey, en özlü biçimiyle korunmalı; işte geleceğin ceza yasası.

XV. "BİZDEN YARARLANIYORSUNUZ HA!" "BU İŞ BÖYLE GİTMEZ!"

(Mouffetard Sokağı'ndaki Cumhuriyetçilerin, Konvansiyon'a Hitabı, 9 Aralık 1792.)

Watts, Prag, Stokholm, Stanleyville, Turin, Mieres, Dominik Cumhuriyeti, Amsterdam: Tutkulu reddetme eylemleri ve direniş zorunluluğunun ateşli bilincinin, kolektif yanılsamanın fabrikalarında işi bırakmayı başlattığı yerde, gündelik hayatın devrimi artık yola koyulmuştur. Sefalet genelleşirken, direniş yoğunlaşır. Yıllarca belirli sorunlar -açlık, baskı, sıkıntı, hastalık, elem, tecrit edilme, aldatılma- çevresinde mücadelenin gerekçesi olan şeyler, şimdi tümüyle sefaletin temel yapısını, onun her şeye gücü yeten boşluğunu, dehşet verici derecede baskıcı soyutluğunu vurgulamaktadırlar. Bütünüyle yeni bir toplumun, şimdiden ken-

disini gösteren, ama daha henüz kurulması gereken bir toplumun hareketli güçleri, hiyerarşik gücün, devletin, kurban etmenin, mübadelenin, niceliğin -dünyanın iradesi ve simgesi olarak metanın- dünyasına saldırmaktadırlar. Devrimci *praksis*, şimdi, olumsuzu olumluya çevirerek, dünyanın kuytu köşelerini isyan ateşi ile aydınlatarak ve gezegenimizin yaklaşan fethini planlayarak bu dünyanın her köşesini etkiliyor.

Eğer silahlı başkaldırı planları umutsuz bir deneme olarak kalmayacak ve kısmi bir nitelik taşımayacaksa, titiz ve özenli planlar olmak zorundadırlar ve bunları da sadece sahici devrimci *praksis* hazırlayabilir. Ama aynı *praksis*, kendi rasyonelliğinden koptuğu zaman büyük bir yozlaşma içine girer. Devrimci rasyonellik soyut olmaktan çok somuttur; metanın boş ve evrensel biçimini aşar. Yabancılaştırıcı olmayan bir nesneleştirme sadece böyle gerçekleşir: Bireysel deneyimde sanatın ve felsefenin gerçekleşmesi. Atılımları ve yönelimleri, gerilim altındaki iki kutbun rastlantısal olmayan karşıtlığı tarafından belirlenir: Bu rasyonalite her şeyi kapsama isteminin baskı koşullarının totalitarizminden doğduğu bir öznellikten çıkarak, tarih sayesinde, genel meta sistemini etkileyen nesnel çürümeye sıçrayan bir kıvılcımdır.

Varoluş çatışmaları, bir bütün olarak insanlığı etkileyen çatışmalardan niteliksel bakımdan ayrılmaz. Bu yüzden, insanlar bireysel tarihlerine egemen değillerse, kolektif tarihlerini yöneten kanunları kontrol etmeyi hiç ummasınlar. Devrim için savaşmak, insanın kendisini terk ederek -bütün *militanların* yaptıkları gibi- her şeyi karmakarışık etmesidir. Bir yandan iradeciliğe, diğer yandan devrimin tarihsel kaçınılmazlığı gizemine karşı, bir devrime geçiş stratejisi ortaya koymalı; acil öznel talepler ile zamanımızın nesnel koşullarını diyalektik olarak birleştiren, hem rasyonel hem de tutkulu bir inşa fikri öne sürmeliyiz. Devrimin fırlatma rampası, kısmi ve topyekûn diyalektiğinde, meta biçimine karşı mücadelenin içinde ve onun aracılığıyla, devrimci sürecin her evresinin nihai hedefin inançlı bir yansıması olmasını sağlayacak bir biçimde gündelik hayatı kurmak anlamına gelir. Ne azami program ne asgari program ne de geçiş programı; tersine, ilk saldırılarımızı yönelteceğimiz yok edilmesi gereken sistemin başlıca nitelikleri temelinde çizilen tam bir strateji.

Nasıl proletarya kendisini ortadan kaldırma sürecinde bu sorunları global bir tarzda çözecekse, devrimci gruplar da isyan zamanı gelip çattığında -bu yüzden de *derhal*- bu an'ın koşullarının yarattığı sorunları tüm boyutlarıyla kapsayan global bir formülasyona sahip olmalıdırlar. Bu sorunlar şunları içerebilir: Çalışmanın, işbölümünün ve çalışma ile boş zamanlar arasındaki karşıtlığın aşılması (yani, toplumsal hayatın her alanını etkileyen ateşli ve bilinçli bir uygulama aracılığıyla, insan ilişkilerinin yeniden inşası sorunu, vb); mübadelenin somut olarak aşılması (paranın değerini yitirmesi sorunu: Kalpazanlığın yıkıcı olarak kullanılması, eski iktisadi sistemle uyuşmayan ilişkilerin kurulması, asalak sektörlerin tasfiyesi, vb.); devletin ve her türlü yabancılaştırıcı kolektivitenin somut olarak aşılması (durumların, özyönetim topluluklarının, her türlü özgürlüğü teşvik eden ve gerici eğilimleri bastıran *pozitif* yasaların yaratılması sorunu); hareketin örgütlenmesi ve her yerde yerleşik düzeni devrimcileştirecek bir tarzda kilit alanlardan dışa doğru yayılması (özsavunma, kurtarılmamış bölgelerle ilişkiler, silah kullanımının ve imalatının yoğunlaştırılması, vb).

Giderek düzeni bozulan eski toplum ile kurulacak olan yeni toplum arasında, Sitüasyonist Enternasyonal devrimci bir tutarlılık arayışı içindeki bir grup örneğidir. Şiirsel dürtüyü dışavuran herhangi bir grup gibi, onun önemi, gelecekteki toplum örgütlenmesinin bir modelini sunuyor olmasındadır. Bu nedenle, dış baskıların (hiyerarşi, bürokratikleşme) hareketin içinde filizlenmesine izin verilmemelidir. Bu, sadece katılımı, üyeler arasında, metafizik bir hak olarak değil, tersine beklenen ve ısrar edilen bir kural olarak gerçek eşitliğin korunması koşuluna bağlı kılmakla sağlanabilir. Otoritecilik ve edilgenlikten (liderler ve militanların karşı karşıya konmasından) *kaçınmak* için, devrimci bir grup, teorik düzeyde ortaya çıkan herhangi bir pratik yalpalamanın, herhangi bir taviz verme durumunun ilk belirtisinde hiç duraksamadan yaptırımlar uygulamalıdır. Sistemin hiç sızlanmadan katlanabildiği insanlara katlanmamızın hiçbir gerekçesi olamaz. İhraçlar ve kopuşlar tehlikeye düşen bir tutarlılığın tek savunma yoludur.

Aynı şekilde, şiirin dağınık güçlerini toplama projesi, özerk

devrimci grupları tanıma ya da harekete geçirme, hiç liderlik taslamadan radikalleştirme ve birleştirme yeteneğini varsayar. Sitüasyonist Enternasyonal gibi bir grup, bir eksen işlevi görür: Her yerde, ilk anda kitlesel direnişin enerjisiyle harekete geçen; ama bu ilk motor enerjiyi çoğaltan ve aktaran bir eksen. Sitüasyonistin müttefiklerini değerlendireceği tek ölçü, devrimci tutarlılıktır.

Uzun devrim, onun yerini alabilecek bir güce erişinceye kadar egemen sisteme karşı koyacak paralel bir toplumu inşa etmek zorunda oluşumuz anlamına gelir. Özellikle de genel özyönetim uğruna mücadele veren mikro-topluluklardan, gerçek gerilla çekirdeklerinden oluşan federasyonlar kurmalıyız. Gerçek radikalizm ortodoks değildir: Çeşitliliği besler ve her özgürlüğün bekçisi olur. Sitüasyonistlerin, insanların sürekli bir saygı ile yaklaşmaları gereken ideal bir toplum projesi yok. Onlar, sadece kendi adlarına savaşarak ve mümkün olan en yüksek mücadele bilincini koruyarak, insanların neden gerçekten savaşması gerektiğini ve neden mücadele bilincinin temel olduğunu gösterebilirler.

(1963-1965)

SONSÖZ: DEVRİMCİ İŞÇİLERİN ŞEREFİNE!

Radikal eleştiri sadece Eski Dünya'yı ve onun olumsuzlanmasını çözümlemiştir. Ama, şimdi ya devrimci yığınların pratik faaliyetinin içinde kendisini gerçekleştirmeli ya da bu faaliyetin önünde bir engel haline gelerek kendisine ihanet etmelidir.

Bütünlüklü insan projesi dolaysız kendini gerçekleştirmenin dışında kendisini gösteren bir hayalet gibi kaldığı sürece; proletarya, teoriyi proletaryanın kendi hareketinden süzenlerin elinden alıp *fiilen* yeniden sahiplenmeyi başaramadığı sürece, ileri atılan her radikal adımı ideolojiye doğru iki geri adım izleyecektir.

Hayat Bilgisi El Kitabı proleterlerin dikkatini doğrudan gündelik deneyimden (ve onun olmayışından) doğan bir teoriyi kavramaya yönlendirerek, aşkınlık amacını hiçbir belirsizliğe meydan vermeden en iyi biçimde ortaya koydu. Ama aynı zamanda, bu dersleri isyanın pratiğine uygulama konusundaki tüm gecikmelerle birlikte ortaya çıkan çarpıtmalara da açıktı. Devrimci bilincin tarih tarafından aniden engellenişi gibi, radikal teori de devrimci bilincin özhareketinden bağımsızlaştığı an, kendi olarak kalırken başka bir şey haline gelir ve paralel; ama karşıt bir hareketin -ayrılmış düşünce doğrultusunda, gösteri doğrultusunda gerilemenin- eline düşmekten tamamen kurtulamaz. Böyle bir kitap, kendi özeleştirisini de kendi içinde taşımanın bir yolunu bulsa bile, bu sadece onu, eleştirel eleştirinin şişinen kurbağaları olan eski dostları saymazsak, -bu somut örnekte, cemaatçilik ve apolitik hedonizm aracılığıyla, öznellikten nihilizme kadar geniş bir alana yayılan- ideolojik asalakların karşısına diker.

Çok geçmeden, radikal işçi sınıfının eylemi, üretim ve tüketim alanlarını bireylerin gereksinimlerine ve tutkularına tabi kılacaktır. İşçi sınıfı eylemi, en azından başlangıç olarak, bu alanları altüst edebilecek biricik güçtür. Ne var ki, bu hareketin tarihsel olarak ertelenmesi, iktisadi süreç üzerinde doğrudan bir kontrolü olmayan proletaryanın bu kesiminin en iyi durumda, yükseliş evresinde, kendisinin hayata geçiremeyeceği ya da düzenleyemeyeceği bir teorinin çerçevesini çizebileceğini ve bunu aktarabileceğini gösteriyor. Üstelik, bir yenilgi döneminde, bu teoriyi düşünsel bir gerilemeye dönüştürmüştür: Kullanılmamış bir bilinç, kullanılmış bilinç olarak değerlendirilmekten kurtulamaz.

Sitüasyonist projenin öznel ifadesi, 1968 Mayısı'nın temelini hazırladığı ve yeni sömürü biçimlerinin bilincinin gelişimini hızlandırdığı zaman en yüksek noktasına ulaştı. En alçak noktası ise çok sayıda insanın *sadece* ekonominin kilit sektörlerindeki işçilerin (işgaller değil, sabotaj ve yıkım yoluyla) yok edebileceği şeyleri yok edemeyeceğinin anlaşıldığı düşünsel bir ders olmuştu.

Bununla birlikte, sitüasyonist proje meta üretimi sürecine katılmayan bir proleter sektörün en ileri pratik düşüncesini temsil etti. Üstelik, bu proje, formülasyonunda, *genelleşmiş özyönetim yararına sosyal hayatta kalma örgütlenmesinin yıkılmasını* onay-

ladı ve bölünmez bir görev olarak kabul etmekten bir an bile vazgeçmedi. Bu nedenle o, gösterinin salak uzmanlarını, kalıntılarla ne yapacaklarını görmek için, onun eski biçimlerinin ölü bedenlerini toplamaya bırakarak, gerçek içsel hareketini bir işçi sınıfı bağlamında yeniden keşfetmek zorundadır.

Radikal teori, onun gelişimine katkıda bulunan herkese aittir. Çok sık ve çok uzun *sergilendiği* kitaplara ve kültür ticaretine karşı onu savunmak, çalışma-karşıtı, kendini kurban etme-karşıtı, hiyerarşi-karşıtı bir işçiyi, aynı şeyleri reddettiği halde silahsız bir bilincin sınırladığı bir işçinin karşısına koymak değil; tersine, hayatta kalma tavrı içindeki topluma karşı topyekûn mücadeleye en temel düzeyde katılanlara, en etkin bir biçimde temin edebilecekleri ifade biçimlerini kullanmaları ve geri dönüş olanağı kalmayan koşulları yaratarak kendilerine özgü bir dili kullanan devrimci eylemleri gerçekleştirmeleri çağrısında bulunmaktır. Sadece entelektüelleşmiş işçilerden ve işçi yanlısı entelektüellerden oluşan bürokratik bir yedekler ordusuna değil, kafa-kol emeği ikiliğine ve tüm ayrılıkların dünyasına son verebilecek araçlar şunlardır: Zorunlu çalışma sisteminin sabote edilmesi, meta üretimi ve yeniden üretim sürecine son verilmesi, devrimci güçler ve onların güçlü çekimi nedeniyle onlarla ittifak kuranların adına dükkânların ve fabrikaların kamulaştırılması. Kahrolsun işbölümü ve evrensel fabrika! Yaşasın çalışmamanın ve genel işçi denetiminin birliği!

Hayat Bilgisi El Kitabı'nın temel tezleri, şimdi kitabın karşı-okuyucusunun eylemlerinde, öğrenci ajitasyonu şeklinde değil de topyekûn devrim şeklinde somut bir tür işbirliği buluyor. Bundan böyle, teorinin görevi, şiddetin zaten egemen olduğu yere şiddeti taşımaktır. Asturias, Limburg, Poznan, Lyons, Detroit, Csepel, Leningrad, Canton, Buenos Aires, Johannesburg, Liverpool, Kiruna, Coimbra işçileri; tüm proletaryanın, herkes için ve sonuncu kişiye kadar var olan devrim neşesini, aşkın günlük hazlarını, putkırıcılığı ve itaati tutkunun buyruklarına eklemesini sağlayacak olanlar sizlersiniz!

Silahların eleştirisi olmadan, eleştirinin silahları sadece intihar silahlarıdır. Birçok proleter, sadece işçi sınıfının izleyicisi, kendi kabuğu içindeki potansiyellerinin seyircisi olmak için terörizmin

umutsuzluğundan da, militanlığın sefaletinden de kaçınabilmiştir. Devrimsiz devrimciler olarak aldatılmış ve yenilmiş proleterler, sefil bürokrasinin azalan gücünün onlara kendilerini arabulucu olarak sunma ve tüm gösteriyi dağıtma konusundaki yetersizliklerine rağmen lider rolü oynama fırsatı vereceği an'ı bekleyerek devrimci delege rolünü üstlenirler. Onlar, neden başkaldıran işçilerin örgütünün -bundan böyle gereken tek devrimci örgütlenmenin- başkaldıran işçilerin kendi eseri olacağını gösterirler. Aksi halde, bir bütün olarak proletarya, genel işçi egemenliği mücadelesinde bir örgütlenme modelinden yoksun kalacaktır. Bu tip bir örgütün ortaya çıkışı, üretken olmayan proletaryanın saflarında gelişen örgüt fetişizmiyle birlikte, baskı örgütlerinin (devlet, partiler, sendikalar, her türlü hiyerarşik gruplar) ölüm çanını çalacaktır. Böyle bir örgütün doğrudan pratiği, Sitüasyonist Enternasyonal'in* sınırlarını belirleyen iradecilik ile gerçekçilik arasındaki çelişkiyi kökünden çözecektir: Egemen olan dış dünyanın karakteristik ilişkilerinin kendi saflarında da yeniden doğuşuyla karşı karşıya kalmış olan bu grup, bu durumla başa çıkmak için kullandığı ihraç ve kopmaların yeterli olmadığını anlamış; ancak değişik öznellikler arasındaki anlaşma ve farklılıkları uyumlu kılmanın bir yolunu da bulamamıştı. Sonunda, proletaryanın üretim araçlarını yıkacak somut olanaklara sahip olmayan kesiminin örgütlere değil de daha çok kendi başına hareket eden bireylere gereksinimi olduğu açığa çıkacaktır. Bu bireyler zaman zaman sabotaj amacıyla (baskı aygıtlarına saldırılar, radyo istasyonlarının ele geçirilmesi, vb.) komando gruplarında bir araya gelebilirler. Onlar taktik ve stratejik açıdan etkili olma olanağı çıktığı yerde ve zamanda duruma müdahale edeceklerdir. Onların tek kaygısı tam mutluluğun peşinde koşmak ve işçi sınıfının gerilla savaşının ateşini -proletaryanın kalbinin derinliklerinde başlasa bile, yine de tüm sınıflı toplumun ortadan kaldırılmasının bir parçası olarak bu sınıfın ortadan kaldırılmasının tek mümkün yolu olan olumsuz ve olumlu ateşi- yakmaktır.

* Sitüasyonist Enternasyonal'i ve kendine verdiği önemin gitgide artan yükünü Kasım 1970'te bıraktım.

İşçiler daha hâlâ kendi potansiyel güçlerinin tutarlılığına sahip değil, ama kesin olan bir şey var: Bir kez bu tutarlılığı sağlarlarsa, zafere ulaşmaları kesin olacaktır. Korsan eylemlerin ve isyanların yakın tarihi, işçi konseyleri ve Komünlerin dönüşünün duvar yazılarında boy göstermeleridir. Elbette, gölgede kalmış entelektüel grupları güçsüz düşürecek olan baskı yapmaya yönelik bir karşı saldırıyla karşılanacak bu biçimlerin bir anda yeniden ortaya çıkması, hareketsiz gösterinin çoğulculuğunun altında eski köstebeğin birlik içinde ilerleyişini, proletaryanın tarihi ele geçirmek ve gündelik hayatın tüm koşullarını yok etmek için sürdürdüğü gizli mücadeleyi göremeyenleri şaşırtacaktır. Bu arada, kendi-için-tarihin zorunluluğu, işçi sınıfının kendi içinden gelen radikalizmini tehdit eden her şeye karşı anıtsal bir uyarı olarak dikilen bir çeşit içbükey birlik olan proletaryanın elde ettiği *olumsuz* tutarlılıkta tümüyle algılanabilir. Bu radikalizmi tehdit eden şeyler bilincin bir ders kitabı ve kültür düzeyine inmesine neden olan entelektüel eğilimler; denetimsiz aracılar ve onların bürokratik 'muhalefet'i; temel gerilla grubunda karakteristik olan oyuncu bir rekabet içinde erimekten çok rollerin yenilenmesine daha çok bayılan koltuk düşkünleri; ve somut bir yıkımdan, devrimci bir işgal bölgesinden, ayrılıkların sona erdirilmesi doğrultusundaki birleşik, uluslararası yürüyüşten, zorunlu emeğin, hiyerarşinin sona erdirilmesinden ve en küçük bir iz kalmayıncaya kadar metanın ortadan kaldırılmasından vazgeçmeye yönelik baskı yapan tüm güçlerdir.

Şeyleşme yoluyla insanların yaratıcılığına vurulan köstek, artık teorik bir "Ne yapmalı?"da bulunamaz. Onu daha çok devrimci eylemin pratiğinde bulabiliriz. Devrimde, tüm diğer tutkulara da kapıyı açan hayati önemdeki bir tutkuyu keşfedemeyen insan, sadece gerçek hazzın bir karikatürüne ulaşabilir. *Hayat Bilgisi El Kitabı*, bireysel öznellikten yola çıkarak, onun herkesin-yaptığı-tarihin içinde hayata geçirilmesine giden en kısa yolu çizmeye çalıştı. Uzun devrim açısından -olası bir başlangıç noktası olsa da- komünalizm ve genel özyönetime giden yolda sadece bir noktaydı o. *El Kitabı* -hayatta kalma tavrı içindeki toplumun kendi kendisini mahkûm ettiği ve temyizi olmayan idam hük-

münün fabrikalar, tarlalar ve sokakların Enternasyonali tarafından infaz edileceği bir ölüm cezasının taslağı da olsa- sadece bir taslaktır.

Önümüzde kazanacağımız haz dolu bir dünya var ve can sıkıntımızdan başka kaybedeceğimiz hiçbir şey yok.

Ekim 1972

Giderek sıradanlaşan gündelik hayatımızdaki sefaleti hangi yanılsama gizleyebilir? Topluluk halinde yaşadığımızı sanırken yalnızlığımızı ve tecrit oluşumuzu keşfettiğimizde ölü birer nesneden farkımız kalmadığını da görmüyor muyuz? Birbirimize dokunuyoruz sadece; kimse kimseyle karşılaşmıyor, yüz yüze gelmiyor. Âşık olarak birlikte olduğumuzu sanıyoruz, oysa çoğu zaman sıradanlığın içinde iflas edip gidiyor aşkımız. Nesneleştikçe toplumsallaşıyoruz. Sürekli bir aşağılanma ve saldırganlık birikiminden başka ne ki hayatlarımız?
Hangi toplumsal düzende yaşarsak yaşayalım kaçamayacağımız bu gündelik hayat sıkıntısının köklerini deşen *Gençler İçin Hayat Bilgisi El Kitabı,* çürüyen gündelik hayatlarımızda devrimin imkânlarını sunuyor bizlere...
"Hayatta kalmak için çalış, tüketmek için hayatta kal!" Bu cehennemi döngüde yaratma tutkusuna, hazza yer yoktur. Her üretkenlik çağrısı, köleliğe bir çağrıdır. Niceliksel olan, iktisadi olan, kamusal ve özel yaşamı tahakkümü altına almıştır. Maddi-manevi her şeyi tüketme yeteneğimiz, hiyerarşinin basamaklarını çıkış hızımızı gösterir. Bizlere, yani toplumsal atomizasyonun kullanılır hale getirdiği küçük "yurttaşlar"a toplumsal roller öğretilir. Tam olarak benimsenen her rol gösteri hiyerarşisinde yükselmeyi sağlar. Yaşam hazzındaki niteliğin yerini hıza dayalı nicelik almıştır.
Rasyonel aklın zaferiyle birlikte "öbür dünyada kurtuluş" inancı, yerini "daha mutlu yarınlar" umuduna bırakmıştır. Kutsal dava, bilim, ilerleme adına ıstırap, şehitler ve kayıp kuşaklar... Her iki durumda da es geçilen şey, içinde bulunduğumuz andır, şimdiki zamandır, gündelik hayatımızdır.
Hayat yaratıcılık (kendini gerçekleştirme), aşk (iletişim) ve oyundur (katılım). Bu üç projenin birbirinden ayrıldığı yerde iktidar yeşerir; baskısı artar.
Gündelik hayata açıkça değinmeden, aşktaki yıkıcılığı ve zorunlulukların reddindeki olumluluğu anlamadan devrimden söz edilemez.
Bir insanın yirmi dört saatinde tüm felsefeden daha fazla gerçek vardır! İnsan, günün her saatinde yaratıcılığını yaşayabilir. Kendiliğindenlik, yaratıcılığın varoluş tarzıdır, dünyayı değiştirme isteminin, şiirin önkoşuludur. Tek otorite, insanın kendi dolaysız deneyiminin bilincidir. Gündelik hayatta herkesin binlerce kez sergilediği yaratıcılık yanında sanat eserleri nedir ki?
Devrimci bir perspektif ışığında hayatı zenginleştirmek; vermenin zevkini yeniden keşfetmek, burjuva sınıfının ürünü olan mübadeleye karşı proletaryanın soylulardan miras aldığı armağanı öne çıkarmak, öznellikten ve benlikten yola çıkarak her şeyi yeniden inşa etmek, kölesiz efendi olmak, aşktaki hazzı toplumsal hayatta yenide
Gerçek katılıma daya iyi ve kendini kurban etmenin reddine; hakiki üne ve saydam toplumsal ilişkilere dayanaca
"Can sıkıntısından b ‹, oysa kaza
haz dolu bir dünya va

9 789755 391175